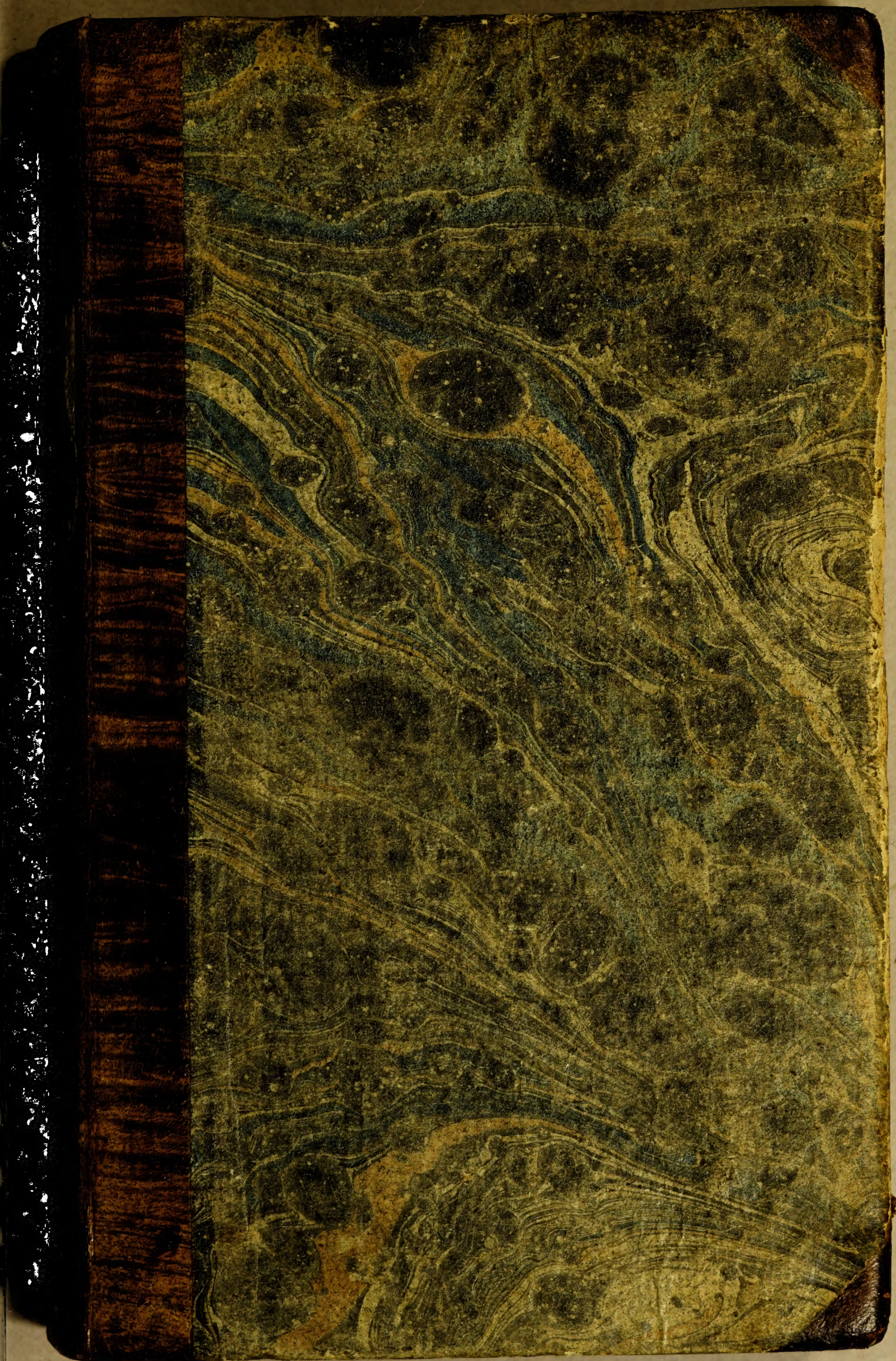

GAUDEO

Guill. Thom. Raynals

Philosophiske og Politiske

Historie

om

Europæernes Handel

og

Besiddelser i Ost- og Vest-Indien.

Oversat

af

Matthias Rascou,

Res. Cap. til Vordingborg og Castrup Menigheder.

1ste Deels 2det Bind.

Kiøbenhavn, 1805.

Trykt paa Oversætterens Bekostning hos Sebastian Popp,

Bogtrykker og Skriftstøber.

Indhold.

Fierde Bog.

Side.

Side.

Femte Bog.

Side.

Philosophisk og Politisk Historie

om

Europæernes Handel og Besiddelser

i

Ost- og Vest-Indien.

Fierde Bog.

Franskmændenes Reyser, Etablissementer, Krige og Handel i Ost-Indien.

Da jeg begyndte dette Værk, giorde jeg min Eed paa, at jeg vilde følge Sandheden, og hidindtil har jeg en god Samvittighed for, at jeg ikke har glemt den. Hellere visne min Haand, end det skulde skee, at jeg af en — kun alt for almindelig — Forblindelse, skulde føre enten mig selv eller andre bag Lyset i Henseende til min Nations Feyl. Jeg vil ikke formindske enten det gode eller det onde, vore Forfædre have giort, og det er Portugiserne, Hollænderne og Engellænderne selv, som jeg kræver til Vidne paa min Upartiskhed. De læse mig, de domme mig. Dersom de opdage, at jeg med de Franske er afvegen fra den Strænghed,

hvormed jeg har behandlet dem, har jeg intet imod, at de sætte mig i Klasse med de Smigrere, der i en tusende Aar have forgiftet Nationerne og deres Fyrster; intet imod, at de sætte mine Skrifter ved Siden af den Mængde Mindesmærker, der gives paa Nedrighed af samme Slags; intet imod, at de mistænke mig for, at jeg har ladet Frygt eller Haab finde Indgang i mit Hierte. Jeg tilsteder dem da, at overøse mig med al deres Foragt.

1. Gamle Forandringer i Frankrigs Handel.

De Gamle Galler, som laae næsten altid i Krig med hinanden, havde ingen anden Forbindelse imellem sig end den, der af sig selv opstaar af nogle vilde Horders indskrænkede Nødvendigheder. Deres Forbindelse uden for Riget vare endnu mere indskrænkede. Nogle Søefarende fra Vannes bragte Engelland Pottemager-Arbeide, hvilket de borttuskede for Hunde, Slaver, Tin og Pelsverk. Hvad der ikke forbrugtes i Gallien selv, gik til Marseille, hvor det blev betalt med Vine og andre Handelsvarer, som Italienske og Græske Kiøbmænd havde bragt derhen.

Dette Slags Omsætning fandt ikke Sted hos alle Gallerne. Man seer af Cæsar, at Indbyggerne i det Belgiske havde forbudet fremmede Produkters Indførsel hos sig, som noget, der kunde fordærve Sæderne. De meente, at deres Jordbund var frugtbar nok, til at forsyne dem tilstrækkelig med alle deres Fornødenheder. Celternes og Aqvitanernes Politie var ikke saa strængt. For at være i Stand til at betale de Handels-Varer, som Middelhavet tilbød dem, og hvortil Lysten blev hver Dag stærkere, paatoge disse Nationer sig et Arbeide, som de til denne Tid ikke havde brudt sig om. De sankede omhyggelig de Guld-Korn, som endeel af deres Floder førte med sig blandt Sandet.

Endskiønt Romerne hverken yndede eller agtede Handelen, maatte den dog nødvendig blive mere betydelig i Gallien, efterat de havde undertvunget og paa en vis Maade kultiveret det. Man saae Søe-Havne blive indrettede ved Arles, ved Narbonne, ved Bordeaux og endnu flere Steder. Allevegne blev der anlagt store og prægtige Landeveye, hvis Levninger sætte os endnu i Forundring. Alle seylbare Floder havde Handels-Kompagnier, som man havde tilstaaet store Privilegier, og som under det almindelige Navn af Nauter bevirkede et ideligt Omløb.

Frankernes og andre Barbarers Indbrud standsede denne Virksomhed i Fødselen. Den fik ikke engang sit forrige Løb igien efter at disse Røvere havde sat sig fast i deres Erobringer. Paa deres Grusomhed fulgte en blind Higen efter Rigdomme. For at tilfredsstille den, greb man til Udsugelser af ethvert Slags. En Skude, der kom til en Bye, maatte betale en Afgivt for sin Indsegling, en Afgift for Hilsenen, en Afgift for Havnen, en Afgift for at lægge op til Bryggen, en Afgift for Ankerpladsen, en Afgift for at faae Lov til at losse, en Afgift for Stedet, hvor den maatte lægge sine Varer. Hvad der førtes over Land, blev ikke bedre behandlet. Allevegne vare der Betiente ansatte, som antastede det med utaalelige Voldsomheder. Disse Excesser bleve drevne saavidt, at Værdien af de Varer, der bleve førte til Marked, undertiden ikke var tilstrækkelig til at betale de Omkostninger, man havde førend man kunde sælge. En almindelig Nedslagenhed blev en nødvendig Følge af slige Uordener.

Snart var der ikke længere nogen Vindskibelighed eller Manufakturer til uden i Klosterne. Paa den Tid vare Munkene ikke Mennesker, der vare fordærvede af Ladhed, Rænker og Liderlighed. Nyttige Sysler udfyldte hvert et Øyeblik i et opbyggeligt og eensomt Liv

De ydmygste og de stærkeste iblant dem delte Agerdyrknings-Arbeidet med deres Vornede. De som Naturen havde givet mindre Kræfter eller mere Forstand modtoge de flygtende og forladte Konster i deres Værksteder. Begge Slags tiente i afsides Stilhed et Fæderneland, hvis Forraad deres Efterkommere uophørlig have opslugt, hvis Rolighed de stedse have forstyrret.

Dersom disse Eeneboere end ikke havde anvendt noget af de slette Midler, der have forskaffet dem den Grad af Rigdom, som vi see hos dem og ærgre os over, maatte de dog med Tiden være komne til den. Det var en nødvendig Følge af deres Indretning. Stifterne af Munke-Ordenerne tænkte ikke paa en af de temmelig simple Følger af den Strænghed, som de paalagde Munkene, jeg mener den Tilvext i Rigdom, hvis Grændse det er umueligt at bestemme fra det Øyeblik, da Indtægten overstiger Udgiften i et sædvanligt Aar. Da denne Udgift altid bliver den samme og ikke undergaar anden Forandring, end den Omstændighederne føre med sig ved at forhøye eller nedsætte Prisen paa Varerne, vil det Overskydende af Indtægten bestandig lægges op, og maa, hvor ringe man end antager det, i Tidens Længde udgjøre noget betydeligt. De Forbud som udstedes mod evindelige Besiddere, kunne derfor nok for en Tid, men aldrig for bestandig tilintetgiøre Munke-Rigdommens Fremgang. Saaledes er det ikke med Borger-Familier, som ikke ere bundne til nogen fast Regel. En Forøder af en Søn kommer efter en gierrig Fader. Udgifterne ere aldrig eens, hvor Kaarene forringes og blive gode igien. De, der udkastede Ordens Reglerne for Munkene, tænkte kun paa, at giøre dem til Helgene, og langt ligere, langt sikrere gik de til, at giøre rige Folk af dem.

Dagobert vakte Gemytterne lidet i det syvende Aarhundrede. Strax saae man Saxerne strømme til

Markederne, som nyeligen vare blevne oprettede, med Engelsk Tin og Blye; Jøderne med Smykker og Guld- og Sølv-Tøy; Slavonerne med alle Slags Metaller fra Norden; Lombarderne, Provenserne, Spanierne med deres Landes Handelsvarer og hvad de fik fra Afrika, Egypten og Syrien; Kiøbmændene fra alle Rigets Provindser med det, deres Jordbund og deres Vindskibelighed forsynede dem med. Til Uheld varede denne Velstand kun kort. Den forsvandt under de uvirksomme Konger for at leve op igien under Karl den Store.

Denne Fyrste, som Historien kunde, uden at smigre, sætte ved Siden af de største Mænd, dersom han ikke undertiden havde været blodtørstig i sine Seyervindinger og tyrannisk i sine Forfølgelser, syntes at træde i de første Romeres Fodspor, der i Agerdyrkningen fandt Rolighed efter Krigens Strabadser. Han drog saa megen Omsorg for sine vidtløftige Landskaber, og viste deri saamegen Kyndighed, saamegen Paapassenhed, som man neppe skulde vente sig af den vindskibeligste Privatmand. Alle de Store i Staten beflittede sig, efter hans Exempel paa Agerdyrkningen og de Konster, som gaae for den og følge med den. Fra denne Tid fik de Franske en Mængde Produkter at omtuske; tillige var det dem yderst let, at faae dem satte i Omløb i det overmaade store Rige, der stod under deres Love.

En saa blomstrende Forfatning blev en ny Lokkemad for den Tilbøyelighed, Normannerne havde til Søerøveriet. Vante til, at søge sig ved Plyndringer det gode, som deres Jordbund ikke kunde forskaffe dem, droge disse Barbarer i Hobetal ud fra deres haarde Klima for at sanke sig Rov. De overfaldte alle Kyster, men graadigst Frankerigs, der lovede dem det rigeste Bytte. De Ødelæggelser, de anrettede, de Grusomheder, de tillode sig, de Mordbrænderier, de et heelt

Aarhundrede igiennem antændte i disse frugtbare Provindser, kan man ikke forestille sig uden med Gysen. I denne sørgelige Periode tænkte man kun paa at undflye Slaverie eller Død. Der var ingen Forbindelse imellem Nationerne og følgelig var der ey heller nogen Handel.

Imidlertid havde de Store, som Provindsernes Bestyrelse var bleven betroet, uformærkt giort sig til Herrer over dem, og været lykkelige i, at giøre deres Myndighed arvelig. De havde ikke ophævet al Forbindelse med Rigets Overhoved, men under det beskedne Navn — Vasaller — vare de ikke synderlig mindre frygtelige, end de nærmeste Naboe-Konger. Hvad de havde anmasset sig stemplede man til Rettighed paa den mærkelige Tid, da Scepteret gik over fra Karl den Stores Familie til Capetingerne. Fra den Tid gaves der ikke længere nogen National-Forsamling, ingen Domstole, ingen Love, ingen Regiering. I denne morderske Forvirring stod Sværdet i Retfærdighedens Sted, og de Borgere, der endnu ikke vare blevne vornede, nødsagedes til at blive det, for at kiøbe sig Beskyttelse af en Anfører, der var i Stand til at forsvare den.

Det var umueligt at Handelen kunde trives i Slave-Lænker eller midt i de idelige Forstyrrelser, som det grusomste Anarkie fødte af sig. Vindskibeligheden befinder sig ikke vel uden i Skygge af Freden. Den er især bange for Trældommen. Snillet slukkes, naar det er uden Haab, uden Kappelyst, og der er hverken Haab eller Kappelyst, hvor der ikke er Eyendom. Intet er Friheden til mere Roes og intet beviser bedre Menneskets Rettighed til den, end Umueligheden i at arbeide med Held for at berige barbariske Herrer.

Ingen af Frankerigs-Konger ymtede om denne vigtige Sandhed. Men Begierligheden efter en Magt, der bestandig blev formeent, opfyldte hvad der mang-

lede i Oplysning. De arbeidede paa at lægge Tømme paa disse Undertyranner, som ved at ødelægge deres ulykkelige Undergivne, fortsatte Monarkiets Elendigheder. Ludvig den hellige var den første, der indlemmede Handelen, som hidindtil havde kun været et Værk af Hendelsen eller Omstændighederne, i Regierings Systemet. Han gav den faste Love, foreskrev den endog Regler, som have tient til Mynster for dem, man siden efter har giort.

Disse første Skridt ledte til større Operationer. Fra temmelig lang Tid var der et formeligt Forbud paa, at føre nogen af Landets Kornvarer ud af Riget. Ved dette blinde Forbud blev Agerdyrkningen modfalden. Denne kloge Monark nedrev disse skadelige Skranker. Han haabede med Grund, at den frie Udførsel vilde bringe de Skatte ind i Staten igjen, som hans uforstandige Tog til Asien havde bragt ud af den.

Politiske Begivenheder understøttede disse gavnlige Planer. Indtil Ludvig den hellige havde Kongerne kun havt faa Havne ved Oceanet, og ingen ved Middelhavet. De nordlige Kyster vare delte imellem Greverne af Flandern, Hertugerne af Burgundien, Normandiet og Bretagne — Resten var kommen under Engellændernes Aag. De sydlige Kyster tilhørte Greverne af Toulouse, Kongerne af Majorca, Arragon og Castillien. Denne Forfatning giorde det meget vanskeligt for de indre Provindser at aabne sig en frie Forbindelse med de fremmede Handels-Steder. Grevskabet Touloufes Gienforeening med Kronen hævede denne mægtige Hindring i det mindste for en Deel af det Land, den var i Besiddelse af.

For alt mere og mere at benytte sig af dette Slags Erobring vilde Ludvig den helliges Søn Philip trekke en Deel af den Handel, der havde rodfæstet sig i Montpellier, som tilhørte Kongen af Arragon, til Nismes,

der stod under ham. De Privilegier, han gav den, frembragte den Virkning, han ventede sig; men man mærkede snart, at Lykken var ikke saa stor. Italienerne opfyldte Frankerig med Speserier, med Lugtende Sager, Silkevarer og alle Orientens kostbare Tøyer. Konsterne havde ikke giort Fremgang nok i Riget, at de kunne give deres Arbeider til Tusk, og Agerdyrkningens Produkter vare ikke tilstrækkelige til at betale saamange Overdaads Artikler. Et saa kostbart Forbrug kunde ikke have holdet sig uden med rede Penge, og Nationen havde, skiønt en af de mindst fattige, kun meget faa af dem, især efter Korstogene.

Philip den Skionne opdagede disse Sandheder. Det lykkedes ham at give Mark-Arbeidet saamegen Tilvext, at dermed kunde betales, hvad der indførtes fra fremmede Steder, medens han paa samme Tid formindskede Mængden af dette ved at oprette nye Fabrikker og bringe de gamle til en større Fuldkommenheds Grad. Under hans Bestyrelse foretog Regieringen sig for første Gang, at lede Konstnerens Haand, at bestyre hans Arbeide. Klædets Brede, Beskaffenhed og Appretur blev bestemt. Man forbød Udførselen af den Uld, som fremmede kom at kiøbe for at giøre den i Arbeide. Det var det mindst ufornuftige, man kunde giøre i disse Uvidenhedens Tider.

Efter denne Tid gik Konsterne frem i samme Forhold, som Feudaltyranniet tog af. Imidlertid begyndte de Franskes Smag ikke at danne sig, førend under deres Expeditioner til Italien. Genua, Venedig, Florenz, viste dem tusende nye Ting, hvoraf de bleve forblindede. Den Strænghed, som Anna af Bretagne vedligeholdte under Karl den 8des og Ludvig den 12tes Regieringer, hindrede Erobrerne i Førstningen fra, at følge den Lyst, de mærkede hos sig selv til at giøre dem efter. Men saasnart Frands 1ste havde

kaldet Fruentimre til Hoffet, saasnart Catharina de Medicis var kommen til Alperne, affekterede de Store en Pragt, der havde været ubekiendt siden Monarkiets Stiftelse. Hele Nationen lod sig lokke af denne forførifke Bram, og det blev da en Nødvendighed, at Manufakturerne bragtes til større Fuldkommenhed.

Fra Henrik den 2dens til Henrik den 4des Regiering standsede de borgerlige Krige, de foragtelige Religions Stridigheder, Ukyndigheden hos Regieringen, Finants-Aanden, der begyndte at faae Adgang til Raadet, Forretnings-Mændenes altid virksomme, altid barbariske og altid beskyttede Rænkemagerie, Vindskibelighedens Fremgang, men kunde ikke forjage den. Den lod sig igien glimrende see under Sullys huusholderske Ministerium. Den blev næsten tilintetgiort under Richelieus og Mazarins, der begge vare i Skatte-Forpagternes Kløer. Den ene havde nok at bestille med Krig og Planer til, med Vold og Magt at indføre Orden i Riget; den anden mere gierrig end kyndig i de Midler, der udfordredes til at berige Staten, var Ynder af Misbrug, fordi han betiente sig af dem til at opdynge Rigdomme for sig selv.

2. De Franskes første Reyser til Ostindien.

Ingen Konge i Frankerig havde tænkt alvorlig paa de Fordele, som Handelen paa Indien kunde forskaffe, og den Anseelse, den gav de andre Nationer, havde ikke opvakt de Franske til at kappes med dem. De forbrugte mere af de orientalske Produkter, end de andre Nationer; de havde en ligesaa gunstig Beliggenhed til selv at hente dem ved Kilden, og dog lode de det blive ved at betale den virksomme Udlænding for en Vindskibelighed, som det stod til dem selv, at dele med ham. Rigtig nok havde nogle Kiøbmænd i Rouen 1503 vovet en liden Udredning, men Gonneville, som forestod den,

blev ved Gothaabs Forbierget overfaldt af voldsomme Storme, der kastede ham hen paa ubekiendte Kyster, hvorfra han havde megen Umage med at komme tilbage til Europa.

Aar 1601 udrededе et Selskab, der var oprettet i Bretagne, tvende Skibe, for, om mueligt, at tage Deel i Orientens Rigdomme, som Portugiserne, Engellænderne og Hollænderne afvistede hinanden. Pyrard som kommanderede dem, ankom til Maldiverne og saae ikke sit Fædernelaand igien, forend efter en 10 Aars ulykkelig Seylads.

Et nyt Kompagnie, som Girard, en Nederlænder var Formand for, lod i Aarene 1616 og 1619 nogle Skibe reyse fra Normandiet til Øen Java. De kom tilbage med Ladninger, der vare tilstrækkelige til at holde Interessenterne skadesløse, men alt for ringe til at opmuntre dem til nye Forsøg.

Da Kaptein Reginon saae, at denne unyttige Oktroi var udløben 1633, formaaede han 2 Aar derefter nogle Kiøbmænd i Dieppe til at betræde en Bane, som kunde forskaffe enhver store Rigdomme, der forstod at vandre den med Forstand. Lykken føyede sig efter disse nye Eventyreres Anstrængelser. Den eneste Frugt af disse gientagne Expeditioner var et høyt Begreb om Madagascar, der hidindtil havde været foragtet af Portugiserne, Hollænderne og Engellænderne, som ikke der havde fundet nogen af de Ting, der trak dem til Orienten.

Det fordelagtige Begreb, som de Franske havde giort sig om denne Øe, bragte 1642 et Kompagnie i Stand, som vilde oprette et stort Etablissement derpaa, for at giøre det sikkert og let for deres Skibe, at gaae længere. Dets Oktroi skulde have varet i 20 Aar, men dets Betientes Grusomheder, Troløsheder og Bedragerier tillod det ikke engang at udholde sin Tid.

Dets Kapitaler vare fortærede, og for alle dets Bekostninger havde det kun en 4 à 5 Flekker, der laae paa Kysten, vare byggede af Bredder, tækkede med Blade, omsatte med Pæle og beærede med det betydende Navn af Fortsr, fordi de havde nogle slette Batterier. De, der forsvarede dem, vare hensmeltede til en hundrede Røvere, som ved deres Grusomheder dagligen forøgede det Had, man havde fattet mod deres Nation. Nogle Smaastrækninger, der vare forladte af Landets Indfødte, nogle vidtløftigere Egne, som Overmagten aftvang en Skat i Korn, udgiorde alle deres Erobringer.

Marskalk de la Meilleraie bemægtigede sig disse Levninger og fattede det Anslag, at ophiælpe et saa ilde ledet Foretagende til sin egen Fordeel. Det lykkedes ham saa lidet at hans Eyendom ikke blev solgt for høyere Priis end en 4000 Rdlr., og endda var det mere end den var værd.

3. Man opretter et Ostindisk Kompagnie i Frankerig. — Opmuntringer, som bleve dette Selskab forundte.

Endelig foretog Colbert sig 1664 at forskaffe Frankerig Handel paa Ostindien. Ved denne Forbindelse med Asien viste sig store Vanskeligheder. Den kunde ikke tilveyebringe andet end Luxus-Varer; den standsede de Konsters Fremgang, som man med saamegen Held arbeidede paa at indføre; den aabnede kun faa Afsætnings Kilder for Landets Produkter og Manufakturer; den maatte foranledige en stærk Udførsel af rede Penge. Betragtninger af denne Vigtighed kunne nok være i Stand til at giøre en Administrateur tvivlraadig, hvis Bestræbelser ikke havde andet til Hensigt, end at udvide Landets Vindskibelighed og forøge dets Rigdomme. Men efter de andre europæiske Nationers Exempel viste de Franske en erklæret Smag for Orientens Overflødig-

heder. Man troede, at det vilde være gavnligere, ja endog hæderligere at hente dem over et umaaleligt Hav, end at tage dem hos sine Rivaler, maaskee endog sine Fiender.

Maaden, hvorpaa man skulde drive denne Sag, var da heel anviist. Det var da saa almindelig vedtaget, at et udelukkende Privilegium var det eneste der kunde lede saa fine og saa indviklede Operationer, at den dristigste Spekulateur ikke engang vilde have tilladt sig Tvivl derom. Man oprettede altsaa et Kompagnie, med alle de Privilegier, som det Hollandske og Engelske havde. Man gik endnu videre. Colbert betænkte, at der til store Handels-Foretagender er i Følge Sagens Natur mere Tillid i Republiker, end der findes i Monarkier. Han benyttede sig derfor af alle de Midler, som kunde være tienlige til at frembringe den.

Det udelukkende Privilegium blev givet for 50 Aar, paa det at Kompagniet derved kunde faae Dristighed til at anlægge store Etablissementer, af hvilke det kunde have Tid til at høste Frugter.

Alle Fremmede, som vilde tage en Andeel deri af en 4000 Rdlr., bleve Rigs-Borgere, uden at de behøvede at lade sig naturalisere.

For samme Priis vare Officererne, hvilke Korpser de end stode ved, fritagne fra at opholde sig ved deres Regimenter, uden at tabe noget i deres Posters Rettigheder eller Lønninger.

Allt hvad der brugtes til Skibenes Bygning, Udredning og Proviantering blev fritaget fra alle Ind- og Udførsels Afgivter, saavel som fra Admiralitæts Rettigheder.

Staten forpligtede sig til at betale en 10 Rdlr. af hver Tønde Handelsvarer, som man bragte fra Frankerig til Indien; og en 15 Rdlr. for hver Tønde af dem man bragte tilbage.

Man paatog sig at forsvare Kompagniets Etablissementer med væbnet Magt og at eskortere dets udgaaende og hiemkommende Ladninger med saa talrige Flaader, som Omstændighederne kunde udfordre.

Den herskende Lyst, man vidste Nationen havde til alt hvad der er glimrende, bestemte Regieringen til at love alle dem, der udmærkede sig i Kompagniets Tieneste, Titler og Værdigheder, som skulde gaae i Arv til deres Efterkommere.

Da Handelen kun var i sin Opkomst i Frankerig, og den ikke var i Stand til at tilveyebringe de 15 Millioner, der skulde udgiøre det nye Selskabs Grund-Kapital, forstrakte Ministeriet det med de tre, og Adelen, Øvrigheden og Borgerne af alle Klasser bleve indbudne til at tage Resten paa sig. Nationen, der var lysten efter at behage sin Fyrste, som endnu ikke havde knuset den under hans Høyheds Vægt, gik med megen Forhippelse dertil.

Madagascar blev endnu bestemt til at være Vuggen for det nye Selskab. Af de mange Uheld, man der havde prøvet, hindredes man dog ikke fra at ansee den for den beste Grundvold til den vidtløftige Bygning, man arbeidede paa at opføre. For at kunne dømme rigtig om disse Planer, maae man forskaffe sig den mueligst grundigste Kundskab om denne berømte Øe.

4. De Franske anlægge Kolonier paa Madagascar. Beskrivelse over denne Øe.

Madagascar er skilt fra Afrikas Fastland ved Strædet Mozambiqve og ligger ved Indgangen af det Indiske Ocean imellem den 12te og 25de Grads Brede og den 62de og 70de Grads Længde. Den er 336 Mile lang, 120 Mile, hvor den er bredest, og omtrent 800 Mile i Omkreds.

Kysterne paa denne store Øe ere i Almindelighed usunde. Dette Uheld har sin Grund i physiske Aarsager, som man kunde forandre. Det Land, de Franske beboe, er ikke blevet sundt uden ved Menneskenes Bestræbelser. I Begyndelsen var det bedækket med Skove og Moradser, som fordærvede Luften. Dette er Madagascars nærværende Forfatning. Regnen har der, ligesom i andre Lande, der ligge under Vende-Cirklerne, deres bestemte Tider. De danne Bekke, hvilke, i det de søge at kaste sig ud i Oceanet, finde deres Mundinger tilstoppede af det Sand, som Havets Bevægelse har sammendynget der i den tørre Tid, nemlig naar Vandet ikke har Mængde nok eller Hurtighed nok til at giøre sig Vey. Standsede ved denne Skranke gaae de tilbage over Sletten, blive der nogen Tid staaende og opfylde Horisonten med dræbende Dunster, indtil de endelig overvinde Hindringen der holdt dem tilbage og langt om længe forskaffe sig en Udgang. Det rigtige i denne Forklaring bliver føleligt, naar man lægger Mærke til, at Kysterne kun ere usunde i Regn-Tiden; at den Luft-Strøm, der er fordærvet, aldrig strækker sig langt; at Himmelen er altid reen i det Indre af Landet; og at Strandbredden er bestandig sund paa alle de Steder, hvor Floderne formedelst lokale Omstændigheder have et frit og uafbrudt Løb.

Med hvilken Vind Søemanden end kommer til Madagascar finder han kun en gold Sand. Denne Ufrugtbarhed hører op efter een eller to Miles Strækning. Paa det øvrige af Øen frembringer den blotte Natur, der altid er i Grøde saavel i Skovene som paa aaben Mark, Bomuld, Indigo, Hamp, hviid Peber, Sagou, Bananer, Caraïbisk Kaal, Ravensira — et Slags Speserie, der er alt for lidet kiendt — og tusende andre nærende Planter, som ere fremmede i vore Lande. Alt staaer fuld med Palme — Kokos —

Orange — Gommi — og andre Træer, der ere skikkede til Bygning og alt Slags Konst-Arbeide. Egentlig gives der ingen anden Dyrkning paa Madagascar end Riis-Avl. Man oprykker Siven, som voxer i Moradserne. Sæden bliver kastet deri paa Slump. Siden efter gaae Hiordene over den, og ved deres Trin nedtræde Kornet i Jorden. Resten bliver overladt til Skiebnen. Et andet Slags Riis bliver dyrket i Regn-Tiden paa Biergene med samme Skiødesløshed. Disse Lande giøres ikke frugtbare ved Menneskets Sveed. Jordbundens Frugtbarhed og det velgiørende Vand maae der træde i Stedet for alt Arbeide.

Oxne, Faar, Sviin, Gieder græsse baade Nat og Dag i de idelig gientilvoxende Græsgange, som Naturen har dannet paa Madagascar. Man seer der hverken Heste, eller Bøfler, eller Kameler, eller noget Slags Last- eller Ride-Dyr, endskiønt alt forkynder, at de maatte lykkes der.

Man har været alt for lettroende til at indbilde sig, at Øen produserede Guld og Sølv. Men det er beviist, at ikke langt fra Bugten Antongil findes der Kobber-Miner, som ere temmelig riighaltige, og i det Indre af Landet Miner af et Slags Jern, som er meget reent.

Madecassernes Oprindelse taber sig, som de fleste Nationers, i udsvævende Fabler. Ere de vel indfødte? eller ere de didkomne? Dette vil sandsyniig aldrig blive oplyst. Imidlertid kan man dog ikke, naar man betragter den forskjellige Skabning, hvorved de skilles fra hinanden, afholde sig fra den Mening, at de ikke have deres Herkomst fra en fælles Stamme.

Denne Forskiellighed er udentvivl noget væsentligt ved Øernes almindelige Tilblivelse. Alle have de hængt fast ved et eller andet Fastland paa Tider, der ere gangne foran Skibsfartens Begyndelse, og ere blevne

skildte derfra ved de Omveltninger, som desværre kun fornyes alt for ofte. Dersom Frarivningen er skeet pludselig, vil Øen kun fremvise en eneste Sort Mennesker. Dersom de hosliggende Lande ere blevne truede længe førend Affsondrelsen skede, sætter Faren de forskiellige Folkeslag i Bevægelse. Enhver løber i sin Forvirring til det Sted, hvor han venter sig nogen Sikkerhed. Imidlertid gaar det gyselige Phoenomen for sig, og den Strækning, der er omgiven med Vand, indbefatter da Stammer, som have hverken eens Farve, eller eens Væxt, eller eens Sprog.

Alt bringer os til at troe, at det er gaaet saaledes til med Madagascar. Vesten paa Øen finder man et Folk, der kaldes Qvimosser, som er i Almindelighed kun 4 Fod høyt og som aldrig bliver høyere end 4 Fod og 4 Tommer. Man anseer det for at være bragt ned til 15000 Siæle. Det maa have været talrigere, førend den mordiske og ulykkelige Krig, der bragte dem til at forlade deres første Arnesteder. Tvunget til at drage bort fra sit Fædreneland, flygtede det til en Dal, der var meget frugtbar og omgiven med steyle Bierge, hvor det lever uden Forbindelse med sine Naboer. Naar dets gamle Overvindere forene sig til at angribe det i denne dets lykkelige Forfatning, slipper det en Mængde Øxne løs paa Brinken af dets Bierge. Angriberne, som havde kun dette Byite i Sigte, bemægtige sig da Hiordene og forlade Vaabnene for at tage dem igien, naar det atter kan lykkes dem at bringe et Forbund i Stand, der er mægtigt nok til at bestemme Qvimosserne til at kiøbe Freden paa ny.

Dette Hiælpemiddel, som kan egne de svage og frygtagtige Qvimosser, vilde ingenlunde være passende for en mægtig Nation. Den lavsiælede Fyrste eller Minister, der kiøber Freden, indbyder sin Fiende til Krigen, til at forstærke sig med de Penge, hvormed

han forstrekker ham og svækker sig selv. Det er en slet Politiker, der opfører sig, som havde han kun faa Aar tilbage at leve og derfor bryder sig kun meget lidet om, hvad der skal blive af Riget efter hans Død.

Madagascar er delt blant endeel Folkeslægter, der ere meer eller mindre talrige, men uafhængige af hinanden. Ethvert af disse svage Selskaber beboer et Distrikt, som hører det til og bestyrer sig selv efter sine Vedtægter. Et Overhoved, der snart er valgt, snart arveligt og undertiden Usurpateur besidder en temmelig stor Magt. Imidlertid kan han dog ikke begynde Krig, uden de fornemmeste Stats-Lemmers Samtykke, ikke heller fortsætte den, uden med sine Undergivnes frivillige Bidrag og Bestræbelser.

Plyndrede Sæde-Marker, røvet Qvæg, bortførte Qvinder og Børn ere de almindelige Kilder til deres Stridigheder. Disse raae Nationer pines af en ligesaa heftig og rasende Lyst til at giøre sig til gode med Vold og Uretfærdighed, som de meest kultiverede Nationer. Deres Fiendtligheder ere ikke mordiske, men deres Fanger blive altid Slaver.

Man har paa Madagascar ikke noget stort Begreb om den Eyendoms-Ret, der giver Lyst til at arbeide, Bevæggrund til at forsvare sig og underkaste sig en Regiering. Ogsaa vise Folk der kun liden Hengivenhed for de Steder, der have seet dem komme til Verden. Misfornøyelse, Bekvemmelighed, Nødvendighed ere Grunde, som let bringe dem til at forlade deres Boepæl mod en anden Egn, der enten har større Overflod eller er længere borte fra deres Fiender. Ofte vælger en Madecasser sig endog af blot Ustadighed et andet Fæderneland, for endnu at forlade dette, naar en ny Lune falder ham ind, eller han er bange for at blive straffet for begaaet Voldsomhed eller Tyverie. Han er

forvisset om, at han finder allevegne Jorder at dyrke. Aldrig blive de delte. Sædvanlig er det flere Familier, der besaae dem i Fællig og siden efter dele Produkterne imellem sig. Man giør altsaa kun lidet af den borgerlige Ret i disse Lande, men endnu mere indskrænket er den politiske.

Endskiønt Madecasserne antage med nogen Forvirring den saa udbredte Sætning om de tvende Grundprinciper, have de dog ingen Religion. De giøre sig ingen Tanke om Tilværelse i et andet Liv, og dog troe de paa Giengangere. Men kan man vel søge bedre sammenhængende Begreber hos Barbarer end man finder dem hos de meest oplyste Nationer? Den sørgeligste af deres Fordomme er den, der har fastsat lykkelige og ulykkelige Dage. Umenneskelig lader man de Børn døe, der ere fødte under ugunstige Forvarsler. Det er en grusom Vildfarelse, der forhindrer eller ødelægger Folkemængden.

Faa Nationer bære Smerte og sørgelige Begivenheder med saamegen Taalmodighed, som Madecasserne. Selv Synet af Døden, hvis Følger Opdragelsen ikke har vant dem til at frygte, foruroliger dem ikke. Med en Fornegtelse, som man har Møie ved at giøre sig et Begreb om, vente de paa deres Nedbrydelses Øyeblik, der er saa fortvivlet for os. Maaskee er det en Trøst for dem, at de ere visse paa, de ikke ville blive forglemte, naar de have hørt op at være til. Ærbødigheden for Forfædrene drives meget vidt i disse vilde Lande. Der er det sædvanligt at see Folk af enhver Alder gaae til deres Fædres Grave for at græde over dem og udbede sig deres Raad i de vigtigste af Livets Foretagender.

Disse stærke og og temmelig velskabte Øeboere ere ikke saa ligegyldige ved det nærværende som ved det tilkommende. Da de aldrig blive tvungne i deres Smag

ved Moralens eller Religionens Bidsel, ey heller ved den oplyste Kultur, der lægger Baand paa Menneskets Lyster for at befæste Selskabs Ordenen, saa beherskes de ganske og aldeles af deres Lidenskaber. Med Henrykkelse elske de Fester, Sang, Dands, stærke Drikke, og Kiønnet frem for alt. Hvert et Øyeblik i et ledigt, stillesiddende og overflødigt Liv bortrinder i sandselige Fornøyelser, som Naturen har negtet Nordens Vilde, der maae udtømme deres physiske Kræfter paa at søge de Nærings Midler, der ere dem nødvendige til deres ynkelige og usikkrede Tilværelses Vedligeholdelse. Foruden den Selskabsdame, de ægte høitideligen, tage Madecasserne saamange Friller, de kunne faae. Skilsmisse er almindelig iblant dem, skiønt intet er sieldnere end Jalousie. De fleste ansee det endog for en Ære, at have Slegfred Børn, naar de kun ere af den hvide Stamme. Stammens Fornemhed tildækker det uregelmessige i Fødselen.

Man mærker en Begyndelse til nogen Oplysning og Vindskibelighed hos disse Folk. Af Silke, Bomuld og Træebarks Traad forfærdige de nogle Tøier. Konsten at smelte og smedde Jernet er dem ikke ganske ubekiendt. Deres Pottemager-Arbeide er temmelig behageligt. I endeel Egne bruge de den Maade, at male Ordet ved Hielp af Skrivningen. De have endog Historiske, Medicinske og Astrologiske Bøger under Bevaring af deres Ombis, som man urigtig har taget for Præster, og som virkeligen kun ere Bedragere, der udgive sig for og maaskee ansee sig for Koglere. Disse Kundskaber, der ere mere udbredte i det vestlige end paa det øvrige af Øen, ere blevne bragte derhen af Araberne, som fra utænkelige Tider ere komne derhen at handle.

Man har bagvasket Madecasserne, naar man paa Grund af nogle faa enkelte Hidsigheds og Rasenheds Handlinger, der er begaaede i et Anstød af voldsom Li-

denskab, ikke har været bange for at beskylde den hele Nation for Grumhed. De ere af Naturen selskabelige, muntre, glade, forfængelige, ja endog erkiendtlige. Alle de Reisende, der have trængt ind i det Indre af Øen, ere der blevne modtagne, understøttede i deres Trang, behandlede som Mennesker, som Brødre. Paa Kysterne, hvor Mistroen sædvanlig er større, have de Søfarende kun sielden erfaret Voldsomheder og Troløsheder. Firetyve Arabiske Familier, som fra meget gamle Tider havde anmasset sig Regieringen i Provindsen Anossi, have længe været i uforstyrret Besiddelse af den, og mistet den 1771, uden at være blevne enten fordrevne, eller nedsablede, eller undertrykkede. Endelig skikker disse Oebyggeres Sprog sig godt til, at udtrykke de ømmeste Følelser med Lethed, hvilket er en meget gunstig Fordom for det blide i deres Sæder og deres Selskabelighed.

5. De Franskes Opførsel paa Madagascar. Hvad de kunde og burde have giort der.

Saaledes var Madagascar beskaffen da der 1665 ankom 4 Franske Skibe dertil. Det Selskab, der havde udredet dem, havde fattet den Beslutning, at oprette et fast Etablissement paa denne Øe. Denne Plan var klog, og Udførelsen deraf kunde ikke være meget kostbar.

Alle de Kolonier, som Europæerne havde anlagt i Amerika, for at faae dets Produkter, eller paa Forbierget Gothaab, paa Øerne France, Bourbon, St. Helene, for at drive deres Handel paa Ostindien, have udfordret uhyre Bekostninger, meget lang Tid, og betydeligt Arbeide. Endeel af disse Egne vare øde, og i de andre saae man kun Indbyggere, som det ikke var mueligt at giøre brugbare. Derimod tilbød Madagascar en Jordbund, som var af Naturen frugtbar, og et talrigt, lærvilligt og forstandigt Folk, der kun behøvede

at underviises, for kraftigen at understøtte de Planer, man havde for.

Disse Oebyggere vare udmattede af den krigerske og anarkiske Forfatning, hvori de levede bestandig. De sukkede efter en Orden, hvorved de kunde komme til at nyde Fred og Frihed. Denne gunstige Stemning taaler ingen Tvivl om, at de jo skulde have føyet sig efter de Bestræbelser, man vilde anvende paa, at faae dem kultiverede.

Intet vilde have været lettere, end at have giort det saaledes, at det var blevet meget fordelagtigt. Med vedholdende Omhue maatte Madagascar frembringe Varer, der passede sig for Indien, Persien, Arabien og Afrikas Fastland. Ved at drage nogle Indianere og nogle Chinesere derhen, vilde man der have naturaliseret alle Asiens Konster og alt hvad der dyrkes. Det var let at bygge Skibe der, fordi Materialerne dertil fandtes paa Øen af god Beskaffenhed og i Overflødighed; ja endog at bemande dem, fordi Folkene der viste sig skikkede til Skibsfart. Alle disse nye Anlæg vilde der have faaet en Fasthed, som de Europæiske Erobringer aldrig ville faae i Indien, hvor Landets Indfødte aldrig ville tage mod vore Love, vore Sæder, vor Religion, og følgelig ei heller faae det gunstige Sindelag, der binder Nationerne til et nyt Herredom.

En saa heldig Forandring kunde ikke være et Værk af Voldsomheden. Et raat, et talrigt og kiækt Folk vilde ikke ikke have rakt Hænderne frem til de Lænker, som en Haandfuld grusomme Udlændinger vilde have belagt dem med. Det var ved Hiælp af Overtalelsen; af gode Kaar og deres forføriske Tillokkelse; af et roligt Livs Indtagelighed; af vor Kulturs Fordele, vor Vindskibeligheds Frembringelser, vort Snilles Overlegenhed man burde have bragt den hele Øe til et Maal, der var lige gavnligt for begge Nationer.

Den Lovgivning, der bedst kunde gives disse Folk, maatte være lempet efter deres Sæder, deres Karakter, deres Klima. Den maatte i alt afvige fra Europas, der er fordærvet og indviklet formedelst det barbariske i Feudal-Vedtægterne, hvor simpel den endog blev, kunde dens forskiellige Punkter dog kun fremsættes Tid efter anden og i Forhold, som Nationens Forstand var bleven oplyst, dens Begreber udvidede. Maaskee havde man ikke engang maattet tænke paa, at bringe Mennesker dertil, hvis Vaner vare med Alderen allerede blevne indgroede; maaskee havde man ene og allene maattet holde sig til unge Mennesker, som dannede i vore Undervisnings Anstalter, kunde med Tiden været blevne politiske Missionærer, der kunde have formeret Regieringens Tilhængere.

De Madecassiske Pigers Giftermaale med franske Kolonister, vilde endnu mere have fremskyndet dette store Kultivations Anlæg. Dette ømme, følelsesfulde Baand skulde have udslettet disse forhadte Udmærkelser, som nære det evige Had, og som for bestandig adskille Nationer, der boe i eet Land og leve under eens Love.

Det vilde have været mod al Retfærdighed — mod al Politik — vilkaarlig at tage Jorder for at boesætte nye Familier paa dem. Man burde have bedet den forsamlede Nation om dem, der endnu ikke vare tagne i Besiddelse, og for saa meget desmere at giøre Erhvervelsen sikker og fast, kunde Regieringen have givet en Priis for dem, som disse Oeboere kunde have været fornøiede med. Lovligen erhvervede skulde disse Marker for første Gang have havt Eiere. Eiendoms-Retten skulde alt mere og mere have fundet Indgang. Med Tiden skulde alle Madagascars Folkeslag have optaget en nye Indretning, som ingen Fordom kan fordunkle det fordelagtige ved.

Jo flere Slags nyttige Anlæg, der kunde forenes i de Kolonier, der handledes om at stifte paa Madagascar, jo bedre maatte man vælge de Beliggenheder, der kunde være i Stand til at bringe dem i Flor, at formere dem, at bringe Liv i dem og holde dem vedlige. Foruden et Etablissement, som det maaskee var passende, at anlægge i det Indre af Øen, for tidlig at forskaffe sig Madecassernes Tillid, var det uundgaaeligt, at oprette fire paa Kysterne: et i Bugten St. Augustin, der vilde have aabnet en let Forbindelse med Afrikas Fastland; et andet i Lonqvez, hvor en stærk og idelig Hede maatte bringe alle Indiens Planter til at trives, et tredie i Fortet Dauphin, som ved en mild og sund Luft gjøres skikket til at frembringe Korn og de fleste af Europas Produkter; endelig det fierde i Tametave, der er den frugtbareste, den folkerigste og best dyrkede Egn i Landet. Dette sidste Sted fortiente endog at blive valgt til Hoved-Stedet for Kolonien, og det af følgende Grunde.

Der er ingen bekiendt Havn paa Madagascar. Man feiler, dersom man troer, det vilde være umueligt at indrette en ved Fort-Dauphin ved at opkaste en Dæmning paa nogle Skjer, som stikke ud i Søen. Arbeidet med et saa vidtløftigt Foretagende vilde ikke allene blive uendeligt, men Bekostningen derpaa vilde endogsaa være uden Nytte. Aldrig vilde en Dæmning give Skibe Lye for Orkaner, som selve Bierge ikke kunne beskierme dem mod. Desuden vilde denne selvgiorte Havn, da den for en Deel ligger aaben for Bølgernes Rasenhed, nødvendig kun blive af liden Omfang, Skibene vilde der ingen Drive-Rum have, saa at, ifald Ankrene ikke falde tilbørlig, ville de alle strande og forlise paa en Kyst, hvor Havet altid er oprørt, og hvor der er Flyvesand og løs Grund.

Saaledes er det ikke ved Tametave. Bugten, som er fri for den uleiligende Revle, der løber langs ad den hele østlige Kyst paa Madagascar, er der meget rummelig. Anker-Grunden er god; Skibene ligge der i Læe for de stærkeste Vinde; Udlosningen er let. Man behøvede kun, at lade den store Flod, som kaster sig deri, udgrave i en Strækning af en halvanden Miil, for at lade de største Skibe gaae til Indsøen Rosse-Be, hvor Naturen har dannet en ypperlig Havn. Midt i den er en Øe, hvorpaa Luften er meget reen, og som vilde være let at forsvare. Denne Stilling har dette lykkelige i sig, at man med nogle Forsigtigheds Anstalter kunde lukke Indgangen for fiendtlige Flaader.

Disse vare de Fordele, som det Franske Kompagnie kunde have draget af Madagascar. Dets Betienters Adfærd tilintetgiorde ulykkeligviis disse glimrende Forhaabninger. Uden Blussel forvanskede de en Deel af de Kapitaler, som de havde under Bestyrelse. Endnu betydeligere Summer satte de til ved naragtige og unyttige Bekostninger. De giorde sig ligesaa forhadte hos Europæerne, hvis Arbeide de skulde opmuntre, som hos Landets Indfødde, hvilke man burde have vundet ved Mildhed og Godgiørenhed. Forbrydelserne og Ulykkerne stege til en saa yderlig Grad, at Selskabet troede 1670, at det burde lade en Besiddelse gaae tilbage til Regieringen, af hvilken det havde faaet den. Forandring i Herskab frembragte ikke nogen bedre Bestyrelse. Den største Deel af de Franske, der vare blevne tilbage paa Øen, bleve nedsablede to Aar derefter. De der vare undløbne dette mærkværdige Slagterie, forlode for bestandig et Land, der var mindre besudlet med deres Blod, end med deres Forbrydelser.

Hoffet i Versailles har langt om længe skiænket Madagascar nogle Øyekast, men uden nogensinde ret levende at føle dens Værd. Denne Magt maatte tabe

al sin Handel og al sin Betydenhed i Ostindien, for til fulde at føle en Øes Vigtighed, hvis Besiddelse sandsynligen vilde have sparet den for disse Elendigheder. Siden denne sørgelige Tid har man seet den sysselsat med Begierlighed efter, at kunne nedsætte sig paa den igien. De tvende Forsøg 1770 og 1773 bør ikke have kunnet nedslaae Modet, efterdi de ere blevne giorte uden Plan, uden Midler, og man istedet for, dertil at betiene sig af de overflødige af Bourbons Indvaanere, der ere fredsommelige, kloge og vante til Klimaet, kun haver sendt Landstrygere, der vare sammenskrabede i Europas Dynd. Klogere Forholds-Regler, der stode i bedre Forbindelse med hinanden, ville sikkerligen lede den til det Maal, den har foresat sig. Det er ikke allene Politiken, der fordrer, at man hærder sig mod de Vanskeligheder, der ere uadskillelige fra dette Foretagende. Menneskeheden bør tale endnu høiere, endnu stærkere, end Fordelen.

Hvilken Ære vilde det ikke være for Frankerig, at drage et talrigt Folk ud af Barbariets Gyseligheder; at give det gode Sæder, et fast Politie, vise Love, en velgiørende Religion, nyttige og behagelige Konster; at hæve det til oplyste og kultiverede Nationers Rang! O I Statsmænd! maatte dog Philosophiens Ønsker, maatte dog en Landsmands Ønsker trænge sig frem til Eder! Dersom det er skiønt, at forandre Jordens Udseende for at giøre Mennesker lykkelige; dersom den Ære, der vindes derved, tilhører dem, der holde Regierings Tømme i deres Hænder — vider da, at de ere deres Tids-Alder, at de ere de kommende Slægter ansvarlige ikke allene for alt det onde, de giøre, men ogsaa for alt det gode, de kunne giøre og ikke giøre. I hige efter en virkelig Ære blandt eders Samtidige, og hvilken større Ære kan der gives, end den, jeg foreslaar eder? I ønske eder, at eders Navn maa blive

foreviget; betænker, at de Mindesmærker, der blive opreiste i Bronze, blive meer eller mindre hurtig nedstyrtede af Tiden. Overdrager, betroer Omsorgen for eders Berømmelse til Væsener, som ved at forplante sig, blive ved at være til! Marmoret er stumt, Mennesket taler; mag det da saa, at det kan tale om eder med Berømmelse. Indsniger der sig da med Tiden noget fordærveligt i den vise Lovgivning, I have indført, saa er det just da, I ville blive virkelig ærede. Just da er det, man vil tænke tilbage paa den Tids-Alder, hvori I vare til og udgyde Taarer ved at erindre sig eder, ja jeg tør love eder Beundrings-Taarer, medens I leve, Savns-Taarer i mange Sekler efter eders Død.

Det Ostindiske Kompagnie havde ikke saa ophøiede Planer, da det 1670 ansaae det for best at forlade Madagascar. Ved denne Tid toge dets Skibe Veien lige til Indien. Marcara, der var fød i Isvahan, men stod i Frankerigs Tieneste, skaffede det ved sine Rænker Frihed til, at oprette Kontorer i Visapour, i Masulipatnam og ved Ganges. Man forsøgte endog at faae Deel i Handelen med Japon. Colbert tilbød endog, ikke at sende andre derhen end Protestanter. Men Hollændernes Kneb bragte det derhen, at man afslog de Franske Adgang til Riget, ligesom de havde faaet Engellænderne den formeent.

6. De Franske giøre Surate til Middelpunkt for deres Handel. Udsigt over Guzurate, hvorpaa denne Bye ligger.

Surate var bleven valgt til Middelpunkt for al den Handel, Kompagniet havde at føre i Indien. Fra denne Bye, der er den fornemmeste paa Guzurate, skulde alle Ordrer udstedes til de subalterne Etablissementer; der skulde de forskiellige Handelsvarer samle sig, som man vilde sende til Europa.

Guzurata danner en Halv-Øe imellem Indus og Malabar. Den er omtrent en 60 Mile lang og næsten ligesaa bred. Arvas Bierge skille den fra Kongeriget Agre. Indostan har ikke nogen Provinds, hvor Jordbunden er saa frugtbar, bedre vandet og giennemskaaret med en større Mængde Floder. Onskeligt var det, at en af de voldsomste Sønden-Vinde ikke giorde Klimaet brændende heed tre Maaneder om Aaret. Denne Egn nød allerede store Fordele, da en fremmet Kolonie kom dertil for endnu mere at forøge dens Velstand.

I det syvende Aarhundrede blev den sidste Konge i Persien af Sanaridernes Dynastie stødt fra Tronen af Muhamedanerne. Misfornøiede med det seirende Folk flygtede endeel af hans Undersaatter til Kolestan, hvorfra de hundrede Aar derefter gik ned til Ormuz. Strax derpaa satte de Seil til, for at gaae til Indien, og landede lykkeligen ved Diu. Kun lidet fornøiede endnu med dette Tilflugts-Sted indskibede de sig igien, og Strømmene førte dem til en yndig Egn imellem Daman og Bacaïm. Fyrsten, som regierede over dette Distrikt, vilde ikke tillade dem, at nedsætte sig der, uden paa de Vilkaar, at de skulde aabenbare Hemmelighederne i deres Troe, nedlegge deres Vaaben, tale Landets Sprog, lade deres Fruentimre offentlig see uden Slør, og holde deres Brølluper ved Nattens Indtrædelse efter almindelig vedtagen Skik. Da disse Betingelser ikke vare stridende mod den Religion, de bekiendte, antoge Flygtningerne dem uden Vanskelighed.

Den Færdighed i at arbeide, de havde faaet og vedligeholdt af en lykkelig Nødvendighed, satte dem i Velstand. Kloge nok til ikke at blande sig i Regieringen eller i Krigen, levede de i en dyb Fred midt i Revolutionerne. Denne Forsigtighed og deres Velstand forøgede Antallet paa dem. Under Navn af Parsis

udgiorde de altid et særskilt Folk, fordi de afholdte sig fra at gifte sig med Indianerne, og bleve ved at være de Grundsætninger troe, for hvilke de vare blevne fordrevne. Disse Grundsætninger ere Zoroasters, men de ere lidt fordærvede af Tiden, Vankundighed og Præsternes Gierrighed.

De nye Indbyggeres Vindskibelighed og Driftighed udbredte sig til den giestfrie Nation, der saa klogeligen havde taget imod dem. Sukkeret, Kornet, Indigo'en og andre Produkter bleve naturaliserede i en Jordbund, der hidindtil havde været for det meste bedækket med Floder. Man formerede baade Frugter og Qvæg, forøgede Arterne, og forbedrede dem. Indiens Marker viste da for første Gang disse Hekker, disse Indelukker, disse andre gavnlige og landlige Behageligheder, som forskionne eller berige nogle af vore Lande. Haandværkerne giorde samme Fremgang som Avlsbruget. Af Bomulden giorde man kiønnere Tøyer. Endelig blev ogsaa Silken forarbeidet i Provindsen. Tilvexten i Levnetsmidler, Arbeide og Folkemængde udvidede med Tiden de udenrigske Forbindelser. Den Glands, Guzurate kastede fra sig, oppustede Ærgierrigheden hos tvende frygtelige Magter. Medens Portugiserne trykkede den fra Søe-Siden ved de Ødelæggelser, de anrettede; ved de Seyere, de indlagde sig; ved Indtagelsen af Diu, der med Rette blev anseet for Rigets Bolværk, truedes den fra Land-Siden af Mongolerne, der havde trængt igiennem til Dheli, og allerede lagde Grundvolden til det umaadelig store Monarkie, som de siden efter have oprettet.

Badur, en Pataner af Herkomst, som da regierede paa Guzurate, følte Umueligheden i at kunne paa een Gang giøre tvende saa mægtige Fiender Modstand. Han giorde dem endog nogle Opofrelser, for at faae dem til at forene deres Tropper med hans mod Akebar,

hvis Mod og Virksomhed de ikke frygtede mindre end han.

Denne Forening bragte de Mennesker ud af dees Forfatning, der havde giort sig Regning paa, at de ikke skulde have med andre end Indianere at giøre. De kunde ikke beslutte sig til at fegte mod Europæere, som ansaaes for uovervindelige. Landets Indfødte, der endnu vare fulde af den Skræk, hvori disse Erobrere havde sat dem, afmalte dem for de Mogolske Soldater som Mennesker, der vare nedstegne fra Himmelen eller fremkomne af Havet, og af en Art, der i Mod, Vittighed og Kundskaber vare Asiaterne langt overlegne. Slagen af Skræk nødte Armeen allerede Generalerne til at føre den tilbage til Dheli, da Monarken kom tilbage til Leyren, hvorfra han havde været borte i Spidsen af et Detaschement. Abekar er ikke bange for at forsikre sine Tropper, at de vilde slaae et Folk, der var svækket af Indiens Overdaad, Rigdomme, Forlystelser og Hede; at denne Ære var dem forbeholdet, at rense Asien fra denne Haandfuld Røvere. Armeen fatter Mod, bifalder Keyseren og gaar Fienden dristig i Møde. Slaget gaar an, Portugiserne blive slet understøttede af deres Allierede, de blive omringede og nedsablede. Badur flyer og kommer aldrig mere tilsyne. Alle Guzurates Byer skynde sig med at aabne Seyerherren deres Porte. Dette skiønne Rige bliver 1565 en Provinds af det vidtløftige Keyserdom, der snart vil vil opsluge det hele Indostan.

Den Mogolske Regiering, som da var i sin Kraft, lod Guzurate nyde mere Rolighed end den forhen havde havt. Denne Sikkerhed gav Gemytterne et nyt Stød. Alle Evner udviklede sig; og man saae alle Arter Vindskibelighed komme til en Fuldkommenhed, der til denne Tid havde været ukiendt. Der behøvedes et Oplags-Sted, hvor saamange Rigdomme kunde samles, og

det blev Surate, der satte sig i Besiddelse af dette fordelagtige Fortrin.

7. Surates Opkomst og Tilvext.

I Begyndelsen af det 13de Aarhundrede var den endnu kun en ussel Flekke, der bestod af nogle Fiskerhytter, ved Floden Tapti, nogle Mile fra Oceanet. Dens fordelagtige Beliggenhed trak nogle Haandværkere og Kiøbmænd til den. De bleve tre til fire Gange plyndrede af Søe-Røvere, og det var for at standse disse ødelæggende Overfald, at der 1524 blev bygget en lille Fæstning. Stedet fik ved denne Tid en Vigtighed, der var bleven meget forøget, da Mogolerne giorde sig til Herrer deraf. Efterdi det var den eneste Søestad, der endnu var kommen under deres Aag, kom de i Vane med, at forsyne sig der med alt hvad de forbrugte til deres Luxus. Paa den anden Side kiøbte Europæerne, der endnu ikke havde de store Etablissementer, som de siden efter have oprettet i Bengalen og paa Koromandel-Kysten, der de fleste af deres Indiske Handelsvarer. De fandtes der alle paa eet Sted formedelst den Forsigtighed, Surate havde brugt, at tillægge sig en Soe-Magt, der var deres Naboers overlegen.

Disse Skibe, som varede hele Aarhundreder, vare for største Delen af 1000 til 1200 Tønders Drægtighed. De vare byggede af et meget haardt Træe, som man kalder Teck, Plankerne vare saa tet tilsammenføyede, at man ikke kunde see det og Vandet ikke trænge sig derigjenem. Et Slags Olie, der er Klimaet egen, trak sig ind til det inderste af Plankerne, holdte dem friske og hindrede dem fra at forraadne. Man lod ikke Skibene stikke ud i Søen ved at lade dem glide, men de bleve bragte ud ved en Vandstrøm, som man vidste at bringe ind Skibs-Verftet. Touværket, der var giort af Kokos-Træets Bark, var grovere og mere handeligt

end vort, men det var ligesaa stærkt, om ikke stærkere. Dersom deres Seyl af Kattun-Lærret ikke vare saa stærke eller saa varige, som de af Hamp, vare de dog smidigere og mindre udsatte for at revne. Istedet for Beeg brugte de Gummi'en af et Træe, der kaldes Damar, som maaskee var bedre. Offisierernes Dueligh ed var, skiønt maadelig, dog tilstrækkelig for de Farvande og de Aarstider, de seylede i. Deres Matroser, der kaldtes Lascarer, have Europæerne fundet gode til deres Reyser fra Havn til Havn i Indien. Man har endog med Nytte betient sig af dem til at føre Skibe, der havde mistet deres Mandskab, tilbage til vore stormfulde Kyster.

Saamange Forhværv-Kilder paa eet Sted havde draget en uhyre Mængde Mogoler, Indianere, Perser, Araber, Armenianer, Jøder og Europæere til Surate. Vi formodede neppe, at Handelen kunde have Grundsætninger, og paa denne Yderkant af Asien kiendte og anvendte man dem. Der fandt man Penge-Laan til lav Priis; der traf man Vexler paa alle Indiens Handels-Stæder. Assuranser for de længste Søe-Reyser vare der almindelig Brug. Redelighed var der saa herskende, at Punge med Banqvererernes Mærke og Segl rullerede hele Aar, uden at blive enten talte eller veyede. De gode Kaar stode i Forhold til denne lette Maade at forhverve sig Rigdomme ved Vindskibelighed. Eyere af 4-5 Millioner vare ikke sieldne, og der gaves de, der eyede betydeligere Formue.

8. Suraternes Sæder.

De vare for største Delen i Banianernes Hænder. Disse Kiøbmænd vare berømte for deres Oprigtighed. Nogle Øyeblikke ere dem nok til at slutte den betydeligste Handel. Man afgiorde den i Almindelighed paa de offentlige Markeds-Pladse. Den, der vilde sælge, tilkiende-

gav med faa Ord og lav Stemme Prisen paa sine Varer. Man svarte ham ved at lægge sin Haand i hans under et Slags Dække. Kiøberen tilkiendegav ved Antallet paa de Fingre, han enten bøyede eller udstrakte, hvad han paastod, der skulde slaaes af paa den forlangte Priis, og som oftest saaes Kiøbet sluttet, uden at man havde fremført et Ord. For at give det Gyldighed, gave de kontraherende hinanden endnu engang Haanden, og en Akkort, der var giort med saamegen Simpelhed, var altid urokkelig. Dersom, hvilket var overmaade sieldent, der opstod Vanskeligheder, vedligeholdte disse kloge Mennesker i de meest indviklede Undersøgelser en Rolighed og Artighed, som vi ikke lettelig kunne giøre os noget Begreb om.

Deres Børn, som vare tilstæde ved alle Kiøbslutninger, bleve tidlig dannede til disse fredelige Sæder. Neppe begyndte de at vise en Gnist af Fornuft, førend de bleve indviede i alle Handelens Hemmeligheder. Det var almindeligt, at see Børn paa 10 til 12 Aar at være i Stand til at træde i deres Fædres Sted.

De Banianer, som havde nogle Abyssinske Slaver, hvilket var sieldent blant Mennesker, der vare saa blide, behandlede dem med en Menneskelighed, der maae forekomme os heel besynderlig. De opdroge dem, som om de havde været af deres Familie, oplærte dem til Handelen, forstrakte dem med Kapitaler, lode dem ikke allene beholde Fordelen men tillode dem endogsaa at overdrage den til deres Afkom, dersom de havde nogen.

Banianernes Udgivter svarede ikke til deres Formue. Nødte af Religions Grundsætninger til at afholde sig fra Mød og stærke Drikke, levede de kun af Frugter og nogle simple Finke-Retter, hvori der kom nogle Speserier, som de ansaae for tienlige til at forfriske deres Kræfter. De afvigede ikke fra denne Sparsommelighed uden ved deres Børns Bryllupper. Dette var den

eneste Leylighed, hvorved alt blev ødslet paa Musik, Dands, Lystigheder, Fyrværkerier. De satte en Ære i at kunne rose sig af, hvad slige Brøllupper havde kostet dem. Undertiden steeg det til en hundrede Tusende Rigsdaler.

Endog deres Fruentimre fandt Smag i jævne Sæder, og havde Afskye for Overdaadighed. De satte al deres Ære i, at være deres Egtefæller til Behag. Maaskee reiste sig den store Ærbødighed, de havde for dem, af den Forsigtighed, man brugte, at gifte dem meget unge. Bundne tidlig til hinanden bleve de opdragne til at ansee deres giensidige Tilbøyelighed som det helligste Stykke af deres Religion. Tænkemaaden seyrede over Klima'et, de tillode sig ikke den korteste Samtale med Fremmede. Mindre Tilbageholdenhed behøvedes ikke for Mænd, der ikke kunde noksom forundre sig over, hvad man fortalte dem om den Fortrolighed, der i Europa herskede imellem begge Kiøn. De der forsikrede dem, at disse Sæder ikke droge slette Følger efter sig, kunde dog ikke overbevise dem derom. De rystede med Hovedet og svarede med et af deres Ordsprog, hvoraf Meningen er: At der som man sætter Smøret for nær Ilden vil det gierne smelte.

Parsierne havde tilligemed andre Skikke ogsaa en endnu agtværdigere Karakter. De vare stærke, velskabte og utrættelige. De vare skikkede til al Slags Arbeide, men de excellerede fornemmelig i Skibsbyggeriet og Agerdyrkningen. Deres Billighed og Retsindighed var saa stor, at man aldrig indstevnede dem for Øvrigheden for nogen begaaet Voldsomhed eller svigagtig Adfærd. Deres Sinds Rolighed stod malet i deres Ansigts Træk, og en blid Munterhed oplivede altid deres Omgang. De vare meget indtagne i den rimede Poesie og sielden talte de endog i de alvorligste Sager anderledes

end i Vers. De havde intet Tempel, men hver Morgen og hver Aften samlede de sig paa den alfare Vey eller ved en Kilde, for at tilbede Solen, naar den stod op og naar den gik ned. Synet endog af den mindste Ild afbrød alt deres Arbeide og hævede deres ømme Siæl til Betragtninger over denne velgiørende Stierne. Istedet for at brænde deres Afdødes Liig, som Indianerne giorde, lagde de dem hen paa meget høye Taarne, hvor de tiente Rovfuglene til Føde. Den Godhed, de fornemmelig bare for deres Religions Tilhængere, hindrede dem ikke fra at blive rørte ved andre Menneskers Ulykker. De understøttede dem med Ædelmodighed og deres Melidenhed strakte sig endog til Dyrene. En af deres kiereste Glæder var, at kiøbe Slaver, give dem en omhyggelig Opdragelse og derpaa skienke dem deres Frihed. Deres Mængde, deres Enighed og deres Rigdomme giorde dem nogle Gange mistænkte hos Regieringen; men disse Fordomme holdte aldrig længe Stand med dette godmodige Folks fredsommelige og sindige Opførsel. Man kunde kun laste dem for en vemmelig Skidenfærdighed under Masken af en udsøgt Reenlighed, og alt for hyppig Brug af en berusende Drik, som de havde for sig selv. Saaledes vare Parsierne ved deres Ankomst til Indien, saaledes ere de vedblevne at være midt i de Revolutioner, der saa ofte have vendt op og ned paa det Fristed, de havde valgt sig, og saaledes ere de endnu.

Hvormeget afvige ikke Mogolerne fra disse rene og strænge Sæder. Aldrig saasnart saae disse Muhemedanere sig i Besiddelse af Surate, førend de indskibede sig der Flokkeviis, for at besøge Mekka. Mange af disse Pilegrimme forbleve der i Havnen førend de reyste bort, endnu flere ved deres Tilbagekomst. De Bekvemmeligheder, hvoraf der i denne berømte Stad vare flere end i det øvrige Rige, bragte endog endeel af de rigeste til at

nedsette sig der. Deres Dage randt bort i Uvirksomhed eller Forlystelser. Deres Omhyggelighed med at bringe deres Øyenbryne i Buer, lægge deres Skiæg i Orden, male deres Negle og det indvendige af deres Hænder borttog en Deel af Morgenen. Den øvrige Tid gik bort med at ride, smøge, drikke Kaffee, parfumere sig, løye sig paa Rosen-Senge, høre paa Romaner og dyrke Valmuen, hvilket Slags Syssel har for dem noget meget tiltrækkende i sig.

De Fester, som disse vellystige Mennesker ofte gave hinanden for at forebygge Kiedsommeligheden i et alt for monotonisk Liv, aabnedes med en gyselig Mængde Forfriskninger, Sukkertøyer og de udsøgteste Parfumer. Paa disse stille Fornøyelser fulgte der nogle Øvelser, hvori der vistes Styrke eller Behændighed, og som sædvanlig bleve udførte af Bengalere. Disse bleve afløste af en Musik, som fine Øren maaskee havde forskudt, men som var efter disse Orientaleres Smag. Natten, der aabnedes med Fyrværkerier af et mildere Skin end vore, blev fordreven ved Dandserinder, hvoraf der hyppigen fulgte flere eller ferre Selskaber paa hinanden, efter deres Rang eller Rigdom, der havde bestilt dem. Naar Mettelse af Fornøyelserne indbød til Hvile, lod man komme et Slags Fiolon, der med sine dempede eensformige og ofte gientagne Toner fremlokkede Søvnen. De liderligste af dem kastede sig da i Armene paa en Abyssinsk Slave-Knøs, og anvendte de i disse Lande bekiendte Midler, for at forlænge sig denne skiendige Fornøyelse.

Til disse Forlystelser blive deres Fruentimre aldrig indladte. Men de lode ligeledes Dandserinder hente og forskaffede sig andre Adspredelser. Det Fortrin, deres Mænd i Almindelighed gave Skiøgerne udslettede al Velvilligheds Følelse for dem af deres Hierter, og følgelig ogsaa al Jalousie imellem dem. Ogsaa levede de i en

temmelig nøye Fortrolighed med dem. Det var en Glædskabs Leylighed, naar man anmeldte dem en nye Dulle, fordi det var en Forøgelse i Selskabet. Imidlertid havde de megen Indflydelse paa vigtige Sager, og en Mogol tog næsten altid sin Beslutning efter det, hans Harem raadede ham. De af hans Damer*, der ikke havde Børn gik temmelig ofte ud, for at besøge Slegtninger af deres Kiøn. De andre kunde ogsaa have benyttet sig af samme Frihed, dersom de ikke havde giort mere af deres Sønners Ære, der paa en besynderlig Maade er bunden til den Mening, man giør sig om deres Mødres Dyd. De opdroge dem selv med megen Omhyggelighed og Ømhed, og skilte sig aldrig fra dem, ikke engang naar de forlode deres Fædres Huus.

Dersom Pragt og Bekvemmeligheder kunne erstatte Savnet af Kierlighed, maatte disse Haremer være de kisligste Opholdssteder. Mogolernes Stolthed havde endog forordnet, at de Fruentimre, som der bleve modtagne i Besøg, skulde første Gang nyde meget kostbare Foræringer, og altid en Modtagelse, der er ledsaget med det vellystige, som er disse Lande egent. Europæerinderne, hvis fortrolige Omgang med det andet Kiøn stødte de Asiatiske Fordomme, og som man af denne Aarsag troede at være af en meget ringere Stamme, fik sielden Lov til at trænge sig ind i dette Slags Helligdom. Een af dem, der er meget bekiendt i Engelland af sine Talenter, sine Yndigheder og sine Jagttagelses-Gaver, blev udmærket frem for andre. Det Fortrin, man gav Madame Draper, satte hende i Stand til at see alt og un-

* Vort Danske Sprog har ikke, saavidt jeg veed, noget Ord, der indbefatter Hustruer, Medhustruer, Friller og Duller og hvad andre Benævnelser dette Slags Qvindfolk har. Jeg har derfor været nød til at betiene mig af det meget betydende Ord Dame. Det er kun i det meget lave Almue-Sprog, at Qvinde paa en vis Maade svarer dertil.

dersøge alt. Hun fandt ikke hos disse ulykkelige Skabninger, der levede saa indsperrede, det foragtelige eller forlegne Væsen som den liden Udvikling af deres Evner kunde have givet dem. Deres Anstand forekom hende frie og utvungen. Noget naivt og rørende udmærkede deres Omgang.

Endskiønt de andre Nationer, der boede i Surate, ikke, som Mongolerne, overdreve alle Slags Vellyster, aflode de dog ikke, at have deres Fornøyelser i en Bye, hvor de offentlige Bygninger i Almindelighed manglede Smag og Forhold. De private Huse havde rigtig nok ikke nogen Anseelse, men i dem alle saae man rige Folk; Haver der vare fulde af de skiønneste Blomster; Kieldere til Beskyttelse mod den Hede, der i en Deel af Aaret er dræbende. Sale, hvor der i Marmor-Kummer sprang Kilder, som med deres Kiølighed og deres Pladsken indbød til sødelig Søvn.

En af de almindeligste Skikke var at bade sig, og efter Badet at lade sig skumple eller ælte, om man saaledes kan udtrykke sig. Denne Operation gav Legemets forskiellige Dele Spending, og de flydende et let Omløb. Man ansaae sig næsten for et nyt Væsen, efterat man havde giennemgaaet den. Det Slags Harmonie, hvori den satte hele Mennesket, var en Art Bedøvelse, der er en riig Kilde til de behageligste Fornemmelser. Denne Skik var, som man sagde, kommen fra China til Indien, og nogle Epigrammer hos Martial med nogle Stykker hos Seneca synes at tilkiendegive at den ikke har været ukient af Romerne, paa den Tid, da de rafinerede paa alle Fornøyelser, ligesom de Tyranner, der lagde disse Verdens Herrer i Lænker, siden efter rafinerede paa alle Piinsler.

9. Skilderie over Balladiererne, der ere vellystigere i Surate end i det øvrige Indien.

Surate tilbød endnu en anden Forlystelse, der var maaskee endnu mere pirrende. Det var den, der forskaffedes af dens Dandserinder eller Balladierer, et Navn, som Europæerne altid have givet dem efter Portugiserne.

De levede Truppeviis sammen i Vellystens Seminarier. De best besatte af dette Slags Selskaber staae i Tieneste ved de rige og søgte Pagoder. Deres Bestemmelse er, at dandse i Templerne ved store Høitideligheder og tiene Bramerne til Fornøyelse. Disse Præster, der ikke have giort det ubesindige Løfte: Intet at eye for at nyde alt saameget desbedre, ville hellere have Fruentimre, der ere deres egne, end forgifte Egteskabet tillige med den eenlige Stand. De giøre ikke Vold paa andres Rettigheder ved Egteskabs-Brud; men de holde over deres Dandserinder, som de ofre deres Ønsker og dyrke med deres Guder saa ganske hengivne, at de aldrig uden Uvillie tillade, at de tage hen til de Store og Fornemme for at være dem til Moroe. Formodentlig mene de, at Kierligheden, dette rene og himmelske Offer paa Uskylds og Tækkeligheds hellige Alter, ikke kan andet end blive skiendet paa Steder, hvor alt kiøbes og sælges; hvor skiendig Opofrelse af al Slags Ære ikke sielden baner Veyen til den største Glimmer.

Men i de store Steder ere der mindre udsøgte Selskaber til Forlystelse for alle bemidlede Folk. Saavel Maurerne som Hedningene kunne forskaffe sig Morskab af disse Dandserinder baade paa deres Lyst-Steder og i deres Forsamlinger. Der gives endog omflakkende Selskaber af dem, der blive anførte af gamle Matroner, som selv opdragne i dette Slags Drivhuse, ende deres Bane med at faae dem under deres Bestyrelse.

Som en underlig Kontrast, der altid giør en mod-bydelig Virkning, have disse Duller nogle leyede Musi-kantere i Slæng med sig. De ere et Slags usle og heslige Vanskabninger, der ere beladte med alt hvad vemmeligt Naturen har. De bruge Trommer, Harper og Piber, hvormed de opføre Konserter, der just ikke ere meget behagelige, men temmelig taktmessige. Til disse Sange spilles et Slags Pantomimer, hvis Indhold i Almindelighed er en Elskovs-Rænke. I disse Balletter fremviser Kierligheden alle sine Særmærker og veed at lempe dem efter de Tilskueres Smag, som Balladiererne ville have ophidsede.

Disse Dandserinder vise, endog offentlig, kun liden Agtelse for Velanstændigheden, dog uden at stille noget nøgent til Skue. Inde i Husene har Friheden mere sit Spil. Det frække Aasyn, de geile Stillinger hos disse, af Vellystens Dæmon besatte og besiælede, Qvinder an-gribe paa eengang alle Sandser med den Hidsigheds og Rasenheds Gift, der fortærer dem selv. Det er ikke mere en Lidenskab, det er en elektrisk Ild, som udbre-der sig fra eet Legeme til alle de Legemer, der ere om-kring det; det er en endnu finere Ild, der uden synlig Gnist foraarsager en almindelig Rystelse i alle Organer, en almindelig Bevægelse hos alle Forsamlingens Personer.

Alt hiælper disse vellystige Qvinder til den forun-derlige Lykke, de giøre; saavel Konsten og Kostbarheden i deres Pynt, som deres Snildhed til at skabe sig Skiøn-hed. Deres lange sorte Haar, der enten er opstukket i Fletninger, eller hænger dem udslaget over Skuldrene, er besat med Diamanter og behængt med Blomster. Deres Halsbaand, deres Armbaand, deres Guldkieder, som de bære om Fod-Ankelen, ere ofte besatte med kost-bare Stene. Endog de Smykker, de hænge i Næsen — denne Prydelse, der støder ved første Øyekast — har efter Reysendes Forsikringer en Behagelighed, der ind-

tager og forhøyer alle de øvrige ved den Ynde, de faae af Symmetrien, og giør en uforklarlig, men med Tiden følelig Virkning.

Isærdeleshed kan intet sættes i Liighed med deres Omhyggelighed for at bevare deres Barm, som en af deres Skiønheds kostbareste Skatte. For at hindre den fra at blive for stor eller vanskabt indeslutte de den i meget tynde Træe-Futteraler, som ere giorte faste i hverandre og bøyede bag over. Disse Futteraler ere saa polerede og saa smidige, at de give efter for alle Legemets Bevægelser, uden at det fine Net paa Huden enten bliver nedtrykket eller lider derved. Det udvendige af disse Futteraler er overtrukket med et Guld-Blad, der er besat med Brillianter. Dette er uimodsigeligen Skiønhedens udvalgteste og kiereste Prydelse. Man lægger dem fra sig; man sætter dem paa igien med en særdeles Lethed, og med Yndigheder, som altid blive mere pirrende. Under dette Harnisk gaar ingen af Barmens Bævelser forloren. Kielne Sukke, Gispen, Stønnen, alt bliver taget i Beslag til Vellystens Tieneste.

De fleste af disse Dandserinder mene, at de kunne faae deres Ansigts Farve til at tage sig bedre ud, og forskaffe deres Øyekast et stærkere Indtryk, ved at giøre en sort Ring omkring deres Øyne, hvilken de drage med en Haarnaal, som er dyppet i Spidsglands Pulver. Denne laante Skiønhed, der er saa meget berømt af alle Østerlandske Poëter, har, efterat den er forekommet de dertil uvante Europæer saa underlig, endelig tilsidst vundet deres Bifald.

Denne Konst at behage udgiør disse Balladierers hele Liv, hele Syssel, hele Lykke. De giøre ikke Paastand derpaa med den bestemte Frækhed, der udmærker vore Skiøger. Deres Væsen har noget blidt, der indtager, en Yndighed, der fængsler. Deres Kiertegn ere saa hulde, saa vel anbragte, at de forebygge Mættelsen

eller bortfierne den i det mindste for nogen Tid. Med Møye undgaaer man, at blive forført af dem; de faae endog Fortrinnet for de skiønne Carchemerinder, som fylde Indostans Serailer, ligesom Georgiinderne og Cirkassinderne besætte Ispahans og Constantinopels. Den Beskedenhed, eller rettere, Tilbageholdenhed, der er saa naturlig for de prægtige Slavinder, der ere udelukkede fra al Mandsfolke Selskab, kiemper forgieves og kan ikke holde Stand imod disse øvede Skiøgers fortryllende Konstgreb.

10. Surates Handels-Omfang-Forandringer, den har været underkastet.

Ingensteds vare de saameget i Moden, som i Surate, den meest formuende og folkerigeste Bye i Indien. Den begyndte at tabe sig 1664. Den berygtede Sevagi udplyndrede den, og bortførte for en 5-6 Millioner Rigsdaler derfra. Byttet vilde være blevet langt betydeligere, dersom Engellænderne og Hollænderne ikke vare undgaaede den almindelige Ulykke ved den Forsigtighed, de havde brugt, at befæste deres Kontorer; og dersom Slottet, hvori man havde indbragt alt det kostbareste, man eyede, ikke havde været sikker for Angreb. Dette Tab lærte Forsigtighed. Man omgav Byen med Volde, for at forebygge et lignende Uheld. Det var forvundet, da Engellænderne 1686 optoge, uden anden Aarsag end en uretfærdig og grusom Gierrighed, alle de Skibe, Surate expederede til forskiellige Havne. Dette Røverie, som varede i tre Aar, skilte dette berømte Oplags-Sted ved de fleste Handels-Grene, som ikke vare det egne. Det blev næsten indskrænket til dets naturlige Rigdomme.

Andre Søerøvere have siden efter ødelagt dens Kyster og til forskiellige Tider forstyrret dets Expeditioner. Endog dens Karavaner, som bragte Handelsva

rer til Agra, Dheli, og over hele Riget, have ikke altid været skaanede af de uafhængige Rajaers Undersaatter, som man treffer paa forskiellige Veye. Forhen havde man opfundet et besynderligt Middel til disse Karavaners Sikkerhed, nemlig at sætte dem under et Fruentimmers eller et Barns Beskyttelse, der var af en Stamme, som agtedes hellig af de Nationer, man frygtede for. Naar de nærmede sig for at plyndre, truede Beskytteren med at ville dræbe sig, dersom man vedblev sit Forehavende, og gik de da videre, dræbte Beskytteren sig virkelig. De der ikke lode sig afholde derfra, ved at see det Blod flyde, der var Nationen helligt, bleve ved deres Hiemkomst overvældede med alle borgerlige og religieuse Straffe; de mistede deres Ære; de bleve udstødte af deres Stammer. Paa denne Maade holdte Skrækken for disse Straffe de fleste i Tømme; men efter at hele Indostan er kommen i Fyr og Flamme, er man bleven mindre samvittighedsfuld. Intet kan slukke Penge-Tørsten.

Disse Uheld uagtet er Surate endnu en Bye, der driver stærk Handel. I dens Magasiner nedlægger hele Guzurate alt hvad dets utallige Manufakturer frembringe. En stor Deel deraf bliver bragt til det Indre af Landene. Det øvrige gaar ved en idelig Skibsfart til alle Verdens Dele. De bekiendteste Handelsvarer ere Doutis, grove ublegede Kattuner, der forbruges i Persien, Arabien, Abyssinien, paa den østlige Kyst af Afrika; og blaa Kattuner, som have samme Bestemmelse, og som Engellænderne og Hollænderne anvende med Nytte i deres Guineiske Handel.

Blaa og hvide rudrede Kattuner fra Cambaye, som bruges til Kapper i Arabien og Tyrkiet. Der gives grove og fine af dem. Der gives endog nogle, hvori man indvirker Guld til Brug for de Rige.

Hvide Kattuner fra Barokia, der ere saa bekiendte under Navn af Baftas. Da de ere yderst fine, bruges de til Tyrkernes og Persernes Sommer-Kaftan. Det Slags Sukkerdun, der indslaas før Enden med en Guld-Stribe, og hvoraf de giøre deres Turbaner, fabrikeres paa samme Sted.

De skildrede Sirtser fra Amadabad, hvorpaa Farverne ere ligesaa levende, ligesaa skiønne, ligesaa bestandige, som paa dem fra Coromandel. Man brguer dem til Klæder i Persien, Tyrkiet og Europa. Rige Folk paa Java, Sumatra, og Molukkerne giøre Lænde-Skiærfer og Overtræk deraf.

Florer fra Beirapour. De blaa bruges i Persien og Tyrkiet til Sommer-Klædning for ringe Folk; og de røde for de mere fornemme. Jøderne, som Porten har forbudet den hvide Farve, betiene sig deraf til deres Turbaner.

Blandede Silke- og Bomulds-Tøyer, baade af een Farve og stribede Atlaskes, og indvirkede med Guld og Sølv. Dersom Prisen paa dem ikke var saa høy, kunde man, det maadelige i Tegningen uagtet, endog i Europa finde dem kiønne, formedelst det levende i Farverne og det vel udførte Blomsterværk. De holde ikke længe, men det er noget, man ikke bryder sig synderlig om i de Tyrkiske og Persiske Serailer, hvor de meest forbruges.

Nogle Tøyer af puurt Silke, som kaldes Tapi'er. Det er Lænde-Skiærfer af mange Farver, som ere meget søgte i det østlige af Indien. Der vilde fabrikeres endnu flere af dem, dersom man ikke var forbunden til at betiene sig af fremmede Materialier til dem, hvorved Prisen paa dem bliver alt for høy.

Shavler af meget let, varmt og fint Klæde, som fabrikeres af Uld fra Cachemir. Man giver dem forskiellige Farver, hvori man anbringer Blomster og

Striber. De bruges til Vinter-Klædning i Tyrkiet, Persien og de Egne af Indien, hvor man mærker til Kulden. Af denne kostbare Uld giør man Turbaner af en Alens Brede og lidt mere end tre Alens Længde, som sælges endog til en 1000 Rdlr. Skiønt der undertiden forarbeides i Surate, kommer de skiønneste Stykker fra Cachemir selv.

Foruden den uhyre Mængde Bomuld, som Surate anvender i sine Manufakturer, sender den aarlig 7 til 8000 Baller i der mindste til Bengalen. China, Persien og Arabien tage tilsammen endnu langt mere deraf, naar Høsten har været meget overflødig. Er den kun maadelig, gaar det overskydende til Ganges, hvor Prisen altid er mere fordelagtig.

Endskiønt Surate tager i Betaling for sine Udførsels-Artikler mod Porcelain fra China; Silke fra Bengalen og Persien; Master og Peber fra Malabar; Gummier, Dadler, tørre Frugter, Kobber og Perler fra Persien; Røgelser og Slaver fra Arabien; en Mængde Speserier af Hollænderne, Jern, Blye, Klæde, Cochenille og nogle Isenkramvarer af Engellænderne, har den dog en saa fordelagtig Balance, at den aarlig indtager i det mindste en 5 Millioner Rigsdaler i Penge. Den vilde blive det endnu mere, dersom Kilden til Rigdommene fra Hoffet i Dheli ikke havde taget en anden Vey.

Dog vil denne Balance aldrig kunne blive saa betydelig igien, som den var, da de Franske 1668 boesatte sig i Surate. Chefen for dem kaldtes Caron. Han var en Handelsmand af Fransk Herkomst, som var bleven gammel i det Hollandske Kompagnies Tieneste. Hamilton fortæller, at denne duelige Mand, der havde vundet den Japonske Keysers Yndest, havde af hannem faaet Tilladelse til, paa Øen, hvor det Kontor var, han forestod, at bygge et Huus for sine Herrers Reg-

ning. Denne Bygning blev et Kastel, uden at nogen Mistanke derom vaktes hos Landets Indfødde, som ikke forstaae sig paa Fæstnings-Værker. Men de kom over nogle Kanoner, som bleve sendte fra Batavia, og de underrettede da Hoffet om hvad der gik for sig. Caron fik Befaling, at begive sig til Jedo, for at giøre Regnskab for sit Forhold. Da han ikke kunde anføre noget rimeligt til sin Retfærdiggiørelse blev han behandlet med megen Strænghed og Foragt. Man afrykkede ham Skiegget Haar for Haar. Man satte ham en Narre-Hat paa og iførte ham en Narre-Klædning. I dette Postyr blev han udsat til offentlig Haan og forjaget af Riget. Den Maade, hvorpaa han blev modtaget paa Java, giorde ham ganske kied af det Partie, han havde taget, og Lyst til at hævne sig bandt ham til det Franske Kompagnie, hvis Agent han blev.

11. De Franskes Anlæg paa Øen Ceylon og paa St. Thomee. Deres Etablissement i Pondichery.

Surate, som man havde valgt til Sæde, svarede ikke til det Begreb, han havde giort sig om et Hoved-Etablissement. Han fandt Beliggenheden slet. Han sukkede over at han var nød til at kiøbe sin Sikkerhed ved Ydmygelser. Han saae kun Tab ved at handle i Konkurense med rigere Nationer, som forstode sig bedre paa Handelen og søgtes mere. Han ønskede sig en uafhængig Havn midt i Indien paa et af de Steder, hvor Speserierne voxe. Uden dette ansaae han det for umueligt, at et Kompagnie kunde holde sig. Bugten Trinqvemale paa Øen Ceylon syntes ham at forene alle disse Fordele, og han seylede derhen med en stærk Eskadre, som man havde sendt ham fra Europa under Laheyes Befaling, og hvis Operationer han skulde lede. Man troede, eller man lod, som man troede, at man kunde

nedsætte sig der, uden at giøre Indgreb i Hollændernes Rettigheder, hvis Eyendoms-Ret aldrig havde været været erkiendt af Fyrsten paa Øen, med hvem man havde oprettet en Traktat.

Alt dette kunde være rigtigt, men Udfaldet blev derfor ikke lykkeligere. Man bekiendtgiorde et Anlæg som man burde have tiet med. Kun langsomt udførte man et Foretagende, som burde have været fuldført i en Ruf. Man lod sig skremme af en Flaade, som ikke var i Stand til at udholde en Trefning, og som ikke kunde have Befaling til at vove et Slag. Hunger og Sygdomme dræbte den største Deel af Bemandingen og Landings-Tropperne. Man lod nogle faa Mand blive i et lidet Fort, som man havde bygt, og hvor de snart bleve nødte til at overgive sig. Med Resten gik man til Coromandel-Kysten for at hente Levnetsmidler. Man fandt ingen enten hos de Danske i Tranqvebar, eller andensteds; og Fortvivlelsen bragte dem til at angribe St. Thomee, hvor man blev underrettet om, at der var stor Overflødighed af dem.

Denne i lang Tid meget blomstrende Bye var for meer end et Aarhundrede blevet bygt af Portugiserne. Da Kongen af Golconde havde erobret Carnatet, saae han ikke uden Gremmelse, at en saa vigtig Plads var i fremmede Hænder. Han lod den 1662 angribe ved sine Generaler, som bemægtigede sig den. Skiønt dens Fæstnings-Værker vare betydelige og vel vedligeholdte, kunde de dog ikke holde de Franske ude, som 1672 indtoge dem med Storm. De saae sig snart indsluttede i dem og to Aar derefter tvungne til at overgive sig, efter som Hollænderne, der vare i Krig med Ludvig XIV forenede deres Vaaben med Indianernes.

Dette sidste Tilfelde skulde have ganske forspildet Regieringen al Nytten af de Bekostninger, den havde giort til Kompagniets Beste, dersom ikke Martin havde

været blant de Handelsmænd, der vare sendte paa La=
heyes Flaade. Han samlede Levningerne af Kolonierne
paa Ceylon og St. Thomee, og bebyggede dermed den
lille Flekke Pondichery, som man nyelig havde overladt
ham, og som begyndte at blive til en Stad, da Kom=
pagniet fik de beste Forhaabninger om et nyt Etablisse=
ment, som man kunde faae Leylighed til at anlægge i
Indien.

12. De Franske blive kaldte til Siam. Beskri=
velse over dette Rige.

Nogle fremmede Missionairer havde forkyndet
Evangelium i Siam. De havde giort sig elskede ved
deres Sædelære og deres Opførsel. Jævne, blide,
menneskekierlige, frie for Rænker og frie for Gierrig=
hed havde de ikke giort sig mistænkte enten hos Regie=
ringen eller hos Folket. De havde bibragt dem megen
Agtelse og Godhed for de Franske i Almindelighed og for
Ludvig XIV i Særdeleshed.

En af Gemyt urolig og ærgierrig Græker, ved
Navn Constantin Phaulcon, var reyst til Siam, hvor
han fik Fyrstens Yndest og steeg i kort Tid til første Mi=
nister eller Barkalon, en Post, der svarer omtrent til
de gamle Majores Domus.

Phaulcon beherskede baade Folket og Kongen egen=
raadig. Denne Fyrste var svag, sygelig, og havde
ingen Afkom. Hans Minister fattede det Anslag at
blive hans Efterkommer, maaskee endog at støde ham
fra Tronen. Man veed, at disse Foretagender ere lige=
saa lette og ligesaa almindelige i de Lande, der staae
under Despoter, som de ere vanskelige og sieldne i de
Lande, hvor Fyrsten hersker ved Retfærdighed, og hvor
hans Magt har om Grundsætninger, Maal og Regel
urokkelige Grundlove, hvis Overholdelse er paalagt op=
lyste og talrige Øvrigheds=Kollegier. Der vise Fyrstens

Fiender sig som Nationens Fiender; der finde de sig standsede i deres Planer af alle Nationens Kræfter, fordi de ved at reise sig mod Statens Overhoved, reise sig mod Staten selv, mod dens Grundlov, der maa være Nationens almindelige og uforanderlige Villie.

Phaulcon faldt paa, at trække de Franske ind i sin Plan, ligesom nogle Ærgierrige forhen havde betient sig af en Garde af 600 Japonesere, som meer end een Gang havde besat Siams Trone. Han sendte 1694 et Gesandtskab til Frankrig, for der, tillige med sin Herres Alliance, at tilbyde de Franske Hændelsmænd Landets Havne og forlange Skibe og Tropper.

Ludvig den Fiortendes opblæste Forfængelighed giorde meget Væsen af dette Gesandtskab. Denne roesværdige, men alt for meget roste Fyrstes Smigrere fik ham til at troe, at det var hans over hele Verden udbredte Berømmelse, der forskaffede ham denne Hylding fra Orienten. Han lod det ikke blive ved, at gotte sig med disse tomme Æresbeviisninger, men vilde ogsaa benytte sig af den Siamske Konges Stemning til det Indiske Kompagnies og endnu mere til Missionærernes Bedste. Han lod en Flaade afgaae, hvorpaa der var flere Jesuiter end Kiøbmænd; og i den Traktat, der blev sluttet imellem begge Kongerne, befattede de Franske Gesandter, der bleve ledede af Jesuiten Tachard, sig mere med Religionen end med Handelen.

Imidlertid havde Kompagniet fattet store Forhaabninger om Etablissementet i Siam, og disse Forhaabninger vare grundede.

Endskiønt dette Rige er giennemskaaret af en Bierg-Kiæde, der forener sig med Klipperne i Tartariet, er det dog saa overordentlig frugtbart, at en stor Deel af de dyrkede Jorder giver 200 Fold. Der gives endog dem, som uden at dyrkes eller saaes frembringe en overflødig Riis-Høst. Høstet ligesom det er voxet, uden

Umage og uden Opsyn, falder og døer dette Korn, der saa at sige er overladt til Naturen, i Jorden, hvoraf det er voxet, for at fremspire paa ny i Vandet af den Flod, der løber hele Riget igiennem.

Maaskee gives der intet Land paa Jorden, hvor Frugterne ere i saa stor en Mængde, hvor de ere saa afvexlende og sunde, som i dette velsignede Land. Det har nogle, der ere det egne, og de, det har tilfelles med andre Klimaer, ere saa aromatiske, saa smagfulde, som man ikke finder dem andensteds.

Jorden, der altid staar fuld med disse uophørlig gienspirende Rigdomme, skiuler desuden under en tynd Skorpe Miner af Guld, Kobber, Magnet, Jern, Blye og Kalin — dette i hele Asien saameget søgte Tin.

Den grueligste Despotisme gior alle disse Fordele unyttige. Fra det Inderste af sit Serail undertrykker en ved selve sin Magt fordærvet Fyrste det ham undergivne Folk, enten selv ved sine Luner eller lader det af Dorskhed undertrykke. I Siam gives der kun Slaver og ingen Undersaatter. Alle ere de inddelte i tre Klasser. Den første er Monarkens Garde, dyrker hans Jorder og arbeider paa hans Slot. Den anden er bestemt til at arbeide for det almindelige og forsvare Staten. De ringeste ere til Tieneste for Øvrigheden, Ministrene og de fornemmeste Offiserer i Riget. En Siameser bliver aldrig ophøyet til nogen udmærket Post, uden at man giver ham et vist Antal Hoverie-Folk. Paa denne Maade blive Lønningerne for de høye Poster got betalte ved Hoffet i Siam, fordi det skeer ikke i Penge men i Folk, som ikke koste Regieringen noget. De blive indskrevne dertil i Rullerne fra deres sextende Aar. Ved første Indkaldelse maa enhver begive sig til den Post, der er ham anviist, under Straf at blive lagt i Lænker, eller dømt til Bastonade.

I et Land, hvor Folket maae arbeide de sex Maaneder for Regieringen uden Betaling eller Underholdning, og arbeide de andre sex Maaneder for at tiene sig Føden til hele Aaret; i et saadant Land maae Tyranniet forplante sig fra Menneskene til Jordene. Der gives da ingen Eyendom. De nydelige Frugter, som udgiøre Rigdommen i Fyrstens og de Stores Haver voxe ikke ustraffede i de Privates. Dersom Soldaterne, der blive udskikkede til at eftersee Frugt-Haverne, finde nogle Træer i dem bære fine Frugter, undlade de ikke at udmærke dem til Despotens eller hans Ministrers Bord. Eyeren bliver sat til at passe paa dem, og naar Tiden kommer til at plukke dem af, er han under stræng Straf og Adfærd ansvarlig til dem.

Det er kun lidet at Menneskene der ere Slaver af Mennesket; de ere det ogsaa af de Umælende. Kongen af Siam underholder en Mængde Elephanter. De, der ere i hans Palais blive opvartede med overordentlig Ærbødighed og Omhue. De mindst Udmærkede have femten Slaver til deres Tieneste, som bestandig ere i Arbeide med at skiære Græs, Bananer og Sukker-Rør til dem. Disse Dyr, der ikke ere af nogen væsentlig Nytte, smigrer Fyrstens Stolthed saameget, at han maaler sin Magt mere efter Antallet paa dem end paa sine Provindser. Under Paaskud af at foere dem got lade deres Oppassere dem gaae ind i Markerne og Haverne og at ødelægge dem, med mindre man løskiøber sig fra denne Plage ved idelige Foræringer. Ingen vovede at lukke sin Mark for Fyrstens Elephanter, hvoraf mange ere hædrede med Ærestitler, og ophøyede til de fornemmeste Stats-Værdigheder.

Vi oprøres ved disse Gyseligheder. Men have vi vel Ret til at drage dem i Tvivl, vi, som giøre os til af at besidde nogen Philosophie og en mildere Regiering, og dog leve i et Land, hvor den ulykkelige Bonde bliver

lagt i Lænker, dersom han drister sig til at slaae sin Eng, eller gaae over sin Mark, medens Agerhønsene parre sig eller lægge Æg; hvor han er forpligtet til at lade sine Viinstokke gnave af Kaniner og sin Høst ødelægge af Hunde, Hiorte og Vildsviin; hvor Loven maatte sende ham til Galeyerne, dersom han havde været saa ubesindig at give et af disse graadige Dyr et Slag af en Pidsk eller en Kiep *.

Formedelst saamange Arter af Tyrannie forbande Siameserne deres Fædreneland, endskiønt de ansee det for det beste Land paa Jorden. De fleste af dem unddrage sig Undertrykkelsen ved at flygte til Skovene, hvor de føre et vildt Liv, der ere hundrede Gange at foretrække det af Despotismen fordærvede Selskabs Liv. Denne Bortløben er bleven saa betydelig, at fra Havnen Mergui til Juthia, Rigets Hovedstad, gaar man otte Dage uden at see nogen Befolkning i de umaadelig store Sletter, forsynede tilstrækkelig med Vand og af en ypperlig Jordbund, hvori man opdager Spor til fordums Dyrkning. Dette skiønne Land er overladt til Tigrene.

Fordum saae man Mennesker der. Foruden Landets Indfødde var det fuldt af Kolonier, som Tid efter anden havde dannet alle de Nationer der beboe det østlige Asien. Denne Ridkiærhed havde sin Oprindelse fra den stærke Handel, som der blev dreven. Alle Historieskrivere bevidne, at i Midten af det sextende Aarhundrede ankom der aarlig en stor Mængde Skibe i dets Havne. Det Tyrannie, som kort Tid derefter tog sin Begyndelse, tilintetgiorde efterhaanden Minerne, Manufakturerne og Agerdyrkningen. Tilligemed dem forsvandt de fremmede Kiøbmænd, ja endog de Indfødte.

* Saaledes var det fordum i Forfatterens Fædreneland.
Overs. Anm.

Staten faldt i Forvirring og Afmagt, som er en Følge deraf. Ved deres Ankomst dertil fandt de Franske det saa dybt nedsiunket. Overhovedet var det forarmet, uden Konster, maadelig bebygget, og undergivet en Despot, som vilde drive sine Staters Handel, men kunde kun ødelægge den. De faa Prydelser og Overdaadigheds Varer, som forbrugtes ved Hoffet og blandt de Store, bleve hentede fra Japon. Siameseren havde en overmaade stor Høyagtelse for Japoneserne, og ene og allene Smag paa deres Arbeide.

13. Fordele, som de Franske kunde have draget af Siam. De Forseelser, som skilte dem ved dem.

Det var vanskeligt at faae denne Smag forandret, og dog maatte man, for at skaffe de Franske Industrie-Varer nogen Afsætning. Dersom noget kunde tilveyebringe denne Forandring, da var det den kristelige Religion, som de fremmede Missionærer havde fortyndet med Held. Men Jesuiterne havde solgt sig alt for meget til Phaulcon, som begyndte at blive forhadt, og misbrugte den Gunst, hvori de stode ved Hoffet. Derved giorde de sig forhadte, og dette Had faldt tilbage paa deres Religion. Man bygte Kirker førend der vare Kristne; man stiftede Klostre og bragte baade Folket og Talapoinerne i Harnisk. Disse ere Munke, hvoraf nogle ere Eremiter, andre Rænkemagere. De forkynde Folket Sommonacodoms Lære : Sætninger og Sæde-Lære. Denne Siamesernes Lovgiver blev i lang Tid æret som en Viis og siden efter er han bleven tilbedet som en Gud, eller som et fra Guddommen udflydt Væsen, en Guds Søn. Der er intet Underværk, de jo fortælle det om ham. Han levede af et Riiskorn om Dagen. Han rev det ene af sine Øyne ud, for at give det til en Fattig, som han intet havde at give. En

anden Gang bortgav han sin Kone. Han bød over Stierner, over Floder og Bierge. Men han havde en Broder, som hindrede ham meget i at udføre sine Planer til at giøre vel mod Menneskene. Gud hævnede ham og korsfæstede selv denne elendige Broder. Denne Fabel havde indtaget Siameserne mod Lærdommen om en korsfæstet Frelser; de kunde ikke have nogen Ærbødighed mod Jesus Christus, efterdi han havde mistet Livet ved det samme Slags Dødsstraf, som Sommonacodoms Broder.

Dersom det ikke var mueligt at bringe Handelsvarer til Siam, kunde man i det mindste have arbeidet paa, at give dem Smag paa dem lidt efter lidt; at giøre Forberedelserne til at drive en stærk Handel i Landet selv, og betiene sig af den, man for Tiden forefandt for at aabne sig Forbindelser med hele Orienten. Rigets Beliggenhed imellem tvende Bugter, hvor det indtager 160 Mile ved den ene, og omtrent 200 Mile ved den anden, skulde have aabnet det Skibsfarten paa alle Have i denne Verdens Deel. Kastellet Bankok, der er bygget ved Mundingen af Menan, som man havde givet de Franske tilbage, var et ypperligt Oplags-Sted for al den Handel, man kunde faae i Sinde at drive paa China, paa Philippinerne og det hele østlige Asien. Havnen Mergui, den fornemmeste i Riget og en af de beste i Asien, som man ligeledes havde overladt dem, gav dem store Bekvemmeligheder for Handelen paa Coromandel-Kysten og især vaa Bengalen. Den forvissede dem en fordelagtig med Rigerne Pegu, Ava, Arakan, Lagos — Lande, der vare endnu mere barbariske end Siam; men hvor man finder Guld-Støv og de skiønneste Rubiner i Verden. I alle disse Stater, saavelsom i Siam — voxer det Træe, hvoraf den kostbare Gummi udflyder, med hvilken Chineserne og Japoneserne tillave deres Ferniß, og hver den, der er i Besid-

delse af Handelen med denne Artikel, vil drive den med megen Fordeel paa China og Japon.

Foruden den Fordeel, at finde gode Etablissementer, som vare ganske indrettede, som ikke kostede Kompagniet noget, og som dog kunde bringe en stor Deel af Orientens Handel i dets Hænder, kunde det til Europas Behov have faaet fra Siam Elfenbeen; Farve-Træe, som det man hugger i Campeche-Bugten; en Mængde Cassia; den store Mængde Oxe- og Hiorte-Huder, som Hollænderne tilforn hentede der. Man skulde der have kunnet dyrket Peberen og maaskee andre Speserier, som man ikke høstede der, fordi man ikke kiendte Maaden at dyrke dem paa, og fordi intet lykkedes den ulykkelige Siams Indvaaner, der var ligegyldig ved alt.

De Franske befattede sig ikke med noget af alt dette. Kompagniets Handels-Betiente, Offisererne, Tropperne, Jesuiterne forstode intet af Handelen. De tænkte kun paa Omvendelser og at giøre sig til Herrer. Endelig bleve de, efterat de slet havde understøttet Phaulcon just i det Øyeblik, da han vilde udføre sine Planer, inddragne i hans Fald, og Kastellerne Mergui og Bankok bleve — forsvarte af franske Besætninger — igien indtagne af den feigeste Nation.

14. De Franskes Planer med Tonqvin og Cochenchine. Beskrivelse over disse tvende Lande.

I den korte Tid de Franske vare boesatte i Siam, søgte Kompagniet at skaffe sig Adgang til Tonqvin. Det smigrede sig med at det med Sikkerhed og Fordeel kunde handle med en Nation, som Chineserne havde havt Omsorg for at undervise for omtrent syv Hundrede Aar siden. Der hersker Deismen, det er Confucius's Religion, hvis Lærdomme og hvis Skrifter ere mere agtede der end i China selv. Men der er ikke den samme Over

eensstemmelse imellem Regierings-Grundsetningerne, Religionen, Lovene, Meningen og Seremonierne. Og saa feyler der, skiønt Tonqvin har den samme Lovgiver, meget i, at det har de samme Sæder. Det har hverken den Ærbødighed for Forældre, eller den Kierlighed til Fyrsten, eller den giensidige Agtelse for hinanden, eller de selskabelige Dyder, som herske i China. Det har ikke Chinas gode Orden, Politie, Vindskibelighed eller Virksomhed.

Denne Nation, der er hengiven til en umaadelig Ladhed, til en plump og smagløs Vellyst, lever i en bestandig Mistroe til sine Fyrster og til Udlændinge; enten saa deres Gemyts Beskaffenhed har noget uroligt i sig, eller dette Hang til Oprør reyser sig af, at Chinesernes Moral, der har oplyst Folket, ikke har giort Regieringen bedre. Hvilken Gang end Oplysningen tager, enten den gaar fra Folket til Regieringen eller fra Regieringen til Folket, er det altid nødvendigt, at begge forbedre sig paa een Gang og i Forening med hverandre. Uden dette er Staterne udsatte for de farligste Revolutioner. Ogsaa seer man i Tonqvin en bestandig Kamp imellem Gildingerne, som herske og Folket, som er utaalmodigt under Aaget. Midt i disse Uenigheder forsmegter alt, gaar alt til Grunde, og det Onde maa forverres indtil enten Undersaatterne have tvunget deres Herskere til at blive mere oplyste, eller Herskerne have faaet Folket bragt ned til det Umælende. Portugiserne og Hollænderne, som havde prøvet paa at oprette nogle Handels-Forbindelser i Tonqvin, havde seet sig tvungne til at opgive det. De Franske vare ikke lykkeligere. Siden efter har der blant Europæerne kun været nogle enkelte Kiøbmænd i Madras, der have prøvet, forladt og igien optaget Skibsfarten derpaa. Med Chineserne dele de Udførselen af Kobber, og alminde-

ligt Silke, der ere de eneste Handels-Varer af nogen Vigtighed som dette Land leverer.

Cochinchine var alt for nær ved Siam, til at det ikke skulde have draget de Franskes Opmærksomhed ogsaa til sig, og det er sandsynligt, at de skulde have søgt, at nedsætte sig der, dersom de havde været snilde nok til at forudsee, hvad denne fremspirende Stat engang vilde blive. Europa har en reysende Philosoph at takke for det lidet, det med Vished veed om dette skiønne Land. Man see her, hvorvidt disse Kundskaber strække sig.

Da de Franske kom til disse fraliggende Lande, var kun et halvt Aarhundrede forløbet, siden en Prinds af Tonqvin, som flyede for sin Konge, der forfulgte ham som Oprører, satte med sine Soldater og Tilhængere over den Flod, der tiener til Grændse-Skiel imellem Tonqvin og Cochinchine. Flygtningerne, der vare krigvante og kultiverede, forjoge snart Indbyggerne, der levede adspredde og vankede om uden Love og uden Selskab i et Land, hvor Mennesker ikke trænger dertil for at være lykkelige. De stiftede et Rige, der skulde være grundet paa Agerdyrkning og Eyendoms-Ret. Riisen var det letteste og overflødigste Næringsmiddel; den blev disse Nyebyggeres første Omsorg. Havet og Floderne trak Beboere til dets Kyster og deres Breder formedelst deres store Overflødighed paa ypperlig Fisk. Man opelskede Huusdyr, nogle til Føden andre til Arbeide. Man dyrkede de nødvendigste Træer, saasom Bomuldstræet til Klædemon. Biergene og Skovene, som det ikke var mueligt at oprydde, gave Vildt, Metaller, Gummier, Røgelser, og ypperligt Tømmer. Disse Produkter tiente Handelen til Materialier, Næring og Formaal. Man byggede de hundrede Galeyer, som bestandig forsvare Rigets Kyster.

Alle disse Gaver af Naturen og Fordele af Selskabet fortiente et Folk, som har milde Sæder, og som, tildeels af Kiønnet, har faaet en bliid Tænkemaade; enten nu dette Kiøn har sin Skiønhed at takke for denne uskatteerlige Overmagt, eller det er en særegen Virkning af dets vedholdende Syslen og Forstand paa Forretninger. Overhovedet ere Fruentimmerne i Selskabernes Begyndelse de første til at danne sig. Selv deres Svaghed og deres mere stillesiddende Liv, der har flere Smaaebekymringer og mere at bestille med afvexlende Smaaesysler, skaffer dem snarere det rigtige Begreb, den Erfaring, den Huuslighed, der er Selskabelighedens fornemmeste Drivehiul og stærkeste Baand. Maaskee er det af denne Aarsag, man hos endeel vilde Folkeslag seer Fruentimrene satte til at besørge de fornemmeste af den borgerlige Bestyrelses Anliggender, der ere en Følge af Huusvæsenets. Saalænge Staten er kun et Slags Huusholdning bestyre de gierne den ene med den anden. Udentvivl ere Nationerne da meest lykkelige, især naar de leve under et Klima, hvor Naturen har næsten ikke flyet Mandfolkene noget at bestille.

Saaledes er det Land beskaffent, der beboes af Cochinchinerne. Ogsaa nyder dette Folk i dets ufuldkomne Kultur en Lykke, som ikke nok kan misundes det af Selskaber der ere komne videre. Det kiender hverken til Røvere eller til Betlere. Enhver har Lov til at blive ved sit Hiem eller opholde sig hos en anden. Hos hvilket Folkeslag en Reysende end befinder sig, gaar han ind i et Huus, sætter sig til Bords, spiser, drikker og gaar bort, uden at bydes, uden at takke derfor eller spørge derom. Der er et Menneske altsaa en Ven, en Slegt af Huset. Var han fra et fremmed Land vilde man betragte ham med meer Nysgierrighed, men han vilde blive modtaget med samme Godhed.

Det er Følgerne og Levningerne af de sex første Cochinchinske Kongers Regiering og af det Selskabs Fordrag, der blev oprettet imellem Nationen og dens Leder, førend de gik over den Flod, som skiller Cochinchinerne fra Tonqvin. Det var Mennesker, der vare kiede af at undertrykkes. De forudsaae en Ulykke, som de alt havde havt Prøver paa, og de vilde sætte sig i Sikkerhed for Misbrug af Magten, der af sig selv overtræder sine Grændser. Deres Anfører, der havde givet dem Exempel og Mod til at reise sig derimod, lovede dem en Lykke, som han selv vilde nyde, en retfærdig, en billig og faderlig Regiering. Tillige med dem dyrkede han det Land, hvortil de vare flygtede med hinanden. Han forlangte aldrig andet af dem end en eneste aarlig og frivillig Skat, for at hielpe ham til at forsvare Staten mod den Tonqvinske Despot, der i lang Tid forfulgte dem paa hiin Side af den Flod, som de havde giort til Bolværk imellem dem og hans Tyrannie.

Dette oprindelige Fordrag er blevet samvittighedsfuld iagttaget i mere end et Aarhundrede under fem til sex af denne kiekke Befriers Efterfølgere. Denne gienSidige og høytidelige Forpligtelse fornyes endnu hvert Aar i Himmelens og Jordens Paasyn i en almindelig Forsamling af Nationen, der holdes paa aaben Mark, hvori den Ældste har Forsædet og Kongen møder kun som Privatmand. Denne Fyrste hædrer og beskytter endnu Agerdyrkningen, men uden at give Exempel med Pløyning. Naar han taler om sine Undersaatter, siger han endnu: Det er mine Børn; men de ere det ikke længere. Hans Hoffolk have givet sig Navn af hans Slaver; og ham selv have de givet den svulstige og bespottelige Titel af Himmelens Konge. Fra dette Øyeblik af have Menneskene i hans Øyne ikke kunnet være anseet for andet end Insekter der krybe paa Jorden. Guldet, han har ladet opgrave af Minerne,

har udpint Agerdyrkningen. Sine beskedne Forfædres jævne Bolig har han foragtet; han har villet boe i et Slot. Pladsen man dertil har indgravet er en Miil i Omkreds. Kanoner i Tusendviis rundt om paa Murene af dette Slot giøre det frygteligt for Folket. Deri seer man nu intet andet end en Despot. Snart vil man formodentlig ikke engang see ham. Den Usynlighed, der udmærker de orientalske Fyrsters Majestæt, vil nok lade en Tyran komme paa Tronen efter en Folke-Fader.

Guldets Opdagelse har naturligviis bragt Paalæggenes med sig, og Finants-Bestyrelsens Navn vil nok snart træde istedet for borgerlig Lovgivnings og det selskabelige Fordrags. Skatterne ere ikke mere frivillige Bidrag, men tvungne Udpinelser. Snedige Mennesker tilliste sig i Kongens Pallads Privilegium paa at udplyndre Provindserne. For Guld tilkiøbe de sig tilige med Ret til at begaae Forbrydelser ogsaa den at blive ustraffede for dem. De bestikke Hoffolkene, unddrage sig fra Øvrigheden og udpine Landmanden. Allerede fremvise Landeveyene de Reysende Landsbyer, der ere forladte af deres Beboere, og Jorder, som ligge udyrkede. Liig Epicurs Guder lader Himmelens Konge alle Plager og Elendigheder regne ned over Markerne. Han er ligesaa uvidende om sit Folks Ulykker som Taarer. Snart vil det synke ned til det Intet, hvori de Vilde have begravet sig, der overlode dem deres Land. Saaledes gaae og saaledes ville de Nationer gaae under som beherskes blot efter Luner. Dersom Cochinchine falder tilbage i det Kaos, hvoraf det blev uddraget for omtrent 150 Aar siden, vil det blive de Søefarende ligegyldigt, der søge dets Havne.

Den fornemmeste Handel, som drives der nu, er i Chinesernes Hænder. I Betaling for de Handelsva-

rer, de bringe dertil, faae de Træe til Snedker-Arbeide, Skibs- og Bygnings-Tømmer.

De faae aarlig en gyselig Mængde Sukker; Raat til 5 Mark; det Hvide til 10 Mark og Kandis til 2 Rigsdaler Centneret.

Noget meget got Silke; skiønne Atlasser; og Pitre — Spaan af et Træe, der ligner Banantræet — som de ved Blanding forfalske i deres Manufakturer.

Sort og slet Thee, der forbruges af Almuen.

Kaneel, der er saa ypperligt, at man betaler det tre til fire Gange saa dyrt, som det Ceylonske. Der er kun lidet deraf. Det voxer kun paa et Bierg, der bestandig er omringet med Vagt.

Herlig Peber og Jern, der er saa reent, at man smidder det som det kommer af Gruben, uden at smelte det.

Guld til 23 Karat. Det falder overflødigere der end paa noget andet Sted i Orienten.

Ørne-Træe, der er meer eller mindre godt, eftersom det er mere eller mindre harpixhaltig. De Stykker, der indeholde meest af denne Harpix, ere i Almindelighed udskaarne af Træets Marv eller Rod. Man kalder dem Kalunbak og de blive altid solgte paa Guld-Vægt til Chineserne, der ansee dem for noget af det meest hiertestyrkende. Man bevarer dem med den yderste Omhyggelighed i Tin-Buddiker, at de ikke skulle tørres. Naar man vil bruge dem, river man dem paa en Marmor-Skive med Safter, som passe sig til de forskiellige Sygdomme, man har. Den ringere Sort Ørne-Træe, hvoraf Pundet sælges for en 20 Rigsdaler i det ringeste, bliver bragt til Persien, Tyrkiet og Arabien. Man bruger det der til at parfumere sine Klæder, ja endog ved høitidelige Leyligheder Værelserne, ved at blande det med den graae Ambra, der sædvanligst faaes fra Afrikas østlige Kyster. Man

giør endnu en anden Brug deraf. Det er Skik hos disse Nationer, at de, der faae et Besøg af nogen, som de ville vise Agtelse, byde ham Røgtobak. Derpaa følger Caffeen med Syltetøy. Naar Samtalen begynder at blive mat, kommer Sorbet'en, der synes at anmælde Afskeden. Saasnart den Fremmede reiser sig for at gaae, præsenterer man ham et Røgelse-Kar, hvorpaa der brænder Orne-Træe, hvis Røg man lader uddampe under hans Skiæg, som man bestænker med Rosenvand.

Endskiønt de Franske, som ikke kunde bringe stort andet end Klæde, Blye, Krud og Svovl til Cochinchine, vare blevne satte i den Nødvendighed, at drive Handelen der fornemmelig med Penge, burde de dog blevet ved at drive den i Konkurrense med Chineserne. Denne Uleylighed vilde have svundet bort ved de Fordele, man kunde have giort sig paa de Varer, der bleve sendte til Europa, eller man kunde have solgt i Indien. Men nu er det ikke mere Tid til at rette det igien. Den Ærlighed og Redelighed der ere den væsentlige Grundvold til en virksom og velgrundet Handel forsvinde fra disse, forhen saa blomstrende, Lande i samme Forhold, som Regieringen der bliver vilkaarlig og følgelig uretfærdig. Snart vil man i deres Havne ikke see et større Antal Skibe, end i deres Naboers, hvis Tilværelse, man neppe veed af at sige.

Hvorledes det end har sig med disse Anmærkninger, saa begyndte det Franske Kompagnie, der var fordrevet fra Siam, og ikke kunde giøre sig Haab om at faae noget Etablissement i de yderste af Asiens Lande — med Smerte at savne sit Kontor i Surate, hvor det ikke mere turde lade sig see, efter at det var taget derfra uden at betale sin Giæld. Det havde mistet det eneste Afsætnings-Sted, det da kiendte, for sine Klædevarer, sit Blye, sit Jern, og det var i be-

standig Forlegenhed med Indkiøbet af de Handelsvarer, som Moderlandets Luner fordrede og Koloniernes Fornødenheder krævede. Ved at rede for sig kunde det igien have faaet den Frihed, det havde skilt sig ved. Den Mogulske Regiering, som ønskede sig en større Konkurrense i sine Havne, og gierne havde foretrukket de Franske for Engellænderne, som Hoffet havde solgt Frihed for at erlægge Indførsels-Told, anmodede det ofte indstændig derom. Men enten det var af Mangel paa Redelighed, eller Kyndighed, eller Udveye, udslettede det ikke den Gang, og har siden efter aldrig udslettet den Skam, som det har giort sig selv. Dets hele Opmærksomhed indskrænkede sig til at befæste sig i Pondichery, da det saae sine Anlæg standsede ved en blodig Krig, hvortil Oprindelsen maae søges langt borte.

15. De Franske tabe deres Hoved-Etablissement — Pondichery, og faae det igien.

De Barbarer, der vare udvandrede fra Norden og havde kuldkastet det Romerske Rige, indførte en Regierings Form, som ikke tillod dem, at drive deres Erobringer videre, og som holdte enhver Stat inden sine naturlige Grændser. Lehnsvæsenets Loves Forfald og de Forandringer, der bleve nødvendige Følger deraf, udsatte Verden paa ny for den Fare at faae et almindeligt Monarkie, da en utallig Mængde Kroner vare ved Omstændighederne blevne forenede paa femte Karls Hoved. Til Lykke for det menneskelige Kiøn var den Østerrigske Magt — der var sammensat af adsplittede Eyendomme og grundfæstet paa Miner — ikke heldig i at omstyrte de Bolværker, der reistes imod den. Efter et Aarhundredes Møysommeligheder, Forhaabninger og Gienvordigheder blev det nødt til at overlade sin Rolle til en Nation, hvis samlede Styrke, Stilling og Virk-

somhed, giorde den mere frygtelig for Europas Frihed. Richelieu og Mazarin forberedede denne Revolution ved deres Rænker; Turenne og Conde fuldførte den ved deres Seyervindinger; Colbert befæstede den ved at indføre Konster og al Slags Vindskibelighed. Dersom fiortende Ludvig, hvilken man maaskee mindre bør betragte som sin Tids største Monark, end som den, der viste sig paa Tronen med den største Værdighed, havde bestemt sig til, ikke at forhaste sig med at giøre Brug af de Midler, han havde i Hænde, og derimod nedstemt den Glands, hans Storhed kastede fra sig, er det vanskeligt at forudsee, hvorvidt han skulde have drevet sin Lykke. Hans Forfængelighed, der overgik hans Ærgierrighed, bragte ham i Forvildelse. Efterat han havde faaet sine Undersaatter til at rette sig efter hans Sind, vilde han ogsaa tvinge sine Naboer dertil. Ved sin Hovmod opbragte han mere deres Forbittrelse imod sig, end han ved sine Erobringer svækkede deres Magt. Det Behag, han syntes at finde i sine Lov-Basuneres og sine Hoffolks Smigrerier, der forjettede ham Herredømmet over Jorden, bidroge mere end selv hans udbredte Magt til at vække Frygt for en almindelig Erobring og Trældom. Veeklager og Satirer af hans Protestantiske Undersaatter, som han i sit tyranniske Sværmerie havde fordrevet, bragte det Had, som hans Lykke og misbrugte Held havde opvakt, til det høyeste.

Prindsen af Oranien — en Mand af rigtig Dømmekraft, standhaftig, dybtskuende og saa retskaffen, som den Ærgierrige kan være det, blev Forenings-Punkten for saamegen Forbittrelse, hvilken han allerede i lang Tid havde været ved sine Underhandlinger og sine Udsendinger. Frankerig blev angrebet af den frygteligste Forbindelse, Historien har bevaret i Erindring, og Frankerig blev allevegne og uafladelig seyrende.

Det var ikke saa lykkelig i Asien, som i Europa. Hollænderne giorde strax Forsøg paa, at faae Pondichery angrebet af Landets Indfødte, der aldrig kunde blive tvungne til at give det tilbage. Den Indianske Fyrste, man henvendte sig til, blev ikke fristet af de Penge, man tilbød ham, til at lade sig bruge til dette Forræderie. Han sagde bestandig: De Franske have kiøbt dette Sted, det vilde være uretfærdigt, at fordrive dem derfra. Hvad denne Raja undslog sig for at giøre, blev fuldført af Hollænderne selv. De indtoge Stedet 1693, men bleve i den Ryswickske Fred tvungne til at give det tilbage i langt bedre Forfatning end den, hvori de havde taget det.

Martin blev paa ny ansat som Direkteur, og bestyrede Kompagniets Sager der med den Klogskab, den Kyndighed og Redelighed, som man ventede af ham. Denne duelige og retskafne Handelsmand drog nye Kolonister til Pondichery, og han giorde dem deres Opholdsstæd elsket ved den gode Orden, han der lod herske, ved hans Mildhed og hans Retfærdighed. Han forstod at giøre sig yndet af Naboe-Fyrsterne, af hvilke Kolonien, der endnu var svag, havde alt at frygte. Han havde faaet de Franske overbeviiste om, at da de sidst vare komne til Indien, saae sig der uden Styrke, og ikke kunde giøre sig noget Haab om, at faae Understøttelse af deres Fæderneland, kunde de ey heller love sig noget Held der, uden ved at opvække et fordelagtigt Begreb om deres Karakter. Han fik dem til at aflægge denne letsindige og fornærmende Tone, der saa ofte giør Nationen uudstaaelig for fremmede. De bleve blide, beskedne, paapassende. De lærte at skikke sig efter Nationernes Tænkemaade og hvad Omstændighederne krævede. De, der ikke indskrænkede sig til Kompagniets Forretninger ved de forskiellige Hoffer, hvor de vare ansatte, lagde sig efter

at faae Kundskab om de Steder, hvor de smukkeste Tøyer fabrikeredes, hvor Oplagene vare af de kostbareste Handelsvarer, samt alle særdeles Omstændigheder ved den Handel, som enhver Nation drev hos sig selv.

At bane Kompagniet Vey til at gaae frem med Held ved de gode Tanker, han opvakte om de Franske, ved den Omsorg, han bar for at danne det duelige Handelsbetiente, ved de Kundskaber, han lod indhente, og ved den gode Orden, han vidste at vedligeholde i Pondichery, hvorhen der Dag fra Dag begav sig nye Indbyggere, det var den eneste Tieneste, Martin kunde giøre; men det var endnu ikke nok til at give et Selskab Kræfter, der fra Vuggen af var befængt med øyensynlig dødelige Sygdomme.

16. Det Franske Kompagnie forfalder. Aarsagerne dertil.

Dets første Operationer havde til Hensigt at stifte et stort Rige paa Madagascar. En eneste Udredning bragte 1688 Personer derhen, som man havde givet Haab om et yndigt Klima, en hastig Lykke, og som der kun fandt Hunger, Tvedragt og Død.

En saa ødelæggende Begyndelse gav Affsmag for et Foretagende, som man kun havde taget Deel i af et Slags Mode, eller af Føyelighed. Aktie-Eyerne betalte ikke hvad de havde ladet sig tegne for med den Nøyagtighed, der er saa nødvendig i Handels-Anliggender. Regieringen, som havde forbundet sig til et rentefrit Laan af Femtedelen af de Summer, der skulde gaae i Kompagniets Kasse, og som til den Tid kun skulde have leveret 2 Millioner, tog 1668 endnu 2 Millioner dertil af Stats-Kassen, i Haab om at holde sit Værk vedlige. Nogen Tid efter drev den sin

Ædelmodighed endnu videre ved at skienke, hvad den fra først af kun havde leveret som Forskud.

Denne Opofrelse fra Regieringens Side afværgede dog ikke, at Kompagniet jo saae sig nødt til at indskrænke sine Operationer til Surate og Pondichery. Det maatte forlade sine Etablissementer i Bantam, i Rajapour, i Tilsori, Mazulipatnam, Bender-Abassi, Siam. Der kan ikke være nogen Tvivl om, at Kontorerne jo vare alt for mange, at endeel af dem jo vare slet anlagte. Men det var ikke af disse Grunde, de bleve nedlagte; det var kun den rene Uformuenhed til at holde dem vedlige, der giorde, at man maatte forlade dem.

Strax efter maatte man giøre endnu et Skridt. 1682 tillod man saavel Fremmede som dem, der boede i Riget, i fem Aar at drive Handelen paa Indien med Kompagniets Skibe, mod at betale det den Fragt, man blev enig om, og paa Vilkaar, at Retourvarerne skulde oplægges i dets Magasiner, sælges med dets egne og betale det en Afgivt af fem Prosent. Publikums Iver til at betiene sig af disse Bekvemmeligheder kom Direkteurerne til at vente sig alt af den Mængde Smaafordele, som man idelig vilde giøre sig uden at vove noget. Men mindre bevægede af den liden Fordeel, de selv havde af denne Indretning, end af de betydelige Fordele, Frihandlerne lagde sig til, udvirkede Aktie-Eyerne efter 2 Aars Forløb, at det maatte være dem tilladt at sætte deres Privilegium i sin fulde Kraft igien.

For at vedligeholde dette Monopol med nogen Anstændighed maatte man have Penge. I Aaret 1684 fik Kompagniet Regieringen til at befale alle Interessenterne, at de som et Slags Tilskud skulde erlægge Fierdedelen af deres Aktiers Beløb, under Straf for de Interessentere, som ikke betalte Tilskuddet, at see

deres hele Aktie gaae til dem, der vilde betale det i deres Sted, mod at faae Fjerdedelen af det den havde kostet dem. Enten det var af Lune, eller af Grunde eller af Uformuenhed, saa var der en Mængde Aktie-Eyere, som ikke fornyede deres Aktier, og som derved tabte de tre Fjerdedele af hvad de fra først af havde kostet dem; og til Skam for Nationen fandtes der Mennesker, som vare barbariske eller uretfærdige nok til at berige sig med dette Plynder-Gods.

Et saa vanærende Middel satte Kompagniet i Stand til at udrede nogle Skibe til Asien; men snart følte man nye Fornødenheder. Af denne ulykkelige Forfatning, der stedse blev værre, bragtes man paa det Indfald, 1697 at tilbagefordre Aktie-Eyerne de Udbytter af 10 og 20 Prosent, man havde givet 1687 og 1691. Et saa overordentligt Forslag, oprørte alle Gemytter. Man maatte tage sin Tilflugt til den allerede forslidte Laane Vey. Jo flere Laan man gjorde, jo mere byrdefulde bleve de, fordi Betalingen stedse blev mindre sikker.

Da Kompagniet manglede baade Penge og Kredit, giorde den tomme Kasse det umueligt, at giøre Forskud til Kiøbmanden i Indien, som uden denne Opmuntring hverken arbeider eller lader arbeide. Denne Afmagt bragte det, der solgtes af de Franske, ned til intet. Det er beviist, at fra 1664 til 1684, det er i en Rekke af 20 Aar, steeg det i alt ikke til 2 Millioner Rigsdaler.

Til disse Feyl vare der komne andre Misbrug. Bestyrernes og Betientenes Forhold havde hverken været rigtig ledet, eller nøye vaaseet. Udbytterne havde man ladet gaae af Kapitalerne, da de dog kun burde have gaaet af Fordelene. Den meest glimrende og mindst lykkelige Regiering havde man taget til Mynster for et Handels-Selskab. Udredningerne vare blevne

giorte med samme Sikkerhed i en almindelig Forstyrrelses Tider, som i den dybeste Fred. Et privat Selskab havde man overladt Handelen paa China, som er den letteste, den sikkerste, den fordelagtigste af al den Handel, der kan drives paa Asien.

I den blodige Krig 1689 forøgede endog Frankerigs Lykke Kompagniets Elendigheder. Sværme af Korsarer, der droge ud fra Rigets forskiellige Havne, ødelagde ved deres Virksomhed og deres Mod Hollændernes og Engellændernes Handel. Paa de utallige Priser, de giorde, befandtes en gyselig Mængde Indiske Handels-Varer, der udbredtes for ringe Priis. Kompagniet, som ved denne Konkurrense blev nødt til at sælge med Tab, søgte at faae det aftempet paa en Maade, der kunde drage det af denne Afgrund. Det kunde ikke udfinde nogen, der kunde forenes med Armateurernes Fordeel, og Ministeren meente da, at man ikke burde opofre Mennesker, der vare Staten til Gavn, for et Selskab, der saalænge havde trettet ham med sine Fornødenheder og sine Beklagelser.

Foruden alt dette havde Kompagniet endnu mange andre Aarsager til Bekymring. Finansiererne havde viist det et aabenbare Had. De lagde det Hindringer i Veien, de fortrædigede det. Understøttede af de lumpne Handlangere, som de altid havde ved Hoffet, søgte de under den skiønne Forevending at ophielpe de indenlandske Manufacturer at tilintetgiøre Handelen paa Indien. Regieringen var i Førstningen bange for at fornedre sig selv ved at handle tvertimod Colberts Grundsætninger og ved at tilbagekalde de høytideligste Forsikringer. Finansiererne fandt Udveye til at giøre de Privilegier kraftesløse, som man ikke var for at ophæve, og uden at blive skilt ved dem lod Kompagniet være at benytte sig af dem.

Efterhaanden overlæssede man alt, hvad der kom fra Indien, med Afgivter. Der forgik sielden 6 Maaneder uden at man saae Anordninger komme tilsyne, der tillode eller forbøde Brugen af disse Handels-Varer. Det var en idelig Ebbe og Flod i den Deel af Bestyrelsen, der udfordrede overlagde og uforanderlige Grundsætninger. Alle disse Forandringer bragte Europa paa den Tanke, at Handelen vilde vanskelig finde Indgang og faae fast Fod i et Land, hvor alt kommer an paa en Ministers Luner og deres Fordele, han ledes af.

Det Forhold, der vistes af en uvidende og uredelig Bestyrelse, Interessenternes Letsindighed og Stundesløshed, Finansernes egennyttige Misundelse, Fiskus's Lyst til Undertrykkelse og endnu flere andre Aarsager havde forberedet Kompagniets Fald; Ulykkerne i den Spanske Succeßions Krig fremskyndte dets Undergang.

Alle Hielpe-Kilder vare udtømmede, de tillidsfuldeste saae ingen Udvey til al giøre mindste Udredning. Desuden var det at befrygte, at, dersom det ved en uventet Lykke kunde sættes i Stand til at udrede nogle ubetydelige Skibe, de da vilde blive optagne enten i Europa eller i Indien af Kreditorer, som maatte være forbittrede over de idelige Bedragerier, de havde maattet erfare. Disse vigtige Bevæggrunde bestemte Kompagniet 1707 til at samtykke i, at nogle formuende Handelsmænd sendte Skibe for deres egen Regning til Indien, paa det Vilkaar at det skulde have 15 Prosent af Fordelen paa de Handelsvarer, de bragte tilbage, og Ret til at tage den Andeel i disse Skibe, som dets Forfatning tilstædte det. Snart saae man det endog nødt til at afstaae den fuldkomne og udelukkende Brug af sit Privilegium til nogle Udredere paa St. Malo, men med Forbeholdenhed af samme Rettighed, hvorved det i nogle Aar beholdte en Smule Liv.

Denne fortvivlede Forfatning afholdte det dog ikke fra, at søge 1714 om Fornyelse af dets Privilegium, som snart var udløbet, og som det havde havt i et halv Hundredeaar. Endskiønt det havde intet af sin Kapital og dets Giæld beløb sig til 10 Millioner, blev der tilstaaet det en Forlængelse paa ti Aar af et Ministerium, der ikke vidste, eller ikke vilde vide, at der vare klogere Forholds-Regler at tage. Denne nye Indretning blev tilintetgiort ved den utroligste Forandring, der nogensinde har fundet Sted i Rigets Finanser. Aarsagen dertil og Virkningerne deraf ville blive bedre forstaaede, naar man stiger op til Monarkiets ældste Tider.

17. Forandringer, der ere foregaaede i Frankerigs Finanser fra Monarkiets første Tider.

Man er ganske uvidende om den Maade, hvorpaa de første Gallier erlagde alt det forskiellige, der behøvedes til de Konfoederationer, hvoraf de vare Medlemmer. Under den Romerske Regiering gav deres Afkom istedet for al Skat den femte Deel af deres Træe-Frugter og tiende Delen af hvad der høstedes paa Marken in natura.

Ved Frankernes Indbrud forsvandt dette Paabud, uden at andre bleve satte i dets Sted. Til at afholde sine private Udgifter, ja endog hvad det offentlige behøvede, havde Fyrsten kun Indtægterne af sine Godser, som vare mange og store. Der saae man Skove, Søer, Stutterier, Hiorde, Slaver under Bestyrelse af en virksom Forvalter, som det var paalagt at overholde Orden, opmuntre Arbeidsomhed, bringe Overflødighed tilveye. Hoffet reyste om, for efterhaanden at leve paa disse Godser, der ene og allene bleve anvendte til nyttige Producter; og hvad det ikke forbrugte deraf, blev solgt til andet Brug. Allmuen leverede de fornødne Befordringer til Fyrstens Reyser, og de Store gave

ham Huus og Beværtning. Ved hans Afreyse gjorde man ham en meer eller mindre betydelig Foræring, og dette Beviis paa Hengivenhed blev siden efter, da Statens Overhoveder bleve kiede af et saa omflakkende Liv, giort til et Paalæg under Navn af Kongens Qvarteer-Penge (droit de gîte). Med disse ringe Indtægts-Kilder og nogle — altid meget ubetydelige — Bidrag, som National-Forsamlingerne — kun sielden — bevilgede paa Marspladsen, aflode Fyrsterne dog ikke, at bygge prægtige Kirker, oprette rige Bispedømmer, tilbagedrive mægtige Fiender, og giøre vigtige Erobringer.

I Begyndelsen af det ottende Aarhundrede ansaae Overhofmarskalken Karl Martel disse Indtægts-Kilder for utilstrækkelige til at forsvare Riget, som blev voldeligen angrebet af Saracenerne, der vare frygtelige formedelst deres Mængde, deres Tapperhed og deres Seyervindinger. Det forekom denne berømte Ihændehaver af den Kongelige Magt, at en Krig mod de Vantroende burde føres ved Hielp af Helligdommens Skatte, og uden at vise nogen af de Skaanseler, som man siden efter har maattet tage sin Tilflugt til, og endog ofte ere blevne forgiæves anvendte, bemægtigede han sig Kirkens Rigdomme, der vare umaadelig store. Dersom Klerestiet smigrede sig med, at Freden skulde sætte det ind i dets Besiddelser igien, tilintetgiorde Udfaldet dets Forhaabninger. Monarkerne bleve ved at være Herrer af de rigeste Bispedømmer, de Store af de beste Abbedier, og de simple Adelsmænd af de mindre betydelige Kirkegodser. De vare Lehn, der forbandt deres Besiddere, eller, dersom man heller vil, deres Anmassere, til en Krigs-Tieneste, som stod i Forhold til Indkomsterne af dem! I Førstningen fik man dem kun paa Livstid, men da den Karolingiske Familie daléde, bleve de arvelige og de kom da til at gaae fra en til anden ligesom andre Eyendomme. Man gav dem

bort, solgte dem og delede dem. Et Præbende tiente ofte en ung Skiønhed til Medgift, som bortforpagtede baade Tiender og Accidenserne deraf.

De første Konger af den tredie Stamme lode sig føre til Gemyt, at deres Religion og deres Retfærdighed fordrede, at de skulde give Helligdommen tilbage, hvad der var den frarøvet. Dette Offer var saameget større, som disse Fyrster ikke kunde vente sig nogen Understøttelse af en udstykket Nation, der ikke samledes mere; og som de nu ikke havde mere af de gamle Kron-Godser tilbage, end hvad der laae i den meget indskrænkede Strækning, der var forbleven under deres umiddelbare Befaling, da Regieringen blev ganske feudal. Jøderne maatte som oftest udfylde det tomme, som disse Forandringer havde anlediget i de Kongelige Kasser.

En 37 Aar efter Kristi Død angreb og indtog Titus Jerusalem. Under Beleyringen omkom Jøder i Tusinde Tal; en stor Mængde af dem bleve giorte til Slaver; Resten af Nationen adspredte sig. En Deel af den gik til Gallien, hvor den erfarede forskiellige Behandlinger efter Tid og Omstændigheder.

Undertiden kiøbte Jøderne sig Ret til, at udgiøre et særskilt Folk i Staten. De havde da deres egen Rettergang; deres eget Segl; deres Kirkegaarde uden for Stads-Voldene; deres Synagoger, hvor det var dem tilladt at bede, men kun med lav Stemme; et Tegn paa deres Klæder, som giorde dem umiskiendelige.

Dersom man Tid efter anden vilde tvinge dem til at lade sig kristne, saa var det dem endnu oftere forbudet, at blive det. En Jøde, der forandrede Religion, forbrød alle de Rettigheder, hans Nation havde. Hans Gods blev konfiskeret. Man fratog ham alt, fordi man derved for Fremtiden tabte Ret til at overlæsse ham med Skatter.

Sædvanlig overgav man Nationen til disse forvendte Menneskers Aager; men ved visse Leiligheder blev al Forbindelse med dem forbuden. Loven forbød, at tage Jøder til Huustienere, at have noget i Forpagtning af dem, at betroe sig til deres Læger, at opføde, ja endog at opdrage deres Børn.

Ofte beskyldte man dem for, at de havde forgiftet Brøndene, qvalt Børn, korsfæstet et Menneske paa den mærkværdige Langfredag. Guldet — Guldet allene kunde retfærdiggiøre dem for saadanne Grusomheder hvori der var ligesaa lidet sandt, som sandsynligt.

Tyranniet lagde dem ofte i Lænker. Deres Personer, deres rørlige og urørlige Eyendomme tilhørte altsammen Herligheds-Eyeren paa det Sted, hvor de boede. Han kunde forfølge dem, dersom de forandrede Opholds-Sted, og Fyrsten selv havde ikke Rettighed til at forholde dem naar de bleve reklamerede. Det var en Handels-Vare. Man solgte dette Slags Slaver med Jorden, eller endog særskilt, meer eller mindre, eftersom de besadde Duelighed, eller vare vindskibelige.

Det hendte undertiden, at man forbandt dem til, at kiøbe sig frie. Disse lave Siæle skulde have foretrukket en Trældom, der ikke hindrede dem i at berige sig, for en Uafhængighed, der skilte dem ved deres Rigdomme. Men man gav dem ikke frit Valg; de maatte døe under Torturen, eller fremdrage de Skatte af Jorden, som de havde skiult deri.

Naar disse umættelige Blodsugere havde slugt hele Statens Forraad i sig, nødte man dem til at give af sig hvad de havde plyndret, og man jog dem da bort. For at faae Tilladelse til at begynde deres Plyndringer paa nye opofrede de noget af det Guld, de havde reddet fra deres Skibbrud, og betiente sig af den anden for at vinde endnu mere igien end det, man havde taget fra dem.

Endskiønt alle Baronerne havde meer eller mindre Deel i de Udsugelser, hvormed man overvældede Jøderne, droge dog Kongerne, af hvilke denne forvendte Nation endnu nærmere dependerede, altid den fornemmeste Fordeel af dem. Ved Hielp af denne sørgelige og forhadte Udvey, var det, de i nogen Tid vedligeholdte en svag og omtvistet Magt. Siden efter forskaffede dem Myndtens Forfalskning nye Hielpe-Kilder.

Det var langt fra, at de gamle Regieringer giorde sig nogen Fordeel af Myndten. Det var altid Staten, der giorde Bekostning paa at slaae den. Man veed ikke, hvilken Nation der har været den første, som har forskaffet sig Rettighed til at stemple dette almindelige Omtuskningsmiddel. Dersom Frankerig gav dette sørgelige Exempel, maae Kongerne af den første og anden Stamme have trukket meget liden Fordeel af dette fordærvelige Paafund; efterdi Betalingerne skede som hos Romerne med Metal-Stykker, som man gav efter Vægt, og de prægede Myndter kiendte man ikke noget til uden i Smaae-Handelen. Denne Skik tog siden efter meget af, og Kongerne fik derved kun endnu mere Lyst til at forøge et Paalæg, som blev dem Dag fra Dag mere fordelagtig. Snart gik de endnu videre og tillode sig det verste af alle Bedragerier, Myndtens Forfalskning, efter som de fandt for godt, eller vare i Trang til. Det var idelige Omsmeltninger og stedse med nye Tilsætninger af de uædle Metaller.

Med disse forhadte Hielpemidler, med Indtægten af en yderst indskrænket Strækning, med nogle Lehn, som bleve ledige eller konfiskerede, med nogle frivillige Bidrag, som man af denne Aarsag kaldte Velvilligheds Gaver, med nogle Afgifter, som man fik af Baronerne, der dog vare mere Beviser paa Overherskab, end virkelige Skatter, med disse Hielpekilder var det Kronen holdte sig, at den endog tog til i al den Tid, den ikke

havde andre til Fiender, end Vasaller, der vare svagere end den. Da varede Krigene kun i Uger; Armeerne vare ikke talrige; Krigstienesten giordes for intet; Hofsets Udgifter vare saa ringe, at indtil Karl 6tes sørgelige Regiering overstege de aldrig 19000 Rigsdaler.

Men saa snart Korstogs Smitten havde draget de Franske langt bort fra deres Grændser; saasnart Frankerig blev angrebet med vældig Magt af fremmede Fiender, maatte der regelmessige og betydelige Indtægts-Kilder til. Gierne vilde Kongerne selv have anordnet disse Skatter. De forsøgte det mere end een Gang; men Modsigelser af de Oplyste underrettede dem om det anmassede deri, og Oprør blant Folket tvang dem til at afstaae derfra. De maatte erkiende, at denne Rettighed tilhørte den forsamlede Nation, og tilhørte denne allene. De svore endog ved deres Kroning, at denne hellige, uafhændelige Rettighed skulde stedse blive holdet i Hævd, og denne Eed havde i nogle Sekler nogen Kraft.

I al den Tid Kronen ikke havde havt anden Indtægt end det, dens Kron-Godser gave af sig, var det dens større og mindre Fogder, som — hver i sit District — vare satte til at inddrive de offentlige Skatter, saa at een Person havde al Magten, Retten og Penge-Væsenet i Hænde. Der maatte indføres en nye Orden i Tingene, da Paalæggene bleve almindelige i Riget. Enten saa Skatterne vare lagte paa Personerne eller paa Husene; enten man fordrede den femte eller den tiende Deel af hvad der høstedes; den halvhundrede eller hundrede Deel af rørligt og urørligt; eller man giorde andre — meer eller mindre heldige — Indretninger; blev det dog nødvendigt, at have Betiente til at indsamle disse forskiellige Skatter, og til Ulykke for Staten tog man dem fra Italien, hvor Konsten i at udpine Folket allerede havde giort overmaade megen Fremgang.

Disse Skatteindrivere, der ere bekiendte under Navn af Lombardere, vare ikke længe om at vise et — paa bedragerske Opfindelser — frugtbart Genie. Man forsøgte hundrede Gange forgiæves, at lægge Tøyle paa deres umættelige Gierrighed. Istedet for en ophævet Misbrug fandtes i Øyeblikket en anden af et andet Slags. Dersom Retfærdigheden undertiden forfulgte disse forhadte Røvere med Strenghed, vare de altid sikker paa at finde Understøttelse hos de mægtige Mænd, hvis Indflydelse de havde kiøbt sig. Imidlertid blev dog Uordenen tilsidst dreven saavidt, at ingen Beskyttelse kunde frelse dem. Man konfiskerede de ødelæggende Forskud, som disse fordærvelige Udlændinger havde giort Regieringen og Private. Man fratog dem deres umaadelige Skatte, og de bleve forjagede af Riget, hvortil de aldrig burde havt Adgang. Efter deres Fordrivelse paatoge Rigs-Stænderne, der havde anordnet Skatterne, sig at hæve dem, og denne Indretning varede til Karl 7de, som var den første der tillod sig, at paalægge en Skat uden Nationens Samtykke, og som tilegnede sig den Rettighed, at lade dem alle hæve ved Folk, som han havde sat dertil.

Under 12te Ludvigs Regiering steeg den offentlige Indtægt, der havde voxet gradeviis, til over $1\frac{1}{2}$ Million Rigsdaler. Sølvmarken gieldte da $2\frac{2}{3}$ Rigsdaler og Guld-Marken 27 Rigsdaler. Denne Summa udgiorde altsaa over 7 af vore nuværende Millioner.

Ved Frands 1stes Død indtog Fiskus 3,150,000 Rigsdaler, Sølv-Marken til 3 Rigsdaler og Guld-Marken til 33 Rigsdaler; det var altsaa over 11ve af vore nu værende Millioner. Fra denne Sum maa man drage en 12000 Rigsdaler staaende Renter, som denne Fyrste havde oprettet, der — Renten til 8 Prosent — forestiller en Kapital af en 150,000 Rigsdaler. Det var et nyt Paafund. Ikke, at jo nogle af hans For-

giængere havde kiendt den ulykkelige Laane-Vey, men det var altid mod Borgen af deres Betiente, og Staten var endnu aldrig giort ansvarlig derfor.

Fyrgetyve Aars borgerlige Krige, Sværmerier, Udplyndringer, Forbrydelser og Anarkie styrtede Rigets Finanser i en Uorden, som kun en Sully kunde redde dem af. Denne sparsomme, oplyste, retskafne, paapassende og kiekke Minister afbetalte Renter for 7 Millioner, formindskede Paalæggene 3 Millioner, og efterlod Staten over 5 Millioner Rigsdaler, der kun vare behæftede med noget over en 1,200,000 Rigsdalers Renter. Alle Afgifter fradragne gik der altsaa en 4 Millioner i den Kongelige Kasse. 3,100,000 Rigsdaler vare nok til de offentlige Udgifter. Tilovers var der altsaa 900,000 Rigsdaler. Sølvet gieldte da næsten $4\frac{1}{2}$ Rigsdaler Marken.

At denne store Mand blev nødt til at begive sig til Rolighed efter det sørgelige Endeligt, den beste Konge havde faaet, var en Elendighed, som man endnu maa bejamre. Hoffet overgav sig strax til Ødselheder, som ikke havde noget Exempel i Monarkiet; og Ministerne giorde siden efter Entrepriser, som Nationen ikke havde Kræfter til at udholde. Denne dobbelte Grund-Aarsag til en sikker Forvirring ødelagde Fiskus paa ny. Aar 1661 stege Paalæggene til henved 17 Millioner Rigsdaler; men deraf opslugte Gielden meer end de 10 Millioner, der blev altsaa kun en 6 Millioner tilovers til de offentlige Udgifter, hvilken Sum var øyensynlig utilstrækkelig til alle Statens Fornødenheder. I denne Forfatning vare Finanserne, da Administrationen blev betroet til Colbert.

Denne Minister, hvis Navn er blevet saa berømt hos alle Nationer, bragte 1683, der var det sidste Aar, han levede, den Konges Indtægter han tiente til $23\frac{1}{2}$ Millioner Rigsdaler. Udgifterne stege kun til noget

over $4\frac{1}{2}$ Millioner Rigsdaler, der gik altsaa i Kongens Kasse henved en 19 Millioner. Sølvet gieldte den Tid en $5\frac{2}{3}$ Rigsdaler Marken. Man seer sig nødt til at beklage at den ulykkelige Lyst, Ludvig den 14de havde til Krig, med hans uordentlige Hang til at giøre Bekostninger paa alt, hvad der var glimrende, har skilt Frankerig ved en Deel af de Fordele, det kunde have lovet sig af saa stor en Administrateur.

Efter Colberts Død faldt Sagerne tilbage i det Vildrede, hvoraf hans Paapassenhed og Duelighed havde draget dem. Frankerig viste sig endnu i nogen Glands uden for Riget, men indvendig svækkedes det Dag fra Dag alt mere og mere. Dets Finanser, der forvaltedes uden Orden og uden Grundsætninger, bleve til Bytte for en Sværm gierrige Skatteforpagtere. De giorde sig nødvendige ved selve deres Plyndringer, og bragte det saavidt, at de foreskreve Regieringen Love. Forvirring, Aager, idelige Forandringer i Myndt Foden, tvungne Nedsættelser af Renter, Kron-Godsernes og Paalæggenes Afhændigelse, Kontrakter der vare umuelige at opfylde, Pensioners og Embeders Oprettelse, Privilegier og alle Slags Fritagelser, og hundrede Ulykker, hvoraf den ene var mere ødelæggende end den anden, blev Følgen af en saa feylfuld Bestyrelse.

Miskrediten blev snart almindelig. Bankerotterne toge til. Pengene svandt hen. Handelen blev til intet. Forbruget blev mindre. Man forsømte at dyrke Jorden. Haandværkerne vandrede ud til fremmede. Almuen havde hverken Føde eller Klæde. Adelen drog i Krig uden Sold og pandsatte sine Godser. Alle Stænderne i Staten vare overlæssede med trykkende Skatter, og manglede dog det Nødvendige. De Kongelige Obligationer vare ikke i Agtelse. Et vigtigt Slags deraf solgtes kun for det halve af hvad de lydede paa, og Beviser med mindre Rettigheder tabte endnu

langt mere. Mod Enden af sit Liv havde Fiortende Ludvig en trykkende Udgift paa 8 Millioner, han blev tvungen til at kiøbe dem for 32 Millioner i Forskrivninger. Det var at laane paa 400 Prosent.

En saa himmelskrigende Aager oprørte ikke. Rigtig nok havde Staten over 23 Millioner Rigsdaler i Indkomster; men det, de vare bebyrdede med, borttog meer end 16½ Millioner, og til Regieringens Udgifter blev der da kun lidet over 6 Millioner tilbage, Marken Sølv beregnet til 5 Rigsdaler, og desuden vare alle disse Indtægter optagne i Forveyen for mere end for tre Aar.

Saamegen Uorden var der i Sagerne, da Hertugen af Orleans tog Regierings Tømmen i Hænderne den 1ste September 1715. De sande Venner af denne store Fyrste ønskede, at Rigs-Stænderne maatte blive forsamlede. Dette var et ufeylbart Middel til at beholde, ja endog at forøge den offentlige Yndest, som da aabenbar havde erklæret sig for ham. Hvilke Forholds-Regler Nationen end havde taget for at komme ud af den yderst betænkelige Forfatning, hvori den forrige Regierings Ødselheder havde styrtet den, kunde man dog ikke have tilregnet ham noget. Philip var ikke vanskelig til at betiene sig af dette Middel. Til Uheld (?) misbilligede de troløse (?) Fortrolige, der havde anmasset sig for meget Herredom over hans Tanker, et Forslag, hvorved deres Egennytte ikke kunde vinde noget. Det blev tilsidesat.

Oprørte over den Despotisme, hvorunder Frankerig sukkede, faldte nogle af de Store, da de ikke saae nogen Udvey til at rokke den, da paa den Idee, at giøre fuldkommen Bankerot, hvilket de troede vilde være et virksomt Middel til at formindske Overdrivelsen af den absolute Magt. Det Begreb, de giorde sig om Maaden, hvorpaa dette kunde skee, var besynderligt.

Efter deres Plan faaes Kronen hverken ved Valg eller ved Arv. Den er et Fideikommis, som den hele Nation har overdraget et Huus, for at benytte sig deraf Mand efter Mand, den Ældste efter den Ældste, saalænge nogen af Familien er til. I Følge denne Grundsætning faar en Konge i Frankerig intet af den, hvis Efterfølger han er. Han kommer, naar det falder ham til, paa Tronen, i Kraft af den Ret, som hans Fødsel giver ham dertil, og ingenlunde efter Repræsentations-Retten. Følgelig er han ikke bunden til noget af det hans Forgiængere have indgaaet. Urloven, som giver ham Septeret, fordrer, at Tiltrædelsen dertil er reen, fri og ubeheftet med mindste Forpligtelse.

Disse dristige Mennesker vilde at man ved en Forordning skulde i Europas Øyne paa det høytideligste vedtage disse Maximer, der forekom dem uomtvistelige, tilige med de afgiørende Følge-Slutninger, som de droge af dem. De meente, at naar disse Sandheder bleve bekiendte vilde de afholde baade fremmede og indfødte fra, at laane deres Kapitaler til en Regiering, der ikke kunde give deres Tilgodehavende nogen Gyldighed. Hoffet maatte da nødes til at komme ud med dets Indkomster. Hvor betydelige disse end vare, blev det dog en Nødvendighed, at Fyrsterne holdte til Raade med deres Luner; at Ministrenes kostbare Anlæg bleve mindre langtrækkende og mere sieldne; at Yndlinger og Friller satte Grændser for deres umettelige Graadighed.

Uden at antage en Politik, der efter deres Skiønnende maatte giøre Fyrsterne til Tyranner, stemte nogle af Administratorerne for at befrie Kronen fra denne Gield, hvorfra den endog maatte hidrøre. Deres Ømhed kunde ikke udholde det ynkelige Syn af en elskværdig Nation, som var bleven opirret over de Udsugelser af ethvert Slags, den i en 40 Aar havde maattet udstaae; som synkede under Byrden af dens nærværende Elendig-

hed og bragtes til Fortvivlelse ved at forudsee, at Fremtiden denne store Trøst for Ulykkelige ikke vilde skaffe dem nogen Lindring i deres Ulykker, men maaskee endog bringe dem til en høyere Grad. Statens Kreditorer, der ikke udgiorde Tusindedelen af dens Medlemmer, der for størstedelen ikke vare bekiendte uden af deres Plyndringer, hvoraf de skikkeligste havde Stats-Kassen at takke for en Deel af deres Velstand, laae disse Administratorer mindre paa Hjertet. I den sørgelige Nødvendighed at opofre en Deel af Nationen for den anden, var det Kreditorerne, hvis Opofrelse de stemte for.

Efter nogen Raadvildhed undslog Regenten sig for en Voldsomhed, som han ansaae for, at vilde sætte en uudslettelig Plet paa hans Administration. Han foretrak en stræng Undersøgelse af de offentlige Gjelds-Beviser, for en skiændig Bankerot der vilde giøre en Opsigt, som han troede at kunne undgaae.

Et Revisions-Kammer, der blev oprettet den 7de December 1715 nedsatte 120 Millioner Rigsdaler i Obligationer paa Ihændehaveren til 50 Millioner i Stats-Beviser, og ikke destomindre beløb National-Gielden sig efter denne Nedsættelse til over 412 Millioner Rigsdaler.

Denne uhyre Gield giorde, at man i Martii Maaned 1716 antog Forslaget til en Kammer-Ret, hvis Bestemmelse det skulde være, at tiltale dem, der havde været Aarsag til den offentlige Elendighed, eller havde giort sig Fordele af den. Denne Inqvisition udrettede intet andet, end at den aabenbarede Ministrenes Uduelighed, som havde forestaaet Finanserne; Skatteforpagternes Rænker, som havde opslugt dem; Hofsnogenes Nederdrægtighed, der havde solgt deres Indflydelse til hvem der vilde kiøbe den. De veltænkende bleve ved dette ny Forsøg bestyrkede i den Afskye, de altid havde

viist for en saadan Ret. Den forringede Fyrstens Værdighed, der ikke opfylder sine Forpligtelser, og sætter en ukyndig og uredelig Bestyrelses begangne Forseelser til Skue for Folket; den tilintetgiorde Borgerens Rettigheder, som skylder kun Loven Regnskab for deres Handlinger; den indjog Angest i alle rige Folk, som deres Formue — slet eller vel forhvervet — betegnede til Forviisning, den opmuntrede Angivere, som udpegede for Tyranniet enhver, det var Fordeel at ødelægge. Den bestod af ubarmhiertige Blodsugere, der see Forbrydere allevegne, hvor de formode Rigdom. Den skaanede Røverne, som vidste at lemlæste sig til rette Tid for at udplyndre de veltænkende, der have kun deres Uskyldighed til Forsvar; den opofrede Stats-Kassens Tarv for nogle graadige, liderlige og ødsle Yndlingers Luner.

Alle Statens Kræfter vare udtømte, førend man fik giort Forsøg med et Hielpemiddel, der øyensynligen bar Præget af Lidenskaber og Fordomme. Det politiske Legems Forfatning blev endnu mere fortvivlet efter denne konvulsiviske Bevægelse. Statens Lemmer tabte det lidet, de endnu havde tilbage af Liv og Virksomhed. Man maatte bringe Aadselet til Live igien. Denne Opvækkelse var just ikke umuelig, efterdi man var i Almindelighed stemt til at betiene sig af alle Midler. Vanskeligheden bestod kun i at treffe paa de gode. Den berømte Law prøvede derpaa.

18. De Midler, der bleve udfundne af Law, til at drage Frankerigs Finanser ud af den Uorden, hvori de vare komne. Den Deel, Kompagniet har havt i at udføre hans Planer.

Denne Skotlænder var en af det Slags Projektmagere og Kandestøbere, som flakke om i Europa for at udkramme deres Talenter og deres Uroe. Han var

meget stærk i Beregninger og — hvad dermed synes næsten uforenelig — tillige begavet med en levende og hidsig Indbildnings-Kraft. Det overeensstemmende i disse Sinds-Gaver og Karakter-Træk fandt Regentens Behag og bemestrede sig ham snart. Law lovede at bringe Finanserne i Orden igien, og lettelig fik han denne ødsle og vittige Fyrste til at bifalde en Plan, der gav ham Haab om Penge og Hæder. Man see her Sammenkiedningen i og Udfaldet paa hans Indretninger.

Først blev det ham tilladt i Maj Maaned 1716 at oprette en Bank i Paris, hvis Fond paa 6 Millioner tilveyebragtes ved 1200 Aktier, hver paa 1000 Rigsdaler.

Denne Bank blev det ikke tilladt, at giøre mindste Laan. Al Handel blev den forbudet, og dens Sedler maatte lyde paa: at betales ved Foreviisning. Enhver baade Indfødt og Udlænding kunde sætte sine Penge i den, og den forbandt sig til, at betale alle deres Anviisninger, mod at beregne sig 5 Skilling for hver 600 Rigsdaler. Dens Sedler, som den udstædede mod en ringe Fordeel, bleve i alle Provindserne modtagne af Myndt-Direktørerne, som stode i Forbindelse med den, og som paa deres Side trak igien paa dens Kasse. De bleve ligeledes modtagne i alle Europas Handels Steder, paa alle Børser, hvor Vexel fandt Sted, og til alle Betalings-Terminer.

Den lykkelige Fremgang, denne ny Indretning havde, bragte Stifterens Fiender i Forvirring, overgik maaskee endog hans egne Forventninger. Dens Indflydelse mærkedes strax fra det allerførste. Et hurtigt Omløb af de Penge, som en almindelig Mistroe saalænge havde holdt i Uvirksomhed, satte alt i Bevægelse igien. Konsterne, Agerdyrkningen, Haandværkerne fik nyt Liv. Forbruget tog sit gamle Løb. Kiøbmændene, som for 5 Prosent kunde faae Forskud paa deres Vexler i Papirer, der giældte det samme som rede Penge, begyndte deres

Spekulationer paa ny. Aageren blev standset i dens Fart, forbi Kapitalisterne saae sig nødte til, at lade sig nøye med den Fordeel, som Banken tog. Da Udlændingerne saae sig sikre paa den Maade, de havde at betale paa, forskreve de igien de Producter, som de kun nødig havde negtet sig. Til alle Nationers Forundring steeg Vexel-Kursen igien til Frankerigs Fordeel.

Dette var meget, men det var endnu ikke alt det gode der var muligt og nødvendigt. I Martii Maaned 1717 blev det befalet at alle Bankens Sedler skulde modtages ved Skatternes Betaling i alle Kontorer, og at de skulde indløses ved Foreviisning og uden Affortning af dem, der havde de offentlige Skatter under Forvaltning. Ved denne vigtige Anordning forblev det, Skatterne beløb sig til, i Provindserne; man sparede baade Fyrsten og Nationen for Omkostningerne paa Pengenes Transport, og de — ligesaa mangfoldige som unyttige — Omveye, de maatte giøre, ved at gaae af en Skatmesters Hænder i en andens. Denne Indretning, der bragte Bankens Kredit til den høyeste Spidse, var ikke mindre gavnlig for Regieringen. Dens Skatte-Indkrævninger skede ikke allene uden de Voldsomheder, der saalænge havde bragt Bestyrelsen i Udraab og Folket til Fortvivlelse; men den saae endog i sine Indtægter en idelig og hurtig Forøgelse, der nødvendig en Gang maatte sætte den i en bedre Forfatning.

Ved dette uventede Syn af saamange Fordele blev Law betragtet som en Mand af stor, af vidtomfattende og rigtigdømmende Forstand, der foragtede Rigdom, elskede Æren, og ønskede kun ved store Foretagender at forevige sit Navn.

Erkiendtligheden erklærede ham værdig til de hæderligste Mindesmærker paa det Offentliges Bekostning. Denne dristige og geskieftige Udlænding benyttede sig af en saa gunstig Stemning i Gemytterne, for at frem-

skynde Udførelsen af en Plan, som meget længe havde sysselsat ham.

I Augusti Maaned 1717 fik han Tilladelse til at oprette det Vestindiske Kompagnie, hvis Rettigheder i Førstningen indskrænkede sig til udelukkende Handel paa Loviſana, og med Bæver-Skind fra Canada. De Privilegier, der forhen vare tilstaaede Handelen paa Afrika, Indien og China, smeltede snart sammen med dette ny Selskabs. Dets Ære satte det i, at indfrie Statens Gield. For at sætte det i Stand til at drive denne Plan, overdrog Regieringen det Udsalget af Tobak, Myndtvæsenet, General-Oppebørslerne og — Forpagtningerne.

For at fremskynde denne Revolution ønskede Law den 4de December 1718, at den Bank, som han for to Aar siden havde oprettet, og som — saalænge den ikke blandede sit og Statens Tarv i hinanden — havde været til saa megen Nytte, maatte blive forvandlet til en Kongelig Bank. Dens Sedler traadde da istedet for Myndt hos Private, og man modtog dem i Betaling i alle Kongelige Kasser.

De første Operationer efter det nye System overgik alt, hvad man kunde forestille sig. Kompagniets Aktier, som for det meste bleve kiøbte for Statsgiælds-Beviser, og som den ene i den anden beregnet, kostede i Grunden ikke mere end 100 Rigsdaler, gieldte endog henved 2000 Rigsdaler i Banko-Sedler. Saavel Franske som Fremmede, ja endog de fornuftigste Folk solgte deres Obligationer, deres Godser, deres Juveler, for at spille et saa overordentlig Spil. Guld og Sølv faldte i den største Foragt; man vilde ikke have andet end Papiir.

Det havde maaskee ikke været ganske umueligt, at at denne Enthusiasme kunde have holdt sig længe nok for at blive til nogen Nytte, dersom Laws Planer vare blevne fulgte. Uagtet det dristige i hans Grundsætnin-

ger vilde denne Regnemester dog have et bestemt Antal Aktier, endskiønt han aldrig kunde blive tvungen til at indløse dem. Iſærdeleshed havde han fast besluttet, ikke at udstæde for meer end een Milliard eller 1200 Millioner Banko-Sedler. Man antog, at dette var Beløbet af den klingende Myndt, som sirkulerede i Riget, og han smigrede sig med, at han ved sine Operationer skulde trække en saadan Mængde ind i Kongens Kasser, som skulde være stor nok til at kunne klarere dem, der vilde have Penge for deres Sedler. En Plan, til hvis Udførelse der var saa liden Sandsynlighed, blev desuden forstyrret ved Hertug-Regentens Adfærd.

Denne Fyrste havde af Naturen faaet en giennemtrængende Skarpsindighed, en sielden Hukommelse, Følelse af det rigtige og uretfærdige. Sin Flid havde han at takke for en ædel Veltalenhed og en sielden Dømmekraft, Smag paa Konsterne og Øvelse i dem. I Krigen viste han en glimrende Tapperhed, og i Stats-Forvaltningen en Færdighed, der var forbunden med megen Retskaffenhed. Hans Karakteer og Omstændighederne satte ham i slibrige Stillinger, hvori han erhvervede sig megen Menneske-Kundskab og en tidlig moden Erfaring. Det Slags Unaade, hvori han længe havde levet, gav ham omgiængelige Sæder; han var let at faae Adgang til. Man behøvede ikke at frygte enten for Lune eller Hovmod i Omgang med ham. Hans Væsen var meget indtagende og i hans Opførsel var megen Ynde. Han havde et got Hierte, eller lod i det mindste, som han havde det.

Saamange elskværdige, saamange agtværdige Egenskaber frembragte ikke de herlige Virkninger, man kunde have ventet sig. Philips Svaghed berøvede Nationen Frugten af alle disse fortrinlige Gaver. Aldrig kunde han føre det over sit Hierte, at negte sine Venner, sine Fiender, sine Friller, især Dubois — det meest for-

dærvede og meest fordærvende Menneske — noget. Denne Kraftesløshed viste sig fornemmelig ved Systemets Tid. For at mætte alle deres Graadighed, der havde Frækhed nok, til at udgive sig, eller ansee sig for at være nødvendige, udstædede han 624000 Aktier, hvis Belob oversteeg 6 Milliarder, og Banko-Sedler for en Sum af en 540,000,000 Rigsdaler.

Et saa uhyre Misforhold imellem Papiir og Penge skulde maaskee have været at udholde hos et frit Folk, hvor det vilde være blevet til gradeviis. Vante til at betragte Nationen som et evindeligt og uafhængigt Selskab ere Medlemmerne deraf saa meget villigere til at antage dets Kaution for gyldig, som de sielden have en nøyagtig Kundskab om dets Forfatning, og giøre sig om dets Retfærdighed et gunstigt Begreb, det sædvanlig er grundet paa Erfaring. Med denne Fordom stiger Krediten ofte der over alt det, der kan giøres Udveye til, eller haves Sikkerhed for. Saaledes er det ikke i de uindskrænkede Monarkier; mindst i dem, der ofte have brudt hvad de havde forpligtet sig til. Dersom man i et Øyebliks Svimmel skienker dem en blind Tillid, er det altid kun for en kort Tid. Deres Uvederhæftighed falder alle i Øynene. Monarkens Redelighed, Panter, Afdrags-Kilder, alt ansees for Blændeværk. Kommen tilbage fra sin første Forblindelse fordrer Tilgodehaveren sine Penge tilbage med en Utaalmodighed, der svarer til hans Bekymringer. Dette Systems Historie stadfæster denne Sandhed.

Hidsig paa at skille sig af med dem, der først vare komne sig af den almindelige Galskab og søgte at faae deres Papiir giort i Penge, tog man sin Tilflugt til saadanne Midler, som kunde være foreslaaede af Indretningens glubskeste Fiender. Guldet blev forviist af Handelen. Det blev enhver forbudet, at giemme paa meer en hundrede Rigsdaler grov Kurant. En Forordning

efter den anden forkyndte endeel Nedsættelser i Myndterne. Disse voldsomme Midler standsede ikke allene Fordringerne, de bragte endog nogle frygtagtige Mennesker til den grusomme Nødvendighed, at bringe nye Kapitaler i Banken; men denne flygtige Lykke gik snart over, og skiulte ikke engang den Afgrund, man saa uforsigtig havde gravet sig.

For at holde paa en Bygning, der styrtede ind fra alle Kanter, blev det antaget, at Sølvet skulde sælges til 16 Rigsdaler 10 Skilling Marken, at Banko-Sedlerne skulde nedsættes til det halve af deres Paalydende; og Aktierne til de fem Niendedele. Denne Maade, at bringe Papiret og Sølvet hinanden nærmere, var maaskee den mindst ufornuftige Idee, det var muligt at følge i denne fortvivlede Forfatning, hvori Sagerne befandt sig. Imidlertid bragte den dog alt i fuldkommen Forstyrrelse. Bestyrtelsen blev almindelig. Enhver troede han havde tabt det Halve af sin Formue, og skyndte sig med at faae Resten tilbage. Kasserne vare tomme, og det saaes da, at Aktie-Kiøberne havde kun moret sig med Hjernespind. Derpaa blev Law usynlig, og tilligemed ham forsvandt det Haab, man i Blinde havde giort sig om, at faae den almindelige Velstand ved Hiælp af hans Klogskab sat paa Fode igien. Alt kom i Forvirring.

Det syntes ikke muligt at faae nogen Orden indført i dette Kaos. For imidlertid at bringe det dertil, udnævnede man den 26 Januari 1721 en Kommission, til hvilken alle baade Livrente- og bestandig rentebærende Obligationer, alle Banko-Aktier og Banko-Sedler, alle Kongelige Forskrivninger, af hvilken Natur de end vare, maatte indsendes inden tvende Maaneders Forløb, og deres Gyldighed siden efter bestemmes.

Ved denne Undersøgelse, der er saa berømt under Navn af Visa, fik man at vide, at der havde været sat Banko-Sedler i Omløb for en 540,000,000 Rigsdaler.

Der bleve brændte for en 150,000,000 Rigsdaler, som ikke bleve antagne til Indfrielse. Agioteurerne bleve dømte til at give en Erstatning af en 38,000,000 Rigsdaler. Ved andre Operationer formindskedes National-Gielden endnu mere. Den politiske Maskine begyndte at gaae, men dens Gang blev aldrig let, ikke engang ordentlig.

Paa hvilken Maade end Rigets Finanser siden efter bleve forvaltede, fandtes de aldrig tilstrækkelige til de Udgifter, som man tillod sig. Det er en sørgelig Sandhed, hvorpaa vi have Beviserne for vore Øyne. Forgiæves formerede man Skattene; Fornødenhederne, Lunerne, Plyndringerne forøgedes endnu mere, og Fiskus sank daglig dybere i Gield. Ved femtende Ludvigs Død oversteeg de offentlige Indtægter 75 Millioner Rigsdaler; men uagtet den Mængde Bankerotter, man havde tilladt sig, beløb Udgiften til Gielden sig dog til meer end 38 Millioner. Man havde altsaa fri Raadighed kun over 37 Millioner. Statens Udgifter udfordrede 42 Millioner. Der var følgelig et Defesit af en 5 Millioner Rigsdaler i Stats-Kassen.

Nationen giør sig Regning paa en bedre Anvendelse af de offentlige Indtægter under den nye Regiering. Dens Forhaabninger ere byggede paa den Lyst til Orden, den Foragt for Pragt, det Hang til Retfærdighed og saa mange andre af de jævne og beskedne Dyder, der syntes at samle sig om Tronen, da Sextende Ludvig besteeg den.

Unge Fyrste! *) Du, der har kunnet bevare Afskye for Laster og Ødselhed ved det meest udsvævende Hof og

*) Denne Episode havde jeg i Sinde at udelade, som Handels Historien uvedkommende. Men da den kan ansees som Beskrivelse over Frankerigs Forfatning førend Revolutionen, da den er addresseret just til den Fyrste, der maatte bøde med sit Liv for sine Forfædres Feyl, har jeg troet det rigtigere, at den blev staaende, end at den skulle savnes.

under den udueligste Hovmester, giør mig den Ære at høre mig med Overbærelse som en Mand af Retskaffenhed, som en af dine beste Undersaatter, der ikke giør Fordring paa dine Naadesbeviisninger, der baade Morgen og Aften beder Himlen med opløftede Hænder om Menneske Slægtens Vel og din Regierings Hæder og Held. Den Frimodighed hvormed jeg vil sige Dig Sandheder, som din Forgiænger aldrig hørte af sine Smigreres Mund, og som Du aldrig vil faae at høre af dem, der ere omkring Dig, er den største Lovtale, jeg kan gjøre over Din Karakter.

Du hersker over det skiønneste Rige paa Jorden. Uagtet den forfaldne Forfatning, hvori det er kommet, er der dog intet Sted i Verden, hvor Konster og Videnskaber holde sig i saa megen Anseelse. Naboe-Nationerne trænge til Dig, og Du kan undvære dem. Dersom dine Provindser høstede Nytten af al den Frugtbarhed, de kunde bringes til; dersom dine Tropper, uden at være meget talrigere, vare saavel disciplinerede som de kunde være det; dersom dine Indtægter bleve — uden at faae nogen Tilvext — bedre forvaltede; dersom dine Ministres og dit Palladses Udgifter bleve bestyrede med Økonomie; dersom din Gjeld blev indfriet: Hvilken Magt vilde da være saa frygtelig som Din?

Siig mig, om der er nogen Monark, der befaler over Undersaatter, som ere saa taalige, saa trofaste, saa hengivne? Gives der nogen Nation, der er friere, virksommere og vindskibeligere? Har ikke hele Europa hos denne hentet sig det Sving til Selskabelighed, der saa heldigen udmærker vor Tidsalder frem for de forrundne Sekler? Have ikke alle Landes Statsmænd erklæret Dit Rige for uudtømmeligt? Selv vil Du komme til at kiende dets mangfoldige Hielpekilder, dersom Du uden Opsættelse siger til Dig selv: Jeg er ung, men jeg vil det Gode. Et kiekt Mod over-

vinder alle Hindringer. Man vise mig kun et troe Malerie over min Forfatning; hvorledes det end er, vil jeg dog ikke skrækkes derfor. Nu vel! befaler Du, bør jeg adlyde. Maatte kun, medens jeg taler, et Par Taarer liste sig frem af dine Øyne, da ere vi frelste.

Da en uventet Begivenhed bragte Septeret til at gaae over i dine uerfarne Hænder, var den Franske — for et Øyeblik, kun for et Øyeblik frygtelige — Søemagt ikke mere til. Svaghed, Uorden og Underslæb, havde styrtet den tilbage i det Intet, hvoraf den havde reist sig, da Monarkiet var paa sin meest glimrende Spidse. Den havde hverken kunnet forsvare vore fraliggende Besiddelser, eller vore Kyster for Overfald og Plyndring. Paa alle Steder vare vore Skippere, vore Kiøbmænd udsatte for ødeleggende Pengepresninger, for Ydmygelser, der vare hundrede Gange mere utaalelige.

Nationens Kræfter og Skatte vare blevne bortødslede paa Anliggender, som vare os uvedkommende, ja endog stridende med vort Vel. Men hvad er vel Guld? hvad er Blod i Sammenligning med Æren? Vore Vaaben — forhen saa frygtede — indgiøde ikke mere nogen Skræk. Neppe tilstod man os Mod.

Vore Gesandter, der i saa mange Tider reiste til fremmede Hoffer mindre for at underhandle, end for der at kundgiøre deres Herres Hensigter — næsten havde jeg sagt: Villie — vore Gesandter bleve foragtede. De vigtigste Forhandlinger bleve sluttede, uden at udlade sig for dem derom. Allierede Magter delede Riger imellem sig os uvidende! os uvidende! Har man nogensinde paa en fornærmeligere, en mindre tvetydig Maade tilkiendegivet, hvorlidet man agtede os i den almindelige Vægtskaal for Europas politiske Anliggender? O Du glimrende, Du agtbydende Franske Navn! Hvad var Du blevet?

Her seer Du unge Fyrste! din Stilling uden for dit Riges Grændser. Du slaar Øynene ned, Du tør ikke see paa den. Nu! inden for dem er den ikke bedre.

Til Vidne derpaa kræver jeg de idelige Stats-Bankerotter, der gik for sig Aar for Aar, Maaned for Maaned under dine Forgiængeres Regieringer. Saaledes har man uformærkt i yderste Armod nedsænket en Mængde Undersaatter, som man ikke kunde giøre anden Bebreydelse, end at de havde uforsigtig betroet deres Formue i deres Fyrsters Hænder, uden at vide hvad Gyldighed der var ved deres hellige Løfter. Man maa rødme over, at skuffe sin Fiende; og Fyrster, Fædrenelandets Fædre, skulde ikke rødme over, saa grusomt, saa fornedrende at skuffe deres Børn. O Eedens afskyelige Vanhelligelse! Dersom disse ulykkelige Offere endda kunde trøste sig ved, at ulykkelige Tilfælde, at idelig paatrængende Stats Fornødenheder havde giort det nødvendigt; men det er efter en lang Rekke Freds-Aar man har samtykt i disse Troløsheder, uden at dertil saaes anden Grund end Plyndring i Finanserne, der vare overladte i en Mængde ligesaa lumpne som røveragtige Hænder. Saaledes sees Kiæden hænge ved de øverste Trin til Tronen, og derfra at strække sig til de laveste i Selskabet. See altsaa her, hvad Følgen bliver, naar Monarken lader sig forføre til at ansee sit Tarv som forskielligt fra sine Undersaatters.

Kast dine Øyne paa dit Riges Hovedstad, og Du vil deri finde tvende Slags Indbyggere: det ene — bugnende af Rigdomme — at bramme med en Pragt, der forbittrer dem, som den ikke fordærver; den anden nedsænket i Armod, hvilken den endnu forøges, ved at give sig Mine af en Velstand, den ikke besidder. Thi denne Magt har Guldet, naar det er blevet en Nations Afgud, at det bøder paa al Uduelighed, staar istedet for al Retskaffenhed; at man derfor maae enten være riig,

eller indbilde andre, at man er det. Midt i denne Hob udsvævende Mennesker vil Du finde nogle arbeidsomme, skikkelige, sparsommelige og vindskibelige Folk, som ere halv forviste ved feylagtige Love, der ere tilsagte af Intoleransen; som ere udelukkede fra alle Embeder, altid rede til at forlade deres Fædernelands, fordi det ikke er dem tilladt at sætte sig fast deri, ved at tillægge sig Besiddelser i en Stat, der kun tilstæder dem at opholde sig deri uden borgerlig Ære og Sikkerhed.

Fæst dine Øyne paa Provindserne, hvor alle Grene af Vindskibeligheden visne bort. Du vil see dem synkende under Byrden af Skatter og under de ligesaa grusomme som forskiellige Udsugelser af en Sværm Skatteforpagter-Handlangere.

Kast dem siden efter paa Landbruget, og see med tørre Øyne, om Du kan, at de, der berige os, ere fordømte til at omkomme af Elendighed; see med tørre Øyne, om Du kan, den ulykkelige Bonde, som af de Jorder, han dyrker, neppe beholder Halm nok til at tække sin Hytte og lægge i sin Seng. See tillige den beskyttede Snyder snuse om hans usle Bolig, for i Skinnet af nogen Forbedring i hans sørgelige Kaar at finde Paaskud til at fordoble sine Udpinelser. See Klynger Mennesker, som intet eye, uden Kost og uden Løn fra Dagbrækningen af at forlade Huus og Hiem, for med Hustruer, Børn og Kreature at begive sig paa Veyen til at forrette det Træl-Arbeide, der er kun dem til Fordeel, som eye alt.

Jeg seer det. Dit rørte Hierte er bedrøvet af Smerte. Du spørger sukkende, hvad Lægedom er der for saamange Ulykker? Man vil sige Dig det — Du vil sige dig det selv. Men i Forveyen maae Du vide: at en Fyrste, der har kun fredelige Dyder, kan nok giøre sig elsket af sine Undersaatter, men det er Magten, der giør ham agtet af sine Naboer; at Fyrster have ingen Slægt:

at Familie-Pagter vare kun saalænge de, der have indgaaet dem, finde deres Fordeel ved dem; at der endnu kan giøres mindre Regning paa Allianse med et rænkefuldt Huus, som efter yderste Strængheds fordrer Opfyldelsen af de Traktater, der oprettes med det, uden at det nogensinde mangler Paaskud til at giekke Vilkaarene, naar de staae dets Forøgelse i Veyen; at en Konge, der er det eneste Menneske, som ikke veed, om han har en sand Ven ved sin Side, har aldrig nogen uden for sine Stater, og bør kun giøre sig Regning paa sig selv; at uden Sædelighed og uden Retskaffenhed kan et Rige ligesaalidet bestaae, som en privat Familie; at det ligesom denne nærmer sig sin Undergang ved Udsvævelser, og kan som denne kun reise sig ved at være Huusholder; at Yppighed ikke forøger Tronens Ærværdighed; at en af dine Forfædre aldrig viste sig større, end naar han — ledsaget af nogle Gardere, der vare ham til ingen Nytte — tarveligere klædt, end nogen af sine Undersaatter, med Ryggen mod en Eeg hørte Klager og afgiorde Tretter; at din Stat vil komme ud af det Svælg, der er gravet den af dine Forfædre, dersom Du bestemmer Dig til at indrette dit Forhold efter en riig men forgieldet Privatmands, som er ærekier nok til at indfrie sine Forfædres ubesindige Forskrivninger og dog tillige retsindig nok til at foragte og forkaste alle voldsomme Midler.

Spørg Dig selv om Dagen, om Natten, midt i Hoffets Tummel, i dit tyste Kabinet, hvor og naar Du ponser paa — og hvilket Øyeblik bør Du ikke pønse paa — 22 Millioner Menneskers Vel, som holde af Dig, elske Dig og ønske sig, at de jo før jo hellere kunne see det Øyeblik, da de kunne forgude Dig, spørg Dig selv, om Du har i Sinde:

At vedblive dit Palladses sandsesløse Forødelser?

At beholde denne Mængde høye og subalterne Betiente, som opæde Dig?

At giøre den kostbare Vedligeholdelse af saa mange unyttige Slotte og de uhyre store Lønninger til dem, som ere Gouvernører over dem, evindelige?

At fordoble, tredoble dit Huses Udgifter ved Reyser, der ere ikke mindre kostbare, end unyttige?

At forøde paa forargelige Høytideligheder, hvad dit Folk skulde have at leve af?

At tilstæde, at man midt for dine Øyne udsetter Bretter for et ødelæggende Spil, der er en Kilde til Nederdrægtigheder og Forførelse?

At udtømme din Kasse for at understøtte dine Betientes Yppighed, og blive ved at holde dem en Stat, der i Prægtighed kappes med din?

At taale, at Exemplet paa en forræderisk Pragt forrykker Qvindernes Hoveder, og bringer Fortvivlelse i deres Mænds?

At opofre daglig Dags til dine Hestes Underholdning, hvad der vilde være tilstrækkeligt til at anskaffe Føde for til nogle Tusende af dine Undersaatter, som omkomme af Hunger og Nød?

At forunde Embedsmænd, der allerede ere kun alt for rigelig aflagte, og Militaire, der ere rundelig besoldede, i en lang Rekke af Ledigheds Aar, overordentlige Summer til at giøre Indretninger, som ligge til deres Embeder, og som de under enhver anden Regiering maatte udføre paa deres egen Bekostning?

At vedblive i frugtesløs Besiddelse af umaadelige Godser, der ikke indbringe noget, og hvis Bortsælgelse vilde, tilligemed at indfrie en Deel af din Gield, forøge baade din Indtægt og din Nations Rigdom? Den alt tilhører som Souverain, bør intet have som Privat?

At føye dine Hoffolk og dine Slægtningers Hoffolk i deres umættelige Gierrighed?

At tilstæde, at de Store, Øvrighederne, de alle mægtige eller beskyttede Mennesker i dit Rige vedblive at unddrage sig fra Byrden af Skatterne, for at lade den falde saa meget des tungere paa Folket? Et Slags Underslæb, hvorimod de Undertryktes Sukke og de Fornuftiges Indsigelser saalænge og saa forgiæves have raabt.

At stadfæste et Selskab, der besidder Fierdedelen af Rigets Formue, i den urimelige Rettighed at beskatte sig selv eget Gotbefindende, og under Navn af frivillige Gaver, som det ikke rødmer ved, at give dets Bidrag, at tilkiendegive Dig: at det skylder Dig intet, Du skylder det alt; at det har Rettighed til alle Fordele ved Selskabet, uden Forpligtelse til at bære nogen af dets Byrder; Rettighed til deri at beskyttes af Dig, men Du ingen Ret til dets Erkiendtlighed derfor?

Naar Du paa disse Spørgsmaale haver givet Dig selv de tilbørlige og rigtige Svar, som dit følsomme Konge-Hierte vil tilsige Dig, saa handle i Overeensstemmelse dermed. Vær kiæk! Lad dig ikke rokke af nogen af de Forestillinger, som Forslagenheden og Nærigheden ville udfinde for at standse Dig og maaskee indjage Dig Skræk; Du kan da være vis paa, at Du snart vil blive den hæderligste og frygteligste af Jordens Potentater.

Ja Sextende Ludvig! det være den Skiebne, der venter paa Dig, Haab om, at den vil blive Dig til Deel, er det, der binder mig til Livet. Kun eet Ord har jeg endnu at sige Dig, men det er vigtigt. Ansee den uforskammede Smigrer for den farligste Bedrager, for den grusomste Fiende af vort Vel og din Ære, der ikke giør sig nogen Betænkning over at inddysse Dig i en ulykkelig Sikkerhed; enten ved at svække det Sørgelige i dette Skilderie over din Forfatning; eller ved at overdrive det Upassende, det Farlige, det Vanskelige i An-

vendelsen af de Rednings-Midler, som kunne fremstille sig for din Forstand.

Rundt om Dig vil Du høre mumle: Det kan ikke skee, og dersom det endog kunde skee, saa er det dog noget Nyt. Nyt! Kan være. Men hvormange Opdagelser i Videnskaberne og Konsterne er der ikke blevne giorte? Er da Konsten at regiere vel den eneste, der ikke kan tage mod Forbedring? Skulde da Stændernes Forsamling * hos en stor Nation, Tilbagevenden til den oprindelige Frihed, en agtværdig Udøvelse af den naturlige Retfærdigheds første Grundsætninger være noget Nyt?

19. Det Ostindiske Kompagnies Forfatning, da Systemet gik overstyr.

Da Systemet gik til Grunde, overdrog Regieringen det Ostindiske Kompagnie Tobaks Monopolet til Betaling for de 90 Millioner som det havde laant den. Den overlod det udelukkende Privilegium paa alle Lotterier i Riget; den tillod at forvandle en Deel af dets Aktier til Liv-Renter eller Tontiner. Hvad der blev

* Dem forsamlede Ludvig og det kostede ham Krone og Liv. Gustav giorde det samme, og beholdt ikke allene Hovedet, men fik endog Kronen trykt fastere derpaa. En Aarsag maae der dog være til disse modsatte Virkninger af eet og samme Middels Anvendelse, og den egentlige søges da nok rigtigst deri: At Gustav satte sig, som Danske Frederik, bestemt i Spidsen for Folket, hvor han svingede med den naturlige Retfærdigheds blinkende Glavind: Ludvig vaklede imellem Folket og dets Igler. Gustav lod sig, som Frederik, om ikke giøre en nye Kiole, saa dog den gamle vende; Ludvigs Partie vilde bøde den gamle Kiole med en nye Klud, og den nye Klud rev da rigtig nok den gamle Kiole itu.

tilbage af dem beløb sig ikke høyere end til 56000, som ved sildigere indtreffende Omstændigheder bleve nedsatte til $50268\frac{4}{10}$. Til Uheld beholdte dette Selskab de forskiellige Kompagniers Privilegier, hvoraf det var sammensmeltet, og denne fortrinlige Rettighed tiente ikke til at giøre det enten mægtigere eller klogere. Det lagde Neger-Handelen Hindringer i Veyen. Det standsede Sukker-Koloniernes Fremvext. De fleste af dets Privilegier holdte kun forhadte Monopoler i Hævd. Jordens frugtbareste Lande bleve i dets Hænder hverken befolkede eller opdyrkede. Finans-Aanden, der stækker Synet, ligesom Handels-Aanden udvider det, bemægtigede sig Kompagniet, og forlod det aldrig siden. Direktørererne tænkte kun paa at trække Penge af de Rettigheder, der i Ametika, Afrika og Asien vare Kompagniet tilstaaede. Det blev mere et Forpagter- end et Kiøbmands-Selskab. Dersom det ikke havde været saa redelig, at betale den Gield, som Nationen et heelt Aarhundrede igiennem havde ovdynget i Indien; dersom det ikke havde været saa forsigtig, at sætte Pondichery i Sikkerhed for Overfald ved at omgive det med Volde, skulde man ikke see sig i Stand til at kunne rose dets Bestyrelse i noget Stykke. Det drev kun en svag og usikker Handel i Indien, indtil det Øyeblik, da Rigets Finanser bleve Orri betroede.

20. Kompagniets glimrende Fremgang — Hvilke af dets Betiente den kan tilskrives.

Redelighed og Uegennyttighed udgiorde Grundtrækkene i denne Ministers Karakter. Men han fordunklede disse sine gode Egenskaber ved en Plumphed, hvilken han forsvarede paa en Maade, der var hans Nation kun til liden Ære. Hvorledes skulde jeg vel kunne være anderledes? sagde han en Dag til en af sine Venner, som bebreydede ham hans Burskhed; af hundrede Personer, jeg seer om Dagen,

ansee de halvtredsenstyve mig for en Nar, og de halvtredsenstyve for en Skurk. Han havde en Broder ved Navn Fulvy, hvis Grundsætninger vare mindre strænge, men som besad mere Smidighed og Duelighed. Ham satte han til at drage Omsorg for Kompagniet, der nødvendig maatte faae Virksomhed i saadanne Hænder.

Uagtet alle baade gamle og nye Fordomme, uagtet den Afskye, man havde for en Affødning af det forulykkede System, uagtet Sorbonnes Myndighed, der havde erklæret Udbyttet af Aktierne for Aager, uagtet en Nations Forblindelse, som en saa urimelig Kiendelse ikke bragte i Oprør, lykkedes det dog de tvende Brødre, at overbevise Kardinal Fleuri om det hensigtsmessige i at beskytte det Ostindiske Kompagnie med Eftertryk. De fik endog denne Kardinal, der forstod sig bedre paa den Konst, at holde til Raade med Penge, end at formere dem, til at ødsle med Kongens Velgierninger paa denne Indretning. Omsorgen for at lede dets Handel og forøge dets Styrke blev siden efter betroet endeel Subjekter af bekiendt Duelighed.

Dumas blev sendt til Pondichery. Af Mogulen erholdte han snart Tilladelse til at slaae Myndt; hvilket var saa got som en aarlig Indtægt af omtrent en 80 til 100,000 Rigsdaler. Han lod sig Distriktet om Carikal afstaae, som forskaffede en betydelig Andeel i Tanjaours Handel. Nogen Tid derefter faldte 100000 Maratter ind i Dekan, og vilde strax undertvinge sig de Nababer, som stode derunder. Nababen af Arcot blev overvunden og dræbt. Hans Familie og en stor Mængde af hans Undersaatter kom til Pondichery, for der at søge sig et Fristed. Man modtog dem med den Agtelse, der skyldtes ulykkelige Bundsforvandte. Maratternes General Ragogi Bousola lod dem fordre tilbage og giorde endog Paastand paa en 240000 Rigsdaler som Erlæg-

gelse af en aarlig Skat, hvilken han paastod, at de Franske havde forbundet sig til at betale.

Dumas svarede: at saalænge Mogulerne havde været Herrer over disse Lande, havde de altid viist de Franske den Høyagtelse, der skyldes en af de berømteste Nationer i Verden; at denne giorde sig en Ære af nu igien at tage sine Velgiørere under sin Beskyttelse; at det ikke var den Franske Nations Vane, at forlade en Hob Fruentimre, Børn, og ulykkelige Mennesker uden Forsvar, for at see paa, at de bleve myrdede; at Flygtningerne, der vare indsluttede med ham i samme Fæstning, stode under hans Konges Beskyttelse; at alt hvad Fransk var i Pondichery opofrede gierne Livet, for at forsvare dem; at det vilde koste ham hans Liv, dersom hans Konge fik at vide, at han endog kun havde hørt paa et Forslag til at betale Skat; at han i det øvrige var rede til at forsvare Pondichery til det alleryderste, og at dersom Lykken var ham imod, vilde han reyse tilbage til Europa paa sine Skibe; at det stod til Ragogi selv, at skiønne, hvad klogt der kunde være i, at udsætte sig for at tabe sin Armee for enten at blive dreven tilbage med Skamme, eller blive Herre af en Hob Ruiner og Aske-Dynger.

De Franske havde til denne Tid endnu ikke vant Indianerne til at høre dem tale i saa høy en Tone. Dette Svar giorde Ragogi uviß; en ubetydelig Omstændighed skal have giort Udslaget.

Det er Skik i Indien, at giøre dem Foræringer, der sendes som Underhandlere. Dumas gav Maratternes Gesandt nogle Flasker af Europas Brændeviin. Denne forærte dem til hans Generals Frille, der fandt dem saa herlige, at hun vilde have sig et Forraad deraf. Ragogi, som var dødeligen forelsket i dette Fruentimmer, lod bede derom til hvilken Priis, man endog vilde sætte derpaa. Underrettet om Aarsagen til denne For-

hippelse, svarede Dumas: at hans Brændeviin var kun til Brug for ham og hans Venner. Ragogi, der ikke kunde negte sin Frille noget af hvad hun faldt paa, lod giøre nye og indstændige Anmodninger derom. Man sendte da tvende snilde Braminer til Maratternes Leyr. Der blev sluttet et Forliig, hvorved Generalen fik Brændeviin og Pondichery fik — Fred.

Medens Dumas forskaffede Kompagniet Rigdom og Anseelse, sendte Regieringen De la Bourdonais til Isle de France.

I de første Tider af deres Skibsfart paa Indien opdagede Portugiserne Østen for Madagascar imellem den 19de og 20de Grads sydlige Bredde tre Øer, som de kaldte Mascarenhas, Cerne og Rodrigue. De fandt hverken Mennesker eller firefødede Dyr og anlagde ey heller noget Etablissement paa dem. Den vestligste af disse Øer, som de havde kaldt Mascarenhas, tiente i Aaret 1665 til Fristed for nogle Franskmænd, der forhen havde været boesatte paa Madagascar. Dette deres nye Fædernelands bød dem en Land-Strækning af 60 Miles Længde, og 45 Miles Brede, hvorpaa der vel ingen Sletter vare, men en stor Mængde Banker med en behagelig Skraaning og nogle steyle Bierge, der vare adskilte fra hinanden ved snævre Dale. Der tillagde de strax Hiorde af Oxne og Faar, som de havde bragt med sig fra Madagascar, tillige med det Foder, som passer sig best for disse Dyr. Siden efter dyrkede de Korn, Kiøkken-Urter, Europæiske Frugter og nogle andre Planter, der vare dette milde Klima egne. Den Sundhed, den Velstand, den Frihed, der herskede iblant dem, bestemte endeel Matroser af de Skibe, som gik derhen for at tage Forfriskning, til at nedsætte sig hos dem. Vindskibeligheden tog til med Folkemængden. I Aaret 1718 fik man nogle Kaffe-Planter fra Arabien, som voxede got til. Deres Dyrkning, saavelsom andet

møysommeligt Arbeide blev de Slaver til Deel, som man skaffede sig fra Afrikas Kyster eller fra Madagascar. Ved denne Tid blev Mascarenhas, der havde mistet sit gamle Navn for at kaldes Bourbon, en vigtig Gienstand for Kompagniet. Til Uheld havde Kolonien ingen Havn.

Denne Ubekvemmelighed bragte det Versailleske Hof til at kaste Øynene paa Øen Cernee, hvorpaa Portugiserne efter deres Sædvane havde sat Sviin, Gedder, Fier-Kreature til Brug for de af deres Nations Skibe, som af Omstændighederne kunde bestemmes til at tage Forfriskning der. Hollænderne, som siden efter nedsatte sig derpaa, forlode den 1712, for ikke at forøge Antallet paa deres Etablissementer alt for meget. Den var øde, da Franskmændene 1720 landede derpaa og forandrede dens Navn Maurice til Isle de France, som den har endnu.

De første Beboere man lod gaae derhen, vare tagne fra Bourbon. Man glemte dem i femten Aar. De udgiorde saa at sige kun et Vagthold, hvis Forretning der var, at hidse et Flag, der betydede Nationerne, at denne Øe havde en Herre. Længe uvis bestemte Kompagniet sig endelig til at beholde den, og De la Bourdonais blev det 1735 overdraget, at bringe den til Nytte.

Denne Mand, der siden efter blev saa berømt, var fød i St. Malo. I sit tiende Aar gav han sig til Søen. Intet havde afbrudt hans Reyser, og næsten i alt havde han udmærket sig. Han havde forligt Araberne og Portugiserne, der paa Mokas Rhede vare færdige til at myrde hinanden. Ved Mahee havde han viist en glimrende Tapperhed. Han var den første Franskmand, der faldt paa at væbne i de Indiske Have. Hans Duelighed i Mekaniken satte ham i Stand til bygge ypperlige Skibe. Han forstod Søemandskabet saa got, at han kunde føre dem i alle Verdens Dele, og ved sit

Mod skulde han have forsvaret dem mod enhver lige stor Magt. Hans Anlæg bare Præget af Genie, og den Gave, han fortrinligen besad, til at gaae i det smaae, stækkede ikke hans Syn. Vanskeligheder tiente kun at opflamme hans naturlige Driftighed og at vise den Gave, han havde til at benytte sig med Fordeel af de Folk, han havde under sig. Hans Fiender bebreydede ham en uordentlig Begierlighed efter Rigdom, og man maae tilstaae, at han ikke var kræsen i Valget af Midlerne til at forskaffe sig den.

Saasnart han var ankommen til Isle de France, lagde han sig efter at kiende den. Hans heldige Skarpsindighed, hans utrettelige Virksomhed forkortede hans Arbeide. Efter en kort Tids Forløb saae man ham sysselsat med at vække Kappelysten hos de første Kolonister paa Øen, der vare ganske forsagte formedelst den hielpeløse Forfatning, hvori man havde ladet dem forsmægte; og at binde de Røvere, der nyeligen vare komne fra Fædernelandet, til stræng Orden. Han lod dyrke Riis og Korn til Europæernes Underholdning. Den Maniok, han havde ladet komme fra Brasilien, og som man i Førstningen kun optog med den yderste Uvillie, er bleven Kolonisternes fornemmeste Fødemiddel til Slavernes Underholdning. Madagascar forsynede ham med det fornødne Kiød til de Søefarendes og de velhavende Indbyggeres daglige Behov, indtil de Kreature, han havde faaet derfra, kunde blive saameget formerede, at man kunde undvære denne Hielp fra fremmet Haand. Et Vagthold, han havde anlagt paa den lille Øe Rodrigue, gav ham tilstrækkelig Skildpadde til de Fattige. Snart fandt Skibene, som gik til Indien, Fier-Kreature, Kiøkken-Urter, alle de Forfriskninger og alle de Bekvemmeligheder, som ere fornødne efter en lang Seylads. Fra hans Skibs-Værfter saae man trende Skibe løbe ud, hvoraf det ene var paa 500 Tønders Drægtighed.

Dersom Stifteren ikke havde den Trøst at bringe Kolonien til den Grad af Velstand, den kunde tage imod, havde han i det mindste den Ære, at have opdaget, hvad den kunde blive til i duelige Hænder.

Imidlertid havde disse nyskabte Anlæg, skiønt frembragte ligesom ved Troldoms Konst, dog ikke deres Bifald, som de vare meest til Fordeel. La Bourdonais blev nødt til at forsvare sit Forhold. En af Kompagniets Direkteurer spurgte ham en Dag: Hvorledes det kom sig, at han havde besørget Kompagniets Anliggender saa slet, og sine egne saa vel. Fordi, svarede han, jeg har besørget mine egne Anliggender efter mine Indsigter, og Kompagniets efter eders Instruxer.

Allevegne have store Mænd udrettet mere end store Selskaber. Nationer og Selskaber ere kun Redskaber i Snillernes Hænder. Det er dem, der have stiftet Stater og Kolonier. Spanien, Portugal, Holland og Engelland have Søemænd, Krigere og Lovgivere af ophøyede Sinds-Gaver, at takke for deres Erobringer og Etablissementer i Indien. Frankerig kan i Særdeleshed mere tilskrive nogle Privat-Folk end sin Regiering denne sin Ære. En af disse ypperlige Undersaatter havde nyeligen grundfæstet sine Landsmænds Magt paa tvende af Afrikas vigtige Øer. En endnu mere overordentlig Mand giorde den berømt i Asien. Det var Dupleix.

Han blev først sendt til Ganges's Bredder, hvor han havde Kolonien Chandernagor under sin Bestyrelse. Endskiønt dette Etablissement var anlagt i det Land, der i den hele Verden er best skikket til store Handels-Foretagender, havde det dog lagt hen i Dvale, indtil han fik Bestyrelsen derover. Kompagniet havde ikke seet sig i Stand til at lade betydelige Kapitaler gaae derhen; og dets Betiente, der vare komne over til In

dien uden at eye noget, hvormed de kunde begynde at forhverve sig Formue, havde ikke kunnet benytte sig af den Frihed, man forundte dem, til at arbeide for sig selv. Driftigheden hos den nye Gouverneur, der bragte betydelige Rigdomme med sig, som vare forhvervede ved ti Aars heldige Bestræbelser, forplantede sig til alle Gemytter. I et Land, der bugner af Penge, fandt de lettelig Kredit, da de begyndte at vise sig værdige til den. Chandernagor blev i kort Tid Gienstanden for sine Naboers Beundring og sine Medbeileres Misundelse. Dupleix, der til sine vidtløftige Spekulationer havde taget de øvrige Franskmænd i Forening med sig, aabnede sig Handels-Kilder i det Mogulske Rige, ja endogsaa i Thibet. Ved sin Ankomst havde han ikke fundet en Sluppe, og han udrustede endog femten Skibe ad Gangen. Disse Skibe handlede fra Havn til Havn i Indien. Han expederede af dem til det røde Hav, til den Persiske Bugt, til Surate, til Goa, til de Maldiviske Øer, til Manille, til alle de Have, hvor det var muligt, at der kunde giøres nogen fordelagtig Handel.

I tolv Aar havde Dupleix vedligeholdt det Franske Navns Ære paa Ganges's Bredder. Han havde i denne Tid ophiulpet det almindelige Vel, forøget de Privates Formue, da han 1742 blev kaldet til Pondichery, for der at paatage sig den almindelige Bestyrelse af Kompagniets Anliggender i Indien. De vare da i en mere blomstrende Forfatning, end de nogensinde havde været, eller siden efter ere komne; efterdi de Ladninger, der dette Aar kom hiem, stege til henved 5 Millioner Rigsdaler. Var man vedblevet at skikke sig vel, havde man villet sætte mere Tillid til tvende Mænd som Dupleix og De la Bourdonais, da er det sandsynligt, at man skulde være kommen til en Magt, som vanskelig skulde være bleven omstyrtet.

De la Bourdonais forudsaae paa den Tid, at det vilde komme til Brud imellem Engelland og Frankerig, og han giorde et Forslag, der maatte give hans Nations Skibe Herredømmet i de Asiatiske Vande, saalænge Krigen varede. Overbeviist om, at den, der af de tvende Nationer kunde være først i Vaaben i Indien, vilde have en afgiort Fordeel over den anden, forlangte han en Eskadre, som han vilde føre til Isle de France, hvor han vilde oppebie Fiendtlighedernes Udbrud. Han vilde da tage fra denne Øe, og seyle hen at krydse i Sunda-Strædet, hvorigiennem de fleste Skibe, der gaae til China, og alle de, der komme derfra, tage Veyen. Der kunde han have optaget de Engelske Skibe og frelst sin egen Nations. Der kunde han endog have bemægtiget sig den lille Eskadre, som Engelland sendte til de samme Kyster, og Herre i de Indiske Vande, kunde han da der have ødelagt alle de Engelske Etablissementer.

Ministeriet bifaldte denne Plan. Man tilstod De la Bourdonais 5 Krigs-Skibe og han gik til Seyls.

Neppe var han reyst, førend Direkteurerne, der fandt sig ligesaa meget fornærmede ved den Hemmelighed, man havde giort dem af denne Eskadres Bestemmelse og de Bekostninger, den satte dem i, som ved de Fordele, den maatte forskaffe en Mand, som de ikke fandt underdanig nok, gientoge det Skrig, de allerede havde giort over det unyttige i denne Udrustning. De vare, eller lode som de vare saa forvissede paa den Neutralitet, der i Indien vilde blive iagttaget imellem begge Kompagnierne, at de fik den svage og uerfarne Minister saameget lettere overbeviist derom, som han efter De la Bourdonais's Bortreyse savnede den ham fornødne Opmuntring og Veyledelse.

Hoffet i Versailles indsaae ikke, at en Magt, som har Handelen til sin fornemmeste Grundvold, ikke

for Alvor kunde opgive Søe-Trefninger paa det Indianske Ocean; og at dersom den giorde eller hørte Forslag til Neutralitet, da kunde det kun være for at vinde Tid. Det indsaae ikke, at naar Aftalen derom endog blev giort med Ærlighed paa begge Sider, maatte dog tusende Uleyligheder, som det ikke var mueligt at forudsee, forstyrre en Enighed, der var knyttet med saa skrøbelige Baand. Det indsaae ikke, at den Hensigt, man foresatte sig, aldrig kunde blive tilstrækkelig opnaaet, fordi begge Nationernes Orlogs-Flaader, der ikke vare bundne til Kompagniernes Traktater, vilde paa Europas Have, angribe disse Selskabers Handels-Skibe. Det indsaae ikke, at i selve Kolonierne vilde begge Partier giøre Forberedelser for ikke at blive overumplede; at disse Forsigtigheds-Anstalter vilde lede til en giensidig Mistroe og denne Mistroe til et aabenbart Brud. Det indsaae intet af alt dette og Eskadren blev kaldet tilbage. Fiendtlighederne begyndte, og Optagelsen af næsten alle de Franske Skibe, der seylede paa Indien, viste for sildig: at det havde været den klogeste Politik.

Bourdonais blev saa rørt over de Feyl, der forvoldte Statens Vanheld, som om han selv havde begaaet dem, og han tænkte kun paa at oprette dem igien. Ved anstrænget Omsorg, ved Standhaftighed, ved allehaande Udveye, som intet Menneske var falden paa, uden Magasiner, uden det fornødne Tilbehør, uden Mandskab, uden velvillige Offiserer bragte han det dog saavidt, at han fik en Eskadre oprettet, der bestod af et Krigs-Skib paa 60 Kanoner og fem Kofardie-Skibe, der vare udrustede til Krigs-Skibe. Med denne dristede han sig til at angribe den Engelske Flaade, slog den, forfulgte den, tvang den til at forlade Coromandel-Kysten, beleyrede Madras og indtog denne Engellands fornemmeste Kolonie. Seyerherren lavede sig til nye Expeditioner. De vare sikre og lette; men han saae sig modstræbt med

en Forbittrelse, der kostede Nationen henved en 2 Millioner Rigsdaler, som vare betingede for Tilbagegivelsen af den erobrede Bye og de Fordele, som denne Begivenhed maatte føre med sig.

Kompagniet blev den Tid bestyret af tvende Kongelige Kommissarier, der laae i uforsonligt Fiendskab med hinanden. Direkteurerne og Underbetientene havde taget Partie i denne Tvist efter enhvers Tilbøyelighed eller Fordeel. Begge Partierne vare yderlig forbittrede paa hinanden. Det, der havde faaet Bourdonais skilt ved sin Flaade, saae ikke uden Ærgrelse, at han i sit Genie havde fundet Udveye til at giøre de Stød uden Virkning, som man havde bibragt ham. Man har Grund til at troe, at dette Partie forfulgte ham i Indien, og at det dertil øste Misundelsens Gift i Dupleix's Hierte. Tvende Mænd, der vare skabte til at agte og elske hinanden, at giøre det Franske Navn berømt, og maaskee bringe hinandens til Efterverdenen, bleve Handlangere for Folks Lidenskaber, som i Værd stode langt under dem. Dupleix lagde Bourdonais Hindringer i Veyen og kom ham til at tabe en kostbar Tid. Efter at han havde tøvet alt for længe paa Coromandel-Kysten for at oppebie den Hielp, man uden Nødvendighed opsatte at sende ham, ødelagde en Kaste-Vind hans Flaade. Der kom Uenighed blant hans Mandskab. Alle disse Uheld, der reyste sig fra Dupleix's Rænker, nødte De la Bourdonais til at gaae tilbage til Europa, hvor et skummelt Fængsel blev Lønnen for hans hæderværdige Anstrængelser, og Graven for de Forhaabninger, som Nationen havde bygget paa hans store Talenter. Befriede fra denne frygtelige Fiende i Indien og forstærkede ved en betydelig Undsætning, saae Engellænderne sig nu igien i Stand til, at angribe de Franske; de beleyrede Pondichery.

Dupleix forstod da at oprette den Skade han havde lidt. Han forsvarede sit Sted med megen Kiekhed og Indsigt, og efterat Engellænderne i 42 Dage havde havt Løbegravene aabne, bleve de nødte til at trække sig tilbage. Strax derpaa kom Tidende om Freden, og Fiendtlighederne ophørte da imellem begge Nationers Kompagnier.

Indtagelsen af Madras, Bourdonais Søe-Slag, Ophævelsen af Beleyringen for Pondichery gave de Indiske Nationer et høyt og ganske nyt Begreb om de Franske. I Indianernes Øyne vare de den første og mægtigste af de Europæiske Nationer.

Dupleix vilde benytte sig af denne Gemytternes Stemning. Han giorde sig Umage for at forskaffe sin Nation væsentlige og betydelige Fordele. For at giøre sig et rigtigt Begreb om hans Planer, maa man have et Skilderie for Øyne af den Forfatning, hvori Indostan da befandt sig.

21. Skilderie over Indostan.

Dette skiønne og rige Land fristede, dersom man vil fæste nogen Tillid til usikre Fortællinger, deres Gierrighed, der vare de første Erobrere i Verden. Men enten nu Bakkus, Herkules, Sesostris, Darius have eller ikke have giennemstreifet dette Stykke af Kloden med Vaabnene i Hænderne; saa er det dog vist, at det var de første Grækere en uudtømmelig Kilde til Opdigtelser og Underværker. Disse Hiernespind fortryllede saaledes et Folk, der var lettroende, fordi det lod sig altid beherske af sin Indbildning, at man ikke mærkede det Vildfarende deri, end ikke i Republikens meest oplyste Tider.

Uddrager man af disse Fortællinger hvad sandt kan være, vil man finde, at reen Luft, sunde Nærings-Midler og megen Tarvelighed havde tidlig frembragt en

uhyre Mængde Mennesker i Indostan. De kiendte til Love, Politie, Konster, da den øvrige Jord laae øde eller vild. Kloge og heldige Underviisnings-Anstalter forebyggede Fordærvelsen hos disse Nationer, der syntes ikke at have andet at giøre, end at gotte sig med Jordbundens og Klima'ets Velgierninger. Dersom gode Sæder fordærvedes i Tidens Længde ved nogle Hoffer, bleve Tronerne ogsaa kuldkastede; og da Alexander lod sig see i disse Lande, var der meget faa Konger tilbage, men mange frie Stæder.

Et Land der var deelt i en uendelig Mængde smaa Stater, hvori enten Folke-Friheden eller Trældommen herskede, kunde ikke sætte noget Værge, der var meget frygteligt mod Macedoniens Helt. Ogsaa giorde han hurtig Fremgang deri. Han skulde have undertvunget alt, dersom Døden ikke havde overrasket ham midt i hans Seyervindinger.

Ved at følge Erobreren paa hans Ledings-Tog havde Indianeren Sandrocotus lært Krigs-Konsten. Denne Mand, som Duelighed var istedet for Rettigheder og Fødsel, samlede en talrig Armee og fordrev Macedonierne fra de Provindser, de havde indtaget. Fra sit Fædernelands Befrier opkastede han sig til dets Herre, og forenede hele Indostan under sit Septer. Man veed ikke, hvorlænge han regierede, ey heller, hvorlænge det Rige stod, som han havde stiftet.

I Begyndelsen af det ottende Aarhundrede udbredede Araberne sig i Indien, ligesom i endeel andre Lande. De lagde nogle Øer under deres Herredom; men fornøyede med at kunne handle fredelig paa Fastlandet, oprettede de der kun faa Etablissementer.

Trehundrede Aar derefter anfaldte Barbarer, der vare udvandrede fra Khorassan, og anførte af Mahmoud, Indien giennem det Nordlige, og dreve deres Plyndringer til Guzurate. De bortførte fra disse rige Lande et

umaadeligt stort Bytte, som de nedgrove i deres udyrkede og elendige Udørkener.

Mindet af disse Elendigheder var endnu ikke udslettet, da Gengiskan, som med sine Tartarer havde undertvunget den største Deel af Asien, bragte henmod Aaret 1200 sine seyerrige Vaaben til Indus's vestlige Bredder. Man veed ikke hvad Deel denne Erobrer og hans Afkom toge i Indostans Anliggender. Det er sandsynligt, at de ikke befattede sig meget med dem, efterdi man seer, at kort Tid derefter herskede Patanerne i dette skiønne Land.

De vare grove og grusomme Mennesker, som udvandrede flokkeviis fra Kandahars Bierge, udbredte sig i Indostans skiønneste Provindser, og oprettede der efterhaanden endeel Fyrstendømmer, der vare uafhængige af hinanden.

Indianerne havde neppe havt Tid til at vænne sig til dette nye Aag, førend de endnu maatte forandre Herre. Udvandret fra det store Tartarie viser Tamerlan, der allerede var bekiendt af sine Grusomheder og Seyervindinger, sig mod Enden af det 14de Aarhundrede i det nordlige af Indostan med en krigvant, en seyerrig og utrettelig Armee. Han forsikrer sig selv de nordlige Provindser, og overlader sine Generaler de sydlige Lande at plyndre. Man troede, hans Forsæt var, at undertvinge sig hele Indien, da han pludselig vendte sine Vaaben mod Bajazet, overvandt ham, stødte ham fra Tronen, og saae sig, ved Sammenbindelsen af alle sine Erobringer, som Herre af den umaadelige Strækning, der gaar fra det behagelige Smyrna til Ganges's lykkelige Bredder. Blodige Krige fulgte paa hans Død. Hans rige Efterladenskaber gik fra hans Afkom. Babar var som siette Descendent af en af hans Børn, den eneste, der vedligeholdte hans Navn.

Denne unge Prinds, der var opdraget i et forkielet Liv, regierede i Samarkande, hvor hans Bestefader, havde endt sine Dage. Usbeks-Tartarerne stødte ham fra Tronen, og tvang ham til at flygte til Kabulistan. Nanguildas, der var Gouverneur i denne Provinds, modtog ham, og skaffede ham en Armee.

"Det er ikke mod Norden, hvorhen Hævnen maatte "kalde Dig, Du bør rette dit Tog", sagde denne vise "Mand til ham; "det vilde kun være Daarskab, at lade "Soldater, der ere forkielede ved Indiens Behagelighe"der, angribe Krigere, der ere berømte af deres Mod "og deres Seyervindinger. Himlen har ledet Dig til "Indus's Bredder, for at sætte en af Verdens herligste "Kroner paa dit Hovet. Kast dine Øyne paa Indostan. "Dette Rige, der er sønderslidt af uophørlige Krige "imellem Indianerne og Patanerne, venter paa en "Herre. I disse yndige Egne er det, Du maa oprette "Dig et nyt Monarkie og indlægge Dig en Ære liig "den, Din Stamfader Tamerlan erhvervede sig."

Et saa forstandigt Raad giorde et dybt Indtryk paa Babars Sind. Uden at spilde nogen Tid, lagde man strax en Plan til at anmasse sig Landet, der blev iværksat med megen Hurtighed og Indsigt. Udfaldet kronede Anslaget. De nordlige Provindser og Dehli selv underkastede sig efter nogen Modstand. En landflygtig Monark fik den Ære at lægge Grundvolden til de Mogulske Tartarers Magt, som vedvarer endnu.

For at beholde hvad man havde erobret, maatte man oprette en Regiering. Den, Babar fandt indført, var en ganske civil Despotisme, der var mildnet ved Skikke, Formaliteter og Meninger, med et Ord: aldeles overeensstemmende med den blide Karakter, som disse Nationer have Klimaets Indflydelse, og den endnu mægtigere Indflydelse af de religieuse Meninger at takke for. Istedet for denne fredsommelige Konstitution kom

en voldsom Soldater: Despotisme, som man kan vente det af en erobrende og barbarisk Nation.

Dersom man kan lide paa en Mands Vidnesbyrd, der er meget nøie bekiendt med de Indiske Fortællinger, var Ranguildas længe Vidne til Babars Magt. Han lykønskede sig selv med sit Værk. Mindet af det, han havde giort for at sætte sin Herres Søn paa Tronen, fyldte hans Hierte med Tilfredshed. Da han en Dag giorde sin Bøn i Templet, hørte han ved Siden af sig en Banian, der raabte: "O Gud! Du seer mine "Brødres Ulykker. Vi ere et Rov for et ungt Menneske, "der betragter os som Gods, hvilket han kan forøde og "fortære efter Gotbefindende. Blant den Mængde "Børn, der tilbede Dig i disse vidtløftige Lande, er der "et eneste, som undertrykker dem alle. Skaf os Hævn "over Tyrannen, Hævn over de Forrædere, der have "sat ham paa Tronen, uden at undersøge, om han var "retfærdig.

Forundret herover nærmede sig Ranguildas til Banianen, og sagde til ham: "O hør Du! som forbander min Alderdom; er jeg skyldig, da er det Fø"lelse af Samvittighed, der har bedraget mig. Da jeg "forskaffede min Fyrstes Søn, hvad der ved Arv hørte "ham til; da jeg udsatte min Velfærd og mit Liv, for "at befæste hans hans Magt, er Gud mit Vidne, at "jeg deri troede, at rette mig efter hans vise Anordnin"ger, og selv i det Øyeblik, da jeg hørte din Bøn, "prisede jeg endnu Himmelen, at der i mine sidste Dage "havde forlenet mig tvende af dens beste Velsignelser: "Rolighed og Agtelse."

"Agtelse!" sagde Banianen. "Viid Ranguildas, "at kun Retskaffenhed kan giøre Fordring derpaa, men "ikke Handlinger, der ere glimrende, uden at være "Mennesker til Nytte. Hvad got har Du vel giort In-

"dostan, da du satte Kronen paa et Menneskes Hoved,
"der nedstammer fra en Usurpateur? Havde Du vel da
"undersøgt, om han havde Lyst og Mod til at være ret-
"færdig; om han var oplyst nok til, blandt Lidenskaber,
"Fordomme og Hoffolkenes Rænker at udfinde, hvilket
"det rette er? Du har, siger Du, skaffet ham hans
"Fædres Arv — ligesom Mennesker kunde bortskienkes
"og eyes paa samme Maade, som Gods og Qvæg,
"fordi en Voldsmand af hans Forfædre havde misbrugt
"sin overlegne Magt til at underkue deres Forfædre.
"Giør ingen Fordring, Ranguildas! paa Agtelse derfor.
"Det vilde kun være at paastaae, at de uskyldige Lam,
"skulde velsigne de graadige Hænder, der overgive dem
"til den ubarmhiertige Slagter. Vil Du have Tak for
"hvad Du har giort, da søg den i Babars Hierte.
"Han skylder Dig den. Du har kiobt den dyrt nok
"paa et helt Folks Velfærds Bekostning."

Imidlertid havde dog Babar, da han indførte den despotiske Regierings-Form, seet sig nødt til, at underkaste sig nogle Formaliteter, hvorved det Grusomme i den blev noget formildet. Fyrsten maatte pleye Retten offentlig. Der var ikke synderlig andre Love end Muhamets. De ere kun meget faa, hvilket rigtig nok giør de fleste Domme vilkaarlige, dog mindre, end vore Loves Mangfoldighed. For Resten syntes de Mogulske Keysere at giøre sig selv Retfærdigheden, ja endog Godmodigheden til en Nødvendighed, i det Hemmeligheden var forjaget af deres Kiendelser og Statens Anliggender bleve forhandlede af deres Kollegier paa en offentlig Plads. Kunde de da vel give barbariske Love, eller paalægge byrdefulde Skatter i deres Folks Nærværelse? De kjende følgelig intet til det, man kalder Stats-Hemmeligheder, der saa ofte kun ere Ondskabens Hemmeligheder.

Regieringen var ganske soldatersk, hvilket fornedrede Folket uden at danne bedre Soldater. Man havde oprettet et Korps af 4000 Mand, som kaldtes Fyrstens fornemmeste Slaver. Af dette Korps toges Omrah'rne, et Slags Adelsmænd, som udgiorde Keyserens Raad, havde store Rettigheder og lønnedes med Lehn-Godser. Fyrsten var dette Slags Lehnherrers Arving. Fra Visiren til den ringeste Offiseer fik ingen nogen Post hvor der maatte lides paa Mandens Redelighed uden paa dette Vilkaar, og ved deres Dødsfald blev alt, hvad der kunde treffes dem tilhørende, taget i Beslag til Fordeel for Keyseren, der kun gav Slægtningerne deraf, hvad han fandt for got. Disse Skranker mod Familie-Vælde havde man anseet for nødvendige under en Regiering, hvor man var tvungen til at sætte megen Tillid til Betientene.

Uagtet dette Tab vare Omrahs Posterne dog meget søgte, fordi Omrah'rne allene bleve Nababer. Disse Nababer overdroges Bestyrelsen af en Provinds, der sædvanlig var meget betydelig og indbefattede endeel Indiske Fyrstendømmer. Magtens Udstykkelse i smaae Distrikter havde man anseet for utilstrækkelig til at holde de allerede erobrede Lande i Lydighed og udvide sit Herredømme. Til at forebygge det Misbrug, som en Ærgierrig kunde fristes til at giøre af en stor Myndighed og en stærk Armee, havde man beskikket enhver Nabab visse Opsynsmænd, der ikke stode under ham. De stærkeste Steder i enhver Provinds betroede man til særskildte Gouverneurer, der ikke stode under Nabab'en. Denne Offiseer kaldte man tilbage til Hoffet, lod ham blive der, eller sendte ham andensteds hen, eftersom man ansaae disse Forandringer for nødvendige. Der var en Tid, da de bleve saa hyppige, at en ny Nabab reyste fra Dehli paa sin Elefant med Ansigtet vendt mod

Byen, som han tog fra: For at see, som han sagde, sin Eftermand komme bag efter.

Imidlertid blev dog ikke hele Keyserdommet bestyret efter denne Regierings Form. Man havde ladet en Mængde Indiske Fyrster blive endog i arvelig Besiddelse af deres Fyrste-Rettigheder. Endskiønt de stode under den Nabab, til hvis Distrikt de vare lagte, havde de dog Lov til at føre Regieringen efter deres egne Love. Man fordrede kun af dem, at de skulde betale den Skat, der var dem paalagt, og at de ikke paa nogen Maade afvege fra de Betingelser, under hvilke de og deres Forfædre havde underkastet sig.

Disse større eller mindre Fyrstendømmer vare kun beboede af Landets Indfødde. Disse undertvungne Folk ere endnu de talrigste paa de Steder i Keyserdommet, der staar umiddelbar under Mogulen. Kun dem er det, som der til alle Tider have dyrket Jorden og arbeidet i Manufakturerne. Man saae Mahumedanere i Hoved- og Handels-Stæderne, i Fæstningerne og ved Armeerne, man traf ikke, og treffer endnu ikke andre af dem paa Landet, end de, der hæve Skatterne eller have et Slags Bestilling der. Antallet paa dem kan beløbe sig til 10 Millioner og paa Indianerne til 100 Millioner.

Det synes, som Indostan var ved den Tid Mogulerne trængte sig ind i det, ikke længere det Land, det havde været. Grundeiendommene, der i de ældre Tider havde været saa faste, medens de tilhørte Private, vare i Almindelighed blevne til Bytte for dem, der havde Magten i Hænderne. Alle Jorder vare i de Indiske Fyrsters eller i Patanernes Vold; og det er troligt, at grusomme Erobrere, der beherskedes af Vankundighed og Gierrighed, hyldede denne Misbrug, der er det yderste, den vilkaarlige Magt kan drives til. Den Deel af Landets Jorder, som de nye Herrer tilegnede sig, blev deelt i store Gouvernementer, som man kaldte Sou-

babier. Den miltaire og civile Forvaltning betroede man til Soubaerne; dem blev ogsaa Oppebørselen af Skatterne overdraget. Omsorgen for at inddrive dem betroede de til Nababerne; som de ansatte i deres vidtløftige Soubabier, og disse igien til Under-Forpagtere, som det blev overdraget, selv at besørge Jordene dyrkede.

Ved Nyt-Aars Tid, som er bestemt til Junii Maaned, enedes Nababens Betiente med deres Forpagtere om en lovmessig Afgivt. Der giordes et Slags Kontrakt, som kaldes Jamabaudi. Denne blev nedlagt i Provindsens Cancellie, og disse Forpagtere droge da derpaa omkring, hver i sit Distrikt — for at opsøge Avlsmænd, hvilke de giorde Forskud, der vare anseelige nok, til at sætte dem i Stand til at besaae Jordene. Efter Høsten leverede Forpagterne Nababens Betiente, hvad deres Kontrakt lød paa. Nababen lod det komme Souba'en til Hænde, og Souba'en sendte det til Keyserens Zahl-Kasse. Kontrakterne sattes sædvanlig til det halve af det, Jordene kunne give af sig; den anden halve Deel gik til Bekostningerne paa Avlingen, Forpagternes Gevinst og Avlsmændenes Underholdning. Foruden Kornet, der udgiør det fornemmeste af hvad der høstes, vare de andre Jord-Produkter den samme Indretning underkastede. Betel, Salt, Tobak, gik ligeledes hver for sig til Forpagtning.

Der var ogsaa nogle Toldsteder, nogle Afgivter af de offentlige Markeder; men ingen Skat paa Mennesker, intet Paalæg paa Vindskibeligheden. Det var ikke faldet disse Despoter ind, at forlange noget af Folk, som man levnede intet. Indklemt i sin Aldee arbeidede Væveren ubekymret, og havde frie Raadighed over det, han med sit Arbeide fortiente.

Denne Lempelighed strakte sig til alt Slags rørligt Gods. Det var virkelig Eyernes Eyendom. De skyldte ingen Regnskab derfor. De raadede derfor, medens de

levede, og efter deres Død gik det til deres Arvinger. Husene i Aldeerne og i Stederne, Haverne — der altid ere af liden Betydenhed — hvormed de vare forsynede, hørte ogsaa til de private Eyendomme. Man arvede dem, og man kunde sælge dem.

I sidste Tilfælde begave Sælger og Kiøber sig til Kotoal. Vilkaarene, hvorpaa Handelen sluttedes, bleve bragte paa Papiir, og Kotoal satte sit Segl derunder, for at give den Gyldighed. Samme Formalitæt iagttoges i Henseende til Slaver, eller det Slags ulykkelige Mennesker, som tvungne af Nøden foredroge en privat Trældom, der skaffede dem Underholdning, for den almindelige, hvori de havde intet at leve af. De solgte sig da for Penge, og Dokumentet paa dette Salg opsattes i Kotoalens Overværelse, at Herrens Eyendoms-Ret kunde blive erkiendt og uantastelig.

Kotoalen var et Slags Embedsmand, der var beskikket i enhver Aldee for der at forrette Notarius's Tieneste. Giennem hans Hænder maatte de faa Forretninger gaae, som en Regiering af en saadan Beskaffenhed kunde give Anledning til. En anden Embedsmand dømte — under det generiske Navn Gemidard — i de Tvistigheder, som reiste sig imellem Private. Hans Domme vare næsten alle afgiørende, med mindre der handledes om noget meget vigtigt, og den Tabende havde Penge nok, til at kiøbe sig en anden Dom ved Nababens Hof. Til Gemidarden var Politiet ligeledes overdraget. Han havde Lov til at tildømme smaae Straffe; men naar der handledes om nogen Hoved-Forbrydelse, var det Nababen forbeholdet, at dømme deri, fordi han allene havde Rettighed til at fælde Døds-Dom.

En saadan Regiering, der for det meste førtes efter Skiøn og ikke efter Lov, kan vel i Grunden ikke ansees for stort andet, end et Slags Despotisme, som ved at fordeles, strakte sig fra Tronen, til den nederste

Betient. Den kunde derfor kun have al sin Kraft fra en tvingende Magt, der var uophørlig i Arbeide. Og saa forlod Monarken, saasnart Regnetiden var forbi, sin Hovedstad, og begav sig i sin Leyr. Der kaldte han Nabab'erne, Raja'erne og de fornemmeste Offiserer til sig, og begav sig med een Armee til de Egne af Keyserdommet, som han havde besluttet at efterse. Han betiente sig af en Stormand til at undertrykke en anden. Han affatte dem, der ikke vare nøyagtige eller hurtige nok til at betale. Han lod sig underrette om Uordener ved Angivere, som han underholdte offentlig ved sit Hof og i hele Keyserdommet. Denne Bestilling blev altid forrettet af Folk, der vare beklædte med den meest udmærkede Rang. Fordærvelsen har naaet sin Høyde, hvor Nederdrægtigheden kan gjøre Fordring paa Hæder og faae den.

Hvert Aar gjentog han sine Tog paa ny mere som Erobrer end som Regent. Han drog omkring for at pleye Retten i Provindserne, som naar man kommer der for at plyndre dem og vedligeholde sin Anseelse paa Magtens Vey ved at give den et frygteligt Udseende, hvorved den despotiske Regierings-Form kun bliver en Fortsættelse af Krigen. Men denne Maade at regiere paa, er, med alle sine Formalitæter, meget farlig for en Despot. Saalænge Folket kun lider under de Uretfærdigheder, som tilføies det af dem, i hvis Hænder han har betroet sin Magt, lader det sig nøye med at knurre, i den Forudsætning, at Fyrsten er uvidende om dem og vilde ikke taale dem. Men naar han selv kommer for med sin egen Nærværelse og sine egne Kiendelser at erklære dem for lovlige, da taber det sin Tillid til ham; Forblindelsen ophører. Han var det en Gud, han bliver det en Usling enten i Forstand eller i Hierte.

Imidlertid have de Mogulske Keysere endnu i lang Tid draget Fordeel af de overtroiske Begreber, som Na-

tionen havde giort sig om deres Hellighed. For at understøtte Bedrageriet forsømte de intet af hvad der kan føre Almuen bag Lyset ved Pragt, som forfører den langt snarere end Retfærdigheden. Hvad man fortæller om Overdaadigheden ved de stolteste Hoffer i hele Verden, kommer ikke den Bram nær, som Mogul viste paa sine Reyser. Elefanterne, hvis Brugbarhed til Krigen har taget af, siden Brugen af Skyde-Geværer er bleven almindelig, gave ham især deleshed en Anseelse af noget stort, hvorom vi ikke kunne giøre os noget Begreb. At see en Herre over et umaadelig stort Rige majestætisk siddende paa en Trone, der, blinkende af Guld og Ædelstene, er opreist paa dette uhyre store med prægtige Dækkener udpyntede Dyr, kunde ikke andet end fylde en svagsindet Almues Hierter med en Ærbødighed, som Forstanden, blot ved Forestillingen derom, neppe kan bare sig for. De fornemmeste af hans Slaver, som det var tilladt, at betiene sig af denne Udmærkelse i hans Følge, forøgede endnu mere det høye Begreb, man giorde sig om den Herre, hvis Lænker de bare.

Ved Hiælp af denne dobbelte Magt, som Skræk og Forundring sammenslyngede dem, beholdte Mogulerne ikke allene det Rige, de havde stiftet, men de udvidede endog dets Grændser. Erhvervelsen af endeel Provindser udbredede efterhaanden deres Vælde. Altid feige, altid delte i mange smaae Fyrstendømmer, hvoraf ethvert især ikke var i Stand til at giøre nogen stærk Modstand, altid lige langt fra, at forene sig indbyrdes til felleds Forsvar, lode Indianerne sig med yderste Lethed giøre til Slaver. Endelig blev Halvøen ganske erobret af Aurengzeb, denne grusomme og overtroiske Tyran, der ved at myrde Fader, tre Brødre, og endeel af sine Sødskendes Børn var kommen paa Tronen. En smal Strimmel paa Malabar-Kysten undtagen, erkiendte

hele Indostan hans Love, der bleve holdte i Hævd af Nababer eller Rajaer, som han fandt for got at vælge dertil.

Denne græsselige, men aarvaagne og arbeidsomme Despots Død blev Enden paa den Mogulske Vælde. Denne mærkværdige Begivenhed i Verdens Historie aabnede Begyndelsen af det attende Aarhundrede. Uordenen brød frem ved Mængden af Prætendentere til Tronen. Der var ingen Lov, som fastsatte Arve-Følgen. Hidindtil havde enhver Keyser bortskienket sin Krone efter sit Gotbefindende, uden Hensyn til Fødsels-Ordenen. At der ikke skulde giøres Indvendinger mod hans Valg, var det nok, at det blev giort i Tamerlans Familie. Denne Indretning, der i sig selv fører store Uleyligheder med sig, var bleven endnu farligere, siden Mogulerne forlode de Grundsætninger, der ufravigeligen følges i despotiske Stater, og betroede Provindsernes Bestyrelse til deres Børn. Det var ikke muligt andet end at disse Prindser, der havde faaet en større Magt og mange Tropper i Hænderne, jo maatte blive overmodigere og mere herskesyge. Forhen havde man havt Prøver, derpaa; de bleve flere ved Aurengzebs Død. Hans Descendentere lode haant om Bestemmelser, der vare giorte af en Tyran, som ikke mere var til, og de strede med hinanden om hans prægtige Efterladenskab med en Glubskhed, hvorved hele Indostan blev sat i Flamme og oversvømmet med Blod.

Den Fordeel, som enhver af dem havde af, at forøge Antallet paa sine Tilhængere, bragte dem til at lukke Øynene for Afvigelsen fra alle Grundsætninger. Milizen, der bestod af meer end 1,200,000 Mand, var uden Disciplin, uden Eensformighed i Tienesten, ikke engang Fyrsten, endnu mindre Staten hengiven. Enhver Nabab tænkte ikke længere paa andet, end at giøre sig uafhængig, at forhøye Skatterne, som man

hævede af Folket, at nedsætte Afgifterne, som man indsendte til Keyserens Skatkammer. Intet blev bestemt ved Lov, alt blev afgiort efter Lune eller forstyrret ved Vold.

Af Prindsernes Opdragelse kunde man ikke vente sig nogen Lægedom for saameget ont. Til deres Alders 6te til 7de Aar vare de sædvanligen overladte i Fruentimrenes Hænder. Man gav dem nogen Underviisning der for det meste indskrænkede sig til Religions-Sætninger og-Forskrifter. Man lod dem lære Legems-Øvelser, og overgav dem derpaa til Lediggang og Seraillets Forlystelser. Denne Forsigtighed syntes nødvendig i et Land, hvor det var sædvanligt, at see Sønnerne spinde paa Sammenrottelser mod deres Fædre. De levede i en bestandig Mistroe til hinanden, hvilket har bragt en Østerlandsk Poët til at sige: At saalænge deres Sønner leve, lade deres Fædre al deres Kierlighed falde paa deres Sønne-Sønner, fordi de i dem see deres Fienders Fiender.

Mogulerne havde nu ikke mere noget af det haardføre og rene i Sæderne, som de havde bragt med sig fra deres Bierge. De iblandt dem, der kom til nogen vigtig Post, eller fik store Rigdomme, forandrede deres Boepæl efter Aarstiderne. I disse meer eller mindre behagelige Lyststeder boede de i Huse, som kun vare byggede af Leer og Jord, men som inden i duftede af alt den Asiatiske Kielenskab, at alt det pompfulde, der er ved de meest fordærvede Hoffer. Allevegne, hvor Folk ikke kunne tillægge sig en Formue, som de kunne være sikre paa at beholde og efterlade til deres Afkom, skynde de sig med at sammendynge alle Nydelser i det eneste Øyeblik, de ere sikre paa. Omgivne af vellugtende Dunster og Nymfer udtømme de da alle Livets Glæder med deres ganske Væsen.

I denne svagelige Forfatning befandt det Mogulske Rige sig, da det 1738 blev angrebet af den berømte Nadercha, der blandt os er mere bekiendt under Navn af Thomas Koulikan. Indiens utallelige Krigshære adsplittedes uden Modstand for 100000 Persere, ligesom de selv samme Persere fordum havde ladet sig adsplitte af 30000 Grækere, der bleve anførte af Alexander. Thomas bragte sine seyerrige Vaaben til Delhy, hvor Muhamet da regierede. Denne Fyrste, som af sine overlegne Ministre var bleven indskrænket til at befale over Seraillets Fruentimre, blev af sin Overvinder behandlet med den Foragt, som han fortiente. Efter at han havde hævet uhyre Kontributioner og ladet sig de Provindser afstaae, som vare Persien de fordelagtigste, trak Koulikan sig tilbage og lod Muhamet beholde Tronen, forvisset om at en saadan Fyrste med saadanne Undersaatter aldrig kunde tænke paa at hævne sig.

Denne Opforsel af Seyerherren havde en Virkning, som han selv ikke havde forudseet. Muhamet blev Maalet for sine mindre Omrah'rs Foragt, som ikke længere frygtede for ham. En Despots Myndighed beroer kun paa den Frygt, han opvækker. Mogulerne saae nu ikke længere i deres Keyser andet end en Vasal af den Persiske Konge. Alle de Store, som forhen dreve deres Rænker, for at giøre hinanden hans Gunst stridig, tragtede fra denne Tid af kun efter at blive uafhængige.

Muhamet syntes snart selv at samtykke i Revolutionen, og at finde sig i, at hans despotiske Regiering blev feudalsk. Han paalagde Nababerne nu kun en ringe Skat, istedet for de klækkelige Indtægter af deres Provindser, som de hidindtil havde maattet lade gaae i hans Skatkammer; og kun at stille nogle faa Tropper istedet for deres hele Krigsmagt, som han altid uindskrænket havde befalet over. Han vilde kun, at

Nababierne skulde vedblive at være Forleninger, men de, der vare beklædte med dem, fandt deres Regning ved at giøre dem arvelige. Ved en Nababs Død udnævnte Keyseren ham en Efterfølger og sendte ham med en Firman for at tage Nababiet i Besiddelse. Det var sieldent, at den Afdødes Familie ikke disputerede ham Souveraineteten derover. En Provinds-Gouverneur havde aldrig saasnart aflagt Troskabs-Eed, førend han saae sig om Midler til at bryde den med Sikkerhed. Alle de Befalinger, der kom fra Dehli foraarsagede et Oprør, gav Anledning til en Revolution. De, der omkom i denne Forstyrrélse, bleve kun betragtede som sædvanlige Offere for Krigen. Deres Minde forfulgte man ikke paa hiin Side Graven, som man pleyer at beskiemme Oprøreres.

Det var ikke engang nødvendigt at have et Fyrsteligt Patent, eller at være Arving efter en Mand, som havde havt et, for at have Ret til at eftertragte en Gouverneurs Post. I et Land, hvor der ikke er anden arvelig Adel, end den af Konge-Blodet; hvor der udfordres et Dokument af Fyrsten for at adle en Søn, endog af Stor-Visiren; hvor Lykkens Mark ligger aaben for enhver, der har enten Vid eller Mod; hvor meer end den halve Deel af Rigets Stormænd ere komne af den ringeste Stand; i et saadant Land kunde enhver, der havde Penge, faae Mod og Lyst til at blive Nabab. Saasnart hans Hensigter bleve offentlig bekiendte, kom der uafhængige Krigs-Øverster, som førte deres Tropper til de Steder, hvor de kunde have Underholdning, for at tiene under hans Fane. I faa Uger saae han sig i Spidsen for en talrig Armee. Var Lykken ham gunstig, undlod det Keyserlige Hof aldrig, at erklære sig for en Mand, der ofte ikke engang biede efter dets Samtykke. Foragt for Rigets Overhoved gik saavidt, at man endog eftergiorde hans Befalinger. De forment-

lige Udsendte, der bragte dem, bleve modtagne med Høytidelighed. Man krummede sig, man kastede sig ned for deres Fødder. De overleverede offentlig deres Kreditiver og Firmaner, hvormed de, efter deres Foregivende vare befuldmægtigede. Denne Komedie var nødvendig, for at bringe Almuens Gemytter paa deres Side. Den beholdte bestandig en saa stor Ærbødighed for det Tamerlanske Blod, at en Usurpateur aldrig skulde have været i Stand til at befæste sig i sin Magt, dersom han ikke havde faaet sig anseet som en Yndling af Fyrsten, endog paa den Tid, han greb til Vaaben mod hans Magt.

Disse Krige tilligemed dem, som Omrah'erne og Raja'erne af tøyleløs Ærgierrighed paaførte hinanden, vedligeholdte Undertrykkelsen, Plyndringerne og Anarkiet i Indostan.

Disse Elendigheder rasede med saamegen større Vælde, som det ikke engang var let, at komme efter, hvo der var Stiftere til dem. De Mogulske Regenteres Hemmeligheder have altid været uigiennemtrængelige. Naar der, selv i de lykkeligste Tider, handledes om Anliggender af Vigtighed, skrev de kun i tvetydige Udtryk, og i de Anliggender, der vare forhadte, lode de sig nøye med at betiene sig af en skiult Handtlanger, hvilken de, dersom Omstændighederne krævede det, ikke vedkiendte sig. Efter at det feylfulde i deres Regiering havde naaet sin høyeste Spidse; forøgede de det afskyelige i denne Politiks Grundsætninger med Gift og Snigmord. Intet er lettere for de Indiske Fyrster end at faae et Mord begaaet og skiult i deres Værelser. I dem kan der kun kommes giennem Tværgange, der ere opfyldte med gyselige Drabantere, som ere satte til at vaage over deres Herres Sikkerhed og ihielstikke dem, der ere dem mistænkelige. Disse afskyelige Kneb bleve saa almindelige, at et Menneske ikke kunde betale Natu-

ren sit sidste Krav, uden at man gav dem Skyld for deres Død, der havde øyensynlig Fordeel deraf. Under en vilkaarlig Regiering er Mennesket ikke Herre over sin egen Person; under en svag og vaklende er han det ikke over sin Retskaffenhed. Saavel i det ene, som i det andet Tilfælde løses de Baand, der skulde binde ham til Orden; han overgiver sig til alle de Forbrydelser, der kunne være ham til Fordeel.

De Tropper, der kunde have standset Uordenen, forøgede den endnu mere. Endskiønt de vare indskrevne til Keyserens Tieneste, kiendte Soldaterne dog kun de Nababer, til hvis Embede det laae, at betale dem deres Sold af deres Provindsers Indtægter. Disse, der ikke giorde sig synderlig Regning paa de Korpsers Hengivenhed, som Penge havde sammensanket og Penge holdte sammen, aftakkede dem, som de troede, de ikke længere behøvede, og bortskikkede dem fra deres Provindser, uden at betale dem den Sold, de havde tilgode. For da at sætte i Sikkerhed for deres Hævn, lode de dem nedsable af Tropper, der giorde det, mere fordi de for Penge havde solgt sig dertil, end fordi de efterkom, hvad der var dem befalet.

Endog de, der ikke dreve det til disse Yderligheder, undlode aldrig, at holde en Deel af deres Troppers Sold tilbage. Dette Kneb var almindelig anseet for nødvendigt til at holde Leyesvende, der vare sammensankede fra alle Kanter i et despotisk Rige, saameget desto fastere ved deres Faner. Den første Ærgierrige, der kunde eller vilde betale dem, behøvede ellers kun at fremstille sig, for at faae en Revolution bragt i Stand. Foruden denne Fare vovede man ogsaa at see dem undslaae sig for at gaae imod Fienden, eller være trevne til at slaaes. Deres Uvirksomhed og Modfaldenhed blev kun alt for meget vedligeholdt ved den Adfærd, der vistes af Bestyrerne, som vare satte til at vaage over

Milizens Underholdning og paasee god Orden overholdt. En vis Sands for Pragt og Pral, der er Mogulerne saa egen, en vis Vanmagt til at modstaae de Lyster, der synes at høre hiemme i et Klima, hvor alle Fornemmelser ere ligesaa heftige, som de snart gaae over; med alle de Feyl, der frembringe og følge det, bragte dem til, at de for at kiøbe sig en Juveel eller et kostbart Smykke opofrede en Sum Penge, der skulde have været tilstrækkelig til at forebygge en heel Armees Frafald.

De Rigdomme, der i en heel Rekke af Aarhundreder vare blevne opdyngede i Indostan, frelste dette ulykkelige Land i nogen Tid fra fuldkommen Undergang. Lidt efter lidt forsvandt disse Skatte. Mismod og Mistroe nedgravede endeel af dem i Jordens Skiød. Fremmede Tropper, der bleve indkaldte for at sætte og befæste Usurpateurer paa Tronen, bragte mange af dem tilbage med sig til deres Fæderneland. Det overblevne blev kun i Aagerkarles og graadige Mellemhandleres Hænder. For at pine det ud fra dem, betiente de lade, de stolte, de vellystige Moguler sig af Hedningene, hvis Kulde og Utrettelighed giøre dem til ypperlige Redskaber i Undertrykkelsens Haand. Naar deres Ødselhed opslugte mere end deres Tyrannies Handtlanger kunde bringe til Veye, lagde de ham paa Pinebænken, for at nøde ham til at aabenbare, hvor han havde skiult det, han havde plyndret. Dersom da Summen, man afpressede ham, var tilstrækkelig til at tilfredsstille Øyeblikkets Fornødenheder eller Luner, kom han i sin Post igien; men dersom hans Gierrighed ikke gav Tyranniet nok, kostede det ham Hovedet, og en anden fik hans Plads. Endelig naaede disse en grændseløs gierrig Despotismes forhadte og foragtelige Udveye deres Maal. De tabte sig i det Svælg af Forødelser, hvori slet Bestyrelse havde nedsænket det almindelige Vel.

Alt i en heel Deel Aar omkom der Mennesker i tusende Tal af Hunger og Elendighed i disse frugtbare Lande. Bonden turde ikke mere dyrke sin Jord; Vævere Haandværkere, Kiøbmænd forlode deres Handel og deres Handteringer. Ved disse ulykkelige Menneskers Flugt, blev alt Arbeide afbrudt, kom al Handel i Standsning. Disse Elendigheder, der i en ti Aar ødelagde den største Deel af Keyserdommet, truede ogsaa Coromandel-Kysten. Hidindtil havde den været skaanet for disse gruelige Plager ved Nizam — Elmoulouks, den Decanske Soubas store Myndighed; men denne vise Gouverneur var nyelig død. Med Græmmelse forudsaae man, at de Fremmedes Handel i Indien vilde gaae til Grunde med ham; at vore Skibe et langt Ophold paa disse farlige Kyster, vilde blive nødte til at drage tomme bort, eller med ringe og slette Ladninger. Det syntes som denne Uorden maatte bestandig tage til, med mindre Europæerne, som handlede paa Indien, bragte det dertil, at de paa et Territorium, der stod under dem, forsamlede et Antal Haandværkere og Manufakturister, der var stort nok, til at forsyne dem med en betydelig Deel af de Handelsvarer, som de havde behov.

22. Midler, som de Franske anvendte, for at forskaffe sig store Besiddelser i Indien.

Dupleix var den første, der indsaae Muligheden i at opnaae dette Ønske. Krigen havde bragt talrige Tropper til Pondichery, med hvilke han haabede ved hastige Erobringer at forskaffe sig langt betydeligere Fordele, end dem, de medbeylende Nationer havde erholdt ved en planmessig og giennemtænkt Fremgangsmaade.

Alt længe havde han studeret Mogulernes Karakter, deres politiske Rænker og Fordele. Over disse Gienstænde havde han forskaffet sig en Oplysning, som kunde have udmærket en Mand, der var bleven opdraget

ved Hoffet i Dehli. Disse Kundskaber, der vare meget grundigen forbundne med hinanden, havde overbeviist ham om, at han kunde forskaffe sig en Hoved-Indflydelse i Indostans Anliggender og blive Voldgiftsmand derover. Det Hang, han havde til at ville mere end han kunde, gav disse hans Betragtninger ny Styrke. Intet afskrækkede ham fra den store Rolle, han belavede sig paa at spille en sex tusende Mile * fra sit Fædernesland. Forgieves vilde man bringe ham til at skielve for Farlighederne derved. Han var kun indtagen af det hæderlige og fordelagtige, der var ved, at forsikre Frankerig et nyt Herredom midt i Asien; at sætte det, ved de Indtægter, som vare forbundne dermed, i Stand til at stoppe Omkostningerne paa Handelen og Udgifterne paa Regieringen; at befrie det endog fra den Skat, som vor Overdaad betaler Indianernes Vindskibelighed ved at forskaffe Riget mange og kostbare Ladninger, der ikke skulde være kiøbte for nogen Penge-Udførsel, men hvortil Pengene skulde tages af det Overskydende af de nye Indkomster. Henreven af denne store Plan skyndte Dupleix sig med at gribe den første Leilighed, der tilbød sig for at udføre den, og snart driftede han sig til at bortgive Decans Soubabie og Carnale's Nababie til tvende Mennesker, som vare villige til at giøre alle de Opofrelser, han vilde kræve af dem.

Soubabiet Decan er et Statholderskab, der bestaar af Provindser, som fordum udgiorde uafhængige Kongeriger. Det strækker sig fra Forbierget Comorin til Ganges, og kan betragtes som Fierdedelen af det Mogulske

* Hele Jordens Omkreds skal kun udgiøre 5400 Mile. Forfatteren maae altsaa nok have beregnet sit Miletal efter de Omveye, der maae giøres for at komme fra Frankerig til Ostindien.

Rige. Dets første Bestemmelse var, at have et vaaget Øye med de Nababer, som vare ansatte i dets Jurisdiktion; at træde i deres Sted, naar de døde, førend Hoffet havde beskikket dem en Eftermand; at oppebære Kronens aarlige Indtægter af dem. Nababerne vare forpligtede til at følge Souba'en paa alle de Krigstog, der ikke gik uden for hans Territorium; men ikke uden for disse Grændser. Denne Forbindelse giorde dem afhængige af deres Foresatte i alt hvad der tiente til Rigets Tarv, og satte dem tillige i et Slags Uafhængighed, som hindrede Souba'en fra, at betiene sig af deres Understøttelse til at trodse Tronen.

Da denne vigtige Post var bleven ledig 1748, satte Dupleix, efter en Rekke af Begivenheder og Revolutioner, som det vilde blive for vidtløftigt at giøre Regnskab for, i Begyndelsen af Aaret 1751 Salabetzingue, en af den sidste Statholders Sønner i Besiddelse af den. Dette lykkelige Udfald giorde de Franske Etablissementer paa Coromandel-Kysten sikre paa store Fordele; men det syntes som Pondicherys Vigtighed fordrede, at man giorde endnu mere for den. Denne Bye, der ligger paa Carnates Grund, staar i en saa nøye og umiddelbar Forbindelse med dette rige Lands Nabab, at man ansaae det nødvendigt, at ansætte en Mand til Gouverneur i denne Provinds, paa hvis Hengivenhed og Afhængighed man kunde giøre sig fuldkommen Regning; Valget faldt paa den af sine Rænker, sine Ulykker, sine Krigsbedrifter bekiendte Chandasaeb, der var af en fast Karakter og beslegtet med den sidste Nabab.

Til Vederlag for deres Tienester lode de Franske sig et umaadelig stort Territorium afstaae. I Spidsen af det, de forskaffede sig paa Syd-Siden, var Øen Scheringham, der dannes af tvende Arme af Caveri-Floden. Denne lange og frugtbare Øe er berømt i Indien af den store Pagode, der har givet den sit Navn og er befæstet

ligesom alle de Bygninger, der ere bestemte til den offentlige Dyrkelse. Templet er omgierdet med syv fiirkantede Indhegninger, indsluttede den ene i den anden, hvis Mure ere temmelig høye og forholdsmessige til deres Tykkelse. Disse Indhegninger ere 350 Fod fra hinanden, og enhver af dem har fire Porte, der ere besatte med forblommede Figurer og et høyt Taarn oven over. Den inderste Muur er fire Mile i Omkreds, og i dette inderste Indelukke ere Kapellerne indsluttede. Et eneste Tempel af dette Slags med saadanne Forskandsninger, med de Hemmeligheder og Kostbarheder, det har i Giemme, er bedre skikket til at vedligeholde og fortplante en Religion, end den Mængde af Templer og Klerker, der ere adspredde i Byerne med Ofringer, Seremonier, Taler og Rosenkrandse, som ved deres Mangfoldighed, Offentlighed og idelige Gientagelser trette Sandserne, kiede Fornuften og udsættes derved for den Fare, at blive vragede, haanede, forglemte og forladte, hvilket Klerkeskabet frygter langt mere end Kirkeran. Ligesaa kloge som de Ægyptiske Præster, ere de Indianske saa snu, at de aldrig lade nogen fremmed trænge ind i Pagoden Scheringham. Giennem de Fabler, der indhylle dette Tempels Historie, er det at formode, at en lærd Philosoph, som kunde faae Adgang dertil, vilde i Sindbillederne, i Templets Dannelse og Bygnings-Maade, i de overtroiske Skikke og de særegne Fortællinger om dette Indelukke finde Kilder til Underviisning og Oplysninger om de allerældste Tiders Historie. Fra hele Indostan kommer Pilegrimme dertil for at søge Forladelse for deres Synder, og de fremstille sig aldrig uden med et Offer, der staar i Forhold til deres Formue. Disse Gaver vare endnu i Begyndelsen af det attende Aarhundrede saa betydelige, at Braminerne, som med deres Familier udgiorde en Folkemængde af en 40000 Siæle, kunde leve

i god Mag og til Fornøyelse af dem. Uagtet den Tvang, som en temmelig stærk Subordination paalagde dem, var deres Forfatning dem dog saa behagelig, at de aldrig forlode deres stille Krog, for at blande sig i Verdens Tummel.

Foruden andre Fordele, som Scheringham skaffede de Franske, fik de formedelst dens Naboeskab en Stilling, der maatte give dem en stor Indflydelse paa Naboe-Landene, og en uindskrænket Magt over Tanjaür, som de vare i Stand til, at skille, naar de vilde, ved Vandet, der var det nødvendigt til Riis'ens Dyrkning.

Karical og Pondichery saae hver for sig deres Territorium forøget med en Strækning af ti Mile og 80 Landsbyer. Dersom disse nye Eyendomme ikke vare saa betydelige som Scheringham for den politiske Styrke, vare de dog langt fordelagtigere for Handelen.

Alt dette syntes kun meget lidet mod Værdien af den Strækning, som man vandt mod Norden. Den indbefattede Condavir, Mazulipatnam, med hvad der hørte derunder, Øen Divy, og de fire Provindser Elour, Montafanagor, Ragimendrie og Chicakol. Saa vigtige Afstaaelser giorde de Franske til Herrer af Coromandel- og Orixa-Kysten i en fortløbende Strækning af 600 Mile. Det indre af Landet er bebygget med Vævere, der forfærdige Kattuner, som langt overgaae dem, der komme fra det øvrige Indostan, og som Overflødigheden paa Levnets-Midler sætter dem i Stand til at levere for bedre Kiøb. Rigtig nok skulde de Franske ikke have Nytte og Brug af disse fire Provindser, uden for saavidt, at de til Souba'ens Tieneste underholdte det Antal Tropper, hvorom man var bleven enig; men denne Forpligtelse, der kun beroede paa deres Redelighed, foruroligede dem ikke synderlig. Deres Higen slugte alt iforveyen de Skatte, der i saamange Aarhundrede vare opdyngede i disse vidtløftige Lande.

De Franskes Overmod og Erobrings-Planer gik endnu videre. De havde sat sig for, at lade Hoved-Staden for de Portugisiske Kolonier afstaae til dem, og at bemægtige sig den Triangel, der dannes imellem Mazulipatnam, Goa og Forbierget Comorin.

Medens de ventede paa, at Tiden skulde komme til at fuldføre disse prunkende Luft-Kasteller, ansaae de de Hæderstegn, man ødslede personligen paa Dupleix, som et Forbud paa den største Velstand. Man var ikke uvidende om, at enhver fremmed Kolonie er meer eller mindre forhadt: at i Følge en fornuftig Politiks Grundsætninger maa man søge at formindske dette Had; og at det virksomste Middel til at opnaae denne Hensigt er, saameget som muligt, at optage det Lands Skikke, hvori man agter at opholde sig. Det Hang, som han, der stod i Spidsen for de Franske, havde til den Asiatiske Pomp, bragte ham til at bifalde alt dette. Hans Glæde naaede sin høyeste Spidse, da han saae sig beklædet med Nababs Værdighed. Denne Post giorde ham lige med dem, som man hidindtil havde været nødt til at tigge om Beskyttelse. Han saae sig som et af de fornemmeste Medlemmer af et stort Rige og paa en vis Maade Souverain. En saa gunstig Forfatning giorde ham alle de Midler lette og sikre, som han kunde ønske sig, for at giøre sig Kreature blant de fornemmeste Maurer og Indianere og giøre Forberedelser til de Revolutioner, han kunde ansee passelige for de vigtige Anliggender, der vare ham betroede. Alle de Værdigheder, han havde opnaaet, syntes at bidrage til Kompagniets Tilvext; men den, hvoraf man lovede sig de største Fordele, var Bestyrelsen af alle de Mogulske Besiddelser, der ligge Sønden for Floden Khrisnha, det er at sige, en Strækning næsten lige saa stor som hele Frankerig. Alle Indkomsterne af disse rige Lande skulde nedlægges i

hans Hænder, uden at han var forbunden, at aflægge Regnskab derfor til nogen anden end Souba'en selv.

Vel kunne disse Indretninger, der vare giorte af Kiøbmænd, naturligviis ikke vinde Bifald ved Hoffet i Dehli; men man bekymrede sig kun lidet om dets Fortrydelse. Dets Afmagt blev daglig større. Skilt ved Tilstød af Mandskab og Penge, som Souba'erne, Nabab'erne, Raja'erne og dets ringeste Opsynsmænd toge sig den Frihed, at negte det, saae det sig angrebet fra alle Kanter.

Rajeputerne, der nedstamme fra de gamle Indianere, som Alexander bekrigede, ere blevne forjagede fra deres Eyendomme af Mogulerne, og ere flygtede til næsten utilgiengelige Bierge. Deres idelige Uenigheder imellem sig selv hindre dem fra at foretage sig Erobringer; men i de korte Mellemrum, deres indbyrdes Stridigheder levne dem nogen Rolighed, streife de ind i Riget, hvis udtømte Kræfter blive derved endnu mere medtagne.

Patanerne ere endnu frygteligere Fiender. De boe ved Foden af Bierget Imaus; der udgiør en Green af Caucasus, og ere ustridigen de kiekkeste af alle de Muhamedanske Soldater, man hverver i Indostan. Bevidstheden af dette deres Fortrin giør dem, der ere adspredte i de forskiellige Fyrsters Tieneste, yderst frække og voldsomme. I hvilke Forbrydelser de end have giort sig skyldige, bestemmer man sig dog kun meget sielden til at straffe, og dette endda med den største Forsigtighed. Hævne-Lysten giør dem fortrolige med Snig-Mord. De betænke sig ikke stort paa, at tillade sig det, naar de ere for faa til at reise Oprørs-Fanen. De blive derved Staten dobbelt frygtelige baade som Soldater og som Røvere. Nationen selv har lidt efter lidt afkastet Mogulernes Aag siden deres sidste Vanheld. Dens Generaler have endog for faa Aar siden drevet deres Ode-

læggelser til Dehli, som de ikke forlode, førend de havde plyndret den grusomt.

Norden for Indostan er en Nation, som skiønt den er ny, og just fordi den er ny, indjager endnu mere Skræk. Disse Folk, der ere bekiendte under Navn af Seikr, have, skiønt omgivne med slaviske Nationer, forstaaet at løsrive sig af Despotismens over Overtroens Lænker. Man sagde, at de vare Tilhængere af en Philosoph fra Thibet, der gav dem Begreb paa Frihed og lærte dem Deismen uden nogen Iblanding af Overtroe. De giorde sig bekiendte i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, men de bleve da mindre betragtede som en Nation end som en Sekt. Under det Mogulske Riges Elendigheder voxede Antallet paa dem betydelig, ved Overløbere fra alle Religioner, som kom for at forene sig med dem og hos dem at søge sig et Fristed mod deres Tyranners Udsugelser og Grusomheder. Til at blive antaget i dette Selskab, skal det være nok, at sværge Despotismen et uforsonligt Had. Det antages for vist, at der i et Tempel er opreist et Altar, hvorpaa deres Lovbog ligger, og ved Siden af denne, seer man et Septer og en Dolk. Fire Oldinger blive udvalgte til, ved indtreffende Tilfælde at raadspørge Loven, der er denne Republiks eneste Herre. Seikerne ere for Tiden i Besiddelse af hele Provindsen Punjal; den største Deel af Moultan og Sinde; de tvende Bredder af Indus fra Cachemire til Talta; og hele Landet ved Kanten af Dehly, fra Lahor indtil Sirhind. De kunne stille en Armee af 60,000 gode Ryttere i Marken.

Men af alle Mogulens Fiender er der ingen frygteligere end Maratterne. Disse Folk, der paa nogen Tid ere blevne saa berømte, beboede, saavidt de dunkle Beretninger om deres Oprindelse tillade os at giette, endeel Provindser i Indostan, hvorfra de bleve forjagede af Mogulerne. De flygtede til de Bierge, som strække

sig fra Surate til Goa, og oprettede der endeel smaae Stater, som vare uafhængige af hinanden, og som med Tiden smeltede sammen til een Stat, der længe havde Sattarah og nu har Ponah til Hoved=Stad. Den største Deel af dem dreve snart Lasterne og Frækheden til alle de Yderligheder, som man kan vente sig af et vankundigt Folk, der har affastet Fordommenes Aag, uden at sætte gode Love og lyse Begreber i deres Sted. Kiede af priisværdige og fredelige Sysler stod al deres Lyst kun til Rov og Bytte. Imidlertid indskrænkede deres Røverier sig dog til at plyndre nogle Landsbyer og pakke ud for nogle Karavaner, da Koromandel — bragt i Knibe af Aurengzeb — gav dem Begreb om deres Styrke, ved at anraabe dem om Hiælp.

Ved denne Tid saae man dem myldre ud fra deres Klipper, ridende paa smaae men stærke Heste, der kunde udholde Strabadse, vare sikre paa Foden endog i de sletteste Veye, vante til at søge deres Foder paa Marschen i det Græs og Straae, som de biergede til sig paa ethvert Sted, levende, som deres Herrer af Rov og Bytte og bærende istedet for Saddel et Hynde af det Slags, som Marskalken af Saxen anpriser saa stærkt. En Turban, et Bælte, en ussel Kappe udgiorde den Maratteske Kavaleers hele Eqvipage. Hans Mund=Forraad bestod i en lille Pose Riis og en Læder=Flaske med Vand. Til Vaaben havde han kun en Sabel, men denne havde et ypperligt Bid.

Uagtet disse Barbarers Hiælp bleve de Indianske Fyrster dog tvungne til at underkaste sig Aurengzebs Aag; men deres Overvinder saae de to Trediedele af sit Rige forgiftede af disse gruelige Ødelæggelser. Fortvivlet over, at han ikke kunde overvinde, ikke engang standse uregelmessige Tropper, som altid lode en Ørken imellem deres og deres Fienders Leyr, og som lagde endog en 40 Mile tilbage i een Dag, dersom de vare nød=

sagede dertil, bestemte han sig til at indgaae en Traktat, der vilde have været skammelig, dersom ikke Nødvendigheden, der er stærkere end Fordomme, Eeder og Love, havde tvunget ham dertil. Han afstod for bestandig til Maratterne Chotaye=Rettigheden, eller Fierdedelen af Indkomsterne af Decan, et Soubabie, der bestod af alle de Lande, han havde erobret paa Halvøen.

Dette Slags Skat blev nøyagtig betalt i al den Tid Aurengzeb levede. Efter hans Død betalte man, eller nægtede den, eftersom man var stærk eller ikke stærk. For at hæve den, droge Maratterne i bevæbnede Hobe endog til Steder, der laae meget langt fra deres Bierge. Den regierende Magts yderlige Svækkelse forøgede deres Dristighed. De bragte Hoffet i Dehli til at skiælve; de afsatte Keysere; de udvidede deres Grændser; de bleve kaldte til Hiælp af Rajaerne og Nababerne, som vilde giøre sig uafhængige i deres Gouvernementer.

Medens Hoffet i Dehli kiempede med Tab mod saamange Fiender, der vare forhippede paa dets Undergang, drog Hr. Bussy, som med en ringe Hob Franskmænd og en Indiansk Armee havde bragt Salabetzingue til Aurengabat, hans Hoved=Stad, heldig Omsorg for, at befæste ham paa den Trone, hvorpaa han havde sat ham. Fyrstens svage Karakter, de Sammenrottelser, den var Aarsag til, Maratternes Urolighed, Firmaner, som Medbeylere fik sig udstædede, og endnu flere Hindringer lagde sig i Veyen for hans Hensigter, uden at forandre dem. Han forskaffede den af de Franske beskyttede Fyrste en fredeligere Regiering, end man efter Omstændighederne skulde have formodet, og holdte ham i en uindskrænket Uafhængighed af Rigets Overhoved.

Chandasaebs Forfatning, der var udnævnt til Nabab i Carnate, var ikke saa lykkelig. Engellænderne havde vakt ham en Medbeyler ved Navn Mametalikan. Deres Navne tiente Engellænderne og de Franske til et Slør, hvorunder de paaførte hinanden en heftig Krig. Begge Nationerne kiempede for Æren, for Rigdom, for at tilfredsstille deres Høvdingers, Dupleix's og Saunders's Lidenskaber. Seyren gik ofte over fra den ene Valplads til den anden. Lykken skulde have været mindre afvexlende, dersom Gouverneuren i Madras havde havt flere Tropper, eller Gouverneuren i Pondichery bedre Officerer. Alt forenede sig til at giøre det tvivlsomt, hvilken af disse tvende Mænd, som af Naturen havde faaet en lige ubøyelig Karakter, skulde tilsidst foreskrive Vilkaarene; men derom var man fuld forvisset, at ingen af dem vilde lade sig dem paatvinge, saalænge han havde een Soldat eller een Roupie til at holde sig med. Selv denne Udmattelse syntes med alle deres yderlige Anstrængelser langt borte, fordi baade den ene og den anden fandt i deres Had og deres Snille Udveye, som de Dueligste ikke havde giort sig mindste Formodning om. Det var aabenbart, at Urolighederne ikke vilde ophøre i Carnatet, med mindre Freden kom fra Europa, og man kunde frygte for, at den Ild, som nu i sex Aar havde været indskrænket til Indien, vilde gribe videre om sig. Ministerne i Frankerig og Engelland bortvendte denne Fare, ved at paalægge begge Kompagnierne at nærme sig hinanden. De oprettede en med Betingelser affattet Traktat, som begyndte med at indstille Fiendtlighederne i de første Dage af Aaret 1755, og som skulde ende med at oprette en fuldkommen Lighed imellem deres Magt, Handel og Land-Strækninger paa Coromandel- og Orixa-Kysten. Denne Fordeling var endnu ikke bleven stadfæstet af Hofferne i

London og Versailles, da vigtigere Anliggender tendte Krigs-Fakkelen paa ny imellem begge Nationerne.

23. Krig imellem Engellænderne og de Franske. De sidste miste alle deres Etablissementer.

Tidenden om denne store Krigs-Lue, der udbredede sig fra Nord-Amerika over den hele Jord, kom til Indien paa en Tid, da Engellænderne havde en Krig at udholde med Soubaen i Bengalen, som bragte dem i megen Forlegenhed. Dersom de Franske da havde været det, de vare nogle Aar tilforn, skulde de have giort de Indfødtes Tarv til deres eget. En kortsynet og ilde sammenhængende Politik bragte dem til at ønske sig, at de ved en formelig Traktat kunde faae Sikkerhed paa en Neutralitet, som i de sidste Stridigheder havde havt Sted paa Ganges's Bredder. Deres Rival gav dem Haab derom, saalænge han var bange for, at de skulde slaae sig til Landets Indfødte. Da man troede, at der ikke længere var Tid for dem dertil, angreb man dem i Hiertet af deres Styrke i Chandernagor. Dette Steds Indtagelse drog i sit Fald alle de øvrige Kontorers Undergang efter sig, og den satte Engellænderne i Stand til at lade Mandskab, Penge, Levnetsmidler og Skibe gaae til Coromandel-Kysten, hvor de Franske nyeligen vare ankomne med en betydelig Land- og Søe-Magt.

Denne Magt, der var bestemt til at dække Nationens Etablissementer og ødelægge Fiendens, var meer end tilstrækkelig til at opnaae dette dobbelte Øyemærke. Det beroede ene og allene paa at giøre en fornuftig Anvendelse af den, og man forvildede sig fra de første Skridt. Beviset derfor er meget haandgribeligt.

Førend Fiendtlighedernes Begyndelse eyede Kompagniet paa Orixa- og Coromandel-Kysten Mazulipatnam med fem store Provindser; en temmelig Strækning rundt om Pondichery, som i lang Tid kun havde havt

en Sand-Tunge; et næsten ligesaa stort Territorium ved Karikal; og Øen Scheringham. Disse Besiddelser vare skildte fra hinanden og udgiorde fire Hoved-Dele ved hvilke man fandt det ubeleyligt, at de ikke kunde understøtte hinanden indbyrdes, at Bestyrelsen over dem ikke kunde sættes paa nogen god Fod, formedelst den lange Afstand imellem Cheferne, og at de til at blive forsvarede, krævede alt for store Bekostninger. De bare Præget af lidt usammenhængende, af noget kiempeagtigt i Dupleix's Forstand og Indbildning, som havde forskaffet Kompagniet dem.

Det urigtige i denne Politik havde kunnet blevet rettet. Dupleix, der giorde sine Feyl gode ved herlige Egenskaber, havde bragt det derhen, at der var blevet ham tilbudet et bestandigt Gouvernement over Provindsen Carnate. Med alt det foranderlige i Embederne og Sagernes Gang i Indostan havde denne Stat været bestyret af tre Nababer af een Familie, der fulgte paa hinanden, og lidt efter lidt havde vant sig til at betragte deres Souverainitet som arvelig. Denne Forestilling havde afholdet dem fra, at opføre sig i deres Forvaltning med den Røveries og Ødelæggelses Aand, der er en naturlig Følge af en usikker Besiddelse, som snart faar Ende. De vare gangne endnu videre. Da de saae, at deres Indtægter havde for en stor Deel deres Grund i Korn-Høsten, der beroer paa den Mængde Vand, som man samler for at erstatte Mangelen paa Regn i den tørre Aarstid, havde de bygt store Vandbeholdninger. Manufacturernes Tilvext havde ligeledes draget deres Opmærksomhed til sig. Almindelig Velstand var bleven Følgen af en saa mild og ædelmodig Adfærd. De offentlige Indtægter vare stegne til en $2\frac{1}{2}$ Millioner Rigsdaler. Deraf kunde man have givet Salabetzingue Siettedelen, og det Overskydende vilde være blevet tilbage for Kompagniet.

Dersom Ministeriet og Direktionen der baade vilde og ikke vilde være en Magt i Indien, havde været i Stand til at tage en kiæk og fast Beslutning, havde de kunnet befale deres Agent, at forlade alle langt fraliggende Erobringer, og holde sig allene til dette store Etablissement. Dette allene maatte have givet de Franske en urokkelig Fasthed; en samlet og indsluttet Stat; en uhyre Mængde Handelsvarer; Levnetsmidler til at forsyne deres faste Pladser; Indtægter, der vare meer end tilstrækkelige til, at underholde et Troppe-Korps, der kunde sætte dem i Stand til at trodse deres Naboers Misundelse og deres Fienders Had. Til Ulykke for dem befalede Europa, at man skulde afslaae Carnate, og Sagerne bleve staaende paa samme Fod, de vare, førend dette Tilbud blev giort.

Forfatningen var slibrig. Maaskee var Stifteren til Systemet den eneste, der kunde have forsvaret det, eller i Mangel af ham den berømte Offiseer, som havde havt meest Adgang til hans Fortroelighed, og størst Andeel i hans Forbindelser. Man var af anden Mening i Europa. Dupleix var bleven kaldet tilbage. Den General, man havde overdraget Krigen i Indien, troede, at han burde kuldkaste en Bygning, som man i urolige Tider kun behøvede at støtte ved, og han kundgiorde sine Tanker med en Brasken, som meget forøgede det Uforstandige i hans tagne Beslutninger.

Denne Mand, hvis balstyrige Karakter laae næsten altid i Strid med Omstændighederne, havde af Naturen ikke faaet nogen af de Egenskaber, der udfordres til at føre Kommando. Beherstet af en skummel, fremfusende og uregelmessig Indbildnings-Kraft stode hans Yttringer og Planer, hans Planer og Fremgangsmaade i en bestandig Modsigelse med hinanden. Hidsig, mistænkelig, misundelig og yderst paastaaelig, opvakte han en almindelig Mistillid og Nedslagenhed. Hans mili-

taire Operationer, hans civile Forvaltning, hans politiske Forbindelser: Alt bar Præget af det Uordentlige i hans Begreber.

Den Scheringhams Rømning var den fornemmeste Aarsag til Krigs-Ulykkerne i Tanjaur. Man tabte Mazulipatnam og de nordlige Provindser, fordi man havde forkastet Alliansen med Salabetzingue. Smaa-Staterne i Carnate, der ikke mere i de Franske kunde ære deres gamle Vens, den Decanske Souba's Karakter, giorde Ulykken fuldkommen ved at slaae sig til et andet Partie.

Paa den anden Side havde den Franske Eskadre, der var stærkere end den Engelske, fegtet tre Gange med den, uden at den havde kunnet overvinde den, og den havde endt med, at lade den være Herre over Søen. Denne Rømning afgiorte Indiens Tab. Overladt til Hungerens Gyseligheder blev Pondichery nød til at overgive sig den 15de Januarii 1761. Lally havde Dagen forhen rettet et Forslag til en Kapitulation, der var opsat af Raadet. Han havde udnævnt Deputerede, som skulde bringe den til den fiendtlige Leyr, og i Følge en Modsigelse, der skildrer ham, men hvoraf Følgerne ere blevne sørgelige, medgav han de samme Deputerede et Brev til den Engelske General, hvori han yttrede: at han ikke var for nogen Kapitulation, fordi Engellænderne vare Folk, der ikke pleyede at holde den.

Med at tage Stedet i Besiddelse lod Erobreren ikke allene de Tropper, der havde forsvaret det, men ogsaa alle de Franske, der stode i Kompagniets Tieneste, indskibe til Europa. Man drev Hævnen endnu videre. Pondichery blev nedrevet, og denne stolte Bye blev kun en Dynge Ruiner.

De af dens Indvaanere, som man bragte til Frankerig, kom dertil med Fortvivlelse over, at de havde

mistet deres Formue, og seet, medens de lagde ud fra Strandbredden, deres Huse nedrevne. De opfyldte Paris med deres Skrig, lagde Skylden for alt paa deres Chef, som de opvakte den offentlige Forbittrelse imod. De fremstillede ham for Regieringen som Stifter til alle deres Ulykker, som eneste Aarsag til, at man havde tabt en blomstrende Kolonie. Lally blev fængslet; Parlamentet anlagde Sag imod ham. Han blev beskyldt for Lands-Forræderie, og Underslæb. Den første af disse Beskyldninger blev erkiendt for aldeles falsk; den anden blev ikke beviist; og dog blev Lally dømt til at miste Hovedet.

Vi spørge i Menneskehedens Navn hvad der var hans Forbrydelse efter Loven? Retfærdighedens frygtelige Sværd er ikke givet Øvrigheden i Hænderne, at den skal hævne privat Had; ikke engang, at den skal lade sig lede af den offentlige Forbittrelses Ophævelser. Loven allene tilkommer det, at betegne sine Offere, og dersom en blind og ophidset Mængdes Skrig kunde berettige Dommere til at affige Døds Dom, da vilde Uskyldigheden komme til at gaae i Forbrydelsens Sted; der var da ikke længere nogen Sikkerhed for Borgeren. Lader os giennemgaae Dommen fra dette Syns-Punkt.

Den erklærer: at Lally er bleven overbeviist, at han har forraadet Kongens, hans Stats og det Ostindiske Kompagnies Tarv. Hvad er det at forraade Tarv? Hvor er den Lov, der fastsætter Dødsstraf for denne tvetydige og ubestemte Forseelse? Der er ingen og der kan ikke være nogen derfor. Fyrstens Unaade, Nationens Foragt, offentlig Haan ere de Straffe, der vente paa den uduelige eller den forrykte Mand, der har opført sig slet i Statens Tieneste. Men Død! og Død paa Skafottet! for at fortiene den, maa der Forbrydelser til af et andet Slags.

Dommen erklærer endnu, at Lally er bleven overbeviist om, at have misbrugt den Magt, hans Embede gav ham, til at plage Folk og presse Penge af dem. Derpaa tvivle vi ikke. Han har begaaet utalligt. Han har betient sig af voldsomme Midler for at giøre Udveye til Penge; men disse Penge er blevne bragte i det offentlige Skatkammer. Han har plaget, han har piint Borgerne; men han har ikke giort Angreb paa deres Liv, ikke paa deres Ære. Han har ladet Galger opreise paa Torvet; men han har ikke ladet nogen hænge i dem. Virkelig var han en farlig Galning med et sort Hierte; et forhadt og foragteligt Skarn; et Menneske, der var væsentlig uskikket til at befale over andre; men han var hverken Kasse-Tyv eller Forræder, og for at betiene os af en Philosophs Udtryk, hvis Retskaffenhed giør Menneskeheden Ære, saa havde enhver Ret til at slaae Lally ihiel, undtagen Bøddelen.

24. Kilden til de Ulykker, som de Franske maatte lide.

Disse Uhæld, der ramte de Franske i Asien vare blevne forudseete af Jagttagere, der giorde deres Betragtninger over denne Nations Fordærvelse. Dens Sæder vare især udartede i Indiens vellystige Klima. De Krige, Dupleix havde ført i Oplandene, havde lagt Grundvolden til et temmelig stort Antal formuende Familier. De Foræringer, Salabetzingue bortødslede til dem, der førte ham triumferende ind i hans Hoved-Stad og befæstede ham paa Tronen, formerede og forøgede dem. De Officerer, der ikke havde havt Deel i Faren, Æren, og Fordelene ved disse glimrende Expeditioner, søgte at trøste sig over deres Uheld, ved at nedsætte Antallet paa Sipayerne til det halve af hvad de burde være, og hvis Sold de let kunde stikke til sig, eftersom man

satte dem til at have den under Hænder. Handels-Betientene, som disse Udveye vare sperrede for, gave ved Salget af de Handelsvarer, der bleve sendte fra Europa, Kompagniet kun den mindste Deel af den Fordeel, som det burde have havt heel, og solgte det selv de Varer meget dyrt, som det burde havt fra første Haand. De, som man havde betroet Bestyrelsen af en eller anden Besiddelse, forpagtede dem enten selv under Indianske Navne, eller lode dem gaae bort for en Spot-Penge, fordi de forud havde faaet en betydelig Douceur; ofte holdte de endog hele Afgiften af disse Besiddelser tilbage, under Foregivende af Overfald og Ødelæggelser, som havde giort Betalingen umuelig. Alle Entrepriser af hvilken Beskaffenhed de end vare, akkorderedes bort under Haanden; de vare et Bytte for Betientene, som havde vidst at giøre sig frygtelige, eller for dem, der havde meest Gunst og best Lykke. Den Misbrug, der er saa høit agtet i Indien, at giøre og modtage Foræringer ved enhver Traktat, havde forøget de indgangne Forpligtelser uden Nødvendighed. Skipperne, som seylede paa disse Lande, bleve forblindede af de Rigdomme, som de saae forøgede til det fiiredobbelte i Familierne fra en Reyse til en anden, og vilde ikke længere betragte de Skibe, hvorover man betroede dem Kommandoen, uden som en Vey, der var dem aabnet til at drive Handel og sanke sig Rigdomme. Fordærvelsen blev bragt til sin høieste Spidse af ødelagde og forarmede Standspersoner, som efter hvad de saae og hvad de hørte fortælle, ville drage over til Asien, for der at bringe deres Sager i Orden igien, eller ustraffet fortsætte deres Udsvævelser. Direkteurernes egen Opførsel satte dem i den Nødvendighed, at tillukke deres Øyne for alle disse Uordener. Man bebreydede dem, at de i deres Poster saae kun paa den Anseelse, de Penge,

den Magt, de forskaffede dem. Man bebreydede dem, at de overdroge de betydeligste Betieninger til liderlige, forsømmelige og uduelige Folk af deres Slægt. Man bebreydede dem, at de uophørlig forøgede Antallet paa Betientene til det umaadelige, for at giøre sig Venner, skaffe sig Beskyttere i Byen og ved Hoffet. Man bebreydede dem, at de selv leverede, hvad man kunde have faaet andensteds fra til billigere Priis og af bedre Beskaffenhed. Enten Regieringen nu var uvidende om disse Forbrydelser, eller den ikke havde havt Mod til at hemme dem, saa blev den dog ved sin Blindhed eller sin Svaghed paa et Slags Maade medskyldig i den Undergang, Nationens Sager leede i Indien. Man kunde endog, uden at være uretfærdig, give den Skyld for, at den havde været en Hoved-Aarsag dertil, ved de uduelige eller troløse Subjekter, den betiente sig af til at bestyre og forsvare en vigtig Kolonie, der ved sin Fordærvelse bragtes i ligesaa megen Fare, som ved Engellændernes Armeer og Flaader.

25. Forholds-Regler, som man tager i Frankerig, for at bringe Sagerne i Indien i Stand igien.

Vægten af de Ulykker, som Kompagniet maatte bukke under for i Orienten, forøgedes endnu mere ved den ikke mindre slette Forfatning, hvori det befandt sig i Europa. Man maatte fremsætte dette dobbelte Skilderie for Aktie-Eyerne. Denne Sandhed bragte dem i Fortvivlelse, og denne Fortvivlelse udklækkede hundrede Systemer, der alle vare urimelige. Man gik hurtig fra det ene til det andet, uden at noget af dem kunde berolige Gemytter, der vare fulde af Uvished og Mistroe. Øyeblikkene, der hver Dag bleve kostbarere, til at tage bestemte Forholds-Regler, gik bort med Bebreydelser og Skamflikker. Forbittrelsen var Siælen i Raadslagningerne. Ingen kunde forudsee hvad Enden

vilde blive paa alle disse Opbrusninger. Endelig lagde Stormene sig; Hierterne aabnede sig for et nyt Haab. Kompagniet, som enhver, der var Fiende af alle udelukkende Privilegier, ønskede at see ophævet, og hvis Undergang saamange af Egennytte havde svoret, vedblev; og — hvad der var uundgaaeligt — sat paa en anden Fod.

Blant de Aarsager, som havde styrtet Kompagniet i den Afgrund, hvori det befandt sig, var der een, som Publikum og Aktie-Eyerne længe havde anseet som Kilden til alle de andre, det var, den Afhængighed eller rettere, det Slaverie, hvori Regieringen holdte Kompagniet næsten i et halvt Aarhundrede.

Siden 1723 havde Hoffet selv valgt Direkteurerne. 1730 blev en kongelig Kommissar sat ind i Administrationen for Compagniet. Fra dette Øyeblik af forsvandt al Frihed af Beraadslagningerne, løstes alle Baand imellem Bestyrerne og Aktie-Eyerne, ophævedes al umiddelbar Forbindelse imellem de samme Bestyrere og Regieringen. Alt blev ledet ved den Kongelige Kommissars Indflydelse og efter hans Planer. Hemmeligheden — dette farlige Skiul for en vilkaarlig Bestyrelse — tildækkede alle Operationer, og det var først 1744, at man første Gang efter 20 Aars Forløb forsamlede Aktie-Eyerne. Man aabenbarede dem da Sandheden, fordi man ikke længere kunde vente sig nogen Hiælp af Løgnen. De bleve berettigede til at udnævne Repræsentantere. Man holdt aarlig en General-Forsamling. I denne fremlagde man dem en Balanse, men denne Balanse var kun indrettet til at forvilde dem. Kongen blev ved at udnævne Direkteurer, og istedet for een Kommissar, som han til denne Tid havde havt i Kompagniets Administration, vilde han nu have to.

Fra dette Øyeblik af bleve der to Partier. Enhver af Kommissarierne giorde sine forskiellige Planer,

antog sig Klienter, og søgte at drive sine Hensigter igiennem. Herfra de mange Stridigheder, Rænker, Bagvaskelser, Forfølgelser, som havde deres Brændepunkt i Paris, men kastede deres Funker til Indien og der brøde løs paa en Maade, som blev saa ulykkelig for Nationen.

Slaget af saamange Misbrug og udmattet af disse endeløse Krige, søgte Ministeriet at raade Bod derpaa. Det troede, at det havde fundet et Middel derimod, ved at udnævne en tredie Kommissar, men det giorde kun det onde verre. Man havde seet Despotismen herske, medens der var kun een; Tvedragt, da der blev to; men fra det Øyeblik, der bleve tre, faldt alt i Anarkie. Man gik tilbage til, kun at have to, som man søgte at forlige det beste, man kunde, og der var endog kun een 1764, da Aktie-Eyerne forlangte, at man vilde bringe det tilbage til sin Bestemmelse, ved at give det sin Frihed igien.

De dristede sig til at sige Regieringen, at Kompagniets Ulykker og Feyltrin havde den at tilskrive sig selv; efterdi Aktie-Eyerne ikke havde havt nogen Deel i at bestyre deres Anliggender; at disse ikke kunne blive ledede til det Maal, der vilde være det nyttigste for dem og for Staten, uden for saavidt, at de blive frit behandlede; og man vilde indføre en umiddelbar Forbindelse imellem Aktie-Eyerne og Bestyrerne, og imellem Bestyrerne og Regieringen; at saasnart, der skulde være en Mellemmand, vilde de Befalinger, der bleve givne fra den ene Side, og de Forestillinger, der bleve giorte fra den anden, ved at gaae igiennem hans Hænder, nødvendigen faae Præget af hans private Hensigter og personlige Gotbefindende, saa at han altid i Grunden maatte blive Kompagniets eneste Bestyrer; at en saadan — altid ligegyldig, ofte ukyndig — Bestyrer vilde bestandig opofre Handelens sande og virkelige

Tarv for en flygtig Glimmer i hans Bestyrelses Tid, og for at skaffe sig Pladsmændenes Yndest; at man tvertimod kunde vente sig alt af en fri Bestyrelse, der — valgt og veyledet af Aktie-Eyerne — maatte virke i Forening med dem, og fra hvilken man derfor stedse maatte bortfierne enhver Tanke om Tvang og Indflydelse.

Regieringen følte Vægten af disse Grunde. — Den forvissede Kompagniet dets Frihed ved et høytideligt Edikt, og man giorde et Udkast til nogle provisoriske Statuter, for at give dets Bestyrelse en ny Skikkelse.

Hensigten med disse Indretninger var, at Kompagniet ikke mere skulde ledes af Folk, der ofte ikke engang fortiente at være dets Betiente; at Regieringen ikke maatte blande sig deri, uden for at beskytte det; at sætte det i Sikkerhed ligesaavel for det Slaverie, hvorunder det havde sukket, som for den Hemmeligheds Syge, der vedligeholdt det fordærvelige deri; at der skulde være en stedsevarende Forbindelse imellem Bestyrerne og Aktie-Eyerne; at Paris, der ikke har den Fordeel, som andre handlende Nationers Hoved-Stæder ere i Besiddelse af, nemlig at være en Søe-Stad, kunde skaffe sig Underretning om Handelens Anliggender i frie og fredelige Forsamlinger; at Borgerne endelig kunde komme til, at gjøre sig rigtige Begreber om den nøye Forbindelse, alle Nationer derved sættes i med hverandre, og at de ved at faae Oplysning om Kilderne til almindelig Velstand, kunde lære at have Agtelse for Handelsmanden, som skaffer den Næring, saavelsom og at foragte de Handteringer, hvorved den ødelægges.

De Begivenheder, der fulgte paa disse kloge Indretninger, vare noget glimrende. Man mærkede allevegne megen Virksomhed. I de fem Aar, den nye Bestyrelse varede, steeg det, der solgtes, aarlig til næsten $3\frac{3}{5}$ Millioner Rigsdaler. Saa betydeligt havde det

ikke været i de Tider, som man havde anseet for de meest glimrende. Thi fra 1726 til 1756 iberegnet, var det kun steget til noget over en 87 Millioner Rigsdaler; hvilket i almindelige Aaringer uden Hensyn til Krig og Fred, ikke engang udgiorde fulde 3 Millioner.

Imidlertid var denne tilsynneladende Velstand kun et Skiul over Afgrunde. Da man ymtede derom og ønskede at komme derefter, saaes det, at da Kompagniet begyndte sin Handel igien, var det mere forgieldet, end man havde troet. Det er et sædvanligt Tilfælde med alle Handels-Selskaber, der have en indviklet og vidtløftig Handel paa langt fraliggende Steder. Næsten aldrig vide de rigtig, hvorledes deres Forfatning er. Man kan, om man vil, tilskrive deres Betientes Utroskab, Skiødesløshed, Udueligheд denne Feyl; altid bliver det dog sandt, at den er næsten almindelig. Ulykken med Krige forøger endnu mere denne Forvirring. Den, de Franske nylig havde udholdt i Indien, havde været lang og ulykkelig. Bekostningerne paa den og Plyndringerne i den vare ikke ganske bekiendte, og Kompagniet begyndte sin Handel igien med at giøre sig Regning paa en større Kapital, end det havde.

Paa denne Vildfarelse, der var ødelæggende i sig selv, fulgte andre skadelige Feyltagelser, hvori man faldt, fordi man maaskee ikke nøye nok havde eftertænkt de Forandringer, som for kort siden var gaaet for sig i Indien. Man giorde sig Haab om, at det, Kompagniet fik at sælge, skulde overstige 5 Millioner Rigsdaler, og det gik kun lidet over 3 Millioner. Man giorde sig Haab om, at de Europæiske Handelsvarer skulde blive solgte for 50 Procent meer end de havde kostet; og neppe indløste de, hvad de havde kostet i første Indkiøb. Man giorde sig Haab om en Fordeel af 100 Prosent paa de Produkter, man førte tilbage til vore Lande; og den blev ikke engang 72 Prosent.

Alle disse Misregninger havde deres Grund i det Tab, den Franske Nation havde lidt paa sin Agtelse i Indien; i den uhyre Magt, den erobrende Nation havde faaet ved at undertvinge sig disse langt fraliggende Lande; i den Nødvendighed, hvori man var sat, at tage — ofte slette — Handelsvarer paa Kredit af Engelske Kiøbmænd, som søgte at faae de umaadelig store Midler, de havde lagt sig til i Asien, bragte over til Europa; i den Umuelighed, at forskaffe sig de til Handelen nødvendige Kapitaler, uden at svare uhyre Renter af dem; i den Forpligtelse, der paalaae Kompagniet, at giøre Øerne France og Bourbon Forskud af deres Fornødenheder, der blev Kompagniet seent og slet betalt af Regieringen, saavelsom de Premier, man havde tilstaaet det for hvad det ind- og udførte.

Endelig i Administrateurernes Plan. De Udgivter, der vare nødvendige til at drive Handelen og forvalte Regieringen, skulde aarlig ikke aarlig overstige 800,000 Rigsdaler; og de kostede meer end 1,600,000 Rigsdaler. De sidste kunne endog i Tidens Længde drives videre, da de i Følge deres Beskaffenhed kunde blive baade flere og større efter Regieringens politiske Udsigter, der var eneste Dommer over deres Vigtighed og Nødvendighed.

Under disse Omstændigheder var det ikke mueligt andet, end at Kompagniets Anliggender maatte komme i større og større Uorden. Dets og dets Kreditorers Undergang var næsten uundgaaelig, da Regieringens Opmærksomhed vaktes ved de Laan, der giordes uophørlig, og forlangte derfor, at blive underrettet om dets Forfatning. Aldrig saasnart var den kommen til Kundskab derom, førend den ansaae det for sin Pligt at suspendere det udelukkende Privilegium paa den Indiske Handel. Man maa see, hvorledes Kompagniets Forfatning da var.

26. Kompagniets Privilegium bliver suspenderet. Dets Forfatning ved denne Tid.

Førend 1764 var der 50268 Aktier. Ved denne Tid har Regieringen — som 1746, 1747, 1748, havde overladt Kompagniet Indtægten af de Aktier og Laane-Forskrivninger, som tilhørte den — opofret det Forskrivningerne ja endog Aktierne, begge sammentagne til et Antal af 11836, for at holde det skadesløst for de Forskud, som det havde giort Staten i den sidste Krig. Da disse Aktier ere blevne inddragne, er der kun blevet 38432 tilbage.

Kompagniets Fornødenheder have giort det nødvendigt at paabyde et Tilskud af en 80 Rigsdaler (400 Francs) pr. Aktie. 38432 Aktier maatte indbringe en Sum af 3,074,560 Rigsdaler; men da kun 34432 Aktier have leveret Tilskuddet, har Kompagniet kun faaet 2,754,560 Rigsdaler. Ediktet, der har autoriseret Tilskuddet, har delt Aktierne i 8 lige Dele, der kaldes Ottendedeel Aktier. Enhver af disse Ottendedele har en Kapital af en 40 Rigsdaler (800 Liv.) der indbringer en 2 Rigsdaler (10 Liv.) aarlig. Dette maae forstaaes om de Aktier, der have betalt Tilskuddet; thi de 4000, som have undslaaet sig derfor, blive kun regnede for 5 Ottendeel Aktier. Af denne Beregning følger, at Kompagniet kun har 295456 Ottendeel-Aktier paa sig, hvilket gior 36932 hele Aktier.

Udbyttet af det Franske Kompagnies Aktier har, ligesom i alle andre Kompagnier, været forskiellig efter Omstændighederne.

1722	var det	en 20 Rdlr.	(100 Francs.)
Fra 1723 til 1745	—	en 30 Rdlr.	(150 Fr.)
Fra 1746 til 1749	—	en 14 Rdlr.	(70 Fr.)
Fra 1750 til 1758	—	en 16 Rdlr.	(80 Fr.)
Fra 1759 til 1763	—	en 8 Rdlr.	(40 Fr.)
1764	var det kun	en 4 Rdlr.	(20 Fr.)

Disse omstændelige Fortegnelser vise, at Aktiernes Udbytte og Værdie, som altid stod i Forhold dertil, nødvendigen maae have rettet sig efter Lykketreffet i Handelen og Ebbe og Flod i den almindelige Mening. Herfra disse græsselige Spring, som snart hævede, snart nedsatte Prisen paa Aktierne; som fra 200 Pistoler bragte dem ned til 100 i eet og samme Aar; som siden efter bragte dem igien op til en 360 Rigsdaler (1800 Livr.) for atter efter nogen Tids Forløb, at lade dem falde ned til en 140 Rigsdaler. (700 Livr.) Imidlertid bleve dog midt i alle disse Forandringer Kompagniets Kapitaler næsten altid de samme. Men dette er en Regning, som Publikum aldrig giør. Hvad Øyeblikket fører med sig, retter det sig efter, og i sin Tillid som i sin Frygt holder det sig aldrig inden for de rette Grændser.

Aktie-Eyerne, der bestandig vare udsatte for, at see deres Formue paa een Dag formindsket til det halve, vilde ikke længere staae Fare for en saadan Forfatning. Med at sammenskyde nye Kapitaler til at begynde Handelen igien, forlangte de at faae det der endnu var i Behold, sat i Sikkerhed, saa at Aktierne til enhver Tid skulde have en fast Hoved-Stoel og en sikker Indtægt. Regieringen stadfæstede denne Indretning ved et Edikt i August Maaned 1764. Den 13de Artikel siger udtrykkelig, at for at sætte Aktie-Eyernes Forfatning paa en fast og urokkelig Fod, der ikke beroede paa de Handels-Tilfælde, som i Fremtiden kunde indløbe, skulde der fra den Deel af Oktroiens Beløb, som endnu var ubebyrdet, affondres en Kapital, der kunde være tilstrækkelig til, at forskaffe enhver Aktie en Hoved-Stoel paa en 320 Rigsdaler (1600 Livr.) og en Indtægt of en 16 Rigsdaler; (80 Livr.) uden at denne Indtægt eller denne Hoved-Stoel skulde være pligtig at tilsvare i noget Tilfælde eller af hvilken Aarsag, det

endmaatte være, hvad Forpligtelser, Kompagniet kunde indgaae, der vare senere end dette Edikt.

Kompagniet skyldte altsaa for 36932 Aktier, beregnet hver til en 16 Rigsdalers Indtægt, Renten af henved en 600000 Rigsdaler. Det betalte for sine forskiellige Kontrakter en 500000 Rigsdaler, som i alt udgiorde en 1100000 Rigsdaler bestandige Udgifter. Liv-Renterne stege til en 600,000 Rigsdaler; altsaa beløb den hele Summa af bestandige Renter og Livrenter sig til en 1,700,000 Rigsdaler. Vi ville nu see, hvilke Midler Kompagniet havde i Hænde til at udrede saa betydelige Udgifter.

Det store Selskab, der havde været alt formeget indviklet i Laws Operationer, havde laant Staten 1,800,000 Rigsdaler. Da dette System faldt, overdrog man det i Stedet for Betaling en udelukkende Ret til at sælge Tobak, der da gav en 600,000 Rigsdaler af sig om Aaret; men til sin Handel havde det ingen Kapitaler. Ogsaa vedvarede dets Uvirksomhed til 1726, da Regieringen kom det til Hiælp. De hurtige Fremskridt, det giorde, satte alle Nationer i Forundring. Det Sving, det tog, syntes at maatte hæve det over de meest blomstrende Kompagnier. Denne Mening, der var almindelig, giorde Aktie-Eyerne dristige til at beklage sig over, at man ikke gav dem dobbelt og tredobbelt Udbytte. De troede, og Publikum troede med dem, at Fyrstens Skatkammer blev beriget med det, der toges fra dem. Den dybe Forborgenhed, hvori man begravede det hemmelige i Operationerne, bestyrkede disse Formodninger meget.

Fiendtlighedernes Begyndelse imellem Frankrig og Engelland i Aaret 1744 giorde Ende paa dette Blendeværk. Ministeriet, der var alt for meget hildet i sine egne Anliggender, til at det kunde komme Kompagniet

til Hielp, overlod det til sig selv. Da blev dets Forfatning offentlig bekiendt. Med Forundring saae man denne Kolosse færdig til at styrte sammen, skiønt den ikke havde prøvet haarde Stød, men kunde beregne alle sine Uheld til Tabet af tvende Skibe af maadelig Værd.

Det skulde ganske været gaaet under, dersom Regieringen ikke havde tilstaaet 1747, at være dets Skyldner for en 36 Millioner Rigsdaler, hvoraf den forbandt sig til at betale det for bestandig Renten til 5 Procent. Denne Forpligtelse, som skulde være det istedet for dets udelukkende Ret til at sælge Tobak, er en saa vigtig Punkt i dets Historie, at man ikke vil finde den tydelig nok, dersom vi ikke hente Beretningen derom noget høiere oppe i Tiden.

Brugen af Tobak, der er bleven indført i Europa siden Amerikas Opdagelse, giorde ikke hurtige Fremskridt i Frankerig. Forbruget deraf var saa indskrænket, at den første Kontrakt, der begyndte den 1ste December 1674, og udløb den første Oktober 1680 indbragte Regieringen kun 100000 Rigsdaler i de to første Aar, og 120000 i de fire sidste, endskiønt man dertil havde lagt Afgiften af Tin-Stemplingen. Denne Forpagtning blev blandet i General-Forpagtningerne til Aaret 1691, da den endnu var forenet dermed, men var indbefattet derunder for 300000 Rigsdaler aarlig. I Aaret 1697 blev den igien en særskilt Forpagtning paa de samme Vilkaar indtil 1709, da den fik en Forøgelse af 20000 Rigsdaler aarlig indtil 1715. Da blev den kun fornyet uden for 3 Aar, hvoraf der i de to første skulde betales 400,000 Rigsdaler og det sidste 40,000 Rigsdaler mere. Ved dette Tidspunkt løb den op til 804,000 Rigsdaler aarlig; men denne Indretning varede kun fra den 1ste Oktober 1718 til 1ste Junii 1720. Tobaken blev da frit Kiøbmands-Gods over det hele Rige og blev staaende paa denne Fod ind-

til 1ste September 1721. I dette korte Mellemrum forsynede enhver sig saa tilstrækkelig dermed, at, da man vilde indføre denne Forpagtning igien, kunde man kun bringe den til en ringe Priis. Denne Kontrakt, som var den ellevte, skulde vare i 9 Aar, at regne fra 1ste September 1721 til 1ste Oktober 1730. Forpagterne gave for de 13 første Maaneder 260,000 Rigsdaler; 360,000 for det andet Aar; 512,000 for det tredie og 600,000 for ethvert af de sex sidste. Denne Indretning kom ikke i Stand, fordi det Indiske Kompagnie, som Regieringen skyldte 18 Millioner Rigsdaler, der 1717 vare blevne anviste paa det Kongelige Skat-Kammer, forlangte selv Tobaks-Forpagtningen, som det da for bestandig var blevet skilt ved og særdeles Omstændigheder havde hindret det fra at betiene sig af. Dets Fordring blev fundet retmessig og man tildømte Kompagniet, hvad det med megen Heftighed forlangte.

Det forestod selv denne Forpagtning fra den 1ste Oktober 1723 til 1723 til den 30 September 1730. Indtægten var i dette Mellemrum 10,016793 Rigsdaler, som giør aarlig 1,430,970 Rigsdaler, hvorfra maae drages hvert Aars Omkostninger 608,592 Rigsdaler.

Af disse uhyre Bekostninger sluttede man, at en Sag, der blev hver Dag mere betydelig vilde gaae bedre af igiennem General-Forpagternes Hænder, som kunde drive den med mindre Bekostning ved Betiente, som de holdte i andre Henseender. Kompagniet oprettede en Kontrakt med dem derom paa 8 Aar. De forpligtede sig til at betale det 1,500,000 Rigsdaler for hvert af de fire første og 1,600,000 for hvert af de sidste fire Aar. Kontrakten blev fornyet paa samme Fod til Junii Maaned 1747 og Kongen lovede at være Kompagniet ansvarlig for det mere, Indtægten maatte have beløbet sig til, naar det blev bekiendt og beviist.

Ved denne Tid forenede Kongen Tobaks-Forpagtningen med sine andre Indtægts-Kilder ved at oprette en særskilt Rente af 1,800,000 Rigsdaler, som for bestandig skulde betales det af Hoved-Stolen, de 36 Millioner Rigsdaler. Man troede at skylde det denne store Skadesløsholdelse for den gamle Gield af 18 Millioner; for Overskuddet af Tobaks-Forpagtningens Indkomme fra Aaret 1738 til 1747; og for at godtgiøre det de Bekostninger, det havde giort paa Slave-Handelen; de Tab, det havde lidt i Krigen, ved Ophævelsen af det udelukkende Privilegium paa St. Domingos Handel; og Tilsidesettelsen af Læste-Pengene, hvis Betaling var bleven indeholdt siden 1731. Denne Erstatning ansaaes dog for utilstrækkelig af nogle Aktie-Eyere, der havde faaet opdaget, at siden 1758 er der aarlig solgt i Riget 11,700,000 Pund Tobak, Pundet til en Daler, skiønt Centneret koster kun 5½ Rigsdaler i Indkiøb.

Nationen er af en ganske forskiellig Mening. Bestyrerne, som have bragt Regieringen til at erkiende sig i Kompagniets Gield for 36 Millioner Rigsdaler, har den beskyldt for, at de have opofret det almindelige Vel for et privat Selskabs Fordele. En Skribent, som i vore Dage vilde undersøge, om denne Bebreydelse var grundet eller ikke, vilde blive anseet for et ørkesløst Menneske. Denne Undersøgelse er bleven overflødig, siden den rigtige Sammenhæng er bleven bekiendt. Det er nok at anmærke, at det er med de 1,800,000 Rigsdalers Rente, som Staten i Utide opofrede, at Kompagniet udredede de 1,750,000 Rigsdaler, hvormed det var bebyrdet, saa at det endnu havde omtrent en 50,000 Rigsdaler i reen Indtægt.

Rigtig nok skyldte det i Giælds-Beviser en 15 Millioner Rigsdaler, men saa havde det en 14 Millioner i sin Handel, i sin Kasse, i tilgodehavende Gield. Man tilstaar gierne, at foruden den Forskiel, der er

paa Værdien, er Sikkerheden ogsaa meget forskiellig. Virkelig maatte Regieringen vente sig, at den kom til at betale hele Kompagniets Gield. Imidlertid var den dog bleven frie for 2 Millioner Rigsdaler, hvorfor Gields-Beviserne eller Kreditorerne ere ulykkeligen forkomne i Asiens mangfoldige Revolutioner. Hvad man har tabt paa det, der skyldtes Kompagniet i Europa, Amerika og Indien, har ikke været betydeligere, og dersom Øerne France og Bourbon bleve nogensinde i Stand til at betale de 1,400,000 Rigsdaler, som de staae i Gield for til Kompagniet, vilde Tabet fra denne Side ikke være meget betydeligt.

Kompagniets eneste Formue bestod altsaa i dets rørlige og urørlige Effekter for omtrent 4 Millioner Rigsdaler, og i Haab om Udslettelsen af Liv-Renter, som i Tidens Længde maatte indbringe det en 600000 Rigsdalers Indtægt, hvis Værdie for Tiden kunde lignes med en friraadig Kapital af en 6 Millioner Rigsdaler.

Foruden disse Eyendomme var Kompagniet i Besiddelse af nogle Rettigheder, som ere det overmaade fordelagtige. Man havde tilstaaet det udelukkende Ret til at handle med Kaffee. Det almindelige Vel fordrede, at den Kaffee, der kom fra de Amerikanske Øer, maatte gaae ud af dets Privilegium 1736. Til Skadesløsholdelse blev det tilstaaet en aarlig Sum af 10000 Rigsdaler, som endnu bliver det betalt. Regieringen har ogsaa i Januarii 1767 skilt det ved Monopoliet paa Moka-Bønnerne; men uden at give det nogen Godtgiørelse derfor.

Et Aar iforveyen var der foregaaet en langt større Forandring i Kompagniets Sager. Det havde 1720 faaet Eneret til at føre Slaver til de Amerikanske Kolonier. Det varede ikke længe, førend man kom til at føle Feylen i denne Indretning, og det blev afgiort,

at alle Handlende i Riget kunde tage Deel i denne Handel paa det Vilkaar, at de for enhver Neger skulde erlægge en Pistol (2 Rdlr.) mere end de 13 Livrer, (16 Mark) som det Kongelige Skatkammer havde tilstaaet. Antager man nu, at de Franske Øer faae 15,000 Sorte om Aaret, saa udkom deraf en Indtægt paa en 69,000 Rigsdaler for Kompagniet. Denne Opmuntring, der blev det givet til en Handel, som det ikke drev, er bleven det frataget 1767, men det er blevet det gotgiort ved anden Erstatning, som man vil faae at see, hvori bestaar.

Kompagniet havde, da det blev oprettet, faaet en Premie af 10 Rigsdaler for hver Tønde Handelsvarer, det udførte; og en Premie af 15 Rigsdaler for hver Tønde Handelsvarer, det indførte. Da Ministeriet fratog det, hvad det fik for Negerne, forøgede det Premien paa hver Tønde Udførsels-Gods til 15 Rigsdaler; og til 16 Rd. for hver Tønde Indførsels-Gods. Anslaar man dem nu aarlig til 6000 Tønder, vil man for Kompagniet finde en Indtægt af meer end 200,000 Rigsdaler, de 10,000 Rigsdaler iberegnede, som det faar for Kaffee.

Med at beholde sine Indkomster har Kompagniet seet sine Udgifter formindskede. Ediktet af 1764 har bragt Eyendoms-Retten til Øerne France og Bourbon i Regieringens Hænder, som har forpligtet sig til, selv at befæste og forsvare dem. Ved denne Indretning har Kompagniet seet sig befriet fra en aarlig Udgift af en 200,000 Rigsdaler, uden at den Enehandel, som det i disse tvende Kolonier var i Besiddelse af, har lidt mindste Afbræk.

Med saa mange tilsyneladende Hiælpe-Midler til Velstand, blev Kompagniet hver Dag mere forgieldet. Det skulde ikke have været det muligt at holde sig, uden ved Regieringens Hiælp. Men paa nogen Tid

lod det, som femtende Ludvigs Raad betragtede dette store Selskabs Tilværelse med Ligegyldighed. Endelig kom en Beslutning fra Raadet af 13 August 1769 tilsyne, hvorved Kongen suspenderede det Ostindiske Kompagnies udelukkende Privilegium, og gav alle sine Undersaatter Frihed til at seyle og drive Handel paa hiin Side Gothaabs Forbierget. Imidlertid troede dog Regieringen, at den med at give denne uventede Frihed burde tilføie nogle Betingelser. Den Beslutning, der aabner denne nye Bane for private Udredere, paalægger dem, at forsyne sig med Passer, som skulde leveres dem gratis af det Ostindiske Kompagnies Administrateurer; den paalægger dem, at giøre deres Tilbagereyse til l'Orients Havn, med Udelukkelse af alle andre; den belagde alle Handelsvarer, der kom fra Indien, med en Afgift, som ved en anden Raadets Beslutning af næstfølgende 6te September, blev fastsat til 5 Prosent af alle Indiske og Chinesiske Handelsvarer, og til 3 Prosent af alle dem, der vare produserede paa Øerne France og Bourbon.

27. Kompagniet opgiver alt Haab om at faae sin Handel igien. Det overdrager alle sine Eyendele til Regieringen.

Ved at indskrænke sig til at suspendere Kompagniets Privelegium syntes Beslutningen af 13de August at holde Aktie-Eyerne Adgang aaben til at benytte sig af det igien; men de forudsaae ikke nogen Mulighed dertil og de bestemte sig derfor klogeligen til en Udvexling, der kunde give deres Kreditorer Sikkerhed for deres Tilgodehavende, og dem selv for de Smuler, der vare blevne dem levnede af deres Formue.

De tilbøde Kongen, at de ville overdrage ham alle Kompagniets Skibe, 30 i Tallet; alle Magasiner, alle Bygninger, som tilhørte det i l'Orient og i Indien;

Eyendoms-Ret til de Kontorer og Aldeer, som stode under dem; alle ders Søe og Krigs-Effekter og endelig 2,450 Slaver, som det havde paa Øerne. Disse Artikler bleve anslaaede til 6 Millioner Rigsdaler af Aktie-Eyerne, der tillige forlangte de 3,300000 betalte, som skyldtes dem af Regieringen.

Med at tage mod den foreslagne Overdragelse, troede Kongen, at han burde nedsætte Prisen derpaa; ikke fordi disse Ting, som vare Gienstand for den, jo havde en endnu langt betydeligere Værd i Kompagniets Hænder, men fordi, de ved at gaae over i Regieringens, blev den til en nye Byrde. Istedet for 9,300000 Rigsdaler, som Aktie-Eyerne forlangte, fastsatte Fyrsten da, for at løse sig ganske fra dem, ved sit Edikt af Januarii Maaned 1770, 240000 Rigsdaler, som bestandig skulde betales Kompagniet i Renter af en 6 Millioner Rigsdalers Kapital.

Denne nye Kontrakt tiente til Hypothek for et Laan af 2,400,000 Rigsdaler i Liv-Renter til 10 Prosent og ved Lotterie, som Kompagniet holdte det følgende Februarii Maaned. Hensigten med dette Laan var at betale hvad Gield Kompagniet havde giort for at tilveyebringe de sidste Udredninger; men det strakte eydnu ikke til, og i den Umuelighed, det var dem at tilveyebringe Penge ved Laan, overdroge Aktie-Eyerne Kongen i deres Forsamling den 7de April 1770 alle deres Eyendele med Undtagelse af den Kapital, der stod hypothekeret i Aktierne.

De fornemmeste Artikler, der vare indbegrebne i denne nye Afstaaelse, bestod i Udslettelsen af 840,000 Rigsdaler Liv-Renter; i den Deel af Kontrakten paa de 1,800,000 Rigsdaler, der overskred Aktiernes Kapital; i ders Hotel i Paris; i Indiske Handelsvarer, som ventedes i 1770 og 1771, og som meentes at

maatte beløbe sig til 5,200,000 Rigsdaler og endelig i Fordringer som skulde inddrives hos Skyldnere, — som kunne og ikke kunne betale — i Indien, paa Øerne France og Bourbon, og paa St. Domingo. Aktie-Eyerne forbandt sig tillige til at forsyne Kongen med en Sum af en 3 Millioner Rigsdaler, ved Hiælp af et Tilskud, der blev fastsat til 80 Rigsdaler Aktien. Ved at antage disse forskiellige Indretninger forpligtede Ministeriet sig paa sin Side til at betale alle bestandige og alle Liv-Renter, der vare oprettede af Kompagniet; alle andre Gields Fordringer, der stege til omtrent en 9 Millioner Rigsdaler; alle de Pensioner og Vart-Penge, som det havde tilstaaet, og som udgiorde en aarlig Artikel af en 16,000 Rigsdaler; endelig at paatage sig alt hvad der kostedes paa, og alt hvad der vovedes ved en Udvexling, som nødvendig maatte vare i endeel Aar.

Tillige forhøyede Kongen Aktie-Kapitalen, som ved Edikret af August 1764 var blevet bestemt til 320 Rigsdaler Hoved-Stoel med 16 Rigsdaler Rente, til 500 Rigsdaler med 25 Rigsdaler Rente. Den nye Rente 25 Rigsdaler blev underkastet Affortning af en Tiendedeel, og det blev fastsat, at hvad denne Tiendedeel gav af sig, skulde aarlig blive anvendt til Indfrielse af Aktierne ved Lodkastning efter deres paalydende Kapital 500 Rigsdaler; saa at Renten af de indfriede Aktier skulde forøge den synkende Fond, indtil alle Aktierne vare ganske indfriede.

Disse giensidige Vilkaar findes stadfæstede i en Erklæring fra Raadet af 8 April 1770, der beraaber sig paa at være ligelydende med Beslutningen, som Dagen forhen blev tagen i Aktie-Eyernes General-Forsamling, og er forsynet med aabent Brev af 22de i samme Maaned. Ved Hjælp af disse Indretninger er Tilskuddet blevet giort; Trækningen til 220 Aktiers Indfrielse

holdet hvert Aar; og Kompagniets Gields-Beviser redeligen blevne betalte til Forfalds-Tiden.

Efter disse omstændelige Underretninger er det vanskeligt at giøre sig noget nøyagtigt Begreb om Maaden, hvorpaa Kompagniet for Tiden er til, og om Lovmessigheden i den Handel, det drev. Dette Kompagnie, som for nærværende Tid ikke har nogen Eyendom, ikke er i nogen Bevægelse, ikke har noget Formaal, kan dog ikke ansees som ganske ophævet; efterdi Aktie-Eyerne have forbeholdet sig den Kapital i Fællig, der er hypothekeret i dets Aktier, og efterdi de have en egen Kasse og Representantere til at paasee deres Beste. Paa en anden Side er Privilegiet blevet suspenderet, men det er kun blevet suspenderet, og det er ikke indbefattet iblant de Artikler, der ere blevne Kongen overdragne af Kompagniet. Loven, der har oprettet det, staar endnu ved Magt; de Skibe, der tage bort til de Indiske Havne, kunne ikke udredes uden i Kraft af en Tilladelse, der bliver dem udstedet i Kompagniets Navn. Altsaa er den forundte Frihed en usikker Frihed, og dersom Aktie-Eyerne forlangte, at tage fat paa deres Handel igien, med Tilbud af tilstrækkelige Kapitaler til at drive den sikker, havde de uimodsigeligen Ret dertil, uden at dertil behøvedes en ny Lov. Men denne tilsyneladende Ret undtagen, der i Grunden er, som den ikke var til, formedelst Aktie-Eyernes Uformuenhed til at betiene sig af den, ere alle deres øvrige Rettigheder, alle deres Eyendomme, alle deres Kontorer gaaede over i Regieringens Hænder.

Imidlertid er Skibsfarten paa Indien bleven fortsat, endskiønt Politiken ikke havde iforveyen banet Veyen til at drive Frihandelen, som skulde træde istædet for det udelukkende Privilegium. Efter de rigtige Grundsætninger burde man, førend man prøvede paa en nye Indretning, uformærkt og gradeviis have sat Fri-

handlerne istedet for Kompagniet. Man burde have sat dem i Stand til at forskaffe sig positive Kundskaber om de forskiellige Grene i en Handel, der hidtii havde været dem ubekiendt. Man burde have givet dem Tid til at skaffe Handel til Kontorerne; man burde have fremhiulpet og saa at sige veiledet dem i deres første Expeditioner.

Denne Mangel paa Betænksomhed maa ansees for en af de fornemmeste Aarsager, der have sinket den frie Handels Fremgang, og maaskee været til Hinder i at der kunde vindes noget betydeligt paa den, naar man har villet give den en større Udvidelse. Den Handel, den har drevet, er gaaet igiennem de Kontorer, som Kompagniet forhen havde under sig. Vi ville flygtigen giennemløbe disse Besiddelser og begynde med Malabar.

28. De Franskes senere Forfatning paa Malabar-Kysten.

Imellem Canara og Calicut er der et Land, der strækker sig til 18 Mile langs hen ad Landet, og 7 eller i det høieste 8 Mile op i Landet. Landet er ujævnt men bevoxet med Cocos- og Peber-Træer, som udgiøre dets Rigdom. Det er delt i endeel smaae Distrikter, som staae under Indiske Høvdinger, der alle ere Vasaller af Huset Colastry. Hovedet for denne Braminske Familie kan nok henvende sin Opmærksomhed paa hvad der angaar Gudsdyrkelsen, men fra utænkelige Tider er det vedtaget, at det vilde være under hans Værdighed, at befatte sig med verdslige Sysler, og det er derfor hans nærmeste Paarørende, der holder Rigierings-Tømmen. Riget er delt i tvende Provindser. I den betydeligste, der kaldes Irouvenate, seer man Kontoret Tallichery, hvor Engellænderne aarligen kiøbe en 1,500,000 Pund Peber; og Kontoret Canaanor, som

Hollænderne for noget siden have solgt for omtrent en 50,000 Rigsdaler, fordi det var dem til Byrde.

Det var til den anden Provinds, som kaldes Cartenate og som har kun 5 Miles Kyst, de Franske bleve kaldte 1722. Man havde i Sinde at betiene sig af den mod Engellænderne, men da et Forlig havde giort deres Hiælp unødvendig, saae de sig nødte til at forlade en Plads, der gav dem nogle Forhaabninger. Forbittrelse og Stolthed bragte dem tilbage dertil 1725; i større Mængde og med Kaarden i Haanden nedsatte de sig ved Mundingen af Floden Mahee. Denne Voldsomhed hindrede dem dog ikke fra, at de jo af den eneste Fyrste, som regierede i denne Provinds, fik Ene-Ret til at handle med Peber. Ved denne udmærkede Gunst frembragtes der en Kolonie, som uden at regne Besætningen og en Snes Europæiske Haandværkere, der vare boesatte i Landet, indbefattede 6000 Indianere, hvoraf de to Trediedele vare Kristne. Foruden det Arbeide, hvormed Kompagniet sysselsatte disse fredsommelige Indbyggere, dyrkede de en 6000 Cocostræer, en 4000 Arektræer, en 8000 Pebertræer. Saaledes var Forfatningen i denne Besiddelse, da Engellænderne bemægtigede sig den 1760.

Det Ødelæggelses Raserie, de havde viist i deres andre Erobringer, fulgte dem ogsaa til Mahee. Deres Anlæg var, at nedrive Husene for at adsprede Indbyggerne. Men Landets Fyrste satte sig mod denne Politik, og var saa lykkelig at blive hørt. Alt blev frelst undtagen Festningsværkerne. Da de Franske droge ind i deres Etablissement igjen, fandt de alle Ting næsten som de havde forladt dem.

Mahee er behersket af Høye, paa hvilke man med store Bekostninger havde bygget fem Fæstninger, der ikke mere ere til. Disse Værker vare alt for vidtløftige, men uundgaaelig nødvendigt er det dog, at

bruge nogen Forsigtighed. Man bør ikke forblive bestandig udsat for Naïckernes Urolighed og Luner, som forhen have ladet sig friste til at ødelægge og plyndre Kolonien; og som endnu kunde blive det, for at kaste sig i Armene paa Engellænderne i Tallichery, der kun ere tre Mile derfra.

Foruden de Poster, som Sikkerheden inden fra udfordrer, er det fornødent at befæste Flodens Indløb. Siden Maratterne have faaet Havne, forurolige de det Malabarske Hav med deres Søe-Røverier. Alle Skibe, de Engelske undtagne, blive angrebne af dem. Disse Røvere vove endog at giøre Landgang over alt, hvor de giøre sig Regning paa at faae Bytte. Mahee vilde ikke være sikker for deres Angreb, dersom der var Penge eller Handelsvarer uden Forsvar, som kunde vække deres Begierlighed.

De Franske ville let holde sig skadesløse for de Bekostninger, der udfordres til de Værker, vi ansee nødvendige, naar de føre deres Handel med Kyndighed og Virksomhed. Deres Kontor ligger af alle best for Indkiøbet af Peberen. Landet vil forsyne det i det mindste med 2,500,000 Pund. Hvad de ikke kunde sælge i Europa, kunne de sende til China til det røde Hav og til Bengalen. Efter denne Indretning vil et Pund Peber kun koste dem en 20 Skilling, og de ville kunne sælge det i Europa for en 40 til 50 Skilling.

Denne i sig selv meget betydelige Fordeel kan endnu forøges med den, man kunde giøre sig paa de Europæiske Handelsvarer, som man bragte til Mahee. Spekulantere, som kiende best til dette Kontor, mene, at det vil være let, aarlig at afsætte der en 4000 Centner Jern, en 2000 Centner Bly, en 250 Centner Kobber, en 2000 Bøsser, en 20,000 Pund Krud, en 50 Skibs-Ankere og Baads-Hager, en 50 Baller Klæde, en 50,000 Alen Seyldug, en temmelig stor

Mængde Qvikſølv, og omtrent en 200 Fade Viin og Brændeviin til de Franſke, ſom ere boeſatte i Kolonien, eller til Engellænderne i Tallichery. Diſſe Artikler ville tilſammentagne give i det mindſte en 76,800 Rigsdaler, hvoraf de 30,720 Rigsdaler vilde være Gevinſt, naar man anſlaar Fordelen til 40 Proſent. En anden Fordeel af denne Omſætning vilde være, at de altid beholdte Kapitaler i dette Kontor, ſom vilde ſætte det i Stand til at forſkaffe ſig Peber, Kardemome, og Sandal-Træe paa de Aarets Tider, da diſſe Produkter ere beſt Kiøb.

Den ſtørſte Hindring, Handelen kan finde, er det Toldſted, der er anlagt i Kolonien. Dette trykkende Paalæg tilhører Landets Fyrſte og har altid været en Sæd til Uenighed. Engellænderne i Tallichery, ſom maatte friſte ſamme Ubehagelighed, have været ſaa lykkelige at forſkaffe ſig Fred derfor. Man kunde ligeſom de, frikiøbe ſig fra denne Tvang, ved en faſt Afgift, ſom veyede op derimod. Men for at beſtemme Fyrſten dertil, maatte man begynde med at betale ham de 22,200 Rigsdaler, han har laant, og ikke længere negte ham den Skat, man har forbunden ſig til at erlægge, for at leve med Fred i hans Lande. I Bengalen er det ikke ſaa let, at give Tingen en ſaa gunſtig Vending.

29. De Franſkes ſenere Forfatning i Bengalen.

Ved Traktaten af 1763 forbandt Frankerig ſig til ikke at bygge Fæſtninger eller holde Tropper i dette rige og vidtløftige Land. Engellænderne, ſom under det beſkedne Navn af Forpagtere udøve Souverainiteten deri, ville aldrig tillade, at man afveeg fra denne haarde Lov, ſom de ſelv have paalagt. Chandernagor ſom førend den ſidſte Krig talte omtrent 60,000 Siæle,

og som nu omstunder ikke har mere end 24000, er og vil saaledes altid blive et ganske aabent Sted.

Med dette Vanheld at see sin Forfatning usikker forene sig Mishandlinger af alle Slags. Ikke nøyede med de Fortrin, som en grændseløs Myndighed forvisser dem, have Engellænderne tilladt sig skrigende Uretfærdigheder. De have overfaldt de Franske Loger; de have bortført de Haandværkere derfra, som kunne være dem gavnlige; de Kattuner, der vare bestemte til det Franske Kompagnie, ere blevne revne itu endog paa Væven. Alle disse Manufakturister er det blevet offentlig forbudet, at arbeide for andre end for dem i de tre beste Maaneder; Deres Ladninger, som hver Dag blive betydeligere, maae, sige de, være udsogte og fuldstændige, førend der kan tages noget af Værkstederne. Den Plan, der i Forening med hinanden blev lagt af de Franske og Hollænderne, at de ville giøre en nøiagtig Optælling paa Væverne, og begge lade sig nøye med de halve, medens Engellænderne allene skulde beholde de øvrige, er bleven anseet som en yderlig Fornærmelse. Dette herskesyge Folk har drevet sine Fordringer saavidt, at det endog har paastaaet, at dets Faktorer skulde have Ret til at giøre Indkiøb i Chandernagor selv; og man har maattet give efter for dette Overmod, for ikke at see sig udelukket fra Handels-Stederne i hele Bengalen. Det har, kort sagt, saaledes misbrugt den ubillige Ret, Seyeren giver, at det synes at opfordre Philosopherne selv til at ønske dets Frihed omstyrtet, dersom det ikke var at befrygte, at det kunde blive langt mere undertrykkende og grusom under en Enevolds-Herre, end nu, det er i Besiddelse af en Regiering, der bliver mildnet ved den Indflydelse, Mængden har derpaa.

Saalænge Sagerne skulle blive staaende paa den Fod, de nu staae i dette Asiens rige Land, ville de

Franske komme til at døye idelige Ydmygelser, uden at derved kan opnaaes nogen sand og varig Fordeel for deres Handel. Man vilde komme ud af denne haanlige Forfatning, dersom man kunde ombytte Chandernagor for Chatigan.

Chatigan ligger paa Grændserne af Arakan. Portugiserne, som i deres Velmagts Dage søgte at besætte alle vigtige Pladser i Indien, anlagde der et stort Etablissement. De, der havde boesat sig der, afkastede det Aag, deres Fæderneland havde paalagt dem, efter at det var kommet under Spansk Herredom. De vilde hellere give sig til at være Søerøvere, end de vilde være Slaver. De anrettede længe Ødelæggelser paa Naboe-Kysterne og Naboe-Havene ved deres Plyndringer. Endelig angreb Mogulerne dem og stiftede paa deres Ruiner en Kolonie, der var stærk nok til at hindre de Indbrud, som Nationerne i Arakan og Pegu kunde blive fristede til at giøre i Bengalen. Dette Sted faldt da ned i Forglemmelse, og har ikke reist sig deraf igien førend 1758, da Engellænderne boesatte sig der.

Klimaet er sundt, Vandet er ypperligt, og Levnets-Midlerne overflødige. Landingen er let og Ankerpladsen sikker. Fastlandet og Øen Sondiva danne det en temmelig god Havn. Floderne Barempoter og Ecki, der ere Grene af Ganges eller i det mindste staae i Forbindelse med den, lette dets Handels Foretagender. Dersom det ligger længere fra Patna, Cassembazar og nogle andre Handels-Steder, end de Franske Kolonier ved Ougly-Floden, saa ligger det igien nærmere ved Jougdia, Daca, og alle Fabrikerne ved den nedre Flod. Det er ligegyldigt, enten de store Skibe kunne fra denne Side gaae ind i Ganges eller ikke, efterdi Inden-Strøms Farten aldrig giøres med andet end med Pramme.

Skiønt Kundskaben om disse Fordele havde bestemt Engellænderne til at bemægtige sig Chatigan, troe vi dog, at de ved sidste Fred skulde have afstaaet det til de Franske, for at blive frie for deres Naboeskab og Medbeylerie i Handelen paa de Steder, hvortil de ved Vanen have faaet mere Tilbøyelighed. Vi formode endog, at de i Henseende til Chatigan skulde have afstaaet fra de Vilkaar, der giøre Chandernagor til et ganske og aldeles aabent Sted, og paatrykke dets Besiddelser en Skamplet, der er Handels Spekulationerne til mere Skade end man troer. Handelen er en frie Handtering. Søen, Reyser, Farerne, Lykkens Omveltninger, alt indgyder den Lyst til Uafhængighed. Deri lever og røres den. Hvor den hildes, skranter og døer den.

Maaskee vilde denne Omtuskning nu ikke mere blive synderlig vanskelig. Nogle Jordskiælv, der have nedkastet de Fæstnings-Værker, Engellænderne havde begyndt at reyse, synes at have givet dem Afsmag for et Sted, som de forhen havde viist en fortrinlig Kierlighed for. Men denne Uleylighed maae være de Franske langt fordrageligere, end en Bye uden Forsvar. Det er bedre at have Naturen end Mennesker at kiempe imod, bedre at udsætte sig for Jordens Rystelser end for Nationernes Grovheder. Til Lykke finde de Franske, der ere saa tvungne i Bengalen, nogle Erstatninger i en fordelagtigere Forfatning paa Coromandel.

30. De Franskes senere Forfatning paa Coromandel-Kysten.

I det nordlige af denne umaadelig store Kyst besidder de Franske Yanon i Provindsen Ragimendry. Dette Kontor, der ikke har noget Territorium og ligger 9 Mile fra Mundingen af Floden Ingeron, var fordum blomstrende. Af feylagtige Udsigter forsømte man det

henimod Aaret 1748. Imidlertid kunde man dog der kiøbe Handelsvarer for en 100,000 Rigsdaler, efterdi der forfærdiges en betydelig Mængde gode og skiønne Kattuner i Naboelauget. Nogle heldige Forsøg bevise, at man der kan finde en fordelagtig Afsætning paa Europæisk Klæde. Man vilde der vinde langt mere ved Handelen, dersom man ikke var nød til at dele Fordelen derpaa med Engellænderne, som have et lidet Etablissement, der ligger kun to Mile fra de Franskes.

Denne Konkurense er endnu skadeligere i Masulipatnam. Frankerig, der i denne Bye, som fordum stod under dets Love, er indskrænket til den Loge, som det havde der, for Aaret 1749, kan ikke holde lige Skridt med Storbrittanien, som det maa betale Ind- og Udførsels-Told, og som desuden nyder al den Gunst i Handelen, som Souverainiteten fører med sig; ogsaa indskrænke alle de Franskes Spekulationer sig til Indkiøbet af nogle fine Tørklæder og nogle andre Kattuner til en Værdie af omtrent en 30000 Rigsdaler. Om Karikal maa man giøre sig et andet Begreb.

Denne Bye, der ligger i Riget Tanjaur ved en Arm af Floden Colram, hvori der kan gaae Skibe af en 150 Tønders Drægtighed, blev 1738 overdraget Kompagniet af en afsat Konge, der søgte allevegne om Hiælp. Da hans Sager vare blevne bragte i Rigtighed, førend det Overdragne var taget i Besiddelse, tog han sin Gave tilbage. En Nabab angreb da Stedet med sin Armee og overleverede det 1739 til de Franske, hvis Ven han var. Under disse Omstændigheder blev den uskiønsomme og troløse Fyrste qvalt ved hans Onklers Rænker; og hans Eftermand, der havde arvet hans Fiender tilligemed hans Trone, ønskede, at gjøre sig en mægtig Nation forbunden ved at stadfæste den i sin Besiddelse. Karikal blev da befæstet. Men da Engellænderne bemægtigede sig den, have de ladet Fæst-

nings-Værkerne sprænge, tillige med de Vaaninger, der tilhørte Europæerne og de fornemmeste Indianere, der vare i Kompagniets Tieneste. Resten af Byen er bleven bevaret og giengivet de Franske, som igien ere dragne ind i den i April 1765.

I dens nærværende Forfatning er Karikal et aabent Sted, der kan have 15,000 Beboere, for største Delen sysselsatte med at fabrikere almindelige Tørklæder og Kattuner til Brug for Landets Indfødte. Dets Territorium, der betydeligen er blevet forøget ved de Afstaaelser, Kongen af Tanjaur har giort den 1749, er igien blevet, hvad det var fra først af, to Mile lang og een Miil, hvor det er bredest. Af femten Aldeer, hvormed det er bebygget, kaldes den eneste, der fortiener nogen Opmærksomhed, Tiranoulee Rayenpatnam. Den har ikke mindre end 25,000 Siæle. Indianernes Vindskibelighed, der udgiør det største Antal af disse Beboere, bestaar i at forfærdige og skildre Sirtser, der vel ikke ere meget fine, men som ere meget vel skikkede for Batavia og de Philippinske Øer. Chouliaerne, Muhamedanerne ere alle Kiøbmænd, og have smaae Fartøyer, hvormed de drive Handelen paa Ceylon og langs med Kysterne.

Frankerig kan fra denne Kolonie aarlig faae 200 Baller Kattuner eller Tørklæder, til Brug i Europa, og en Mængde Riis til at forsyne sine andre Kolonier med.

Alle de Handelsvarer, der kiøbes i Karikal i Masulipatnam, i Yanon, blive bragte til Pondichery, der er Hoved-Stedet for alle de Franske Etablissementer i Indien.

Denne Bye, der i Begyndelsen var saa ringe, blev med Tiden stor og mægtig og fik et berømmeligt Navn. Dens — for største Delen brede, og alle snorlige — Gader vare besatte med to Rader Træer, som

skaffede Kølighed endog midt om Dagen. En Moskee, to Pagoder, to Kirker, og Regieringens Forsamlings-Sted, der ansees for den prægtigste Bygning i Orienten, vare offentlige Bygninger som fortiente Opmærksomhed. Det regelmessige, men alt for lille Kastel, bygt i Aaret 1704, laae midt i Byen formedelst den Frihed, man havde ladet Private have til at bygge rundt omkring det. Da det derved var blevet uskikket til Indbyggernes Forsvar tiente det kun til Magasin. For at erstatte dets Udnelighed vare de tre Sider af Pondichery, som vende mod Landet, blevne omgivne med en Vold og et Brystværn med Bastioner. Om alle disse Fæstnings-Værker var en Grav med en paa nogle Steder ufuldkommen Glacis. Reden blev forsvart af vel anlagte Batterier.

I en Omkreds af en stor Miil indbefattede Byen 70,000 Indvaanere. Omtrent 4000 vare Europæere, Metis'er eller Topasser. Der var i det høyeste 10,000 Muhamedanere, Resten var Indianere, hvoraf 15,000 vare Kristne og de andre af 17 til 18 forskiellige Kaster. Tre Aldeer, der vare anlagte paa dens Grund, kunde indeholde 10,000 Siæle.

Saaledes var Koloniens Forfatning, da Engellænderne bemægtigede sig den i de første Dage af Aaret 1761, ødelagde den i Bund og Grund, og fordreve Indbyggerne derfra. Andre ville maaskee undersøge, om Krigens barbariske Ret kan retfærdiggiøre alle disse Afskyeligheder, og om det er tilladt at knuse alt for at sluge alt. Vi ville bortvende Øynene fra disse — af et frit, høymodigt og oplyst Folk begangne — Grusomheder, for kun at tale om den Beslutning, Frankerig har taget, til at sætte Pondichery i Stand igien og paa ny at giøre den til Middelpunktet for sin Handel. Alt retfærdiggiør Klogskaben i dette Valg.

Ligesom alle de Byer, der ere anlagte paa Coromandel-Kysten, har Byen vel ingen Havn, men den Fordeel for dem, at den har en langt mageligere Reede. Skibene kunne ankre der tet ved Strandbredden under Beskyttelse af Fæstnings-Værkernes Kanoner. Dens Territorium paa en tre Miles Længde og een Miils Bredde har kun en smal Strimmel ufrugtbar Sand paa Kysten, i det øvrige kan der dyrkes Riis, Have-Urter, og et Slags Rod, som som kaldes Chayaver og bruges til Farver. De smaae Aaer Ariancoupram og Arkiouak, som løber igiennem Landet, ere ikke af nogen Nytte for Skibsfarten, men Vandet i dem er ypperligt til at farve i, besynderlig blaat. Tre Mile Nord-Ost for Stedet begynder en Klippe, der hidtil er bleven anseet for gold, men begynder for en kort Tid siden at blive bevoxet med Palmetræer. Den hæver sig omtrent 100 Favne over Havets Overflade og tiener de Seylende til Mærke paa en 7 til 8 Miles Fraſtand, hvilket er en uskatterlig Fordeel for en Kyst, der i Almindelighed er alt for grund. Ved det yderste af denne Høy er en stor Indsøe, som for mange Sekler siden er udhulet der, og som efter at den har lædsket Vilnours og Valdaours Lande, og giort dem frugtbare, trækker sig ned til Pondichery og vander Egnene deromkring. Endelig har Kolonien en meget fordelagtig Beliggenhed til at faae Levnets-Midler og og Handelsvarer fra Carnate, Maissour og Tanjaur.

Disse ere de mægtige Bevæggrunde, der bestemte Frankerig til at sætte Pondichery i Stand igien. Saasnart dets Betiente lode sig see den 11te April 1765, saae man de ulykkelige Indianere, som Krig, Ødelæggelse og Politik havde fordrevet derfra, at stimle dertil. Allerede findes der 27,000 samlede der igien, som have reist deres Huse paa Ruinerne af deres forrige Vaaninger. Den Fordom, hvori de ere opdragne, at man ikke kan være lykkelig, uden naar man døer paa det Sted,

hvor man er kommen til Verden, denne Fordom, som det er saa sødt at nære, saa nyttigt at vedligeholde, tillader os ikke at tvivle paa, at de jo alle ville komme tilbage igien, saasnart som Byen er bleven indelukket.

Anlægget dertil blev giort nogle Aar efterat man havde faaet den i Besiddelse igien. Man havde da ikke andet Begreb om at bygge paa en sandagtig Jordbund, hvor Grundvolden nødvendig maae legges i Vand, end at bygge paa Rost- eller Slynge-Værk, et meget kostbart og saa at sige endeløst Arbeide. Hr. Bourcet foredrog at bygge paa Steenkiste med en tynd Beklædning indvendig, der skakkes to Femtedele op og støttes paa en Vold af befugtet, slaget og sammenstampet Jord. Disse Steenkister havde man betient sig af, da man byggede den gamle Ring omkring Byen. Men Murene, der holdte dem, vare anbragte saa dybt, at de kunne forebygge de Synkninger, der kunne foraarsages ved Bortglidningen af det Sand, som kunde snige sig bort under Grundvolden. En Fordeel, som langt fra ikke fandtes ved den nye Fremgangsmaade. Efter det slette System bleve 1000 Favne Beklædning opførte.

Aldrig saasnart var man i Europa bleven underrettet om det feylfulde i dette Arbeide, førend Ministeriet lod Hr. Desclaisons, der i Ingenieur-Korpset var udmærket ved sin Redelighed og Duelighed, reyse derhen. Denne duelige Mand antog hverken Bygning paa Slynge- eller Rost-Værk, ikke heller paa Steenkiste med Beklædninger, der ere indskakkede til to Femtedels Skraaning paa Høyden. Han begyndte at arbeide i Februarii Maaned 1770 og tilveyebragte i 7 Maaneder en Flugt af 636 Favne med 10 Fods Redutter, af solid Muurarbeide oven paa Grundvolden, der var bragt ned til det dybeste Punkt, hvortil man havde kunnet udtømme Vandet. Hans Muurarbeide var stærkt, og hans Beklædning bygt efter Brug af de største Mestere.

Rænkemageriet, som paa den Tid bragte Forstyrrelse i alt ved det Versailleske Hof, fik Desclaisons kaldet tilbage, der til Eftermand fik den selvsamme Ingenieur, hvis Arbeide med saa megen Grund var blevet lastet. Han tog fat paa sin gamle Fremgangsmaade igien, endskiønt det han havde giort, allerede var sprekket og revnet, og han opførte en ny Flugt paa 800 Favne som bar Præget af den samme Skrøbelighed.

Fornuften, som ogsaa undertiden bliver stedet til Audiens, bragte det derhen, at man endnu engang tog sin Tilflugt til Desclaisons 1775. Man ønskede, at han vilde paatage sig at fuldføre Indhegnet om Pondichery, men dog beholde de Fæstnings-Værker, som allerede stode. Denne Plan var alt for afvigende fra alle gode Grundsætninger, at han kunde forstaae sig dertil. Det forekom ham uundgaaelig, at forkaste alt, hvad man havde giort mod Konstens Regler. Han gotgiorde, at Arbeide paa Steenkiste ikke kunde holde sig enten i Henseende til Forsvar eller til Varighed; at de skraaeliggende Beklædninger ikke kunde andet end slaae Revner enten paa langs eller paa tvers; at en Muur, hvis Grundvold er en Steenkiste maatte ødelegge dem, og kunde drage selve Beklædningernes Synkning og Undergang efter sig. Han var af den Mening, at det godt kunde gaae an, at indhegne Pondichery paa den Maade som bruges i Europa, at en simpel Vold med Bastioner og nogle Udenværker vilde være tilstrækkelig; at Bekostningerne derpaa kunde beløbe sig til en 1,000,000 Rigsdaler. Uden at indvende noget mod disse Betænkninger, antog man dem ikke, og Stedet forblev uden Forsvar eller i en svagelig Forfatning, som daglig tager til og bebuder dets Undergang.

I den Forfatning, Sagerne nu befinde sig, give de Franske Kontorer i Indien ikke over 40,000 Rigs-

daler af sig, og koste mere end 400,000 Rigsdaler aarlig. Det er meget, og dog er det endnu mindre end det, man maae kaste bort, for at beholde Øerne France og Bourbon, der ikke ere komme til den Grad af Velstand, som man havde ventet sig.

31. Den Forfatning, hvori Øen Bourbon for Tiden befinder sig.

Bourbon er 60 Mile lang og 45 bred, men den største Deel af denne vidtløftige Strækning har Naturen giort ubrugbar. Tre utilgiengelige Bierg-Spidser, der ere 1600 Favne høye; en gyselig Vulkan, hvorved Omegnene altid ere forbrændte; utallige Rifter af en saa brat Helding, at det ikke er mueligt at dyrke dem; Bierge hvis Toppe bestandig ere nøgne; Kyster, der i Almindelighed ere bedækkede med Skiæl: Denne Organisation lægger uovervindelige Hindringer i Veyen for en Opdyrkning af nogenlunde Omfang. Den største Deel af de Jorder, der kunne dyrkes, ligge endog i Brinker, og det er ikke sieldent, at Strømmen tilintetgiør de best grundede Forhaabninger.

Imidlertid har et smukt Veyrligt, en reen Luft, et behageligt Klima, sundt Vand, samlet paa Øen en Folkemængde af 6340 velskabte stærke og modige Hvide, der ere fordelte i 9 Sogne, hvoraf St. Denis er det fornemmeste. For faa Aar siden besadde de en Redelighed, en Billighed, en Beskedenhed, der fortiente at sættes ved Siden af de første Tids-Alders. Krigen 1756 fordærvede deres Karakter noget, men uden at bringe megen Forandring i deres Sæder.

Disse gode Egenskaber ere saa meget mere mærkværdige, som de ere opkomne og blevne vedligeholdte blant 26,175 Slaver, efter Optælningen 1776.

Til samme Tid talte Kolonien 57,868 Kreature, hvoraf intet var til Brug for Agerdyrkningen. 2891 Heste undtagne, der brugtes til forskielligt Arbeide, var alt bestemt til Nærings-Midler.

I dette Aar steeg Høsten til 5,441,025 Centner Korn; 3,191,440 Tønder Riis; 22,461,800 Tønder Mais;, 2,515,190 Tønder Bælg-Frugter. Den største Deel af disse Produkter bleve forbrugte paa Bourbon selv; Resten gik til Isle de France for at føde den.

For Moderlandet dyrker Kolonien 8,493,583 Kaffe-Træer, hvis Frugt er noget nær den beste næst den Arabiske. Ethvert af disse Træer gav i Begyndelsen næsten 2 Pund Kaffee. Disse Produkter ere blevne tre Fierdedele mindre, efter at de blive dyrkede i aabent Land; efter at man er bleven nødt til at plante dem i en udpisket Jord og de ere blevne angrebne af Insekter.

Hoffet i Versailles vil aldrig befatte sig med at fremme et Etablissements Velgaaende, hvor steile Strandbredder og et heftig stormende Hav altid giør Skibsfarten farlig og ofte umuelig. Man ønskede snarere, at man kunde forlade det ganske; fordi det stærkt tiltrækker sig en Deel af de Folk og Penge, som man gierne saae alle sammen forenede paa Isle de France, der ligger kun 35 Mile derfra.

32. Den Forfatning, hvori Isle de France for Tiden befinder sig. Dette Etablissements Vigtighed. Hvad man har giort der, og hvad der endnu staar tilbage at giøre.

Denne anden Besiddelse har efter Abbed Cailles Jagttagelser 31890 Toiser i sin længste Middellinie; 22124 i sin største Bredde; og et Areal af 432680 Tønder Land. Man seer der en Mængde Bierge, men hvoraf intet er over 424 Toiser høyt. Markerne blive vandede af en 60 Aaer, der for største Delen ere for

dybt nedskaarne, og hvoraf mange ikke have Vand uden i Regn-Tiden. Endskiønt Jordbunden er allevegne bedækket med mindre eller større Steen, saa den ikke vil tage mod Ploven, men maa bearbeides med Hakken, er den ikke desmindre bekvem til mange Ting. Mindre dyb og mindre frugtbar end den paa Bourbon, er den i Almindelighed mere skikket til at dyrkes.

Længe syssełsatte denne Øe mere dens Besidderes Indbildninger end deres Vindskibelighed. De udtømte sig i Gisninger over den Brug, man kunde giøre af den. Nogle vilde, at den skulde være et Oplags-Sted, hvor alle de Handelsvarer, man fik fra de forskiellige Kontorer i Indien, skulde samles. De skulde bringes dertil med Landets Skibe, og siden efter lades i Franske Skibe, som aldrig skulde gaae længere. Denne Indretning tilbød dem en dobbolt oekonomisk Fordeel, eftersom de Indiske Søefolks Hyre og Underholdning kun koster lidet; og derved tillige sparedes paa de Europæiske Bemandinger, som ofte blive ødelagde ved de lange Reiser, endnu oftere ved Klima'ets Usundhed, især i Bengalen og Arabien. Dette System blev beviist, at være uudførligt, formedelst den Nødvendighed, man tilstod, der var i, at bramme med et frygteligt Flag i de Asiatiske Vande, for at forekomme eller hemme de Forfølgelser, som man altid havde der at frygte.

En ny Forbindelse sysselsatte Gemytterne. Man formodede, at det kunde være nyttigt at tillade Indbyggerne paa Isle de France, at handle paa Indien, som fra først af havde været dem forbudet. De, der forsvarede denne Mening, paastode, at en saadan Frihed vilde blive en frugtbar Kilde til Rigdomme for Kolonien, følgelig ogsaa for Moderlandet. Men Øen manglede paa den Tid baade Skibe og rede Penge; den havde hverken Udførsels-Artikler, eller Leylighed til Forbrug. Af alle disse Aarsager gik Forsøget uhel-

digt af, og Koloniens Forfatning blev bestemt til at være blot agerdyrkende.

Denne ny Orden i Tingene frembragte nye Feyl. Man lod Folk reyse fra Europa til Kolonien som hverken havde Sands for, eller vare vante til at arbeide. Hele Land-Strækninger bleve uddelte paa Slump og uden at giøre Forskiel paa, hvad der burde og hvad der ikke burde opbrydes. Dem, der skulde dyrke disse Strækninger, blev der givet Forskud, ikke i Forhold til deres Vindskibelighed, men til den Yndest, de havde vidst at tilvende sig hos Bestyrerne. Kompagniet, der vandt 100 Prosent paa de Handelsvarer, det fik fra Moderlandet, og 50 Prosent paa dem, det fik fra Indien, fordrede Landets Produkter leverede i dets Magasiner for en ussel Priis. Det Tyrannie, man drev med det uhensigtmessige og umaadelige Hoverie, forøgede det byrdefulde i Monopoliets Uretfærdigheder. For at topmaale Ulykken, holdt det Selskab, der havde forenet al Magten i sine Hænder, ikke de Forpligtelser, det havde med sine Undergivne, eller, om man saa vil, med sine Slaver.

Under en saadan Bestyrelse var alt godt af ethvert Slags umueligt. Mismod kastede de fleste af Kolonisterne i Uvirksomhed. De der endnu beholdte nogen Driftighed, havde enten ikke de Midler, der lede til Velstand, eller bleve ikke understøttede af den Sinds-Styrke, der giver Kraft til at overvinde de Vanskeligheder, som ere nadskillelige fra nye Etablissementer. Jagttagere, der saae Agerdyrkningen paa Isle de France, fandt den ikke synderlig forskiellig fra den, som de havde mærket hos de Vilde.

I Aaret 1764 tog Regieringen Kolonien under sin umiddelbare Bestyrelse. Fra denne Tid indtil 1776 er der efterhaanden opvoxet en Folkemængde af 6386

Hvide, 2955 Soldater iberegnede; 1199 frie Sorte; 25154 Slaver; og 25367 Stykker-Qvæg.

Kaffee-Træet har sat en temmelig Mængde Hænder i Arbeide. Men Orkaner, der med yderste Hurtighed ere fulgte paa hinanden, have giort det umueligt, at drage mindste Nytte af disse Anlæg. Jordbunden selv, der i Almindelighed er jernhaltig og ikke meget dyb, synes at være imod disse Plantninger. Ogsaa kan man med Grund tvivle paa, om denne Avl vilde have slaaet an, dersom Regieringen end ikke havde søgt at standse den ved de Paalæg, hvormed den har belagt Kaffeen ved dens Udførsel fra Øen og dens Indførsel i Frankerig.

Trende Sukker-Værker har man anlagt der, og disse ere tilstrækkelige til Koloniens Fornødenheder.

Endnu høster man der kun 400 Centner Bomuld. Dette Produkt er af god Beskaffenhed, og alt forkyn-der, at det vil tage til.

Kamfer- Aloe- Kokos- Aigle- Sago- Kardemome- Kaneel-Træet og endeel andre i Asien hiemmehørende Planter, der ere blevne naturaliserede paa Øen, vil sandsynligen stedse forblive Morskabs Gienstænde..

Jern-Minerne vare temmelig tidlig blevne aab-nede der. Man har maattet forlade dem, efterdi de ikke kunde udholde Konkurrensen med de Europæiske.

Enhver veed, at Hollænderne have i tvende Sek-ler beriget sig ved at sælge Nelliker og Muskat. For at forskaffe sig udelukkende Handel dermed, have de nedtraadt eller lænkebundet det Folk, som var i Besid-delse af Speserierne. Af Frygt for at see Prisen paa dem nedsat i deres egne Hænder, have de udryddet de fleste Træer, og ofte brændt Frugten af dem, som de havde ladet staae.

Denne barbariske Gierrighed, som Nationerne saa ofte have ærgret sig over, oprørte i Besynderlighed

Hr. Poivre, der havde giennemreyst Asien som Naturkyndig og som Philosoph. Han benyttede sig af den Magt, der var ham betroet paa Isle de France, til paa de mindre søgte Molukker at lade eftersøge, hvad Gierrigheden saalænge havde unddraget Arbeidsomheden. Et lykkeligt Udfald kronede de dristige og forstandige Søefolks Møye, som han havde fortroet ret til.

Den 27 Juni 1770 ankom der til Isle de France 250 Planter af Muskat-Træet; 70 Rødder af Nellike-Træet; 10000 Muskater i Spire eller i Stand til at spire; og en Kasse Nellike-Bær. To Aar derefter blev der indført et nyt Forraad, der var langt betydeligere end det første.

Nogle af disse kostbare Planter bleve sendte til Øerne Seychelles, Bourbon og Cayenne. Den største Deel forblev paa Isle de France. De, der bleve uddelte til Private, gik ud. De dueligste Botanisters Omhyggelighed, den meest vedholdende Opmærksomhed, de betydeligste Omkostninger have — ikke engang i Kongens Have — kunnet frelse meer end 58 Muskattræer og 38 Nelliketræer. I October Maaned 1775 bare tvende af de sidste Blomster, som bleve til Frugter Aaret efter. De, som vi have for Øyne, ere smaae, tørre, indskrumpede. Dersom de ikke blive bedre ved en lang Naturalisation, ere Hollænderne kun blevne ængstede af en blind Allarm, og de ville uforanderligen blive Herrer af Speserie-Handelen.

Den sunde Politik har anviist Isle de France en anden Bestemmelse. Det er Korn-Forraadet, man der bør formere, Riis-Avlingen, som der vilde være det passeligste at forøge ved en bedre Fordelelse af Vandet, Kreaturer, som det er vigtigt at forskaffe sig i større Mængde og af bedre Art.

Disse Artikler af første Nodvendighed vare længe ubetydelige, endskiønt det havde været let at indrette

Græsgange, og Jorden gav 20 Fold. Man er for faa Aar siden faldet paa, at lade Regieringen kiøbe til en skikkelig Priis alt det Korn, som Avlsbrugerne havde at sælge, og ved denne Tid ere Levnets-Midlerne tagne til. Dersom dette System bliver fulgt uafbrudt, vil Kolonien snart forsyne dens Indvaanere, de Søefolk, som søge dens Reeder, de Armeer og Flaader, som ved Omstændigheder blive bragte lidt for tidlig eller for sildig derhen, med Levnets-Midler. Den vil da blive, hvad den bør være — et Bolværk for alle de Etablissementer, som Frankerig besidder, eller engang kan komme til at besidde i Indien; Samlingspunktet for de — være sig enten offensiv eller defensiv — Krigs-Operationer, som dets Tarv kan bringe det til enten at foretage sig eller at udholde i disse langt fraliggende Egne.

Den ligger i det Afrikanske Hav, men ved Indgangen til det Indiske. Skiønt den ligger paa Høyde med Afrikas tørre og brændende Kyster, er den dog tempereret og sund. Lidet afsides fra den almindelige Vey er den saa meget mere sikker paa, at dens Væbninger kunne holdes skiulte. De, der ønskede den vort Fastland noget nærmere, indsee ikke, at det da vilde være umueligt, at begive sig i een Maaned til Coromandel-Kysten og i to Maaneder eller lidt mere til de længere bortliggende Bugter; hvilket er en uskaterlig Fordeel for et Folk, der ikke har nogen Havn i Indien.

Storbrittannien seer med et skelende Øye en Besiddelse i dets Medbeyleres Hænder, hvor de kunne berede dets Velstand i Asien sin Undergang. Det første, der udbreder Fiendtligheder imellem disse tvende Nationer, vil det sikkerligen vende alle sine Anstrængelser mod en Kolonie, der truer Kilden til dets rigeste Skatte. Hvilken Ulykke for Frankerig, dersom det mistede denne opskydende Spire af dets forrige Vælde! og hvilken

Skiændsel for dets Regiering, dersom dette Blomster faldt af dens Krone uden Modværge!

Hvad maa man imidlertid ikke frygte for, naar man seer, at indtil denne Dag er der ikke sørget for denne Oes Forsvar; at der altid har været Mangel paa Midler dertil, eller at de ere blevne slet anvendte; at Aar for Aar har Hoffet i Versailles, for at tage en Beslutning, ventet paa Efterretninger fra Administrateurerne, ligesom man venter paa, at en Kureer skal komme tilbage fra Grændsen; at endog i det Øyeblik, dette skrives, ere Meningerne delte maaskee endog om Maaden, hvorpaa det vilde være passeligst, at forunde en Besiddelse af denne Vigtighed sin Beskyttelse.

Søefolk mene i Almindelighed, at det er Søe-Styrken allene, der kan skaffe Isle de France Sikkerhed. Men efter deres egen Tilstaaelse kan denne ikke opfylde sin Bestemmelse, førend man har skaffet den Ly mod de Orkaner, der ere saa hyppige og saa gyselige i disse Egne fra December Maaned til April. Virkelig er der forgaaet en saa stor Mængde Kiøbmands-Skibe, og hele Flaader have havt saameget at udstaae endog i Louis-Havnen, den eneste, hvori Skipperne nu lægge ind, at man ikke for tidlig kan arbeide paa, at skaffe sig Sikkerhed for disse gyselige Tilfælde. Længe befattede Regieringen sig kun lidet med et saa vigtigt Anliggende. Endelig har den bestemt sig til, at lade paa denne Reede opmudre et temmelig vidtløftigt Basin i det trøstefulde Haab, at Skibe af enhver Størrelse skulde deri engang finde et sikkert Tilflugts-Sted.

Dette Foretagende vil neppe blive drevet med alt for megen Iilfærdighed. Men antager man det endog som udført med alt muleligt Held, vil Søe-Styrken dog ikke endnu blive tilstrækkelig til at forsvare Kolonien. Staten vil aldrig giøre Bekostning paa en Eskadre, der altid skulde have sin Station paa disse Høy-

der. Det er muueligt, at Øen bliver overrumplet, medens Eskadren er borte. Den kan blive ødelagt af Storm eller Sygdomme. Enten den er stærk eller svag, er den udsat for at blive slaaet. Vandt den endog Seyer, kunde man under Trefningen have sat Tropper i Land. De vilde marchere til Havnen, bemægtige sig denne, saavel som de seyrende Skibe, der vare tyede dertil for at sættes i Stand. Ved denne Forbindelse, der er meget ligefrem, vilde et kostbart Etablissement uden at der blev giort et Skud, falde i en klog og dristig Fiendes Hænder. Disse meget grundede Bekymringer vise Nødvendigheden i at befæste det.

Efter endeel forskiellige Planer dertil, som alle ere blevne forkastede, har man endelig begyndt at indsee, at det beste Middel til at forsvare Kolonien vilde være, at sette begge Havnene i Sikkerhed; at oprette en Forbindelse imellem dem, hvorved de inden om kunde blive hinanden til en Understøttelse, som kunde lette en frie Fordeling af Kræfterne efter de Planer, Fienden kunde giøre, og tillige giøre de Undsætninger, der kunde komme uden fra til den ene eller den anden af disse Reeder, fælleds for dem begge.

Hidindtil har det syntes, som Havnen Bourbon — hvor Hollænderne havde anlagt deres Etablissement — og Havnen Louis — den eneste, hvori de Franske indløbe — ikke have kunnet lade sig befæste; den første formedelst sit vidtløftige Omfang; den anden formedelst de uregelmessige Høye, hvormed den er omgiven. Men Ridder d'Arion har forelagt en Plan, hvorved disse Vanskeligheder forsvinde, og som efter den nøyagtigste Undersøgelse er bleven bifaldet af Mænd, der ere meget drevne i denne vigtige Konst. Udgifterne, som kunne gaae til paa Udførelsen af denne vigtige Plan, ere blevne meget strængt efterregnede, og man forsikkrer, at de ikke ere betydelige.

Men naar dertil lægges, hvad Besætningen vilde koste, saa vilde det altid finde Dadlere. Isle de France koster Staten aarlig 1,600,000 Rigsdaler. Denne Udgift, som det ikke vel er mueligt at nedsætte, ærgrer mange Statsborgere. De ønskede, at man skildte sig ved dette Etablissement, saavelsom ved det byrdefulde Bourbon, som ligger derunder.

Dette vilde virkelig være den bedste Beslutning, man kunde tage; naar man kun seer paa den matte Handel, som Frankerig for nærværende Tid driver med Indien. Men Politikens Synskreds gaaer videre. Den forudseer, at dersom man vedtager denne Beslutning, vilde Engellænderne fordrive alle fremmede Nationer fra de Asiatiske Vande, bemægtige sig alle Rigdommene i disse vidtløftige Lande, og da, ved at forene disse mægtige Midler i deres Hænder, faae en farlig Indflydelse i Europa. Disse Betragtninger maae alt mere og mere overbevise Hoffet i Versailles om Nødvendigheden i uden Opsættelse at befæste Isle de France; men tillige at gribe til virksomme Midler, for ikke at blive bedraget af de Betienter, den vælger dertil.

Imidlertid staae Isle de France og Pondichery i et saa nødvendigt Forhold til hinanden, at disse tvende Besiddelser ere uadskillelige afhængige af hinanden. Thi uden Isle de France kan der ikke gives nogen Beskyttelse for Etablissementerne i Indien, og uden Pondichery vil Isle de France være udsat for, at blive angrebet af Engellænderne saavel fra Asien som fra Europa.

Betragtede i deres uundgaaelige Forhold vil Isle de France og Pondichery tiene hinanden til giensidig Sikkerhed. Pondichery vil beskytte Isle de France ved at rivalisere Madras, som Engellænderne altid ville være nødte til at holde bedækket med deres Tropper baade til Lands og Vands; og paa den Side vil Isle de France altid være færdig til at skikke Pondichery Und-

sætning eller giøre fiendtlige Angreb efter Omstændighederne.

I Følge disse Grundsætninger er der intet saa vigtigt, efter at Isle de France er bleven befæstet, som at sætte Pondichery i Forsvars-Stand. Dette Sted vil blive et nødvendigt Oplags-Sted for den Handel, man vil drive paa Indien, saavelsom for det Mandskab og de Krigs-Fornødenheder, man vil sende derhen. Det vil ogsaa tiene til at skaffe Agtelse for nogle faa Tropper, naar man vil gaae offensiv til Værks.

Naar Isle de France og Pondichery ere komne til den Grad af Styrke, som det er gavnligt at bringe dem til, behøver Hoffet i Versailles ikke mere at frygte for, at tilstaae sine Handelsmænd den Beskyttelse, som Fyrsten skylder sine Undersaatter, saavidt hans Herredom strækker sig. Paa den anden Side vil det Brittiske Ministerium blive mere, end det hidtil har syntes, overbeviist om Nødvendigheden i at holde sine Fordringer inden for Beskedenheds og Retfærdigheds Grændser. Men vil man bringe det Engelske Kompagnie til at give Slip paa de Misbrug af Magten? Slip paa de løse Grundsætninger, som dets forundringsværdige Lykke har indgydet det? Dertil er ikke noget Haab. Dets Modstand vil forbittre Gemytterne; de tvende rivaliserende Nationers Fordele ville støde an mod hverandre; og af dette Stød vil Krigen fremkomme.

Langt, og for stedse, langt fra os være hver en Tanke, som kunde sigte til at tænde Tvedragtens Fakkel paa ny. Gid Philosophiens og Fornuftens Stemme hellere maatte blive hørt af Verdens Herskere! Gid alle Fyrster efter saamange Seklers Forvildelser vilde foretrække den retskafne Hæder — at giøre nogle faa lykkelige, for den Galnings Stolthed — at herske over ødelagte Lande og saarede Hierter! Gid alle Mennesker vilde vænne sig til, med Broder-Hierte at betragte

hele Menneske-Slægten, som en eneste Familie, der er forsamlet for den felleds Faders Aasyn! Men disse — alle oplyste og følsomme Menneskers — Ønsker ville ansees for ynkværdige Drømme af de herskesyge Ministre, som have Regierings-Tømmerne i Hænde. Deres utrættelige Virksomhed vil vedblive, at udøse Strømme Blod.

Det vil blive usle Handels-Fordele, der paa ny ville væbne Fraskmændene og Engellænderne mod hinanden. Endskiønt det er Storbrittanniens fornemmeste Hensigt i de fleste af dets Krige, at ødelægge dets Naboers Vindskibelighed, og dets overlegne Søe-Magt nærer dette Haab, der saa ofte er blevet skuffet, kan man dog forudsige, at det vil søge at bortfierne Ødelæggelsens Vederstyggeligheder fra de Asiatiske Vande, hvor det ved Feide vilde have saa lidet at vinde, og saa meget at tabe. Denne Magt er ikke uvidende om de hemmelige Ønsker, der giøres fra alle Kanter: at den Bygning maatte blive kuldkastet, der fordunkler alle andre med sin Skygge. Souba'en i Bengalen skiuler sin Forbittrelse over, at han ikke engang har Skyggen af nogen Magt. Souba'en i Decan er utrøstelig over at see al sin Handel staae under dem. Nabab'en i Arcote har intet andet at bestille end at adsprede deres Mistænkelighed. Maratterne sukke over at see sig allevegne hindrede fra at røve. Alle Magter i disse Lande ere enten i Engellændernes Hænder eller ansee sig paa Rippet til at komme i dem. Kan man ikke med god Grund forestille sig, at Storbrittanien, der uophørlig opfordrer Frankerig, vil tvinge det til at giøre sig til Samlingspunkt og Tilflugts-Sted for saa manges Had, og at sætte sig i Spidsen for en almindelig Forbindelse? Kan man ikke tvertimod forudsige, at en stræng Neutralitet for Indien vilde være det Partie, som passede

sig best for det, og som det med største Glæde vilde gribe efter.

Men vilde dette System passe sig ligesaa got for dets Rivaler? Det skulde man neppe troe. De Franske vide meget vel, at de Krigs-Anstalter, der forberedes paa Isle de France, kunde anvendes med megen Nytte; at de Erobringer, Engellænderne have giort, ere alt vidtløftige til, at de ikke skulle være udsatte; og at siden de Offiserer, der have nogen Erfaring, ere tagne tilbage til deres Fædernelande, blive de Engelske Besiddelser i Indostan kun forsvarede af unge Mennesker, der ere mere sysselsatte med at giøre Lykke, end med at øve sig til Krigen. Man maa altsaa formode, at en krigersk Nation vil hurtigen gribe Leyligheden, for at oprette sine gamle Vanheld. Ved Synet af dens Faner ville alle de undertrykte Fyrster rykke ud i Marken; og omgivne af Fiender, angrebne paa een Gang baade mod Norden og Sønden, baade til Lands og til Vands, maa Indiens Herskere nødvendig bukke under.

33. Grundsætninger, som de Franske bør følge i Indien, dersom de skulle bringe det til, at forskaffe sig nogen Vigtighed og befæste deres Magt der igien.

De Franske ville da blive betragtede som Indien Befriere og reise sig af den ydmygende Forfatning, hvori deres slette Opførsel har bragt dem. De ville blive de Asiatiske Fyrsters og Nationers Afgud, dersom den Forandring, de frembringer, lærer dem at blive beskedne. Deres Handel vil blive udstrakt og blomstrende, saalænge de ville vide af at være retfærdige. Men denne Velstand vil ende sig med Katastropher, dersom en overdreven Gierrighed driver dem til at rase, plyndre og undertrykke. Raden vilde da falde dem til,

at faae ubefindiges Skiebne — Skiebne med de grusomme Rivaler, som de havde stækket.

Erobre eller tage med Vold er eet og det samme. Røveren og Voldsmanden ere altid forhadte.

Maaskee er det sandt, at man ikke i Hast kan tillægge sig store Rigdomme, uden at begaae skiændige Uretfærdigheder; men ikke mindre sandt er det, at den Uretfærdige giør sig forhadt, og uvist er det da, om den Rigdom, han lægger sig til, holder ham skadesløs for det Had og den Skiændsel, han paadrager sig.

Der er ikke en eneste Nation, som jo er misundelig paa en anden Nations Velstand. Hvorfor skal den Misundelse nødvendig vedblive, uagtet de sørgelige Følger, man har erfaret deraf.

Der er kun eet lovligt Middel til at tage Luven fra sine Konkurrentere; det er Mildhed i Bestyrelsen; Redelighed i sine Forpligtelser; bedre Varer, billig Fordeel. Til hvilken Nytte at betiene sig af andre, som skade mere i Tidens Længde, end de gavne for Øyeblikket?

Kiøbmanden være menneskelig sindet, han være retfærdig, og dersom han besidder Eyendomme, da lad dem ikke voldsom tiltagne. Voldsom Tiltagelse forenes ikke med en rolig Besiddelse.

Bruge Politik og snyde behændig er et og det samme. Hvad kommer der udaf det? En Mistroe, der opstaar i det Øyeblik, Bedrageriet opdages, og da aldrig mere forgaar.

Dersom det er vigtigt for Borgeren at skaffe sig en Karakter blant sine Medborgere, da er det en Nation af en endnu langt vigtigere, at skaffe sig en saadan hos de Nationer, blant hvilke den agter at nedsætte sig og komme i Flor.

Et viist Folk vil ikke tillade sig, at giøre noget Indgreb enten i Eyendom eller Frihed. Det vil have

Ærbødighed for Egteskabs-Baandet. Det vil vænne sig til hvad der er Skik; af Tiden vil det vente sig Forandring i Sæderne. Dersom det ikke bøyer sine Knæe for Landets Afguder, vil det nok tage sig i Agt for at knuse dets Altere. De maae falde af Ælde. Paa denne Maade er det, at det maae naturalisere sig.

Hvortil vil saamange Portugiseres, saamange Hollænderes, saamange Engellænderes, saamange Franskmænds Nedsablinger tiene os, dersom de ikke lære os, at skaane de Indfødte? Dersom I handle med dem, som eders Forgiængere have giort, saa tvivler ikke paa, at I ville blive nedsablede ligesom de.

Ophører derfor at være lumske, naar I lade eder see; krybende, naar I blive modtagne; uforskammede, naar I ansee eder stærke; og grusomme, naar I have faaet al Magten i Hænderne.

Det er kun de Indfødtes Velvillie, der kan giøre eders Etablissementer faste. Mager det saaledes, at disse Indbyggere kunne paatage sig at forsvare eder, ifald det skulde skee, at man vilde angribe eder. Dersom I ikke blive forsvarede, da blive I forraadte af dem.

De undertvungne Nationer sukke efter en Befrier; de plagede Nationer efter en Hævner; og denne Hævner ville de ikke være længe om at finde.

Ville I altid være uforstandige nok til at foretrække Slaver for frie Mennesker; misfornøiede Undergivne for Undergivne som føle sig eder forbundne; Fiender for Venner, Fiender for Brødre.

Dersom I skulle nødes til at slaae eder til et af de stridende Fyrsters Partier, da værer ikke letsindige nok til at lade Egennyttens Stemme døve eders Ører mod Retfærdighedens Skrig. Forspilde I eder Navnet af Retfærdige, hvad kan da oprette eder Tabet?

bliver hellere Mediateurer end Bundsforvandte. Mediateurens Rolle er altid hæderlig, Bundsforvandtens altid farlig.

Ville I vedblive med at nedsable, forgifte, udplyndre dem, der have begivet sig under eders Beskyttelse? Stolte Europæere! I have ikke altid vundet ved eders Vaaben. Ville I ikke engang rødme over, at I saa ofte have fornedret eder til at spille Bestikkerens Rolle mod eders Fienders kiekke Anførere?

Hvad bevidne disse Fæstninger, hvormed I have overfellet alle Verdens Egne? Eders Angst og det dybt indgroede Had hos dem, der ere omkring eder. I behøve ikke at ængste eder mere, naar I ikke længere ere forhadte. I skulle ikke længere være forhadte, naar I lægge eder efter at giøre vel. Saavel Barbaren som det sædelige Menneske ønsker at være lykkelig.

Fordelene ved Folkemængden, og Midlerne til at forøge den ere de samme i begge Verdens Dele.

Dersom I, paa hvilket Stæd, I end nedsætte eder, betragte eder selv og opfører eder som Stiftere af Steder, vil det ikke vare længe, førend I der faae en urokkelig Magt. Formerer derfor alle Stænder. Jeg undtager ingen uden Munkeriet. Ingen herskende Religion. Enhver synge Guddommen den Sang, han troer, at være den behageligst. Sædeligheden befæstes paa Jorden, der er om ikke altid Tolleransens Værk, saa dog det væsentlige i enhver Religion.

Det Skib, der bringer eders Kolonier unge Mennesker, som ere friske og stærke; unge Piger, som ere arbeidsomme og dydige, vil af alle eders Skibe være det, der har den rigeste Ladning. Det vil bringe Sæden med sig til en evig Fred imellem eder og de Indfødte.

Formerer ikke allene Produkterne, men formerer ogsaa Agerdyrkerne, Forbrugerne, og tilligemed dem

Vindskibeligheds- og Handels-Grene af ethvert Slags. Der staar endnu meget tilbage for eder at giøre, saalænge eders Kolonister ikke komme eder i Møde paa Havet; saalænge de ikke indfinde sig ligesaa talrige paa eders Strandbredder, som eders Kiøbmænd paa deres.

Straffer de Forseelser, eders egne begaae, strængere end de Indfødtes. Paa denne Maade er det, I skulle bibringe disse Agtelse for Lovenes Hellighed.

Enhver Betient, der er, jeg siger ikke overbeviist, men blot mistænkt for mindste Udsugelser, kaldes strax tilbage. Straffer enhver beviist Bestikkelse paa Stedet selv, at ikke nogen skal fristes til at byde, hvad der er andre en Skiændsel at modtage.

Alt er forloret, saalænge eders Betienter ikke skulde være andet end beskyttede og ilde berygtede Mennesker; beskyttede, som det er kun om at giøre, at lægge sig Formue til ved et frahaands Plynderie; ilde berygtede Mennesker, som gaae til eders Kontorer eller Faktorier, for der at skiule deres Skiændsel. Ingen Redelighed er saa befæstet, at man kan, med Sikkerhed udsætte den for at passere Linien.

Dersom I ere retfærdige, dersom I ere Menneskeligsindede, vil man forblive hos eder; man vil giøre mere; man vil forlade langt bortliggende Lande, for at opsøge eder.

Indretter nogle Hviledage. Indstifter Fester, men blot borgerlige, og velsignede være I for bestandig, dersom den gladeste af disse Fester høytideligholdes til Erindring om den Dag, da I først kom til Landet.

Opfylder redelig de Traktater, I have sluttet. Eders Allierede finde deres Fordeel ved dem, hvilket er den eneste lovmessige Sikkerhed for deres Vedvarenhed. Dersom jeg har lidt Skade enten ved min Ukyndighed,

eller eders Træskhed, er Eeden til ingen Nytte. Baade Himmel og Jord vil løse mig fra den.

Saalænge I ville skille den Nations Vel, der har modtaget eder, fra eders egen Fordeel, ville I blive Undertrykkere, Tyranner. Velgiørenhed er det eneste, der kan giøre Fordring paa, at blive elsket.

Dersom den, der boer ved Siden af eder, nedgraver sit Guld, da værer forsikrede paa, at I blive forbandede derfor.

Til hvilken Nytte ville I modsætte eder en Forandring, der upaatvivlelig er langt borte, men som ikke desmindre vil gaae for sig uagtet alle eders Anstrængelser derimod? Den Verdens Deel, I have bemestret eder, maa nødvendig rive sig løs fra den, som I beboe. Havet vil da kun blive Skilsmisse imellem tvende Venner, tvende Brødre. Hvilken saa stor Ulykke seer I da deri, I uretfærdige, I grusomme og ubøyelige Tyranner!

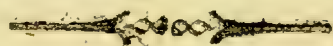
Viisdommens Arbeide er ikke evigt, men Daarskabens raver uophørlig og styrter snarlig om. Den første graver sine Træk, sine varige Træk i Steenklipper, den anden sine i Sand.

Etablissementer ere blevne oprettede og omstyrtede; Ruiner ere blevne opdyngede paa Ruiner; folkerige Strækninger ere blevne øde; Havne, der vrimlede af Skibe, ere blevne forladte; de Masser, der bleve sammenæltede af Blod, ere opløste, og have bragt Morderes og Tyranners sammendyngede Beenrader for Dagen. Det synes som Velstanden er Land for Land bleven forfulgt af en ond Genius, der taler vore forskiellige Sprog, men frembringer allevegne de samme Ulykker.

Maatte dog de Raserier, som vi øve mod hinanden, engang ophøre at hævne og fryde dem, der have været de første Offere for dem.

Maatte dog disse Tanker, der ere henkastede uden Konst, i den Orden, hvori de ere fremkomne, maatte de dog giøre et dybt og varigt Indtryk! Give Himlen, at jeg for Fremtiden kun havde eders Billighed og eders Viisdom at berømme! thi at rose er sødt, at laste er bittert for mit Hierte. Vi ville nu see, hvad Adfærd, de nordlige Magter i Europa have brugt i de Forsøg, de have giort paa, at faae Deel i Asiens Handel. Thi Overdaaden, der ogsaa har trængt sig ind til disse Jern- og Iis-Lande, har bragt dem til, at misunde andre Lande deres Rigdomme og det, der nydes ved dem.

Ende paa den fierde Bog.

Femte Bog

om

Danmarks, Ostendes, Sverrigs, Preussens, Spaniens, Ruslands Handel paa Ostindien. Vigtige Spørgsmaale om Europas Forbindelser med Indien.

De mægtigste Nationer have, ligesom de største Floder, ikke været noget i deres første Begyndelse. Det vilde være vanskeligt, at anføre en eneste siden Verdens Skabelse, som har udvidet sig af sig selv, er blevet rigere ved sig selv i en langvarig Rolighed, allene ved de Fremskridt, den har giort i Vindskibelighed, ved Hielp allene af sin egen Folkemængde. Naturen som frembringer Ørne og Duer, tilbereder ligeledes den vilde Horde, der engang skal styrte ind paa det fredsommelige Folk, som har dannet sig i dens Naboelag, eller som den støder paa i sine Omstreifninger. Det rene Blod i Nationerne, dersom det er tilladt at udtrykke sig saaledes, kan ligesaavel som det rene Blod i Familierne, ikke være uden af Øyebliks Varighed, med mindre nogle besynderlige Religions-Indretninger sætte sig derimod. Blandingen er en nødvendig Følge af en uendelig Mængde Aarsager, og allevegne fremkommer der af Blandingen enten en bedre eller slettere Stamme, eftersom Erobrerens Karakter og Sæder have lempet

sig efter det erobrede Folks Karakter og Sæder, eller det erobrede Folks Karakter og Sæder have givet efter for Erobrerens Karakter og Sæder. Blant de Aarsager, som fremskynde Forvirringen, er Udvandringen den, der fremstiller sig som den første og fornemmeste, der enten meer eller mindre hurtig bliver tilveyebragt af en gold Jordbund og et raat Opholdssted. Dersom det faldt Ørnen let, at faae sin Underholdning paa de øde Klipper, hvor den er kommen til Verden, da skulde den ikke med lynsnar Fart, med halvaabet Næb og udspændte Kløer angribe det uskyldige Smaaqvæg, der græsser ved Foden af dens steyle Boepæl. Men hvad giør den krigerske og graadige Fugl? Efterat den har bemægtiget sig sit Rov, vender den tilbage til Toppen af sit Field, for ikke at nedstige derfra, førend ny Trang frister og opfordrer den dertil. Paa samme Maade gaar Barbaren frem mod sin kultiverede Naboe, og dette Plynderie skulde blive evigt, dersom Naturen havde mellem Landenes Indbyggere, mellem Folkene paa Biergene og dem i Sletterne eller Moradserne sat den samme Skranke, som den, der skiller de forskiellige Dyre-Slægter fra hinanden.

---

1. Gamle Revolutioner i Danmark.

Det er en temmelig almindelig vedtagen Mening, at i de allerældste Tider beboede Cimbrerne det Cimbriske Chersones ved Enden af Tydskland, som i vore Dage er bekiendt under Navn af Holsten, Slesvig og Jylland; og at Teutonerne beboede Naboe-Øerne. Hvad enten disse tvende Folkeslag havde fælles Herkomst eller ikke, saa gik de begge samlede og i Forening som Nation ud af deres Skove eller Moradser for i Gallien at søge sig Bytte, Ære og et mildere Klima. De belavede sig endog paa at gaae over Alperne; da Rom troede, det var paa høy Tid, at sætte Demning for en Strøm, der rev alt med sig. Disse Viidmænd seyrede over alle de Generaler, som denne stolte Republik sendte imod dem, indtil det mærkelige Tidspunkt, da de bleve udryddede af Marius.

Deres Land, der var bleven næsten ganske øde efter denne gyselige Tildragelse, blev paa ny befolket af Skyther, som, forjagede af Pompeius fra den vidtløftige Strækning imellem Pontus Euxinus og det Caspiske Hav, droge mod Nord og Vesten i Europa, og undertvang sig de Nationer, de fandt paa deres Vey. Rusland, Saxen, Vestfalen, det Cimbriske Chersones lige til Finland, Norge og Sverrig, bragte de under Aaget. Man paastaaer, at Odin, deres Anfører, kun giennemstreifede saamange Lande, kun søgte at undertvinge dem, for at reise alle Gemytter mod Romernes frygtelige forhadte og tyranniske Magt. Den Giæring, han ved sin Død efterlod sig i Norden, virkede saa godt i Løndom, at nogle hundrede Aar derefter gik alle disse Nationer i fælles Samfund løs paa dette Rige, der var en Fiende af al Frihed, og havde den Trøst at kuldkaste det, efter at de havde svækket det ved flere gientagne Rystelser.

Danmark og Norge saae sig uden Beboere efter disse hæderlige Tog. Lidt efter lidt bragte de i Stilhed deres Sager i Stand igien og begyndte at bringe sig i Omtale henimod Begyndelsen af det ottende Aarhundrede. Det var nu ikke længere Landjorden, der tiente til Skueplads for deres Tapperhed; Oseanet aabnede dem en anden Løbe-Bane. Omringede af tvende Have saae man dem ganske hengive sig til Søerøverie, som altid er Skibsfartens første Skole hos ukultiverede Nationer.

De forsøgte sig først paa Naboe-Staterne, og bemægtigede sig de faa Koffardie-Skibe, som seylede i Øster-Søen. Disse første heldige Udfald giorde dem dristige og satte dem i Stand til at vove sig til vigtigere Foretagender. Med deres Røverier foruroligede de Skotske, Irlandske, Engelske, Flanderske, Franske, ja endog de Spanske, Italienske og Græske Vande og Kyster. Ofte trængte de sig ind i det Indre af disse vidtløftige Lande, og de stege til en saadan Høyde, at de erobrede Normandiet og Engelland, der endnu have disse Navne af dem. Uagtet den Forvirring, der hersker i disse barbariske Tiders Aarbøger, kan man dog komme til at skielne nogle af Aarsagerne til saamange besynderlige Tildragelser.

For det første havde de Danske og de Norske den heftige Tilbøyelighed til Søerøverie, som man altid har mærket hos de Folkeslag, der boe nær ved Havet, naar de ikke holdes tilbage af gode Sæder og gode Love. Vanen maatte giøre dem fortrolige med Oseanet, hærde dem mod dets Rasenhed. Da de ikke dyrkede Jorden, lagde sig kun lidet efter Fæedrivt og Jagten skaffede dem kun ringe Underholdning i et Land, der var bedækket med Snee og Iis, saa var der intet, som bandt dem til deres Hiemstand. Den lette Sag, det var dem, at bygge Flaader, der kun vare nogle plumpt

sammenslagne Bielker, til at seyle langs Kysterne med, satte dem i Stand til at reyse allevegne om, giøre Landgang, plyndre og indskibe sig igien. Søerøver-Haandværket var for dem, hvad det havde været for Grækenlands første Helte — Ærens og Lykkens Bane — det hæderværdige Hverv, der bestod i at foragte alle Farer. Denne Fordom gav dem et uovervindeligt Mød i deres Ledings-Tog, der snart foretoges i Forening mellem forskiellige Anførere, snart i ligesaa mange særskilte Tilrustninger, som der vare Folkefærd. Disse pludselige Overumplinger, der giordes hundrede Steder paa een Gang, gave Indbyggerne paa de Kyster, der vare slet forsvarede, fordi de var slet regierede, det bedrøvelige Alternativ, enten at lade sig nedsable, eller at kiøbe deres Liv med at levere alt, hvad de havde.

Endskiønt denne Ødelæggelses-Syge var en Følge af det vilde Liv, som de Danske og Norske førte, en Følge af den plumpe og aldeles krigerske Opdragelse, de fik, var den dog egentligere et Værk af Odins Religion. Denne sviigfulde Erobrer gav, dersom man kan udtrykke sig saaledes, ved sine blodige Læresætninger disse Nationers Grusomhed et Anstrøg af noget ædelt og høyt. Han vilde, at alt, hvad der brugtes til Krigen, Kaarder, Strids-Øxer, Hellebarder, Landser, skulle forgudes. Man beseglede de helligste Forpligtelser med disse Redskaber, der vare saa kiere. En Landse, der var opreist midt paa Marken, kaldte til Bøn og Ofringer. Odin selv, der ved sin Død blev sat i de Udødeliges Klasse, blev den fornemmeste Guddom i disse gyselige Lande, hvor Klipperne og Skovene vare farvede og indviede med Menneske-Blod. Hans Tilhængere troede, at de ærede ham med at kalde ham Krigshærenes Gud, Nedsablingernes Fader, Udryddederen, Mordbrænderen. Naar Heltene gik i Kampen giorde de Løfte, at ville sende ham et vist Antal Siæle,

som de helligede ham. Disse Siæle vare en Told til Odin. Man troede i Almindelighed, at denne Gud viste sig i Trefningerne, snart for at beskytte dem, der forsvarede sig tappert, snart for at fælde de lykkelige Offere, som han bestemte til Døden. De fulgte ham til Himmelens Bolig, der kun stod aaben for Krigere. Man løb i Døden, i Piinsler for at fortiene sig denne Belønning. Den hævede disse Folks Kriger-Lyst til det høyeste Sværmerie, til en hellig Tørst efter Blod.

Kristendommen kuldkastede alle de Begreber, der udgiorde Kiæden i en saadan Lærebygning. For at arbeide med Nytte paa deres Proselyters Underviisning, var dens Prædikantere nødvendigt at faae dem til at blive paa Sted, og det lykkedes dem at give dem Afsmag for det omflakkende Liv ved at anvise dem andre Midler til Underholdning. De vare lykkelige nok til at bibringe dem Lyst til Agerdyrkning og især til Fiskeriet. Den store Mængde Sild, Havet paa den Tid bragte til deres Kyster, forskaffede dem et meget let Nærings-Middel. Det overflødige af denne Fisk blev snart omtusket for det Salt, der var nødvendigt til at konservere det øvrige. Ved eens Troe, nye Forhold, gienfidige Fornødenheder og en stor Sikkerhed opmuntredes disse fremspirende Forbindelser. Forandringen blev saa fuldkommen, at man efter de Danskes og Norskes Omvendelse ikke finder i Historien det mindste Spor til deres forrige Ledings-Tog og Røverier.

Den nye Aand, der syntes at besiæle Norge og Danmark, maatte Dag for Dag udvide deres Forbindelse med de andre Europas Folkeslag. Til Uheld blev den afbrudt ved den Overmagt, Hanse-Stæderne tiltoge sig. Endog efter at denne store og besynderlige Forbindelse havde tabt sig, vedligeholdte Hamborg sig i den Overlegenhed, den havde faaet over alle dem, der stode under Dansk Herredom. De havde giort Begyndelse

med at sønderbryde de Baand, som havde fængslet dem til dette Slags Monopol, da en Begivenhed, der er synderlig nok til at blive anmærket, bestemte dem til at seyle paa Ostindien.

2. Danmark anlægger Handel paa Ostindien.

En Hollandsk Faktor ved Navn Boschower, havde faaet det Hverv af sin Nation, at oprette en Handels-Traktat med Keyseren paa Ceylon. Han satte sig saaledes i Gunst hos denne Monark, at han giorde ham til President i sit Stats-Raad, til sin Admiral og gav ham Navn af Fyrsten af Mingone. Drukken af disse Ærestitler skyndte Boschower sig med at reyse tilbage til Europa, for at kroe sig af dem i hans Landsmænds Øyne. Den Ligegyldighed, hvormed disse Republikanere modtoge Slaven, der var krøben ud af et Asiatisk Serail, smertede ham græsselig. I sin Ærgrelse begav han sig til Kristian den fierde Konge i Danmark, for at tilbyde ham sin Tieneste og den Anseelse, han stod i paa Ceylon. Hans Forslag bleve antagne. Han reyste 1618 med sex Skibe, hvoraf tre tilhørte Regieringen, og tre det Kompagnie, som var blevet oprettet for at drive Handel paa Ostindien. Hans Død, der indtraf paa Overreysen, tilintetgiorde de Forhaabninger, man havde giort sig. De Danske bleve ilde modtagne paa Ceylon, og deres Anfører Ove Giedde til Tommerup saae ikke nogen anden Udvey end at føre dem til Tanjaour, der er en Deel af Fastlandet, som ligger nærmest ved dennne Øe.

Tanjaour er en liden Stat, der er kun 100 Mile hvor den er længst, og 80 Mile hvor den er bredest. Den er paa denne Kyst den rigeste Provinds paa Riis. Denne Natur-Rigdom, en Mængde almindelige Manufakturer, en Mængde Farve-Rødder bringe dens offentlige Indtægter til næsten en Million Rigsdaler.

For dens Velstand maae den takke den Fordeel, at den bliver vandet af Caveri, en Flod, der har sit Udspring paa Gâtherne. Efter at Vandet i den har giennemløbet en Strækning af meer end 400 Mile, deler det sig ved Indgangen i Tanjaour i tvende Arme. Den østligste faar Navn af Colram. Den anden beholder Navnet Caveri, og deler sig atter i endnu fire Grene, som alle løbe i Riget, og befrier det fra den gruelige Tørke, der i en stor Deel af Aaret forbrænder den øvrige Coromandel-Kyst.

Formedelst denne lykkelige Beliggenhed, ønskede de Danske at anlægge et Etablissement i Tanjaour. Deres Yttringer bleve gunstigen modtagne. Man overdrog dem en frugtbar og befolket Strækning, hvorpaa de først byggede Trankebar og siden efter Fortet Dansborg, der er tilstrækkelig til at forsvare baade Reeden og Byen. Paa deres Side forpligtede de sig til at erlægge en aarlig Kiendelse af 2000 Pagoder, som de endnu betale.

Omstændighederne vare meget gunstige til at lægge Grundvolden til en betydelig Handel. Trykkede under et fremmet Aag giorde Portugiserne sig kun liden Umage for at beholde deres Besiddelser. Spanierne sendte kun Skibe til Molukkerne og Philippinerne. Hollænderne arbeidede kun paa at blive Herrer af Speserie-Handelen. Engellænderne følte til deres Fædernelands Uroligheder endog i Indien. Alle disse Magter saae med Ærgrelse denne nye Rival, men ingen lagde ham Hindringer i Veyen.

Derved skede det, at de Danske, uagtet det ringe Sammenskud, de første Gang giorde, ikke beløb sig høyere end til 18,09614 Rigsdaler, dog dreve temmelig betydelige Kiøbmandsskaber i alle Dele af Indien. Til Uheld fik det Hollandske Kompagnie en saa afgiort Overvægt, at det udelukkede dem fra de Handels-Plad-

ser, hvor de havde handlet med største Fordeel; og til endnu større Ulykke tillode de Stridigheder, der rystede Norden i Europa, ikke denne nye Kolonies Moderland, at befatde sig med saa langt fraliggende Anliggender. Uformærkt tabte de Danske i Trankebar Agtelse, baade hos de Indfødte, der ikke giør noget af Folk, uden i Forhold til deres Penge, og hos de rivaliserende Nationer, mod hvilke de ikke kunne staae sig i Handelen. Denne vansmægtende Forfatning nedslog deres Mod. Kompagniet leverede sit Privilegium tilbage, og overdrog Regieringen sine Etablissementer, til Skadesløsholdelse for de Summer, det skyldte den.

3. Forandringer, som de Danskes Handel paa Ostindien har været underkastet.

Et nyt Selskab reyste sig 1670 paa Stumperne af det gamle. Kristian den femte giorde det i Skibe og andre Midler en Foræring, der blev anslaaet til en 69,073 Rigsdaler og Interessenterne sammenskiøde 162,800 Rigsdaler. Dette andet Forsøg, der blev giort uden tilstrækkelige Kapitaler, blev endnu mere uheldigt end det første. Efter nogle faa Expeditioner blev Kontoret i Trankebar overladt til sig selv. Til dets egen og dets elendige Besætnings Underholdning havde det intet andet end dets lille Territorium og tvende Skibe, som det fragtede bort til Landets Kiøbmænd, der seylede paa de Indiske Havne. Endog disse Hiælpe-Kilder manglede det undertiden, og for ikke at døe af Hunger, saae det sig nødt til at pantsætte tre af de fire Bastioner, som udgiorde Fortet. Neppe satte man det i Stand til at expedere hver tredie eller fierde Aar et Skib til Europa med en maadelig Ladning.

Medlidenhed syntes at være den eneste Følelse en saa fortvivlet Forfatning kunde opvække. Imidlertid vakte dog Misundelsen, som aldrig sover, og Gierrig-

heden, som foruroliges ved alt, de Danske en forhadt Krig. Rajaen i Tanjaour, som adskillige Gange havde afskaaret dem Forbindelse med Oplandet, anfaldte dem 1689 efter Hollændernes Tilskyndelse endog i Trankebar selv. Denne Fyrste var i Begreb med at indtage Stedet efter 6 Maaneders Beleyring, da det blev understøttet og befriet af Engellænderne. Denne Tildragelse havde ikke og kunde ikke have betydelige Følger. Det Danske Kompagnie blev ved at skrante. Dets Aftagelse blev endog Dag for Dag større. Det døde ud 1730.

Af dets Aske opstod to Aar derefter et nyt Selskab. Den Gunst, man ødslede paa det, for at sætte det i Stand til at kunne drive Handelen sparsomt og frit, er Beviis paa, hvor vigtig Regieringen ansaae denne Handel. Dets udeluttende Privilegium skulde vedvare i 40 Aar. Hvad det forbrugte til sine Skibes Udredning og Tiltakling blev fritaget fra alle Afgifter. De Haandværkere i Landet, som det satte i Arbeide, og dem, det lod komme fra fremmede Lande, stode ikke under de Laugs-Artikler, der fængsler Vindskibeligheden i Danmark, som i det øvrige Europa. Man fritog det fra at bruge Stemplet Papir i dets Handels-Anliggender. Det havde fuldkommen Jurisdiktion over dets Betiente, og Direkteurernes Kiendelser kunde ikke indstævnes, med mindre de tilkiendte Livs- og Æres-Straffe. For at bortfierne endog Skyggen af al Tvang, havde Kongen frasagt sig den Ret — han som Kompagniets fornemmeste Interessent burde have — til at befatte sig med Kompagniets Bestyrelse. Han havde ingen Indflydelse paa Valget af civile eller militaire Betiente, kun forbeholdte han sig at udstæde Bestalling til Gouverneuren i Trankebar. Han forbandt sig endogsaa til at ratificere alle de politiske Konventioner,

som man kunde ansee for gavnligt, at oprette med de Asiatiske Magter.

Til Giengiæld for saamange Opofrelser fordrede Regieringen kun een Prosent af alle de Ostindiske og Chinesiske Handelsvarer, der bleve udførte, og 2½ Prosent af dem, der forbrugtes i Landet.

Denne Oktroi var aldrig saasnart bleven tilstaaet, førend man giorde sig Umage for at faae Interessentere. For saameget des lettere at komme til dem, inddelte man Kapitalerne i tvende Slags. Det ene Slags, som man kaldte den faste Kapital, blev bestemt til at indkiøbe alt hvad det gamle Kompagnie eyede i Europa og Asia. Det andet Slags gav man Navn af den løbende Kapital fordi den hvert Aar blev fastsat efter Antallet af, og Bekostningerne paa de Skibe og Ladninger som man ansaae passende at udrede. Det stod til enhver Aktie-Eyer, om han vilde eller ikke vilde tage Deel i disse Udredninger, hvorover Beløbet blev opgiort ved Enden af enhver Reyse; men ingen unddrog sig derfra. Formedelst denne Indretning var Kompagniet et bestandigt Selskab i Henseende til dets faste Kapital, og i Henseende til dets løbende Kapital et aarligt Selskab.

Det syntes vanskeligt at fastsætte, hvilke Omkostninger, enhver af disse tvende Slags Kapitaler burde bære. Det blev altsammen bragt lettere i Rigtighed end man havde ventet. Man vedtog, at den løbende Kapital kun skulde afholde de nødvendige Bekostninger paa Skibenes Indkiøb, Udredning og Ladninger. Alt det øvrige skulde gaae paa den faste Kapital, som for at holde sig skadesløs, skulde forlods hæve 10 Prosent af alle Asiatiske Handelsvarer, som solgtes i Europa, og endnu fem Prosent af alt hvad der gik fra Trankebar.

Kompagniet bestod 1772 af 1600 Aktier, hver til omtrent en 1650 Rigsdaler, der udgiør en Kapital af 2,640000 Rigsdaler. Disse Aktier bleve siden efter delte i tre, hvorved Antallet paa dem blev 4800, hver til 500 Rigsdaler, hvilket udgiør en Kapital af 2,400,000 Rigsdaler.

Med denne Kapital, der altid var i Drift, expederede Interessenterne i de 40 Aar, Oktroyen varede, 108 Skibe. Disse Skibes Ladninger beløb sig i Penge til noget mindre end 18 Millioner og i Handelsvarer til noget over 2 Millioner, hvilket giør i alt en 20 Millioner Rigsdaler. Deres Retour-Ladninger bleve solgte for næsten en 40 Millioner. Deraf forbrugte Danmark ikke engang for 8 Millioner, der blev altsaa udført for en 32 Millioner. Man omdele disse Summer atter paa Aarene, og det vil da befindes, at der aarlig er bleven solgt for en Million, at Landet deraf ikke har forbrugt for 200,000 Rigsdaler, og at der altsaa er aarlig gaaet for en 800,000 Rigsdaler til Fremmede. I Forhold er der intet af de andre Ostindiske Kompagnier, der har afsat saameget til Fremmede, med Grund kan dette derfor ansees for et af dem, der har været sit Land til fortrinlig Nytte.

Udbytterne vare meget uordentlige i al den Tid, Privilegiet varede. De skulde have været betydeligere, dersom en Deel af Fordelene ikke var ordentligen bleven oplagt til Handelens Forøgelse. Ved denne vise og vel igiennemtænkte Fremgangsmaade, lykkedes det Interessenterne, at tredoble deres Kapitaler, uagtet den Statue til Hest, som i Interessenternes General-Forsamling 1754 blev besluttet at reyse Frederik den Femte, skal have kostet Kompagniet imellem 4 og 500000 Rigsdaler.

Dette Mindesmærke, som er et af de skiønneste og fuldkomneste der gives af det Slags, er ikke, som

saamange andre, Frugten af en blind og tosset Beundring af krigerske Bedrifter, der, som oftest kun bleve mærkværdige af de Ulykker, hvormed de fyldte Jorden. Sin Tilværelse kan det kun tilskrive den Kierlighed, som denne Fyrste forhvervede sig af sit Folk ved sin overmaade store Velgiørenhed og den virksomme Beskyttelse, han bestandig viste, Agerdyrkningen, Handelen, Skibsfarten og alle de Konster, der kunne giøre Landet enten riigt eller berømt. Dersom Kompagniet i denne Henseende forekom Nationens Ønske, skylder Nationen det uden Tvivl saameget større Erkiendtlighed derfor, som foruden det, at den har vundet et af Konstens største Mesterstykker, ere alle Bekostningerne derpaa giorte hos den selv, og dog have Fremmede bidraget meget dertil, efterdi der paa den Tid var en god Deel af dets Aktier, som tilhørte dem.

4. De Danskes senere Forfatning i Ostindien.

Da Kompagniets Privilegium løb ud den 12te April 1772, søgte Regieringen — der i nogen Tid havde arbeidet paa, at give denne Handel og sine Etablissementer i Indien en bedre Indretning, saavelsom og at bringe en bedre Orden i nogle oekonomiske Anliggender, som stode i Forbindelse dermed — saameget som det stod til den, at lede Tingene derhen ved en Oktroy, der var bedre indrettet end den gamle, og den lod den forelægge for Aktie-Eyerne i Begyndelsen af Aaret 1772 paa det Forlangende, som allerede endeel Gange var giort derom fra deres Side.

Denne Oktroy var paa 20 Aar. Den hiemlede Kompagniet alle Privilegier og alle de Fortrins Rettigheder, som forhen vare det tilstaaede og det billigen kunde ønske sig til Opmuntring for dets Handel og dets Anliggenders Fremme. Men da den gamle Oktroy ikke nær havde frembragt alt det gode, som Regieringen

havde Ret til at ønske for hvad den havde afstaaet det i Indien; da den paa den anden Side kunde give Anledning til mange Misbrug, Kongens Indtægter til Fornærmelse; da Regieringen paa den Tid isærdeleshed havde Øyne paa endeel andre Anliggender, som vedrørte denne Handels Drivt, med hvilke den ikke havde befattet sig under den forrige Oktroy; da endelig nogle faa Personer let kunde undertvinge sig Kompagniets Bestyrelse, efter den Maade, der voteredes paa efter denne Oktroy; ansaae Regieringen det for uundgaaeligt at giøre en anden Indretning i forskiellige Punkter, som stode i Forbindelse med disse Anliggender, overladende Interessenterne i det øvrige den fuldkomneste Frihed til at giøre yderligere Foranstaltninger til deres Sagers Bestyrelse, saaledes som de kunne ansee det fordelagtigst for dem.

Istedet for altsaa at overdrage den — egentlig saa kaldte — Indiske Handel udelukkende til Kompagniet, som den altid havde været, hvilket kunne have udsat de Danske Etablissementer for endnu, medens denne Oktroy varede, at forblive i den Afmagt, som man i saa lang Tid havde beklaget sig over, blev det i denne Oktroy fastsat, at Handelen paa China altid skulde i eet og alt forblive uadskillelig fra Kompagniet; men at det skulde være alle Kongens Undersaatter uden Forskiel, og alle Fremmede, som ville give sig i Selskab med dem til denne Handel, tilladt at handle i alle Havne paa alle Steder i Indien paa hiin Side Forbierget Gothaab, saavel fra Havn til Havn i Indien som ved Indførsel til og Udførsel fra Europa, ligesaa frit som Kompagniet, og med de samme Rettigheder, som dette havde fra Regieringens Side; dog paa følgende Vilkaar: 1) At Skibene, som bruges dertil, skulde være byggede i Kongens Stater og til deres Af-

reyse udredede i en af Rigets Havne. 2) At disse Skibe ved deres Udredning fra Europa skulde tage i det mindste for 3000 Rigsdaler Handelsvarer, som vare fabrikerede i Riget, paa hvilke man dog gotgiøre Rederne de Præmier, som kunde blive tilstaaede dette Slags Varers Udførsel. 3) At for Indførselen til Indien, skulde de ved deres Afreyse fra Europa efter Redernes eget Valg betale, enten 2 Prosent af Ladningens Værd, Guld- og Sølv-Myndt iberegnet, eller 15 Rigsdaler af hver Kommers-Læst, der udgiør omtrent 3 Tønder Fransk. 4) At alle de Handelsvarer, der føres hiem fra Indien til Europa, hvoriblandt det under Konfiskations Straf er forbudet, at indbefatte nogen Chinesisk Vare, skulde sættes til offentlig Auktion i Kiøbenhavn eller i en anden Bye, hvorom Kompagniet kunde blive enigt med Rederne, dersom Omstændighederne skulde udfordre det, og at der da betales det 8 Prosent af hvad de udbringes til. 5) At i Henseende til Handelen fra Havn til Havn i Indien, skal der betales 4 Prosent Indførsels-Told i Trankebar og de andre Kompagniets Steder af de Handelsvarer, som ere tagne paa hiin Side Gothaab, og kun 2 Prosent af dem paa denne Side Gothaab, ligesom og af dem der udføres, som ikke ere bestemte til Europa, hvilke sidste da ikke skulde afholde mere end de 8 Prosent, der ere paalagte deres Salg. Ved denne kloge Indretning fik Kompagniet Gotgiørelse for alt hvad det kunde komme til at tabe, dersom Privathandlere vilde give sig af med denne Handel, og tillige en ny Spore til, selv at drive den med al muelig Virksomhed, dersom det vilde beholde Fordelene ved den.

Enten man havde erfaret, eller man kun frygtede for Misbrug af den Fritagelse for Afgifter, som man forhen havde tilstaaet Kompagniet paa alt hvad det maatte bruge til dets Skibes Bygning og Udredning,

eller maaskee endog, fordi man kun har villet lette Bestyrelsen i denne Green af den offentlige Administration, betager den nye Oktroy det denne Frihed, men giver det Vederlag derfor ved at tilstaae det en Gotgiørelse af 15 Rigsdaler for hver Skibs-Læst, og 3 Rigsdaler for hver Mand, der tager Tieneste paa dets Skibe ved deres Udredning fra Kiøbenhavn.

Denne Oktroy paalægger ogsaa Kompagniet, saavelsom de Private, at indtage i det mindste for 3000 Rigsdaler Handelsvarer, der ere fabrikerede i Riget, paa ethvert Skib, det expederes til Indien; og for 4000 Rigsdaler paa dem, der blive bestemte til China, med Forbeholdenhed af den omtalte Præmie, dersom den finder Sted.

Ved en anden Artikel i denne Oktroy er det fastsat, at isteder for de Afgifter, Kompagniet forhen betalte af de Handelsvarer, det bragte til Kiøbenhavn, og som vare mindre eller større, eftersom Varerne vare bestemte til Forbrug i Riget eller Afsætning til Fremmede, hvilket siden efter drog mange Formalitæter efter sig, som bleve meget fortrædelige baade for Kompagniet og Private, som udførte dem, skulde alle disse Handelsvarer uden Hensyn til deres Bestemmelse betale uden Forskiel og i al Afgift 2 Prosent, af hvad de ved Salg udbragtes til; Silkevarer og Kaffe dog undtagne, som begge, naar de skulle afsættes i Landet, skulde betale Tolden, eftersom man fandt det passende og hvoraf da den sidste desuden skulde betale Konsumtionen, saaledes som den blev fastsat for denne Vare. Men disse Anordninger for Kaffeen og Silkevarerne kunde ikke have megen Indflydelse paa Kompagniets Handel, eftersom disse tvende Artikler aldrig have været af nogen synderlig Betydenhed i dets Spekulationer. Derimod kunde det ikke andet end befinde sig meget vel ved den

simplere Indretning man gav de Afgifter, der allerede vare dets andre Handels-Artikler paalagte.

Det samme kan man sige om den Beslutning, Kongen end videre tog i denne Oktroy: At afstaae fra den Ret, han forhen havde, at lade et vist Antal Baller Handelsvarer komme fragtfrie med ethvert hiemkommende Skib. Istedet derfor har han hellere villet, at Kompagniet for Fremtiden erlagde en Gotgiørelse til hans partikulær Kasse, i Forhold til det Antal Skibe, der aarlig komme fra China, som for eet Skib er fastsat til 5000, for to til 8000, for tre og derover til 10000 Rigsdaler. Derved er Kompagniet blevet sikker for Konkurrense i Salget af de Artikler, hvoraf Ladningerne bestaae, og det Rum, det vinder i dets Skibe, hvoraf det nu selv kan benytte sig til sin Fordeel, erstatter det rigelig disse Gotgiørelser.

Den mærkeligste Forandring i denne Oktroy er den, hvormed Kongen har beviist, hvormeget det ligger ham paa Hierte, at hævde enhver Aktie-Eyer sine Rettigheder og forsikre Kompagniet den største Frihed, mueligt er, i dets Forhandlinger og derfor frasagt sig, saavel for sig selv, som for alle og enhver i den Kongelige Familie, der nogensinde kunde have, — være sig end aldrig saamange Aktier deri, alle de Stemmer, som disse kunne give dem Rettighed til, men tillige derhos befalet, at for Fremtiden skal ingen Interessent i Kompagniet, hvormange Aktier, han end kunde staae for, kunne have flere end tre Stemmer i dets Forsamlinger, enten for sig selv eller i Kommission for andre. Efter den gamle Oktroy behøvede man kun at være Eyer af een Aktie for at have een Stemme, af 3 Aktier for at have 2, af 5 til at have 3, og saaledes fremad i dette Forhold indtil 20 Aktier, som gav Rettighed til at have 12 Stemmer. Da man saaledes kunde have 12 Stemmer for sig selv, og man, ved Misbrug af

en af Artiklerne i den forrige Konvention, havde indført, at man tillige paa samme Tid kunde votere for de fraværende Aktie-Eyere, hvis Fuldmagter man havde, ja endog for saamange Stemmer, som Antallet paa deres Aktier gav dem, og der tillige var en stor Deel Aktier, som tilhørte Fremmede, saa fulgte deraf, at et temmelig lidet Antal i Kiøbenhavn boesiddende Interessentere, der havde tilvendt sig disse Fremmedes Tillid, havde derved faaet en saadan Overvægt i Kompagniets Forhandlinger, at denne paa en vis Maade tilintetgiorde den virkelige Stemme-Flerhed og satte, saa at sige, hele Kompagniets Bestyrelse under deres Selvraadighed. Hvor fordelagtige Begreber, man end udenlands har kunnet giøre sig om denne Voterings-Maade, seer man dog let, at alting fordrede denne Forandring, og at der aldrig kunde være noget mere stridende mod god Orden og sund Fornuft end den forrige Maade at stemme paa. Ogsaa blev det ved Oktroyens Fremlæggelse for Interessenterne, dem især betydet fra Regieringen, at Kongen havde fast besluttet, ikke at giøre nogen Forandring i denne ny Indretning.

Det var ikke at vente, at alle Interessenterne vilde være lige fornøyede med disse forskiellige Forandringer, og man maae tilstaae, at deriblant vare endeel, der gik ud paa Ting, som vare alt for væsentlige for denne Handel, til at man kunde indgaae dem paa de fraværende Aktie-Eyeres Vegne, uden at have deres udtrykkelige Fuldmagt dertil. I Følge deraf blev den nye Oktroy kun antaget af de tilstædeværende paa det Vilkaar, at den skulde ansees som udstædet for et nyt Kompagnie; at de daværende Interessentere skulde derfor have Frihed til at trække deres Kapitaler ud af det; at de skulde have to Maaneders Frist til at bestemme sig for hvad de i denne Henseende kunde agte gavnligst for den; at efter denne Tids Forløb skulde de Aktie-Eyere,

som allerede havde fornyet deres Aktie-Breve, foretrækkes alle andre til at faae de Aktier, der endnu kunde være tilbage at faae. Regieringen bifaldte denne Beslutning, og da det til den fastsatte Tid befandtes, at de forrige Eyere havde ladet sig skrive for alle Aktierne, saa blev der ikke mere Spørgsmaal om andet, end at bestemme Bestyrelses-Maaden efter denne Oktroys Forskrivt og efter det, som de Omstændigheder, hvori dets Handel da befandt sig, kunde synes at giøre fornødent.

For at opnaae dette Øyemeed, udnævnte Aktie-Eyerne en Kommitee af ni Interessentere, som de overdroge, at opsætte et almindeligt Reglement, i Form af en Konvention, hvorved Kompagniet for bestandig kunde være sikker paa en god Bestyrelse og dets Forvaltning i alle sine Dele ledes paa en bedre Maade. Denne Konvention blev forfattet i 41 Artikler. Efter denne er det, at Kompagniets Sager bestyres. En kort Udsigt over den vil sætte Læseren i Stand til at giøre sig et Begreb om Kompagniets Bestyrelse og de Regler, det følger for at udvide sin Handel.

For at give Kompagniet Fasthed, og uddrage det af den vaklende Forfatning, hvori det forhen havde været formedelst den Forskiel, der i dets Kapital blev giort paa fast Fond og løbende Fond, hvoraf den sidste kunde aarlig trækkes ud efter enhver Aktie-Eyeres Godtbefindende, blev det fastsat, at denne Forskiel skulde ikke have Sted for Fremtiden, og at man ikke mere skulde kunne opsige nogen Deel af sin Kapital, førend Oktroyen var udløben, da enhver Interessent kan imidlertid sælge sine Aktier, dersom han finder for godt at benytte sig paa anden Maade af sine Penge. Da denne Kapital stod paa den Tid paa en saadan Fod, at det forrige Kompagnies Aktier giældte efter dets Oprettelse hver 1500 Rigsdaler, blev det fastsat, at de skulde deles i 3, hver paa 500 Rigsdaler, paa det, at de kunne

saameget desto lettere forhandles, og at enhver Aktie-Eyer i Nødsfald kunde tillige dermed formindske hvad han vovede, dersom Omstændigheder, som forhen kunde have bestemt ham til at trække sin Andeel af den løbende Fond ud, nogensinde skulde bringe ham til at ønske det.

Da Trankebars Handel øyensynlig kunde modtage en langt anden Udvidelse, og følgelig blive af en langt større Fordeel, end den, man hidindtil havde fundet ved den, og da det for Resten var ganske afgiort, at man behøvede kun at anvende passende Kapitaler og en god Bestyrelse for at være sikker paa et lykkeligt Udfald, blev det fastsat, at man egentlig og allene deri skulde anlægge en Kapital af 500,000 Rigsdaler, iberegnet Værdien af de Etablissementer, Kompagniet har i Indien, der ere anslagne til 200,000 Rigsdaler, og at Fordelen man giorde derpaa skulde lægges til Kapitalens Forøgelse i fulde 10 Aar, uden at man i denne Tid maatte giøre noget Udbytte deraf til Aktie-Eyerne. Ved slig kraftigt Tilstød tilligemed det, man endnu i Tilfælde ventede sig af den Frihed, der ved den ny Oktroy var bleven Private tilstaaet til at handle paa Indien, meente man at dette Etablissement godt kunde bringes paa Fode, naar kun Kompagniet vilde forsikre sig sine Hensigters Udførelse ved gavnlige Veyledelser og fornemmelig ved at lade sig uafladelig give omstændelige Efterretninger om hele Forvaltningen i Indien. Man kan vente sig det af den Indretning, det har givet sin General-Direktion i Kiøbenhavn.

I de senere Tider havde den kun bestaaet af 3 Direkteurer, til hvilke man havde føyet 3 andre Interessentere under Navn af Hoved-Partisipantere, som skulde have et vaaget Øye med Sagernes Drift, men som uformærkt ikke fik andet at giøre, end at tage Deel i Forretningerne. Derved tilintetgiordes da ikke allene Hensigten med deres Indsættelse, men Interessenterne

maatte ogsaa nødvendigen forblive i den dybeste Uvidenhed om Kompagniets virkelige Forfatning og alle de Ting, som det kunde være dem vigtigt at være omstændelig underrettede om. Betænker man, at disse tre Direkteurer for det meste vare Mænd, som næsten havde fuldt Arbeide i deres egne Sager, og at de af Kompagniet fik en alt for ringe Løn, til at de kunde opofre det deres Tid, uden selv at lide betydeligt Tab derved, vil man strax indsee, at med alle de Sysler, et saa vigtigt og saa vidtløftigt Arbeide, som Kompagniets Bestyrelse førte med sig, var det umueligt, at den altid kunde være saa giennemtænkt, saa virksom og aarvaagen, som dets Fordele krævede; og naar Hoved-Partisipanterne, som skulde være Interessenternes Øye, ikke bleve andet end Medhielpere, hvoraf Direkteurerne betiente sig, til at gaae sig til Haande, saa var der intet andet end Haabet om en bedre Indretning, der kunde bringe kloge Folk til at sætte deres Kapitaler i dette Handelsforetagende.

Derfor har man da ogsaa sørget med ligesaa megen Omhue som Kyndighed i den ny Konvention. Der er syv Direkteurer, hvoraf en maae være erfaren i det Juridiske, en i Søevæsenet, en i de Indiske Lokal-Omstændigheder, og fire Kiøbmænd. De blive kun valgte paa tre Aar, men de kunne ved Aktie-Eyernes Stemmer vedblive i deres Poster. Foruden det, at de formedelst deres Antal ere bedre i Stand til at kunne passe Kompagniets Tieneste tilbørlig ved at dele Forretningerne imellem sig, er deres Administration endda bundet til faste Regler, fra hvilke de ikke maae afvige, under Straf af at være ansvarlige for alt, hvad der er af nogen Vigtighed. Det er desuden blevet Interessenterne forbeholdet, at de skulle blive underrettede om og selv afgiøre alt hvad der ikke hører til de løbende Forretninger eller er af nogen særdeles Vigtighed. For

endelig at kunne saa meget desto nøyere paapasse Direkteurernes Bestyrelse og tillige være bestandig forvisset om Kompagniets virkelige Forfatning, har man endnu fastsat, at Interessenterne skulde aarlig udnævne tre iblant sig, der, som Revisorer skulde være bemyndigede til, grundigen at undersøge alle Kompagniets Regninger og Bøger, der høre til det sidste Aars Operationer, og siden efter giøre deres Indberetning derom til Interessenterne, saavel mundtlig som skriftlig, med al den Omstændelighed, som dertil udfordres.

Det synes ikke, som man har kunnet tage klogere Forholds-Regler for at forvisse Kompagniet en god Bestyrelse og opmuntre alle Interessenterne til, at bidrage med Iver dertil isærdeleshed ved den Maade, hvorpaa man tillige har fastsat Stemme-Rettigheden. Man har allerede seet, at Oktroyen ikke mere tillod, at nogen, hvo det end var, maatte have mere end tre Stemmer. For at bestemme dette efter denne Oktroy, er man bleven enig om, at for at have een Stemme, maatte man være Eyer af tre Aktier, at man skulde have to Stemmer, naar man eyede femten, og tre naar man eyede tredive.

Efter at disse Forandringer vare trufne, syntes alt, at love Kompagniet god Velstand. Dets Aktier, som i Begyndelsen kun vare paa 500 Rigsdaler, stege meget snart til over 600 Rigsdaler, og der var al Sandsynlighed til at dette Held vilde gaae i det stigende. (I den Amerikanske Krig stege de til 15 — 16, ja endog til 1800 Rigsdaler, hvilket dog varede kun meget kort. Da Fredsslutningen giorde Ende paa dem, faldte de pludselig og bleve ved at falde meget stærk, næsten ned til 500 Rigsdaler, om ikke derunder. Dog varede det ikke længe førend de begyndte at stige igien, og de ville altid giælde mere eller mindre, eftersom de øvrige søefarende Nationers Krige give Kompagniet

Leilighed til at drive mindre eller større Handel, og dets Operationer løbe lykkelig eller mindre lykkelig af.)

Man veed, at den Ostindiske Handel i Følge sin Natur maae give megen stor Fordeel af sig, og at det kun er ved at drive den efter et slet Anlæg, eller ved at belæsse den med for svære Byrder, at den kan lade af at være fordelagtig. Man har seet, at de Byrder, der ere det Danske Kompagnie paalagte, ere meget taalelige i Indien, at de ere endnu lempeligere i Europa, saa der blant de andre Staters Ostindiske Kompagnier er intet, som kan udholde Sammenligning med dette. Alle ere de knusede under Bekostninger, som ere Handelen uvedkommende, medens dette kiender ikke til andre end dem, der høre til Handelsskabet. Da den ny Administration endnu dertil bragte den største Oekonomie i dets Handels Udgifter, og alle Interessenterne skulde for bestandig være lige berettigede til at vaage nøye over Bestyrelsen, ventede man, at det vilde blive vanskeligt, at der enten kunde indsnige sig store Misbrug eller at deres Forhaabninger skulde blive skuffede.

Kort efter indløb Efterretning fra Trankebar, at Gouvernementet der havde faaet sit Territorium betydelig udvidet ved en ny Afstaaelse af Kongen i Tanjaour, som mod en temmelig maadelig Sum havde overdraget det et nyt Distrikt, der ligger op til Trankebars Grændser, hvori der findes endeel store Aldeer, der ere fulde af Fabriker. Uden nogen synderlig Tilvext i Udgifter vilde denne ny Eyendom forøge Kompagniets Indtægter betydelig. Disse tilligemed de Summer, det havde bestemt til at understøtte og oplive denne Handel, haabede da Interessenterne, vilde sætte Kompagniet i Stand til at drage meget store Fordele deraf.

Forhen have de Skibe, der bleve expederede fra Europa til China, altid havt Faktoren med sig, der

skulde forskaffe dem Ladninger. Meget fornuftig har man troet, at Betiente, der opholdte sig bestandig hos denne Nation maatte bedre trænge sig ind i deres Tænkemaade, og lettere komme afsted med at kiøbe og sælge fordelagtig. Med Hensyn dertil er der blevet ansat fire faste Faktorer i Canton, for der at besørge det Selskabs Anliggender, som haver valgt dem.

De Danske havde forhen anlagt et lidet Etablissement paa de Nicobarske Øer. Det kostede ikke meget, men det gav ey heller noget af sig. Man har klogelig ophævet det som unyttigt *.

Kompagniet var kommet i Vane med at tilstaae Kiøberne mod given Sikkerhed Kredit paa endeel Aar. Denne Føyelighed satte det i den Nødvendighed, ofte at laane betydelige Summer i Amsterdam eller i Kiøbenhavn. Man har talt ivrig mod en Skik, der er ukiendt hos de rivaliserende Nationer. Maaskee vilde det have været farligt, at afskaffe den ganske, men man har indskrænket den inden for saadanne Grændser, der ere snævre nok til at forebygge al Mistillid.

Disse Handels-Prinsipier, der langt overgaae dem, som forhen bleve fulgte, har Kompagniet givet en fordelagtigere Virke-Kraft ved en Direktion, der er bedre indrettet, mere oplyst og nøyere paaseet.

Ogsaa er en almindelig Tillid bleven Frugten af disse vise Forbindelser. Endskiønt Udbyttet har kun været 8 Prosent 1773 og 10 Prosent 1774 og 1775, har man dog seet Aktierne give 25 til 30 Prosent i Fordeel. Deres Værdie vilde sandsynligen endnu være bleven meget større, dersom den indvortes Fred i Selskabet ikke til en Tid var bleven saa forargelig forstyrret.

Det gamle Kompagnie indskrænkede næsten alle sine Operationer til Handelen paa China. Af alle dem,

* Maaskee vil det endnu kunne blive vigtigt.
Overs. Anm.

det havde at vælge iblant, var det denne, hvorved der var mindst at vove og størst Fordeel at vente. Uden at forlade denne Rigdoms Kilde har man aabnet sig nogle andre, som længe havde været forsømte.

Malabar har man rigtig nok kun lidet fæstet sin Opmærksomhed til. Fordum fik man af Logerne i Coleschey og Calicut kun en 600 Sentner Peber aarlig. Indkiøbet deraf er vel ikke synderlig foroget. Men man har Grund til at haabe, at Handelen vil faae mere Fasthed i Bengalen.

Neppe havde de Danske ladet sig see i Indien, førend de satte sig ned i Chinchurat paa Ganges's Bredder. Deres Uheld bortfiernede dem fra dette rige Land i mere end et Aarhundrede. De viste sig der paa ny 1755 og vilde besætte Bankibasar, som havde tilhørt Kompagniet i Ostende. Handels-Misundelsen, der er bleven vort Sekulums herskende Lidenskab, lagde Hindringer i Veyen for deres Planer, og de saae sig nødte til at anlægge Frederiksnagor i Naboelaget. Dette Kontor kostede aarlig 500 Rigsdaler mere end dets Grund og dets Toldsteder gave af sig. Skiønt dette Tab var kun ringe, var det dog for stort til at Handels-Operationerne kunde bære det. Den Opmærksomhed, man efter Oktroyens Fornyelse havde, at sende Penge til dette alt formeget tilsidesatte Etablissement, begyndte at give det noget Liv, men det faldt snart tilbage til dets forrige Intet. Grunden til dets Uheld er, at det er bleven sat i en fuldkommen Afhængighed af Trankebar.

Denne de Danskes første Kolonie eyer et ypperligt Territorium, som, skiønt det har kun 2 Mile i Omkreds, havde dog forhen en Folkemængde af 30000 Siæle. 10000 boede i Byen selv. Nogle faa flere saae man i en stor Aldee, som var opfyldt med grove Manufakturer. Resten arbeidede med Nytte paa nogle andre mindre betydelige Steder. 300 Arbeidere, Faktorer,

Kiøbmænd og Soldater, vare alle de Europæere, der gaves i Etablissementet. Dets Indtægt var omtrent en 20000 Rigsdaler, og denne Indtægt var tilstrækkelig til dets Udgifter.

Med Tiden kom der Uorden i Kolonien, den indbragte mindre og kostedt dobbelt.

Entrepreneurerne begave sig bort, Fabrikerne laae i Dvale, Indkiøbet tog af, og man fik kun en meget ringe Fordeel paa det, man bestilte langt om længe. I den Uformuenhed, hvori man befandt sig til at give Værkstæderne Forskud, maatte man betale Handelsvarerne 25 til 30 Prosent dyrere, end dersom man havde rettet sig efter den Skik, der er vedtagen i disse Lande.

Siden 1772 har Trankebar faaet et andet Udseende. Lidt mere Frihed, nogen Fond, en bedre Bestyrelse, det forøgede Territorium, og endnu nogle andre Aarsager, have giort den Skiæbne blidere. Men neppe vil, efter Forfatterens Mening, enten dens eller det Moderlands Skiæbne, under hvis Befalinger den staar, nogensinde blive glimrende. De Grunde, hvorpaa han bygger denne sin Mening, ere:

At Danmarks Beliggenhed, Indbyggernes Genie, det Trin, hvorpaa dets Magt staar i Forhold til andre Nationer, vil altsammen hindre det fra at faae nogen stor Handel paa Indien. Ere vel, spørger han, dets Provindser rige nok til at tilveyebringe de Summer, der ere nødvendige til saa store Spekulationer? eller ville vel Fremmede betroe deres Kapitaler (hvilket dog mange have giort uden at lide Skade derved) til et Selskab der staar under en uindskrænket Magts Gotbefindende? Det ligger, mener han, i en vilkaarlig Regierings Na-

tur at slappe de Baand, der skulle forene Nationerne, og naar denne Kraft engang er svækket, da staar det ikke i dens Magt, at bringe den paa Fode igien. Det er Tilliden, siger han, der bringer Menneskene nærmere til hinanden, der forener deres Fordele, giør deres Tarv til eet; men denne Tillid kan ikke bestaae med den vilkaarlige Magt, fordi den giør al Sikkerhed tvivlsom.

(Men Danmarks Regiering er ikke vilkaarlig enten i sin Indstiftelse eller i sin Udøvelse. Den er ved Konge-Lovens 26 Paragraf forbunden til at følge de Retfærdigheds Grundsætninger, som den renere christelige Moral, hævdet ved den Augsburgske Konfession af 1530, foreskriver den absolut souverain christen Arve-Konge, ligesaavel som ethvert fornuftigt Menneske, til at fremme det almindelige Vel, hvilket den altid har viist at ligge sig paa Hierte. Men at den kan giøre det med saa meget des større Kraft, da er den fritagen fra det Ansvar for Mennesker, der næsten aldrig har tient til andet, end at give Selvraadigheden Niddings-Vaaben i Hænde, til at krænke Regenten, naar han tog sig den Frihed at hævde Folkets Ret mod Stormands Vold. Som Danmark for 1660 afgiver et sørgeligt Exempel paa Rigtigheden heraf, saa ere de hældige Virkninger af den da giorte Forandring et uimodsigeligt Beviis paa, at Landet ikke har tabt men vundet ved at give dets Konge frie Hænder til at føre Regieringen efter beste Overbeviisning og med samvittighedsfuld Redelighed. Man nævne den Republik blant de ældre eller de

nyere, der ikke har havt sine Faktioner, som have synderslidt og lemlæstet Statslegemet til man har seet sig nødt til at overdrage een Mand, eller tillukke sine Øyne for, at een Mand tiltog sig, ligemeget under hvilket Navn og hvilken Sminke, saa megen ubegrændset Magt, at han kunde holde enhver paa det Sted, hvor han uforstyrret af Svermere, Svermerie og Kaadhed kunde virke noget til Gavn. Dertil fører ethvert Folke-Opkog, dersom det ikke under Skum-Skydningen gaar, som Polen, i Opløsning. Forfatteren selv raader i det efterfølgende de Svenske til at foretage sig denne Operation, som eneste Middel til at reyse sig igien, og skiønneste Beviis paa et Folks Frihed. Dette har Danner-Folket giort, det har betroet sig til en Folke-Faders Redelighed, givet sig selv en Regiering som Perus fremstiller under Ynkaerne, om hvilken Forfatteren ligeledes selv siger, at den af alle Regierings-Former er den beste, den mildeste og sikkerste. Somme see godt i det fierne, men ere næsten stokblinde til at see hvad der ligger dem tet under Øynene. At den uindskrænkede Regiering i Danmark ikke har været dets Ostindiske Kompagnie eller Landet i Almindelighed til Hinder i at drive sin Handel med Fordeel, sees vel ikke utydelig deraf, at Havets Dronning har troet sig beføyet til, at anfalde det lille Danmark med en tredobbelt overlegen Magt, for at indskrænke den Handel, som først reyste sit Hoved under den Regierings-Form, der omskabte Landets Konge fra et Adels Automat til friraadig Folke-Forstander, til lov-

mæssig Haandhæver af sand Frihed ved at beskytte hver Mands Ret, saavel mod Pøbel=Ran, som Stormands Vold.)

Den Plan, der blev lagt 1728, at forlægge Sædet for Handelen med Asien fra Kiøbenhavn til Altona, kunde nok have forskaffet nogle Fordele. Det vilde derved være blevet lettere at udrede Skibene, og de skulde ikke saa ofte have været udsatte for at forfeyle deres Reyse, som formedelst Isen i Sundet undertiden skeer. Maaskee kunde Naboelaget ogsaa have bestemt Hamborgerne til at sætte nogle deres Kapitaler i denne Handel. Med alt dette ere vi dog ikke bange for at sige, at Engelland og Holland begik en unyttig Voldsgierning, ved at sætte sig imod en Indretning, som en frie og uafhængig Nation vilde giøre i sit eget Hiem.

Enhver, der tager nogen Deel i det menneskelige Kiøns Skiebne, enhver, der ikke bærer paa et snævert Munke=Hierte, som den Plads, der indhegnes af hans Klosters Gitterværk, er alt, og al den øvrige Verden intet, kan han vel forestille sig noget urimeligere, noget grusommere, end denne de store Magters skiendige Misundelse, denne gyselige Misbrug af deres Kræfter til at hindre de svagere Stater fra at forbedre deres Kaar. Den Privatmand, der vilde lade sig det falde ind, at spille den Rolle blant sine Medborgere, som de spille blant de andre Nationer, vilde være den meest forbandede af alle Forbrydere. — Nu saa seer da her, Engellændere! Franskmænd! Hollændere! Spanier! Tyskere! den smukke Bevæggrund, hvorfor I gribe til Vaaben mod hinanden, hvorfor I brække Halsene paa hverandre, for nemlig at faae at vide: Hvem af eder, der tilsidst skal være saa lykkelig, at beholde udelukkende Privilegium paa at være Voldsmand. Jeg veed meget vel, at I besmykke dette grusomme Anlæg

med det Paaskud, at I kun giøre det for at sørge for eders egen Sikkerhed; men hvorledes kan man vel troe eder, naar man seer, at I ikke sætte nogen Grændse for eders Hovmod, naar man seer, at I blive — jo mægtigere — jo mere herskesyge. I fordre ikke allene alt hvad der er til eders eget Vel, men eders Overmod gaar undertiden endog saavidt, at I forlange hvad der vilde være andre en Skiendsel at tilstaae. I betænke ikke, at man ey kan fornedre en Nation, uden at udsætte sig for slemme Følger. Dens Ære kan slumre for nogen Tid, men tidlig eller sildig vil den vaagne og hævne sig, og da uforskyld Ydmygelse er af alle Fornærmelser den meest fornærmende, saa er det ogsaa den der føles hæftigst og hævnes grusomst.

5. Et Ostindisk Kompagnies Oprettelse i Ostende.

De lysere Begreber i Handels- og Regierings-Faget, der tillige med den sunde Philosophie udbredte sig fra den ene Ende i Europa til den anden, havde fundet uovervindelige Vanskeligheder i nogle Monarkier. De havde ikke kunnet trænge igiennem ved det Vienske Hof, der ikke befattede sig med andet end at giøre Planer til at føre Krig og udvide sin Magt ved Erobringer. Engellænderne og Hollænderne, der vare opmærksomme paa at hindre Frankerig fra, at forøge sin Handel, sine Kolonier og sin Søemagt, opvakte det Fiender paa Fastlandet og bortødslede umaadelige Summer til det Østerrigske Huus, der brugte dem til at bekrige Frankerig; men i Freden gav den ene Krones Luxus den anden flere Rigdomme, end den havde skilt den ved i Krigen.

De Stater, der ved deres Størrelse giøre det Østerrigske Huus frygtelig, svække dets Kræfter ved

deres Beliggenhed. Dets fleste Provindser ligge borte fra Søen. Jordbunden i dets Besiddelser frembringer kun lidet af de Vine og Frugter, som andre Nationer ere saa lystne efter. De levere hverken Olier eller Silke eller den skiønne Uld; Varer, der ere saa søgte. Intet var der, som kunde give det Haab om Overflødighed, og det forstod sig ikke paa at være Huusholder. Med den Pragt og Bram, der er store Hoffer saa egen, opmuntrede det dog Vindskibeligheden eller de Manufakturer, der kunde tilfredsstille denne kostbare Lyst. Den Foragt, som denne Magt altid har viist for Videnskaberne, standsede dens Fremgang i alt. Kostnerne blive altid middelmaadige i de Lande, hvor de ikke blive oplyste af de Lærde, og baade Videnskaber og Konster forsmægte over alt, hvor Tænke-Frihed ikke er hævdet. Det Østerrigske Huses Stolthed og Intoleranse vedligeholdte Armod, Overtroe og en barbarisk Prunk i dets vidtløftige Provindser.

Selv Nederlandene, fordum saa berømte for deres Driftighed og Vindskibelighed, beholdte intet af deres gamle Anseelse. Reysende, som toge til Antverpen, saae med Forundring Ruinerne af en Bye, der forhen havde været saa blomstrende. Dens Børs var kun at sammenligne med de prægtige Hedenskabs-Templer, efter at Afgudsdyrkelsen var bleven afskaffet. Her var samme Øde, samme Majestæt. De forarmede og nedslagne Borgere saae man der slæbe sig om, ligesom man fordum under Constantins Regiering saae de forrevne Afguds-Præster vanke omkring deres øde Templer, eller krumbøyede ved Foden af de Altere, hvorpaa der forhen ofredes Hekatomber, at spaae Folk for et Halvskillings Stykke. Antverpen, der i tvende Aarhundreder havde været Nordens Magasin, saae ikke et eneste Skib i sin Havn. Langt fra at forsyne Nationerne med deres Klædemon, fik Brüssel og Louvain deres fra

Engellænderne. Det kostelige Silde-Fiskerie var gaaet fra Bruges til Holland. Gand, Coutrai og endeel andre Byer saae deres Lærreds- og Kniplings-Fabriker hver Dag tage af. Disse Provindser, der ligge midt imellem de tre meest oplyste og meest handlende Nationer i Europa, havde, uagtet de Fordele Naturen havde givet dem, dog ikke kunnet udholde Konkurrensen med dem. Efterat de i nogen Tid havde kiæmpet mod den Undertrykkelse, de mangehaande Vanskeligheder, som lagdes dem i Veyen af Uvidenheden; de nærgaaende Privilegier, som en gierrig Naboe afvristede Regieringen, der altid var i Trang, vare de omsider henfaldne i en fuldkommen Hentærelse.

Alt længe havde Prinds Eugenius, en ligesaa stor, over alle Fordomme ophøyet, Statsmand som Krigs-Helt, seet sig om efter Midler til at forøge den Magts Rigdomme, hvis Grændser han havde udvidet saameget, da man foreslog ham, at oprette et Ostindisk Kompagnie i Ostende. Deres Udsigter, der havde lagt denne Plan, strakte sig meget vidt. De viste, at dersom dette Foretagende kunde holde sig varigt, vilde det oplive Vindskibeligheden i alle det Østerrigske Huses Stater; skaffe det en Søe-Magt, hvoraf en Deel kunde forblive i Nederlandene, og en anden i Fiume eller i Trieste; befrie det fra det Slags Afhængighed, hvori det endnu holdtes af de Engelske og Hollandske Subsidier; og sætte det i Stand til at giøre sig frygtet paa paa de Tyrkiske Kyster og i Konstantinopel selv.

Den duelige Minister, til hvilken man henvendte sig med disse Forestillinger, indsaae let Vigtigheden i de Grunde, man fremførte ham. Dog vilde han ikke forhaste sig med noget. For at venne Gemytterne ved hans Hof og i Europa til dette Paafund vilde han, at man 1717 skulde lade tvende Skibe afseyle til Ostindien forsynede med hans Passer allene. Udfaldet paa deres

Reyse forøgede Udredningerne i de paafølgende Aar. Alle Forsøg gik lykkelige af, og det Vienske Hof troede, at det 1722 burde sætte Interessenternes — for det meste Nederlændernes — Skiebne paa en fast Fod ved en Oktroy, der er den meest omfattende, som nogensinde er blevet givet. Det fastsatte kun, at man til Udgangen af Aaret 1724 skulde betale 3 Prosent af alt hvad der blev udført eller indført, og 6 Prosent siden efter.

Det er en besynderlig Ting med denne Graadighed. I denne hele Historie vil man neppe finde et eneste Exempel, hvor Paalægget ikke er fulgt med Oktroyen, neppe nogen Oktroy, hvori man jo har villet forsikre sig sig en Deel af Høsten, førend der høstedes, uden at lægge Mærke til, at denne alt for tidlige Meyen var et sikkert Middel til giøre den til intet. Hvorfra kommer dette Slags besynderlige Forhold? Kommer det af Ukyndighed eller af Trang? Det er alt for almindeligt til, at det skulde kunne udledes af Omsorg for en Tarv, der anseer sig særskilt fra Statens.

Hvorledes det end har sig dermed, lod Kompagniet, der havde en Kapital af en 2,250,000 Rigsdaler, sig see med Udmærkelse i alle Indiens Handels-Steder. Det anlagde tvende Etablissementer; Coblon mellem Madras og Sadraspatnam, og Bankibasar ved Ganges Floden. Det giorde endog Plan til at forskaffe sig en Hvile-Havn, og det havde dertil kastet Øynene paa Madagascar. Det var saa lykkeligt, at det i alt kunde lide med Sikkerhed paa dets Agenter, som havde viist sig kiekke nok til at overvinde alle de Forhindringer, som Misundelsen havde lagt dem i Veyen, og oplyste nok til at udvikle sig af alle de Snarer, man havde opstillet for dem. Dets rige Retour-Ladninger, dets berømte Aktier, hvorpaa der vandtes 15 Prosent, forøgede Tilliden til det. Det er troligt, at Udfaldet ikke vilde have skuffet dets Forventninger, dersom Politiken ikke havde lagt Hindringer i

Veyen for de Operationer, hvorpaa de vare byggede. For tydeligen at udvikle Aarsagerne til dets Opløsning, er det nødvendigt at gaae noget tilbage i Tiden.

6. De Aarsager, som voldte, at det Ostendiske Kompagnie blev ophævet.

Da Isabelle havde ladet Amerika opdage og hendes Søemænd trenge sig frem til Philippinerne, var Europa nedsænket i en saadan Uvidenhed, at man troede, man burde forbyde alle Spanske Undersaatter, der ikke vare fødte Kastillianere, at seyle paa begge Indierne. Da den Deel af Nederlandene, der ikke havde tilfegtet sig deres Frihed, var 1598 bleven givet Infantinden Isabelle, som giftede sig med Erkehertug Albert, fordrede man af de nye Souverainer, at de skulde formeligen frasige sig denne Handel. I Aaret 1638 bleve deres Stater paa ny forenede med Monarkiet; men denne Gienforening giorde ingen Forandring i denne hadefulde Betingelse. Nederlænderne ansaae sig med Grund fornærmede ved at see sig den Ret berøvede, som Naturen giver alle Nationer til at drive deres Handel allevegne, hvor andre Nationer ikke ere i lovlig Besiddelse af udelukkende Handel. De lode deres Klager lydeligen høre, og de bleve deri understøttede af deres Gouverneur, Cardinal-Infanten, som fik det afgiort at man skulde tilstaae dem Ret til at seyle paa Ostindien. Dokumentet, som skulde stadfæste dem denne Tilladelse, var endnu ikke udfærdiget, da Portugal brød det Aag, hvorunder det i saa lang Tid havde sukket. Frygt for at forøge dets Misfornøyelse endnu mere, ved at give det en ny Medbeyler i Asien, bragte Udsættelse i denne vigtige Sags endelige Afgiørelse. Den var endnu ikke bragt til Endelighed, da det 1648 blev fastsat i Münster, at den Spanske Konges Undersaatter ikke maatte udvide deres Handel i Indierne mere, end

den var det ved denne Tidspunkt. Denne Akt er ikke mindre forbindende for Keyseren end for Hoffet i Madrit, efterdi han ikke besidder Nederlandene uden paa de samme Vilkaar og med de samme Forpligtelser, som denne Magt havde dem.

Saaledes talte Holland og Engeland for at kunne komme til at drive det ny Kompagnies Ophævelse igiennem, hvis lykkelige Fremgang foraarsagede dem de stærkeste Bekymringer. Disse tvende Allierede, som ved deres Styrke til Søes gierne kunde have ødelagt Ostende og dens Handel, vilde skaane en Magt, som de selv havde bragt i Veyret, og som de troede de behøvede mod det Bourbonske Huus. Skiønt de derfor havde bestemt sig til, ikke at lade det Østerrigske Huus øse af den Kilde, der gav dem deres Rigdomme, lode de sig dog nøye med, at giøre det Forestillinger over det Brud, der giordes paa de høytideligste indgangne Forpligtelser. De bleve deri understøttede af Frankerig, som havde samme Fordeel deraf, og som foruden dette skulde indestaae for, at den overtraadte Kontrakt blev holdt.

Keyseren gav sig ikke paa disse Forestillinger. Han bragtes til at vedblive sit Foretagende af Egensindighe: den i hans Karakter; af de stolte Forhaabninger, man havde givet ham; af de store Privilegier og de fordeelagtige Fortrins Rettigheder, Spanien tilstod hans Handelsmænd. Denne Krone smigrede sig paa denne Tid med, at den skulde faae Don Carlos formælet med det Østerrigske Huses Arving, og troede, at det for denne Forbindelse ikke kunde giøre for store Opofringer. Europa sattes i Bevægelse ved denne Forbindelse imellem tvende Hoffer, som man havde troet, aldrig at kunne udsones med hinanden. Alle Nationer troede sig i Fare. Der giordes utallige Allianser og Traktater for at bryde en Forening, der syntes farligere end den var. Med alle disse Bevægelser var man dog ikke lykkelig deri, førend Hoffet i Madrit, der

ikke havde flere Skatte at øse ud i Tydskland, kom til Overbeviisning om, at det kun løb efter en Skygge. Østerrige bragtes ikke i Forundring over sin Allieredes Frafald. Det syntes bestemt til, at ville drive alle de Fordringer igjennem, det havde giort, i Særdeleshed alt det, der angik dets Handels Fordele. Enten nu denne Kiekhed slog Søe-Magterne, eller hvad rimeligere er, at de saae kun paa, hvad en gavnlig Politiks Grundsetninger raadede dem, saa bestemte de sig 1727 til at garantere den pragmatiske Sanktion. Denne store Tieneste betalte Hoffet i Vien med at opoffre Kompagniet i Ostende.

Endskiønt de offentlige Akter kun meldte som, at det skulde være indstillet i 7 Aar, indsaae Interressenterne meget vel, at deres Undergang var afgiort, og at disse syv Aar kun stode der for at skaane den Keyserlige Værdighed. De havde alt for store Tanker om det Londonske Hof og General-Staterne, at de skulde troe, man havde givet Sikkerhed for de Østerrigske Arvelandes Udelelighed kun for et Øyebliks Fordeel. Denne Overbeviisning bestemte dem til at forglemme Ostende og at anbringe deres Kapitaler andensteds. De giorde efterhaanden nogle Skridt til at indrette sig i Hamborg, Trieste, Toskana. Beliggenheden, Vælden eller Politiken tilintetgiorde deres Bestræbelser. De lykkeligste blant dem vare de, der henvendte deres Øyne til Sverrig.

7. Sverrigs Kompagnie. Revolutioner, der er foregaaede i denne Nations Regiering.

Af alle Studeringer er der ingen mere underholdende end Nationernes. Det fornøyer Jagttageren, at lægge Mærke til ethvert særeget Træk, der stempler enhver Nation, og at adskille det fra den Mængde af almindelige Træk, det er i Selskab med. Forgiæves har det faaet et Anstrøg af Begivenhederne; forgiæves have

enten physiske eller moralske Aarsager forandret Skatteringerne i det; et giennemtrængende Øye følger det igiennem alle dets Forklædninger og holder det, uagtet alle dets Forvandlinger, fast. Jo vidtløftigere endog Jagttagelsens Mark er, jo flere Sekler, den leverer at udmaale, jo flere Tidsepoker at giennemløbe, jo lettere bliver det at afgiøre Problemet. Ethvert Aarhundrede, ethvert Tidsrum giver, om man saa maa sige sin Aeqvation, og man kan ikke opløse dem alle, uden at komme efter den fælles Sandhed, der laae ligesom indsvøbt i dem alle.

Men Begierligheden efter at kjende en Nation, maa tage til i Forhold til den Rolle, den har spillet paa Verdens Skueplads; den Indflydelse, den har havt paa de mayestætiske eller græsselige Optog, der have rystet Kloden. Aarsagen til og Virkningen af denne store Glimmer trækker ligesaavel de Oplystes som Mængdens Øyne til sig, og det er meget sieldent, at man bliver træt af at sysselsætte sig med den. Bør de Svenske sættes i Klasse med de Nationer, der have erhvervet sig et berømmeligt Navn? Man vil faae det at see.

Sverrig var kun lidet bekjendt, førend dets grusomme Indbyggere havde bidraget tilligemed de andre Nordens Nationer til at kuldkaste det Romerske Keyserdom. Efterat det havde giort Allarm og Ødelæggelser som en stridig Strøm, faldt det tilbage i Dunkelhed. Et udyrket og øde Land, uden Sæder, uden Kultur og uden Regiering kunde ikke synderlig drage Europas Opmærksomhed til sig, der paa den Tid var kun lidt oplyst og giorde sig ingen Umage for at komme ud af sin Uvidenhed. Mord og Plyndringer vare overmaade mange, dersom man skal holde sig til nogle gamle Krøniker af tvivlsom Troværdighed. Et Overhoved herskede Tid efter anden over det ganske Land; til andre Tider var det

delt imellem flere Herrer. Gridske paa Magten toge disse Rivaler deres Tilflugt til de skammeligste eller voldsomste Midler for at forraske hinanden og næsten hver Dag havde Revolutioner Sted. Det var fornemmelig imellem Fædrene og Børnene, at disse Krige vare blodige. Det Slags Kristendom, som dette Land fik mod Enden af det 8de eller Begyndelsen af det 9de Aarhundrede, giorde ingen Forandring i Indbyggernes Kaar. Stedse var det samme Had, samme Stridigheder, samme Elendigheder. Kun lidet havde man forbedret en saa grusom Skiebne, da uheldige Begivenheder bragte Sverrig under Dansk Regiering, eller i en Forening dermed, som Adelen ansaae for ydmygende. Dette Baand sønderrev Gustav Vasa, der 1521 blev valgt til Rigets Forstander og 2 Aar derefter til dets Konge.

Riget laae da i Anarkie. Geistligheden udøvede den fornemmeste Magt. Stats-Kassen fik aarlig kun 24,000 Mark Sølv, skiønt de offentlige Udgifter beløb sig til 60,000. Ved at forene de adspredte Magter i sine Hænder; ved at giøre Kronen arvelig i sin Familie; ved at fratage Kleresiet endeel af det det havde anmasset sig; ved at sætte Lutherdommen istedet for den indførte Religion; ved at bestemme Skatternes Art og Anvendelse med Klogskab; viste den nye Konge sig værdig til den Rang, hvortil han var opstegen. Men fordi han vilde drive sine Forbedringer alt for vidt, styrtede han sine Undersaatter i Ulykker, som man burde have forudseet.

Sverrig, som dets Produkters og Fornødenheders Natur, og dets vidtløftige Kyster kaldte til Skibsfart, havde opgivet den fra det Øyeblik af, det var blevet kied af Søeroveriet. Lübek var kommen i Besiddelse af, at skille de Svenske ved deres Produkter og forsyne dem med det Salt, de Tøyer og alle de Handels-Varer,

de fik fra Fremmede. Paa deres Reeder saae man kun denne Republiks Skibe, ey heller saae man andre Oplags Huse i deres Steder, end dem, som den havde anlagt.

Denne Afhængighed krænkede Gustav Vasas kiekke Hierte. Han vilde bryde de Lænker, som fengslede hans Undersaatter, men han giorde det med alt for megen Iilfærdighed. Førend der var bygt Skibe eller Kiøbmænd endnu vare dannede, lukkede han sine Havne for Lübekkerne. Fra den Tid var der ikke længere nogen Forbindelse imellem hans Folk og andre Nationer. Ved dette pludselige og fuldkomne Brud i alle Handels-Sager forfaldt Agerdyrkningen, den første af alle Næringsveye i ethvert Land, og den eneste, som da var kiendt i Sverrig. Markerne laae udyrkede, saasnart Avlsbrugeren ikke mere hørte til disse gientagne og idelige Efterspørgsler, som hidindtil havde ansporet ham til Driftighed. Nogle Engelske og Hollandske Skibe, som nu og da viste sig, havde ikke vakt den gamle Kappelyst, da Gustav Adolph besteg Tronen.

De første Aar i hans Regiering udmærkede sig med nyttige Forandringer. Mark-Arbeidet blev igien oplivet. Man drev Biergværkerne bedre. Der blev Kompagnier oprettede for Handelen paa Persien og Vest-indien. Nord-Amerika saae Grundvolden lagt til en Svensk Kolonie paa sine Kyster. Det Svenske Flag viste sig i alle Europas Havne.

Dette nye Sving varede kun for et Øyeblik. Den store Gustavs Lykke i Krigen vendte hele Nationens Snille ganske til Vaaben-Siden. Alt ophidsedes af Begierlighed efter at giøre sig berømt i denne Helts og hans Elevers Spor. Haab om Bytte forenede sig med Lyst til Æren. Enhver vilde overvinde Fienden og berige sig med hvad der plyndredes fra ham. National-Opdragelsen var ganske soldatersk. Arnestederne syntes

forvandlede til Krigstelte. En utallig Mængde Trophæer prydede Kirkerne, Slottene og de simpleste Huse. Istedet for een Soldater-Slægt opstod der en anden, som lignede den, eller var endnu mere forvoven. Denne Enthusiasme havde trængt sig ind saavel i de ringeste Klasser som i de høyeste. Saavel ædelt som gemeent Arbeide var lige foragtet. En Svensk ansaae sig kun fød til at vinde og bestemme Rigers Skiebne. Denne Kriger-Rasenhed var gaaet over alle Grændser under Karl XII; men den udsluktes ogsaa med den overordentlige Mands tragiske Død.

De Svenske bleve et andet Folk. Statens Udtømmelse; Tabet af de gamle Erobringer; Ruslands Opsvingelse; alt gav endog de Dristigste Afsmag for en Bane, som det ikke mere var muligt at vandre med noget Haab om Held; ikke engang uden at omstyrte en Bygning, der allerede var rystet ved voldsomme og gientagne Stød. Freden var baade deres Ønske, der vare blevne gamle under Teltene, og deres, der endnu ikke vare voxne nok til at bære Vaaben. Hele Nationen skreg paa Frihed, der Tid efter anden var bleven antastet med Forsigtighed, nedtraadt af Karl XIte, og hvoraf Skyggen ikke engang var bleven levnet af den ulykkelige Monark, der nylig var nedstegen i Graven uden Afkom. Alle Stænder i Staten forsamlede sig, og uden at afskaffe Kongedømmet, indførte de den Republikanske Regiering paa ny, udvidede den endog endnu mere, end den forhen havde været.

Ingen Rystelse gik foran, ingen Splid fulgte efter denne vigtige Omstøbning. Alle Forandringer bleve giorte med modent Overlæg. De nødvendigste Handteringer, der hidtil enten vare ukiendte eller foragtede, droge først Opmærksomheden til sig. Det varede ikke længe førend man giorde sig bekiendt med de Konster, som tiene til Bekvemmelighed eller Fornøielse. Over de

dybsindigste Videnskaber udkom der de grundigste Værker, som fortiente at optages endog af de meest oplyste Nationer. For at danne sig, reyste den unge Adel i alle de Lande i Europa, hvor der var noget at lære. De Landsborgere, der vare reyste ud af et Land, som i lang Tid havde været ødelagt og øde, bragte de Talenter, de havde forhvervet sig, tilbage med sig dertil. Orden, den politiske Huusholdning, Bestyrelsens forskiellige Grene bleve Indholdet af alle Samtaler. Alt, hvad der angik det almeene, blev nøye giennemgaaet i de almindelige Forsamlinger og i offentlige Skrifter frit bifaldet, frit bedømt. Et Sprog, der til denne Tid havde været barbarisk, fik endelig Regler, opnaaede med Tiden Nøyagtighed og Sirlighed. Indbyggernes Opførsel og Sæder undergik Forandringer, der vare endnu nødvendigere og heldigere. Slebenhed, Artighed og Omgiængeligheds Lyst traadte istedet for denne Vildskab, den Raahed i Karakteren, som de idelige Krige havde efterladt sig. Man indkaldte Oplysningen fra alle Kanter. Fremmede, som bragte nogen Opfindelse, eller nyttige Kundskaber med sig, bleve vel modtagne, og under disse lykkelige Omstændigheder var det, at det Ostendiske Kompagnies Agenter lode sig see.

8. De Svenske tage Deel i Handelen paa Ostindien. Hvorledes de føre den.

En riig Kiøbmand i Stokholm ved Navn Henrik Koning syntes om deres Forslag, og fik det antaget paa Rigsdagen 1731. Man oprettede et Indisk Kompagnie, som man tilstod udelukkende Privilegium til at handle paa hin Side Forbierget Gothaab. Dets Oktroy var indskrænket til 15 Aar. Man troede, at man ikke burde give det længere Varighed, deels for i Tide at raade Bod paa de Ufuldkommenheder, som findes ved nye Foretagender, deels for at formindske Ærgrelsen

hos en Mængde Borgere, der reyste sig mod en Indretning, som Naturen og det herskende Klima syntes at være ganske imod. Af Lyst til at forene, det meste mueligt være kunde, Fordelene ved en fri Handel med et privilegeret Selskab, fastsatte man, at Kapitalerne ikke skulde være bestemte og at enhver Aktie-Eyer kunde drage sin tilbage ved Enden af enhver Reyse. Da Interessenterne vare for største Delen Udlændinger, for det meste Nederlændere, syntes det billigt, at forvisse Nationen en Fordeel ved at paalægge dem at betale til Regieringen en 250 Rigsdaler Species 1500 Daler Sølver-Mynt for Læsten af ethvert Skib, de udredede.

Dette Vilkaar hindrede ikke Kompagniet fra at udrede, medens dets Oktroy varede, 25 Skibe; tre til Bengalen og 22 til China. Eet af disse Skibe leed Skibbrud med sin hele Ladning, og tre forgik uden Ladning. Uagtet disse Ulykker fik dog Interessenterne, foruden deres Kapital 817½ Prosent, hvilket det ene Aar i det andet beregnet, beløber sig til 54½ Prosent, en overmaade betydelig Fordeel, endskiønt enhver Aktie-Eyer maatte af denne Gevinst selv besørge og betale sine Assuranser.

I Aaret 1746 fik Kompagniet et nyt Privilegium paa 20 Aar. Det lod efterhaanden 3 Skibe afgaae til Surate og 33 til Canton, hvoraf et leed Skibbrud med alle sine Penge, tet ved sit Bestemmelses Sted. Interessenternes Fordeel var 871¼ Prosent eller 43 Prosent aarlig. En mærkelig Begivenhed giør denne Oktroy forskiellig fra den første. Siden 1753 afstode Interessenterne fra den Frihed, de hidindtil havde havt, at tage deres Kapitaler efter Godtbefindende tilbage, og bestemte sig derimod til, at udgiøre et bestandigstaaende Selskab. Staten formaaede dem til, at samtykke i denne nye Indretning ved at lade sig nøye med en Afgift af 20 Prosent af alle de Handels-Varer, der forbrugtes i Riget istedet for de 15000 Rigsdaler, den i

de sidste 7 Aar havde faaet for hver Reyse. Denne Opoffrelse havde til Hensigt, at sætte det Svenske Kompagnie i Stand til at udholde Konkurrensen med det Kompagnie, der nyelig var bleven oprettet i Embden. Men Stats-Trangen giorde, at man 1765 tog sit Ord tilbage. Man drev endog Uordholdenheden saavidt, at man fordrede det tilbagestaaende for de forløbne Aar.

Monopolet blev fornyet 1766 paa 20 Aar endnu. Det laante Nationen 250,000 Rigsdaler uden Rente, og dobbelt saameget paa 6 Prosent. Disse Laan skulde tilbagebetales Selskabet efterhaanden; det første ved at holde de 19500 Rigsdaler tilbage, som det havde forpligtet sig til at betale af ethvert Skib det udredede; og det andet i 4 fastsatte Terminer. Førend 1ste Jan. 1778 var der gaaet 21 Skibe bort, alle til China, hvoraf 4 endnu vare i Vente. De 17, der vare komne tilbage uden at noget Vanheld havde tilstødt dem, havde hiembragt 22,000,600 Pund Thee, og nogle andre Artikler af langt mindre Vigtighed. Man kan ikke sige nøyagtig hvad Fordeel, der er giort paa disse Expeditioner, men man maa formode, at den har været betydelig, efterdi Aktierne have vundet 42 Prosent. Hvad der er almindelig bekiendt, det er, at Udbyttet var 12 Prosent 1770, at det de andre Aar har været 6 Prosent og at Kompagniet har maattet afholde Assuranserne siden 1753.

Dette Selskab har anlagt Sædet for sine Handels-Anliggender i Gothenborg, hvis Beliggenhed giorde Skibenes Udredning og Varernes Salg lettere end nogen af de andre Havne i Riget; ved et Fortrin, der var saa gavnligt, er Bevægelsen i denne Havn og Arbeidet i Omegnen taget meget til.

Kompagniets Kapitaler vare i Begyndelsen forskiellige fra en Reyse til en anden. De bleve som man

siger, fastsatte 1753 til 6 Millioner *) og kun til 5 ved sidste Konvention. De bedst underrettede ere nødte til at holde sig til blotte Formodninger i dette vigtige Stykke, der aldrig kom for Publikums Øyne. Da de Svenske kun havde meget lidet i denne Kapital, ansaae man det for passende at legge Skiul paa denne Fattigdom. For at opnaae dette, blev det fastsat, at enhver Direkteur, som bekiendtgiorde Interessenternes Navne, eller de Summer, for hvilke de havde skrevet sig, skulde suspenderes endog afsættes, og at han uden Skaansel skulde have alle de Penge forbrudte, som han havde indestaaende i Kompagniet. Denne Hemmeligheds-Aand er bleven ved at hvile paa det. Rigtig nok modtage 12 af de fornemmeste Aktie-Eyere, som hvert fierde Aar vælges i en General-Forsamling, regelmæssig Regnskaberne for Bestyrelsen; men denne Sikkerhed vil aldrig forekomme Handelsmænd tilstrækkelig. De ville altid finde det forunderligt, at en fri Stat har aabnet Underslæbet en saadan Dør. Det lønlige i Politiken har det ikke sielden som Løgnen, der frelser for et Øyeblik og styrter med Tiden i Fordærvelse. Begge tiene de Slettænkende til Skiul.

Hvad der er blevet solgt, er ikke altid stegen lige høyt. Man har seet det meer eller mindre betydeligt efter Antallet og Størrelsen paa de Skibe, der ere blevne brugte til denne Handel; efter Varernes Kostbarhed paa de Steder, hvor de ere fabrikerede; og eftersom de have været sieldne i Europa. Imidlertid kan man forsikre, at det sieldent har staaet under 400000 Rigsdaler og og er aldrig steget over 1 Million. Theen har altid udgiort mere end de 4 Femtedele af disse Summer.

*) Om Svenske Dalere eller Franske Livrer er ikke bestemt enten i den ældre eller nyere Udgave.

Med Piastrer, der er kiøbte i Cadix, er det, at denne Handel er bleven ført. Det lidet, man har brugt dertil af andre Artikler, fortiener neppe at komme i Betragtning.

Sverrigs Forbrug var i Begyndelsen lidt betydeligere end det blev siden efter; fordi de Asiatiske Produkter betalte fra først af intet til Stats-Kassen. De fleste af dem bleve siden efter belagte med en Afgift af 20 — 25 Prosent, nogle saasom Silketøyerne bleve endog, for en Tid forbudne. Disse Afgifter have sat det, der aarligen forbruges i Riget, ned til en 60000 Rigsdaler. Alt det øvrige bliver udført af Riget, mod at betale Staten 8 Prosent, af det Solgtes Beløb. I Betragtning af sine faa Penge og de maadelige Hielpe-Kilder, der haves i Landet, kan Sverrig ikke tillade sig en større Luxus. Man vil faae Beviser derfor at see.

9. Sverrigs senere Forfatning.

Sverrig har, naar man deri indbefatter den Deel af Finland og Lapland, der ligger under dets Herredømme, en uhyre Størrelse. Dets Kyster, der temmelig almindelig ere vanskelige at komme til, ligge saa at sige indviklede i en utallig Mængde Klipper og mange smaae Øer, paa hvilke nogle næsten vilde Mennesker leve af deres Fiskeri. Det Indre i Landet er meget bieragtigt; dog finder man Sletter, hvor Jordbunden, skiønt sandagtig, moradset og fuld af jernhaltige Materialier, ikke er gold, fornemmelig i de sydlige Provindser. I det Nordlige af Riget har Trangen lært Indbyggerne, at man kan leve af et Slags Brød, der er sammenblandet af Birke-Bark, nogle Rødder og lidet Rug. For at forskaffe sig en sundere og behageligere Føde, have de giort Forsøg med at fælde og brænde Træerne paa Høyene og derpaa at besaae dem. De

forstandige iblandt dem have opgivet denne Brugsmaade, efterat man har lagt Mærke til, at der hverken voxer Træer eller Græs mere paa en steenagtig og maver Jord, der er bleven udpidsket ved to eller tre temmelig overflødige Høster. I mindre og større Søer gaae meget store Strækninger bort, men af denne Mængde Vand, der var til ingen Nytte, har man med megen Duelighed betient sig, for ved Hielp af en deel Floder, Kanaler og Sluser at indrette en Skibsfart, der gaar uafbrudt fra Stokholm til Gothenborg.

Dette Skilderi over Sverrigs physiske Forfatning skulde bringe Folk paa de Tanker, at dette Land har aldrig været meget folkerigt, skiønt man undertiden har kaldet det Værkstedet for det menneskelige Kiøn. Det er sandsynligt, at de talrige Horder, som vandrede ud derfra og som under det frygtelige Navn af Gother og Vandaler, plyndrede og undertvang saamange Lande i Europa, kun vare Sværme af Scyter og Sarmater, som giennem det nordlige Asien begave sig derhen, som trykte hinanden frem og traadte i hinandens Sted. Imidlertid vilde man maaskee feyle ved at troe, at dette vidtløftige Land altid har været saa øde, som vi see det nu. Efter al Rimelighed havde det for trehundrede Aar siden langt flere Indbyggere, endskiønt den Catholske Religion, man der bekiendte sig til, tillod Klostre og paalagde Geistligheden at leve ugift. Folketællingen 1751 kunde ikke bringe Siæle-Antallet høyere end til 2,229,661. Det var 1769 blevet forøget med 343000. Man mener i Almindelighed, at efter denne Tid er Folkemængden, hvoraf den 13de Deel allene beboer Stederne, ikke voxet, at den endog er taget af. Nød og smitsomme Sygdomme tilskriver man dette Vanheld.

Antallet paa Indbyggerne vilde være større i Sverrig, dersom ikke en stor Deel af de Indfødte forlode det, ofte uden at vende tilbage igien. Allevegne seer man Mennesker, som af Nysgierrighed, en naturlig Uroe og uden noget vist Formaal, reyse fra et Land til et andet; men det er en Sygdom, som kun angriber nogle enkelte Mennesker, og kan ikke betragtes som en almindelig Aarsag til en bestandig Udvandring. I alle Mennesker er der en Tilbøyelighed til at elske deres Fædernesland, der reiser sig mere af moralske Aarsager, end af physiske Grunde. Menneskets naturlige Hang til Selskabelighed, Slægtskabs- og Venskabs-Forbindelser, tilvant Klima og Sprog, den Godhed man saa let fatter for det Sted, de Sæder, den Levemaade, hvortil man er bleven vant; ved alle disse Baand knyttes et fornuftigt Væsen til de Egne, hvor det har faaet Liv og Opdragelse. Der maa stærke Bevæggrunde til for at faae det til paa een Gang at overrive saamange faste Knuder, og foretrække et andet Land, hvor alt er ham fremmet og nyt. I Sverrig, hvor hele Magten er i Stændernes Hænder, der bestaae af de forskiellige Klasser i Riget, endog af Bønder, maatte man holde saameget mere af sit Fødeland. Imidlertid vandredes der stærk ud af Landet og man kunde ikke undre sig derover.

De dyrkede Jorder vare fordum delte i 80052 Hemmaner eller Gaarde, som det var forbudet, at udstykke. Af en endnu grovere Vildfarelse havde Loven fastsat Antallet paa de Personer, der maatte være paa enhver af disse Selveyergaarde. Naar dette var fuldstændigt, var en Huusfader forpligtet til, selv at udstøde sine — næst de ældste fødte — Børn af sit Huus, hvormeget han end kunde behøve dem til at udvide sin Gaards Avling. Man havde giort sig Haab om, ved denne Anordning at bevirke udyrkede Jorders Oprydning og nye Hemmaners Indretning. Man burde have

forudseet, at Mennesker, der vare saa undertrykte, kunde hverken have Lyst eller Evne til at befatte sig med nye Anlæg, og at de fleste af dem vilde gaae til fremmede Lande, for der at søge den Rolighed, som deres Fæderneland saa uretfærdigen skilte dem ved. Det var først 1748 at Regieringen fik sine Øyne aabnede. Ved denne Tid indsaae man endelig, at det almindelige Beste fordrede, at Gaardbrugerne ikke havde mere Jord, end de skikkelig kunde dyrke; og Rigsdagen gav dem Ret til, at dele deres arvede Gaarde i saamange mindre som de selv vilde. Denne ny Indretning har allerede formindsket Udvandringerne og maa med Tiden føre en forbedret Agerdyrkning med sig.

Den var, som man siger, temmelig blomstrende, da Gustav Vasa besteeg Tronen. Der menes, at hans Forbud paa Korn-Udførselen har været Agerdyrkningen til Skade. Det synes ikke saa aldeles rigtigt, fordi Riget var for denne Tid endnu ikke kommet ud af Anarkiets Gyseligheder, uden for at gaae under en fremmed Regiering. I det mindste er det vist, at denne Haandtering, den første af alle, har der bestandig lagt i Dvale. Nationen har bestandig seet sig nødt til at hente en stor Deel af sine Nærings-Midler fra sine Naboer, undertiden endog for meer end en Million Rigsdaler. Til dette Uheld have endeel Aarsager bidraget. Blant de betydeligste kunde man regne et alt for lidet Antal Menneskers Adspredelse paa en alt for stor Strækning. Den lange Afstand imellem dem nødte enhver til, at besørge selv det meste af hvad de behøvede og har forhindret dem alle fra at lægge sig alvorlig efter nogen Handtering, ikke engang efter Agerdyrkningen.

Det Utilstrækkelige i det, der høstedes, bragte Staten i uophørlige Forlegenheder. De oekonomiske Anordninger, som man Tid efter anden fandt paa, for at komme ud af dem, frembragte ikke den forønskede

Virkning. Endelig havde man 1772 Mod til at stige op til det, der var Hoved-Aarsagen til Uordenen, og det blev forbudet at svie Brændeviin af Korn. Til Uheld formaaede Lovene ikke noget mod den heftige Lyst, Indbyggerne havde til denne Hierte-Styrkning, og man maatte formilde Strængheden i dem. Føyeligheden gik rigtig nok ikke saavidt, at Indbyggerne fik Lov til, selv at tillave denne Engle-Drik, som de forhen havde havt Vane til; men Regieringen forbandt sig til, at forskaffe dem den for omtrent en 300000 Tønder Korn, istedet for en Million Tønder, som man forhen forbrugte dertil.

Siden den Tid har Sverrig hentet langt mindre Korn fra fremmede Steder. Nogle af dets oekonomiske Skribentere have endog paastaaet, at det kunde undvære denne Hielp, dersom Nationen vilde forlade denne sin Forvildelse. Denne Mening vil nok finde faa Tilhængere. Det er beviist, at enten Feylen ligger i Jordbunden, eller i Klima'et, eller i Vindskibeligheden saa giver det samme Antal Mennesker, Arbeidsdage og Marker i dette Land kun Trediedelen af det, man faar i lykkeligere Lande.

Minerne maae godtgiøre det Ufordelagtige ved Agerdyrkningen. De fleste af dem tilhørte fordum Præsterne. Fra Kleresiets Hænder gik de 1480 over i Regieringens. En endnu heldigere Forandring har siden efter forvandlet dem til private Eyendomme.

Kun Guld-Minen, der blev opdaget 1738, er bleven tilbage for Stats-Kassen. Da den aarligen kun giver 7 til 800 Dukater, og dette Produkt er utilstrækkeligt til Omkostningerne paa Bearbeidningen, har ingen enten Indfødt eller Udlænding endnu tilbudet sig at tage imod den.

Sølv-Minen i Sala var bekiendt fra det 11te Aarhundrede. Det 14de Aarhundrede igiennem gav

den 24000 Mark, men kun 21280 Mark i det femtende. Man saae den falde alt mere og mere indtil Begyndelsen af det attende. For Tiden giver den en 17 til 1800 Mark om Aaret; det er en 15 til 16 Gange mere end alle de andre tilsammen.

Alun, Svovl, Kobalt, Vitriol er der meer Overflødighed af. Dog er det intet eller næsten intet mod Kobber og især mod Jern. Fra 1754 til 1768 blev der hvert Aar udført 995607 Sentner af det sidste. Det begyndte da at blive mindre søgt, fordi Rusland tilbød det ligesaa godt for 20 Prosents bedre Kiøb. De Svenske saae sig derved nødte til at nedsætte Prisen paa deres, og de maae nok nedsætte den endnu mere, for ikke ganske at tabe den vigtigste Green af deres Handel. De fornuftigste iblant dem har taget den Beslutning, selv at forarbeide deres Jern og giøre det til Staal, Staaltraad, Søm, Kanoner, Ankere, og andet brugeligt, der er af første Nødvendighed for andre Nationer, og Regieringen har meget klogeligen opmuntret denne Vindskibelighed ved Præmier. Denne Yndest er bleven almindelig bifaldet; men i Henseende til den Gunst, der er tilstaaet de andre Manufakturer, ere Meningerne delte.

Egentlig var der ingen i Riget ved den mærkværdige Tidspunkt, der gav det sin Frihed. Det varede ikke længe forend tvende Partier giorde det uenigt. Det ene viste en grændseløs Lidenskab for Fabrikerne, og uden at skille dem, der kunne være gavnlige for Staten, fra dem, der maatte blive den til Skade, bortødslede det de umaadeligste Opmuntringer til alle. Det var en stor Uorden. Man forlod den ikke uden for at falde til en ligesaa oprørende Yderlighed. Da det modsatte Parti havde faaet Overhaand, viste det ligesaa megen Modbydelighed for de Manufakturer, der vare nødvendige, som for dem, der hørte blot til Pragten og skilte

saavel det ene Slags som det andet ved de Privilegier og Belønninger, hvormed man havde ligesom overvældet dem. Med alt det Stats-Kassen havde ødet paa dem, havde de dog ikke faaet nogen Fasthed; reen Undergang blev en Følge af disse uhyre Gavers Tilbageholdelse. De udenlandske Konstnere, endog de indenlandske forsvandt. Man saae den skiønne Drøm forsvinde, som man havde giort sig om den store Vindskibelighed, og Nationen befandt sig da næsten ligesaa nær, som den var førend 1720.

Fiskerierne have ikke havt Skiebne tilfælles med Konsterne. Det eneste Slags der fortiener at betragtes under et politisk Synspunkt, er Silde-Fiskeriet. Det stiger ikke høyere op end til 1740. For denne Tid flyede denne Fisk de Svenske Kyster, men da indfandt den sig paa Kysterne ved Gothenborg, og har siden efter ikke forladt den. Nationen forbruger aarlig en 40,000 Tønder deraf og man udfører en 160,000 Tønder som, Tønden omtrent til 3 Rigsdaler beregnet, giver Staten en Indtægt en 480,000 Rigsdaler.

Nationen var endnu ikke kommen i Besiddelse af sit Sildefiskerie, da den forbød alle Fremmede at indføre andre Varer i Svenske Havne, end dem deres eget Land frembragte; og at føre disse Handelsvarer fra en Havn i Riget til en anden. Denne berømte Forordning, bekiendt under Navn af Produkt-Plakaten og som er af 1724, oplivede Skibsfarten, som Krigs-Ulykker i lang Tid havde giort til intet. Et allevegne ubekiendt Flag lod sig da see i alle Havne. Det varede ikke længe, førend de, der heisede det, forhvervede sig Færdighed ved Erfarenhed; det forekom endog oplyste Politikere som de grebe for meget om sig for et folketomt Land. De meente at man burde holde sig allene til Udførselen af Landets Produkter og Indførselen af dem, der vare det fornødne, og opgive hvad der ene og allene var

Fragt=Handel. Dette System er blevet meget levende bestride. Store Statsmænd have meent, at det, langt fra at paalægge denne Vindskibeligheds=Green nogen Tvang, vilde være bedre, at opmuntre den, ved at ophæve alle de Anordninger, som ere den imod. I de ældre Tider havde nogle faa navngivne Byer, under Navn af Stavel=Steder, faaet udelukkende Ret til at gaae igiennem Sundet. Endog alle de Havne, der ligge Norden for Stokholm og Aabo i Finland, bleve tvungne til, at bringe deres Varer til et af disse Oplags=Steder, og der forsyne sig med de Østersøiske Handelsvarer, som de kunde have forskaffet sig for bedre Kiøb fra første Haand. Denne forhadte Forskiel, der er opfunden i barbariske Tider, er til endnu. De, som forstaae sig bedst paa Stats=Styrelsen, ønske at den maatte ophæves, paa det en mere almindelig Konkurrense kunde frembringe en større Virksomhed.

At dømme om Sverrigs Handel efter det Antal Skibe, det sætter i Arbeide, skulde man ansee den for meget vigtig. Men naar man betænker, at dette Land kun sælger Beeg, Tiære, Potaske, Bredder, Fisk og grove Metaller, vil man ikke forundre sig over at høre, at hvad det aarlig udfører, ikke overstiger en 3 Millioner Rigsdaler. Tilbageladningerne vilde være endnu en Fierdedeel ringere, dersom man skulde holde sig til Toldstedernes Efterretteligheder. Men det er bekiendt, at dersom de blive besvegne for 5 Prosent paa det, som gaar ud, da blive de det for 25 paa det, der gaar ind. Dette antaget, vilde det, der sælges, og det, der kiøbes, staae i fuldkommen Ligevægt, og Riget vilde hverken tabe eller vinde ved sin Handel med Fremmede. Personer, der ere overmaade meget beløbne i disse Materier, paastaae endog, at Balansen er det imod, og at det hidtil ikke har udfyldt det manglende, som denne Under=Balanse maatte bringe i dets Pengevæsen, uden

ved Hiælp af de Subsidier, som det har faaet af fremmede Magter. Det tilkommer Nationen at fordoble sine Anstrængelser for at komme ud af denne uheldige Forfatning. Vi ville see, om dets Militære staar paa en bedre Fod.

For Gustav Vasas Tid var hver Svensk Soldat. Naar Landet raabte om Hiælp, forlod Bonden sin Plov og tog Flinten paa Nakken. Den hele Nation var hærdet til Krigen formedelst de borgelige Uroligheder, der aldrig ophørte. Staten besoldede kun 500 Mand, som altid skulde være færdige til at brække op. Dette svage Korps blev 1542 bragt til 6000. Bønderne, hos hvilke man lagde disse Tropper i Qvarteer, fandt denne Byrde alt for trykkende og man maatte aftage dem den. For at bringe det dertil tillagde man Fiskus igien de udyrkede Jorder, lod dem opbryde og satte de nye Landets Forsvarere derpaa. Denne ypperlige Indretning er siden efter bleven vedligeholdt. Krigsfolket er ikke der, som saamange andre Steder, fængslede til en Besætnings Dagdriveri. Fra Generalen til Soldaten har enhver sin Vaaning med et Stykke Jord, hvilket de dyrke som deres eget. Størrelsen og den virkelige Indtægt af dette Stykke Jord staar i Forhold til de militære Grader, som enhver beklæder. Denne Besiddelse, som de faae af Kronen, kaldes Bostell og gives aldrig uden paa de Godser, som tilhøre Regieringen. Denne Armee bestaar af 8 Regimenter Rytterie; 3 Regimenter Dragoner, 2 Regimenter Husarer, 21 Regimenter nationalt Infanterie, som paa denne Maade blive betalte. Dertil kommer en 10 Regimenter fremmede Tropper, som faae deres Sold i Penge, og som man lægger i Provindserne og i Fæstningerne paa hiin Side Havet. Tilsammen udgiøre de en 50000 Mand, der ere blevne bragte til 84000 ved 34000 Reserver, som ligeledes have deres Bosteller, og som i Følge Indretningen ere

bestemte til at gaae i de nationale Infanteristers Sted, som enten døe, eller gaae af, eller blive giorte til Fanger.

Med al den Berømmelse, som denne Indretning har fundet i hele Europa, gives der dog de, som ikke ville bifalde den. I deres Tanker maa Bondens Hierte bindes til den Jord, han dyrker; til den Familie, han maa lægge sig til, for at hiælpe ham til at dyrke den. Soldaten maa derimod være løst fra alle Baand for at følge Trommen og Trompeten. At forene disse tvende Personer i een er i deres Tanker kun et sikkert Middel til at giøre maadelige Bønder og slette Soldater. Saa rigtigt dette er, naar Soldaten skal være Vildbasse, der skal trækkes omkring fra et Land til et andet for at røve og myrde, saa aldeles falder det bort, naar det er hans Bestemmelse, at forsvare det Fødeland, der giver ham Ophold. Der skulde man troe, at han slog med dobbelt Mod, for at forsvare den Jord, den Familie, som han opofrede sit Liv til at dyrke; og at det derfor vilde være ham saameget mere om at giøre, at den ikke blev skiændet, plyndret og ødelagt af fremmet Voldsmand. Men hvad der af deres Indvendinger synes at være vigtigere, det er: at disse Gaarde, der gaae af en fremmed Haand i en anden, uden at nogen af Besidderne kan være vis paa, hvorlænge han kan blive der, aldrig blive rigtig dyrkede med Hensyn til fremtidig Høst; at Landet derved kommer til at miste en betydelig Deel af det, der kunde være avlet; og at man derfor ikke behøver i mindste Maade at betænke sig paa, at regne Bostellerne med blant de vigtige Aarsager, der giøre Korn-Mangelen saa hyppig i Sverrig. Skulde dette være saa, da synes det rigtig nok bedre, at giøre Eyendomsmanden til Forsvar, eller lade ham stille Forsvar for sig, end at bebyrde Forsvarsmanden med en Jord, som han ikke kan have nogen Lyst til at anvende

Flid eller Bekostninger paa, fordi han aldrig kan være vis paa, at han selv skal komme til at see Frugten deraf, men altid sikker paa, at hans aldrig ville komme til at høste *).

Dets Beliggenhed har bestemt det til at oprette tvende meget forskiellige Søe-Korpser: det ene af et stort Antal Galeyer og nogle Pramme til Forsvar dets Kyster, der ere fulde af Skier; det andet af 24 Linie-Skibe og 23 Fregatter for længere bortliggende Egne. Begge vare de usigeligen forfaldne 1772. Siden denne Tid har man taget sig noget af disse Skibes Istandsættelse, der for det meste ere byggede af Fyr, fordi Landet har kun faa Eege-Træer, der desuden vare nær ved at falde om af Ælde. Kan være at Sverrig aldeles ikke kan undvære alle disse Galeyer, men i Henseende til dets andre Krigs-Skibe maa det nok bestemme sig til, at formindske Antallet paa dem. Dets Evne vil aldrig tillade det, at bevæbne endog kun Halvparten af dem.

Denne Magts offentlige Indtægter overstige ikke en 3½ Millioner Rigsdaler. De udredes af et Paalæg paa Jorderne; af hvad der indkommer ved Tolden; af Paalæg paa Kobberet og Jernet; af stemplet Papiir; af en Kop-Skat og en frivillig Gave. Det er temmelig lidet til Regieringens Fornødenheder, og endda maa deraf tages, hvad der skal bruges til Giældens Afbetaling.

Den beløb sig til 1½ Millioner Rigsdaler, da Carl 11te kom paa Tronen. Denne Fyrste, der var Oekonom, som det anstaar Fyrster at være det, betalte den.

*) Dette synes ogsaa at kunne gielde om vore Præstegaarde. Men denne Stand er i Følge sin Bestemmelse mere bundet til det Sted, hvor enhver af den engang er bleven ansat, og hvor det staar ham frit, at forblive sin hele Levetid.

Han giorde mere. Han indfriede endeel Kron-Godser i Tydskland, der vare blevne afhændede til mægtige Naboer. Han indløste Kronens Diamanter, paa hvilke Dronning Kristine havde laant betydelige Summer af Hollænderne. Han befæstede Grændse-Stederne. Han understøttede sine Allierede, og udrustede ofte Eskadrer for at skaffe sig Agtelse i Øster-Søen. De Begivenheder, der fulgte paa hans Død, bragte Sagerne igien i den Forvirring, hvoraf han havde draget dem. Uordenen er stedse gaaet i det stigende, uagtet de Subsidier, Frankerig har ødet derpaa og nogle andre mindre betydelige Bidrag. 1772 skyldte Staten 603 Tønder Guld, hvoraf Renten 4½ Prosent beløb sig til meer end 2½ Millioner Rigsdaler, som den maatte betale deels til Fremmede, deels til egne Undersaatter. Ved denne Tid var der kun 2 Millioner Rigsdaler rede Penge i Omløb i Riget. Saavel offentlige, som private Sager afhandledes med Sedler, der bleve udstædede af en Bank, som tilhørte Staten og var garanteret af de tre første Stænder i Republiken. Denne Indretning er bleven dadlet; den er bleven roest. Om den har været Nationen til Gavn eller til Skade, er et Spørgsmaal, som endnu ikke er afgiort.

Armoden var dog alt om alt ikke den farligste Sygdom, der plagede Sverrig. Staten havde mere at frygte af den Svimmel, den Tvedragts-Aand, der havde styrtet denne tapre og høymodige Nation, i en Afgrund af Fornedrelse, som bitterligen maae krænke alle veltænkende Gemytter. En almindelig Fordærvelse havde i lang Tid overskredet alle Grændser. Den Beslutning, man havde taget, at hendrage alt til egen Fordeel allene, havde fyldt Hoffet, Raadet alle Stænder i Republiken med Mistillid. Med yderste Forbittrelse bestræbte man sig for, at nedtrykke den ene den anden. Havde man ikke selv Midler dertil i

Hænde, var man om, at skaffe sig dem andensteds fra, og man rødmede ikke ved at sammensværge sig paa et Slags Maade med Fremmede mod sit Fædernelaud.

Disse Uordener havde deres Grund i den Konstitution, der var bleven indført 1720. Istedet for en oprørende Despotisme havde man sat en slet indrettet Frihed. De forskiellige Magter i Staten, der vare bestemte til at holde hinanden i Ligevægt og inden deres tilbørlige Skranker, havde hverken tydelig bestemte Grændser eller vare klogeligen fordelte. Ogsaa begyndte de at støde sammen 6 Aar efter at Indretningen var giort. Intet kunde hemme dette Stød. Det var en idelig Kamp mellem Stats-Chefen, der uophørlig medede til at forskaffe sig Indflydelse i Lovgivningen, og Nationen, der var forhippet paa, at beholde Udførelsen af dem. Med en lige Forbittrelse tvistede de forskiellige Stænder i Republiken om deres Rettigheder.

Disse Stridigheder, hvori man vexelviis seyrede og laae under, foraarsagede megen Ustadighed i de offentlige Beslutninger. Hvad der var blevet fastsat paa en Rigsdag, det blev forbudet paa en anden, for atter at blive indført og omgiort paa ny. I Lidenskabernes Tummel blev det almene Vel forglemt, miskiendt og nedtraadt. Kilderne til Borger-Velstand udtørredes alt mere og mere. Alle Grene i Bestyrelsen bare Præget af Uvidenhed, Egennytte eller Anarki. Endelig satte en Vane i at holde Alting til Fals: der maaskee er den skiændigste, nogen Stat nogensinde har været besængt med, Kronen paa alle disse Ulykker.

Tvende Partier, hvori alle de andre smeltede sammen, giorde Staten splidagtig. Hatte-Partiet syntes sysselsat med Planer til at skaffe Sverrig sin gamle Styrke igien, ved at inddrage de rige Besiddelser, som ulykkelige Krige havde skilt det ved. Det havde solgt sig til Frankerig, som kunde have nogen Nytte af

at understøtte dette stolte Anlæg. Hue-Partiet havde erklæret sig for Roligheden. Dets Lempelighed havde forskaffet det Ruslands Yndest, der ønskede ikke at blive fortrædiget i sine Foretagender. Disse tvende Hoffer, det Versailleske fornemmelig, havde aabnet deres Punge for disse usle Faktionister. Hovedmændene for dem trak den bedste Deel af disse blinde Vortødslinger til sig selv; med det øvrige kiøbte de Stemmer. De vare altid til ringe Priis; men ogsaa havde de kun sielden nogen Bestandighed. Intet var almindeligere end at see et Medlem af Rigsdagen at sælge sin engang solgte Stemme til en anden. Det var ikke engang usædvanligt, at han lod sig til een Tid betale af begge Partier.

Den ulykkelige Forfatning, hvori den, som det syntes, frie Stat, saae sig bragt, nærede den Trældoms-Aand, som herskede i den største Deel af Europas Lande. De roste sig af den ved at see de Ulykker, som en Nation, der havde brudt Despotismens Lænker, maatte lide. Ingen vilde see, at Sverrig var gaaet over fra en Yderlighed til en anden, at man, for at undgaae Uleylighederne ved en vilkaarlig Regiering, havde styrtet sig i Anarkiets Redsler. Lovene havde ikke forstaaet at forene de enkelte Borgeres særegne Rettigheder med Selskabets Rettigheder, eller med de Fortrin, som dette til almeen Sikkerhed bør have for alle dem, hvoraf det bestaar.

I de monarkiske Regieringer kan et lykkeligt Tilfælde frembringe en duelig Fyrste, en duelig Minister, som temmelig hurtig kan skaffe Staten sine Sæder, sin Styrke, sin Anseelse igien. I de frie Stater er retskaffen Tænkemaade ikke saa hastig bragt tilbage. De Partier, der bringe Tvedragt i dem, hindre dem meget længe fra at see det Onde, og deres Misundelse giør dem paa begge Sider saa affspenstige, at de ikke ville

arbeide med hinanden paa, at faae Orden indført igien. I en saadan ulykkelig Forfatning er den bedste Udvey maaskee, at betroe een Mand Magt nok til at neddempe Hadets Yttringer og oplive Kierlighed til det almindelige Bedste paa ny. Mange af de gamle Republiker droge en stor Fordeel af denne Politik, og Sverrigs Vel havde fordret, at man, for at komme ud af det gyselige Anarkie, hvori det var nedsænket, havde givet den Skygge-Konge, det havde skabt sig, en tilstrækkelig Magt til at rygte Statens Saar, og anbringe de passende Lægemidler til dem. Det er den største Souverrainitets Handling, en Nation kan foretage sig, og det er ikke at miste sin Frihed, at overdrage Statsmagtens Anvendelse til en redelig Fuldmægtig, som man kan have den Tillid til, at han for sin egen Æres, sin egen Fordels Skyld, vil giøre den bedste Brug af den betroede Magt. (Fyrste og Stat blive derved, saa at sige, ægteviede til hinanden, hvis Sag det bliver, at fremme fælles Tarv, at staae sammen som et forstandigt Ægtepar, der er klog nok til at indsee, at det ikke kan gaae den ene vel, naar det gaar den anden ilde.)

Dette Skridt vilde have kronet de Svenske med Ære og været til deres Vel. Det vilde have opfyldt Gemytterne med gode Tanker om deres Oplysning og deres Klogskab. Ved at vegre sig ved at tage denne saa nødvendige Beslutning, have de nødet Rigets Overhoved til at bemægtige sig den øverste Magt. Han hersker paa de Vilkaar, han selv har fundet for godt at foreskrive sig, og hans Undersaatter have ikke beholdt flere Rettigheder end dem, hans Beskedenhed ikke har tilladt ham, at skille dem ved.

Vi staae ikke paa det passende Sted til at kunne underholde vore Læsere med denne Revolution. Det til-

kommer Tiden, at aabenbare Historikeren hvad der kan være ham vigtigt at vide, for at tale med Nøyagtighed derom. Hvorledes skal man skille dem, der have understøttet Fyrstens Planer af ædelmodige Grunde, fra dem, der have forstaaet sig dertil af slette Hensigter? Han kiender dem. Men Kongernes Hierte er en utilgiengelig Helligdom, hvis Agtværdighed kun sielden kan bestemmes, medens de leve, og hvortil Nøglen kun alt for ofte tabes ved deres Død. Ere de ikke desuden, ligesaavel som andre Mennesker, udsatte for, at blive bedragne af Lidenskaberne? Tilstæde disse dem vel, bedre end andre, at treffe det rette? De Domme, der fældes over dem af deres Undersaatter, ere ligesaa mistænkelige. Blant de forvirrede og hinanden modsigende Stemmer, som paa een Gang lade sig høre, hvo vil da kunde skille Sandheds-Raabet fra Bagvaskelsens lumske og lønlige Knur, eller Sandhedens stille og lønlige Anke fra Bagvaskelsens Skrig? Man maa bie indtil Egennytten og Smigreriet have hørt op at bralle, og Skrækken at paalægge Taushed. Da vil det blive Tid, at tage til Pennen uden at udsætte sig for den Mistanke, at ville enten nedrig tilvende sig den Mægtiges Gunst, eller skamløs trodse hans hævnende Magt. Tie vi, vil Efterslægten tale. Lykkelig han, om han allerede i Forveyen kan fryde sig ved dens Bifald. Ulykkelig han, ulykkelige hans Undersaatter, dersom han foragter dens Dom.

Fra disse Betragninger ville vi begive os til de Handels Forbindelser, som Kongen af Preusen har oprettet med Ostindien.

10. Kongen af Preusen opretter et Ostindisk Kompagnie i Embden. Denne Fyrstes Karakter. Hans Anlægs Skiæbne.

Denne Fyrste havde i Forlystelsernes Alder Mod til at foretrække Underviisningens Nytte for Hoffernes

magelige Ledigang. Ved Omgang med Aarhundredets første Mænd og ved hans egne Betragtninger modnedes i Eenrum hans driftige Genie, der med Utaalmodighed længtes efter at udvide sig. Hverken Smiger eller Modsigelse kunde nogensinde afdrage ham fra hans dybsindige Undersøgelser. Meget tidlig lagde han Planen til sit Levnet og sin Regiering. Ved hans Tron-Bestigelse vovede man at forudsige, at hans Ministre kun vilde blive hans Haandskrivere; hans Finanzierere kun hans Kasserere, og hans Generaler kun hans Adjutanter. Lykkelige Omstændigheder gave ham Leylighed til at vise Verden de Talenter, han i Eensomheden havde erhvervet sig. Gribende med en Hurtighed, der kun var ham egen, det Øyeblik, der vilde være ham til afgiørende Fordeel, anfaldt Frederik en Magt, der havde holdt hans Forfædre i Trældom. Han seyrede over den i fem Feltslag, erobrede den bedste af dens Provindser, og sluttede Fred i et ligesaa gunstigt Øyeblik, som han havde begyndt Krigen.

Da han hørte op med at stride, hørte han ikke op med at virke. Man saae ham eftertragte de samme Nationers Beundring, hvis Skræk han havde været. Han kaldte alle Konster til sig, og gav dem paa et Slags Maade sin Hæder til Selskab. Han rettede Misbrugene ved Rettens Pleye og gav selv viisdomsfulde Love. En simpel og uforanderlig Orden indførtes i alle Forvaltningens Grene. Han vaagede Nat og Dag over sine Undersaatters Bedste, hvoraf den Ringeste havde Frihed til at nærme sig til ham og skrive ham til. Ethvert Øyeblik af hans Liv var helliget hans Folks Vel. Endog hans Sinds-Adspredelser vare dem nyttige. Hans historiske, moralske og politiske Værker vare fulde af praktiske Sandheder. Endog i hans Poesier herskede der dybsindige Tanker, som vare meget vel skikkede til at udbrede Oplysning. Han arbeidede just paa at berige

sine Stater, da lykkelige Begivenheder satte ham 1744 i Besiddelse af Ost-Friesland.

Embden, som er Hoved-Staden i denne lille Provinds, ansaaes i tvende Aarhundreder for en af de beste Havne i Europa. Da Engellænderne bleve tvungne til at forlade Antverpen, giorde de denne til Middelpunktet for deres Handels-Forbindelser med Fastlandet. Efter at Hollænderne havde længe bestræbt sig forgiæves for at tilegne sig den, bleve de saa misundelige paa den, at de endog søgte at fylde den. Alt gav tilkiende, at den var skikket til at blive Oplags-Sted for en betydelig Handel. Den lange Afstand, hvori dette svage Land laae fra den Preussiske Styrke, kunde udsætte det for endeel Ulejligheder; men Frederik haabede at Skræk for hans Navn skulde holde Søemagternes Misundelse i Tømme. Overbeviist derom vilde han, at der 1751 skulde oprettes et Ostindisk Kompagnie i Embden.

Dette nye Selskabs Fond var en 800000 Rigsdaler, der vare delte i 2000 Aktier. Det bestod fornemmelig af Engellændere og Hollændere, uagtet de strænge Forordninger, deres Regieringer havde givet, for at forhindre det. Man blev opmuntret til disse Spekulationer af den ubestemte Frihed, man skulde have mod at betale Landsherren 3 Prosent af alt hvad der solgtes. Udfaldet svarede ikke til Forhaabningerne. Sex Skibe, der Tid efter anden afseylede til China, gave Interessenterne kun deres Kapital med en Fordeel af en halv Prosent for hvert Aar. Et andet Kompagnie, der kort efter oprettedes paa det samme Sted for den Bengalske Handel, giorde sine Sager endnu slettere. En Proces, hvorpaa man sandsynlig aldrig vil faae Enden at see, er alt hvad der er det tilbage af de tvende eneste Expeditioner, det har vovet. Tilberedelserne til Krigen

1756, standsede begge Kompagnierne, som bleve ophævede 1763.

Dette er det eneste Knæk, den store Preussiske Frederik har faaet. Vi vide meget vel, at det er vanskeligt, at bestemme sine Samtidiges Værd, man seer dem dertil alt for nær. Endnu mindre kan man smigre sig med at kiende de Fyrster rigtig, hvis Berømmelse drager dem ud af Forglemmelsen, fordi den aldrig taler uden Lidenskab. Den Beundring, de vække, vækker tillige Misundelsen og forvirrer endog de viseste eller bringer dem til at udsætte deres Dom. Var det imidlertid tilladt, at yttre sin Mening i Følge en Mængde Kiendsgierninger, der staae i Forbindelse med hinanden, da kunde man vel sige om Preussens Frederik: at han adsplittede de Sammenrottelser, hvormed Europa havde sammensvoret sig mod ham ved et ligesaa lidet forudseet, som slet anlagt Vovestykke; at han med usynlige Midler udførte de meest paafaldende Ting; at han forandrede Maaden at føre Krig paa, der for hans Tid ansaaes for at have naaet sin Fuldkommenhed; at han viste en kiæk Aand, hvortil han fandt kun faa Mynstre i Historien; at han endog af sine Feyl drog større Fordele end andre vidste at drage af det, der gaar lykkeligt for dem; at han bragte hele Jorden til, enten at tie af Forundring, eller tale af Beundring; at han giorde sin Nation ligesaa anseet, som andre Fyrster blive det formedelst deres Nationer.

Denne Fyrste viiste sig altid frygtelig. Det Begreb, man giorde sig om hans Talenter, Erindringen af hans Bedrifter, en aarlig Indtægt af en 14 til 15 Millioner Rigsdaler, et Skatkammer paa mere end 200 Millioner, en Armee paa en 180000 Mand giorde ham sikker paa Rolighed. Til Uheld blev den ikke hans Undersaatter til saamegen Nytte, som den forhen havde været det. Denne Fyrste blev ved at lade Joderne

staae i Spidsen for sit Myntvæsen, hvori de havde indført særdeles megen Uorden. De rigeste Kiøbmænd i hans Provindser saae han, uden at komme dem til Hielp, falde i de Svælg, som han ved sine Operationer havde gravet dem. Sit Lands betydeligste Manufakturer bragte han i sine egne Hænder. Hans Stater vare opfyldte med Monopoler, der vare ødelæggende for al Vindskibelighed. De Folkeslag, der giorde ham til deres Afgud, bleve leverede til en Sværm fremmede Blodiglers Gierrighed. Denne Adfærd opvakte en saa almindelig Mistillid, saavel i som uden for Preussen, at der vovedes intet ved at forsikre, at al den Umage, man giorde sig for at faae Kompagniet i Embden oprettet igien, vilde blive frugtesløs.

Frederik fik af Naturen en spillende og dristig Indbildnings-Kraft, en grændseløs Lære-Lyst, Sands for Arbeide og Kræfter til at udholde det. Hans Ungdoms-Aar anvendtes til at studere Regierings-Konsten, Politiken, Handelen, Lovgivningen. Lænkebunden og nedfalden begyndte Menneskeheden at aftørre sine Taarer ved at see hans første Foretagender; den syntes at trøste sig over sine Ulykker ved Haabet om at finde en Hævner i ham. Den anede og signede forud hans hældige Fremskridt. Europa gav ham Navn af den Kongelige Philosoph.

Da han traadte frem paa Krigens Skueplads, satte Hurtigheden i hans Marscher, Konsten i at leyre sig, Ordenen i at opstille sine Tropper til Slag, alle Nationer i Forundring. Man kunde ikke høre op med at lovprise denne ukrænkelige Krigstugt, der skaffede hans Tropper Seyren; denne mekaniske Subordination, som giorde flere Armeer til eet Korps, der i alle sine Bevægelser stemtes af et eneste Fremstød, slog til paa een Gang, i eet Øyemed. Endog Philosopherne bleve saa indtagne af det Haab, hvormed han havde fyldt

dem; saa opblæste af at see en Ven af Konster og Mennesker blant Fyrsterne, at hans blodstænkte Lykke maaskee endog fornøiede dem. Han blev betragtet som Mynstret for krigerske Konger.

Endnu havde der været et hæderligere Navn at vinde. Navn af Folke-Fader. Men dette gives ikke til Fyrster, som sammenblande Sandheder og Vildfarelser, Fordomme og Retfærdighed, Kilderne til godt og ondt med hinanden; som ansee Moralens Grundsætninger for Metaphysiske Grublerier; Fornuften som en Taler, der staar i Egennyttens Sold. Havde Frederik udslukt Ærekierheden i sit Hierte; var hans Siæl bleven svækket ved de Anstrængelser, hans store Bedrifter giorde nødvendige, havde den tabt sin Kraft, sin Virksomhed, havde Alderdommens Svagheder sat ham tilbage blant de Fyrster, der ere det kun af Navn, hvad skulde da hans Minde være blevet? Hvad de Lovtaler, som til hans Berømmelse havde gienlydet fra alle Munde, som Videnskabernes og Konsternes udødelige Stemme havde ødslet paa ham? — Kun en Gaade i Historien. At dette ikke skulde skee, da raadede Forfatteren ham: at aabne sit Hierte igien for de ædle, de dydige Følelser, der udgiorde hans Livs første Glæder; at opofre sine sidste Dage til sit Folks Vel; at forberede de kommende Slægters Hæld ved den tilværendes Velgaaende. Preussens Vælde er, siger han, et Værk af dit Genie. Det er Dig, der har skabt den, Dig, der opholder den. Den bør giøres til den Stats Eyendom, som har Dig at takke for sin Hæder.

Lad disse utallige Penge, der ligge nedgravede i dine Kister, komme ud iblant Folk og sætte Liv i det politiske Legeme. Lad dine personlige Rigdomme, som et Uhæld kan adsprede, for Fremtiden ikke have anden Grundvold end National-Rigdommen, der aldrig vil tørres bort. Lad dine Undersaatter, der ere bøyede

under en voldsom og vilkaarlig Bestyrelses utaalelige Aag gienfinde en Faders Omhed istedet for Skattekræveres Haardhed; lad disse uhyre Skatter paa Personer og Forbrug ophøre at qvæle saavel Agerdyrkningen som Vindskibeligheden; lad de Stavnsløste Landboere og de frie Kiøbsted-Folk formere sig, eftersom de have Lyst og Evne til. Paa denne Maade vil Du opnaae at giøre det Rige fast og varigt, som ved dine glimrende Egenskaber er blevet berømt og udvidet; og Du vil da blive sat paa den ærværdige Liste over de let tællelige Folke-Fædre.

Vov endnu et Skridt! Giv Jorden Fred! Din formaaende Mægling, Dine Vaabens Styrke tvinge de urolige Nationer til at holde sig rolige. Kloden er den store Mands Fæderneland, det er den Skueplads, der passer sig med hans Talenter; bliv alle Nationers Velgiører.

Dette var den Tale, jeg tiltænkte Dig i Din stille Roe, hvori Du, lig, om man saa tør sige, den Evige, til hvem Hymnen hæver sig fra alle Jordens Lande, smigrede Dig med, at tilendebringe en hædret Rolle, da en vigtig Begivenhed tvang Dig til, at gribe til Din Torden igien. En Magt, der til Bevæggrund for at føre Krig eller giøre Fred aldrig raadspurgte andet end sin Magts Forøgelse uden Agtelse for den tydske Rigsforfatning eller for de Traktater som garantere den; uden Ærbødighed for Folke- og Familie-Retten; til Haan for de i Arvegang vedtagne almindelige Love. — Denne Magt giør Fordringer, samler Armeer, sluger allerede i Tankerne de Fyrsters Arvegods der ere alt for svage til at kunne giøre Modstand og, truer hele det tyske Riges Frihed. Du har forekommet denne Magt. Den gamle Løve har rystet sin Mank, brølende er han gaaet ud af sit Hie, og hans unge Medbeyler har skielvet derved. Til dette Øyeblik havde

Frederik viist sig som tapper, der gaves en Leylighed at vise sig som retfærdig, den har han grebet. Europa har givet Gienlyd af de Bønner, der giordes for hans Daad; thi da var han hverken stolt Erobrer, eller gierrig Kiøbmand, og snu Anmasser. Forhen havde man beundret ham, da blev han velsignet. Paa Foden af hans Støtte havde jeg gravet: Europas frygteligste Magter havde forenet sig mod ham, og svandt for ham. Nu vil jeg grave en mindre brammende, men mere lærerig og mere ædel: Han brød de Lænker, man allerede havde færdige. Men han lever ikke altid. I Tydsklands Fyrster! tænker paa eder selv.

11. Spaniernes Etablissement paa Philippinerne. Beskrivelse over disse Øer.

Intet er stort, intet gaaer lykkeligt i Monarkierne uden den Herres Indflydelse, der bestyrer dem; men det staar ikke altid til en Monark, at giøre alt det gode, som kan være hans Nation gavnligt, naar denne ikke understøtter Regieringens Hensigter med sin Karakter eller sit Anlæg. Det er maaskee ligesaameget Nationens Feyl, som Kongernes, dersom de Forsøg, man saa ofte i Spanien har giort paa, at give Handelen paa de Philippinske Øer en hældig Vending, ikke ere gaaede lykkelig af.

Philippinerne, fordum bekiendt under Navn af Manillerne, udgiøre en umaadelig stor Øe-Samling, i Øst for Asien. De strække sig fra den 16de til den 25de Grad nordlig Brede, og have en forskiellig Brede fra 40 til 200 Mile. Tallet paa dem er overmaade stort, deriblant udmærker man 13 til 14, som ere betydeligere end de andre.

Disse Øer fremvise et Syn, der for det agtsomme Øye er gyselig Majestætiskt. De ere bedækkede med

Basalt, Lava, Metal-Skiver, sort Glas, smeltet Jern, graae og skiøre Stene, der ere fulde af Stumper af Dyr- og Plante-Riget; med Svovl der holdes i Smeltning ved idelig Paavirkning af underjordisk Ild og kogende Vand, der staar i Sammenhæng med skjulte Flammer. Alle disse store Natur-Tilfælde ere Virkninger af udslukte Vulkaner, af Vulkaner som brænde endnu og dem, som bryde frem af disse Afgrundens Huler hvor de brændbare Materier ere i en bestandig Giæring. Der er ikke noget dristigt i at formode, at disse Egne, som man kan ansee for de ældste paa Kloden, ere deres Undergang nærmere end andre.

Den Aske, hvormed disse umaadelige store Ovne have for Sekler siden bedækket Skorpen af en meget dyb Jordbund; Markernes Omrodning, der uophørlig gientages ved jævnlige Jordskiælv; Heden der er sædvanlig i alle de Lande, der ligge under det hede Belte; Fugtigheden, som Naboelaget med Oseanet, høye Fielde, og Skove, der ere ligesaa gamle som Verden, vedligeholde bestandigen i disse Egne, disse Ting ere rimeligviis Aarsagerne til Philippinernes næsten utrolige Frugtbarhed. De fleste af de Fugle, fireføddede Dyr, Planter Frugter, Træer, som man seer i det øvrige Asien, finder man igien paa denne Øesamling, og alt er der næsten af en bedre Beskaffenhed. Man opdager endogsaa der nogle Plante-Arter som man ikke andensteds har mærket. Dersom en indsigtsfuld Naturkyndig giennemreyste disse Øer ubehindret, og tilbørlig understøttet, vilde han sikkert berige Videnskaberne med en Mængde artige, nyttige og vigtige Kundskaber.

Til Uhæld er Klimaet ikke saa behageligt paa Philippinerne, som Jordbunden er frugtbar. Dersom Land- og Søe-Vindene vedligeholde i en sex Maaneders Tid en større Kiølighed end den, man skulde vente af deres Beliggenhed, saa er Himmelen den øvrige Deel af

Aaret gloende heed af Lynild; Markerne oversvømmede af idelig Sky(-Regn. Imidlertid er Luften ikke usund. Rigtig nok bliver de Fremmedes Helbred lidt svækket ved en alt for overflødig Uddunstning, men Landets Indfødte drive deres Alder meget vidt, uden at prøve andre Svagheder, end dem, som Mennesket er underkastet allevegne.

Det midterste af disse biergagtige Øer er beboet af Vilde som synes at være de ældste Indvaanere derpaa. I hvor de end have deres Oprindelse fra saa ere de sorte og have for det meste krøllede Haar. De ere ikke høie af Vext, men stærke og seenefulde. Undertiden udgiør en heel Familie en lille Stat. Som oftest lever ethvert Individ for sig selv med sin Selskaberske. De forlade aldrig deres Buer og Pile. Vante til Skovenes Taushed synes den mindste Støy at forurolige dem. Deres Levemaade er ganske dyrisk. Frugter og Rødder, somde finde i Skovene, ere deres eneste Føde, og naar dehave fortæret hvad der findes i een Egn, reyse de henfor at opsluge, hvad der gives i en anden. De Bestræbelser, man har anvendt for at tæmme dem, have altid været frugtesløse, efterdi der gives intet saa vanskeligt, som at undertvinge omflakkende Folk i utilgiængelige Steder.

De Sletter, hvorfra man har fordrevet dem, ere Tid efter anden blevne bebyggede med Kolonier fra Siam, fra Sumatra, fra Borneo, fra Macassar, fra Malaca, fra Molukkerne, og fra Arabien. Disse fremmede Kolonisters Sæder, deres Sprog, deres Religion, deres Regieringsform giør det umueligt, at tage feyl af deres Herkomst.

12. Spanierne og Portugiserne trette med hinanden om Philippinernes Besiddelse.

Ferdinand Magellan var den første Europæer, der undersøgte disse Øer. Misfornøyet med sit Fædernelands

Portugal var han gaaet i Tieneste hos Carl den femte, og giennem det Stræde, som siden efter har baaret hans Navn, kom han 1521 til Manillerne, hvorfra de Officerer, der havde staaet under ham, begave sig efter hans Død til Molukkerne, som en 10 til 12 Aar i Forveyen vare opdagede af Portugiserne. Denne Reyse vilde rimeligviis have mærkværdige Følger, dersom de ikke vare blevne hemmede ved en Forbindelse, som vi her ville giøre Rede for.

Medens Portugiserne i det 15de Aarhundrede aabnede sig Veyen til Ostindien og giorde sig til Herrer af Speserierne og de Manufaktur-Varer, hvori de kultiverede Nationer altid havde været saa forelskede; forsikrede Spanierne sig ved Amerikas Opdagelse saamange Skatte, som den menneskelige Indbildning til denne Tid ikke engang havde kunnet ønske sig. Endskiønt begge Nationer fulgte deres Forstørrelses-Planer i Lande, der vare vidt adskilte fra hinanden, ansaaes det dog mueligt, at de kunne støde sammen. Dette Tilfælde vilde havt farlige Følger formedelst den Modbydelighed, de havde for hinanden. For at forebygge dette, bestemte Paven 1493 deres giensidige Fordringer, i Følge den alt omfattende og latterlige Magt, som Roms Paver i endeel Aarhundreder havde anmasset sig, og som den afgudiske Vankundighed hos begge — lige overtroiske — Nationer udvidede endnu mere, for at tage Himmelen i Ledtog med deres Gierrighed. Han gav Spanien alt det Land, man kunde opdage Vester for Meridianen, der blev antagen 100 Mile fra de Azoriske Øer; og Portugal alt hvad det kunde erobre Øster for denne Meridian. Aaret derefter forenede begge de interesserede Magter i Tordesillas sig om, at fastsætte Demarkations-Linien 370 Mile fra det grønne Forbiergs Øer. Dette var i de meest skarpsynedes Øyne en overflødig Forsigtighed. Paa denne Tid kiendtes der saa

lidet til Theorien om Jorden, at de ikke kunde forudsee, at naar den ene Krones Søemænd giorde deres Opdagelser mod Vester, og den andens mod Øster, da maatte de tidlig eller sildig treffe sammen paa eet Sted. Denne Sandhed blev beviist ved Magellans Forsøg.

Skiønt Søerfarne havde Portugiserne ikke forstillet sig, at man kunde komme til Ostindien paa anden Vey, end forbi Forbierget Gothaab. De bleve derfor meget forundrede ved at see Spanierne komme dertil giennem Syd-Havet. De frygtede for Molukkerne, som deres Medbeylere paastode at have Rettighed til, saavel som til Manillerne. Hoffet i Lissabon havde fast besluttet, hellere at vove alt, end at see Speserie-Handelen gaae sig af Hænderne. Førend det dog vilde give sig af med den eneste Magt, hvis Kræfter til Søes da var frygtelige, troede det, at man burde forsøge Underhandlings-Veyen. Dette Middel lykkedes bedre end man havde ventet. Carl den femte, som ved sine idelige Forehavender bragtes i jævnlig Trang, samtykte for en Sum af 360,000 Dukater i, at opsætte alle Udredninger til de Molukkiske Øer saalænge, indtil Rettighederne paa begge Sider vare blevne oplyste. Han forpligtede sig endog til, at i Tilfælde af, at Sagens Afgiørelse skulde falde ud til hans Fordeel, vilde han dog ikke føre sig det til Nytte, førend han havde betalt de Penge tilbage, som han havde taget imod. Efter dette Forlig, tabte den Spanske Monark — der var sysselsat med at forøge sin Magt i Europa og Amerika — Ostindien af Sigte.

Denne Saragossiske Traktat havde samme Skiebne, som politiske Fordrag sædvanligen have.

13. Spanierne oprette Etablissementer paa Philippinerne. Aarsager, som have hindret deres Fremgang.

Philip den 2den tog 1564 igien fat paa den Plan, at lægge Manillerne under sig. Spanien var paa den Tid alt for svækket ved sine Erobringer i Amerika, at det skulde falde paa at bruge Voldsomhed for at stifte et nyt Rige ved den yderste Ende af Ostindien. Overtalelsens milde Veye traadte for første Gang ind i dets Udvidelses-Planer. Det overdrog nogle Missionairer at forskaffe det Undersaatter, og de bedroge det ikke ganske i dets Forventning.

De paa Kysterne forhen værende enten Afgudsdyrkere eller Muhamedanere, som den kristelige Religion bragte under Spanien, vare ikke ganske vilde, saaledes som de, der boede dybere inde i Landene. De havde Overhoveder, Love, Boliger og andre raae Konster. Endeel af dem kiendte lidt til Agerdyrkningen. De bleve satte i sikker Besiddelse af de Marker, de havde besaaet, og den Velstand, hvori de kom til at leve, bragte andre til at ønske sig Eyendomme. Munkene, som bleve betroede til at uddele dem, forbeholdt sig selv de største, de bestbeliggende og de frugtbareste Jorder af denne umaadelig store Strækning, og Regieringen gav dem et formeligt Skiøde derpaa.

Man ventede sig meget af disse Indretninger, hvor ufuldkomne de end vare. Endeel Aarsager have forenet sig til at lægge deres Fremgang Hindringer i Veyen.

Først have Missionærerne, der for det meste vare opdragne i Klosternes Vankundighed og Ladhed, ikke, som skee burde, opmuntret Arbeidsomheden hos de Indianere, som de havde under deres Bestyrelse. Man kan endog sige, at de have holdt dem derfra, for uophørlig at sysselsætte dem med religieuse Seremonier,

Forsamlinger og Høytideligheder. Et System, der er ligesaa stridigt mod al fornuftig Religion, som mod sund Politik, har ladet de Jorder blive til Intet, som man havde uddelt blant de nye Undersaatter. Endog de, der tilhørte deres blinde Veyledere, ere kun blevne lidet eller slet dyrkede, maaskee fordi Regieringen lader til disse Munke aarligen udtælle en 15,000 Rigsdaler.

Spaniernes Adfærd har altid opmuntret denne skadelige Uvirksomhed. Det Hang til Lediggang, som disse opblæste Mennesker havde bragt med sig fra deres Fæderneland, blev endnu mere bestyrket ved den Tilladelse, som Hoffet tilstod dem; at de aarligen maatte sende Amerika et Skib, der var ladet med Asiatiske Produkter og Manufakturvarer. De Skatte, som dette uvurdeerlige Skib førte tilbage med sig, bragte dem til at ansee endog de anstændigste og mageligste Sysler for haanlige og utaalelige. Aldrig vidste deres Kiælenskab at giøre sig anden Udvey for at leve i Blødhed. Saasnart derfor ogsaa Gallionens Udredning blev ved Krigs-Uhæld standset for et Aar eller to, faldt disse Erobrere for største Delen i den gyseligste Elendighed. De bleve Betlere, Røvere, Mordere. Krigsfolket tog Deel i disse Misgierninger, og Domstolene vare for afmægtige mod saamange Forbrydelser.

Chineserne tilbøde sig naturligviis, at give Konsterne og Agerdyrkningen den Virksomhed, som Indianernes Dorskhed og Spaniernes Hovmod nægtede dem. Fra utænkelige Tider gik denne berømte Nations Søefarere til Manillerne, for at hente de paa disse Øer hiemmehørende Produkter. De bleve ved at søge dem, efter at de vare komne under et fremmed Aag. Antallet paa dem tiltog endog, da Mexikos og Perus Rigdomme, som sattes i Omløb paa dem, gave Anledning til mere udvidede Spekulationer. Paa deres Skibe kom snart en Mængde Haandværkere og en endnu større

Mængde Avlsmænd, hvoraf der var alt for mange i dette blomstrende Rige. Disse arbeidsomme, sparsommelige og forstandige Mennesker vilde have opryddet Marker, anlagt Manufakturer, indført alle Slags Vindskibeligheds-Grene, naar man kun vilde have givet dem Eyendoms-Ret til nogle Stykker Land paa en umaadelig Strækning, hvortil der ikke var nogen Eyer; og kun paalægge dem taalelige Skatter. Det var et ufeylbarligt Middel til, uden Tab af Mennesker, uden Opofrelse af Penge at anlægge en blomstrende Kolonie i det yderste Asien. Til Uhæld for Philippinerne har man ikke tydelig nok indseet Rigtigheden deri, og dog har det lidet gode, der er giort paa Øerne, fornemmelig været Chinesernes Værk.

14. Den Forfatning, hvori Philippinerne nu befinde sig.

Spanien har af denne Øe-Samling lagt nogle Stykker af 9 store Øer under sit Herredom. Det paa Luçon, der er det betydeligste, er 125 Mile langt og en 30 til 40 Mile bredt. Anmasserne lande derpaa i en stor rund Bugt, der dannes af tvende Odder i en to Miles Afstand fra hinanden. I dette korte Omfang ligger den lille Øe Marivelles, der giver tvende Giennemfarter. Den østlige er den snævreste og den sikkerste.

Syd-Ost i denne Bugt ligger Cavite. Denne Havn, der forsvares af et lidet Fort og en Besætning paa 300 Mand, har Skikkelse som en Heste-Skoe. 12 Skibe ligge der i Sikkerhed paa en muddret Grund. Det er det man bygger de Skibe, som ere nødvendige til Koloniens Tieneste.

I samme Bugt, tre Mile fra Cavite og tet ved Mundingen af en seylbar Flod, reiser sig den berømte Bye Manille. L'Egaspe, der fratog Indianerne den

1571, ansaae den bekvem til at blive Samlingspunktet for den Stat, man vilde stifte, og anlagde der Sædet for Regieringen og Handelen. Gomez Perez de Las Marignas omgav den med Volde 1590 og byggede der Kastellet St. Jacqves. Den er siden efter bleven større og skiønnere. Floden, som gaar igiennem den, kommer ned fra en Søe, der er 20 Mile i Omkreds. Underveis løber der en 40 Aaer i den. Ved enhver af dem har man boesat en lille Kolonie af Indianske Agerdyrkere. Fra dem er det, at Rigets Hoved-Stad faaer sine Levnets-Midler. Til Uhæld ligger den imellem tvende Vulkaner som staae i Forbindelse med hinanden, og hvis Esser, der altid ere i fuld Arbeide, synes at berede dens Undergang.

Paa hele Øe-Samlingen regner man efter Folketælningen af 1752, kun en 1,350,000 Indianere, som ere komne under det Spanske Herredom. De fleste af dem ere Kristne, og alle betale de fra deres 16de til 50de Aar en Kopskat af 4 Realer eller omtrent en 60 Skilling. Man har inddelt dem i 22 Provindser, hvoraf Øen Luçon har 12, endskiønt den ikke er ganske undertvunget.

Kolonien har til Forstander en Gouverneur hvis Embede staar under Statholderen i Mexiko, og vedvarer otte Aar. Han har Befalingen over Armeerne og Forsædet i alle Kollegierne. Han besætter alle civile og militære Embeder. Han kan bortskienke Godserne, ja endog oprette dem til Lehns-Besiddelser. Endskiønt denne Magt bliver lidet indskrænket ved den Indflydelse, Kleresiet udøver, har man dog fundet den saa farlig at man har seet sig nødt til at udfinde endeel Midler, for at standse den yderlige Misbrug, som giordes deraf. Det der har giort meest Nytte, har været det, der forordner, at man skal holde sig til en Gouverneurs Stervboe naar han er død i sit Embede, og at

den, der bliver kaldet tilbage, ikke maae reyse bort, forend hans Forhold i hans Embede er blevet undersøgt. Enhver Privat kan indkomme med sine Klager over ham. Dersom han overbeviser ham om nogen begangen Uretfærdighed, bliver han holdt skadesløs paa Foruretterens Bekostning, hvilken man desuden dommer i en Penge-Straf til Kongen, fordi han har giort ham forhadt. I Førstningen af denne kloge Indretning blev Strænghed dreven saavidt, at, naar Klagerne vare vigtige og mange, blev den skyldige sat i Fængsel. Mange af dem døde der af Skræk, andre kom kun ud for at udstaae haarde Straffe. Siden efter har Fordærvelsen taget til. Eftermanden lader sig sædvanlig, enten af betydelige Summer, der gives ham, eller af de Udsugelser, han agter selv at begaae, bestemme til, at skiule sin Formands.

Denne Collusion har frembragt et planmæssigt Undertrykkelses-System. Man har krævet Afgifter vilkaarlig. De offentlige Skatter ere forkomne under deres Hænder, der vare ansatte til at indsamle dem. Ved uhyre Paalæg er Handelen bleven forvandlet til Smuglerie, Agerdyrkeren har seet sig tvungen til at nedlægge sin Høst i Regieringens Magasiner. Man har drevet Uforskammenheden saavidt, at man har fastsat den Mængde Korn, hans Marker skulde frembringe, at man har forpligtet ham til, at levere det til Fiskus, uden at blive betalt derfor paa anden Maade eller til anden Tid, end den, der maatte behage Blodiglerne i dette almene Slug. De Bestræbelser, som nogle veltænkende Administrateurer have anvendt i en Tid af tohundrede Aar for at standse saamegen Barbariskhed i dens Løb, have været frugtesløse; fordi Misbrugene vare alt for indgroede til at faae dem til at vige for en underordnet Magt, der kun skulde vare til en Tid. Til at sætte en tilstrækkelig Demning for denne almindelige Gierrighed,

havde intet mindre været fornødent end det Madritske Hofs øverste Magt; men dette eneste Middel er aldrig blevet anvendt. Denne uforsvarlige Ligegyldighed er Aarsag i, at Philippinerne ikke ere blevne kultiverede. Der er hverken Politik eller Vindskibelighed paa dem. Neppe skulde man kiende dem af Navn, dersom de ikke stode i Handels-Forbindelser med Mexiko.

Disse Forbindelser, der ere ligesaa gamle, som Spaniernes Etablissement i Asien, indskrænke sig til at lade de Indiske Produkter og Handelsvarer gaae over Syd-Havet til Amerika. Ingen af de Artikler, der udgiøre disse rige Ladninger, er Frembringelse af disse Øers Jordbund eller Manufakturer. De faae Kanelen fra Batavia, Chineserne bringe dem Silkevarerne, og Engellænderne eller Franskmændene de hvide Kattuner og de skildrede Sirtser fra Bengalen og Coromandel. Fra hvilken Havn Handelsvarerne end ere blevne expederede, maae de komme, førend Gallionernes Bortreyse. De der kom efter, vilde enten ikke blive solgte, eller kun solgte med Tab for Kiøbmændene, som vilde see sig nødsagede til, at lade dem ligge over i deres Magasiner til en anden Reyse. Betalingen skeer fornemmelig med Cochenille og Piastrer, som komme fra den nye Verden; for en Deel ogsaa med Cauris, som gaae ikke i Afrika, men ere i almindelig Brug paa Ganges's Bredder.

15. Hvilke Farligheder Philippinerne ere udsatte for.

Et Etablissement, der ikke har en fastere Grundvold, kan let blive omstyrtet. Ey heller er man bange for at forudsige, at Philippinerne ville lidt tidligere eller sildigere komme fra deres Besiddere. Nogle faa Betragtninger ville være tilstrækkelige til, at give disse Formodninger Øyensynlighedens Styrke.

Af oplyste Søemænd er man bleven underrettet om, at de Spanske Besiddelser, som i disse langt fra-liggende Egne altid havde været i en slet Forfatning, ere komne i en kiendelig værre siden 1768, da Jesuiterne bleve fordrevne derfra. Foruden det, at den umaadelig store Strækning, der tilhørte disse Missionærer, har ganske og aldeles tabt den Frugtbarhed, hvortil de havde bragt den, er Indianernes Jorder, som de havde Opsyn med, og som vare de eneste, der vare nogenlunde dyrkede, og hvor man fandt nogle nyttige Konster, faldne tilbage til det Intet, hvoraf man havde draget dem. Det er endog gaaet saavidt, at disse Øeboere, der vare de mindst dovne i Kolonien, have maattet lide under det — forskyldte eller uforskyldte — Had, der forfulgte deres Veyledere.

En større Elendighed overgik denne Øe-Samling det følgende Aar. Alle Chinesere bleve uden Undtagelse forviiste derfra, og ved denne Forviisning huggede man et Saar, som rimeligviis aldrig vil læges. Disse Mennesker, hvis herskende Tilbøyelighed er Gierrighed, kom aarlig til Philippinerne med en 25 til 30 smaae Fartøyer og opmuntrede der nogle Anlæg ved den Priis, som de allene kunne sætte paa det, der forarbeidedes. Det var ikke alt. Et temmelig stort Antal af deres Landsmænd, der vare boesatte paa disse Øer, gav der bestandig Exempel paa et altid sysselsat Liv. Endeel af dem reyste endog omkring blant de Indianske Kolonister og ved deres vel anbragte Forskud gav dem Lyst og satte dem i Stand til, at giøre deres Forfatning bedre. Det er Skade, at disse Velstands-Kilder ere blevne stoppede ved den Umulighed, det maaskee var for Spanierne, at holde et Folk i Rolighed, der er saa tilbøyelig til Oprør.

Førend disse ødelæggende Begivenheder viste Undersaatterne en umærket Afskye for deres Tyranner.

Undertrykkelsen havde ofte bragt dem til at gaae uden for Lydighedens Grændser, og uden deres Præsters Mellemkomst vilde en udartet Milices afmægtige Anstrængelser ikke have været i Stand til, at bringe dem tilbage under Aaget igien. Efterat Tabet af Missionærernes Indflydelse, der havde den største Magt over Gemytterne, har skilt den Spanske Regiering ved sin største Styrke, maae de mindre aveholdte Indianere faae Lyst til at skaffe sig Uafhængighed igien, og maaskee Kraft nok til at træde ind i deres første Rettigheder.

Med disse Farligheder, som man kan kalde Hiemmets, forene sig andre Farligheder udenfra, som ere endnu mere at frygte. Barbarer, som vælde ud fra de Malaieske Øer, anfalde bestandig de Philippinske Kyster, anrette Ødelæggelser derpaa og bortføre i tusende Tal de Kristne, og giøre dem til Slaver. Dette Søerøverie bliver sielden straffet, fordi Spanierne ere delte i fire Partier, der ere bekiendte under Navn af Castillianere, Gallicier, Montagnardere og Biskayere. Ene og allene sysselsatte med det Had, der piner dem, see de med Ligegyldighed paa alt, der ikke hører til deres Stridigheder. En saa hæslig Stemning har bestandig giort Malaierne alt mere og mere dristige. Allerede have de fordrevet den fælles Fiende fra endeel Øer. Hver Dag indskrænke de ham endnu mere og snart ville de see sig som Herrer af hans Besiddelse, dersom de ikke blive forekommende af en eller anden Europæisk Nation, der er enten mere mægtig eller mere virksom end den, de nu bestride.

Aar 1762 bemægtigede Engellænderne sig Philippinerne langt lettere, end de havde ventet sig. Dersom Traktaterne fraeve dem deres Bytte, da var det maaskee nok uden at udslukke Tørsten efter at bemægtige sig dem igien, naar Leylighed viser sig dertil. Andre Nationer kunne og være ligesaa lystne efter at erobre

dem, for at giøre dem til Samlings-Punktet for deres Magt i de Indiske Farvande og paa det Indiske Fastland.

Rimeligviis ville derfor Spanierne blive fordrevne fra Philippinerne. Der ere Politikere, som mene, at dette just ikke vilde være nogen stor Ulykke, og denne Mening er meget gammel. Neppe havde Philippinerne aabnet deres Handel med Amerika, forend man talte om, at forlade dem, som skadelige for Moderlandets Tarv. Philip den Anden og hans Eftermænd have bestandig forkastet dette Forslag, som er blevet gientaget forskiellige Gange. Staden Seville har 1731 og Cadix 1733 havt fornuftigere Begreber. Begge ere de faldne paa hvad det er forunderligt nok, at man ikke tidligere har indseet, at det vilde være Spanien til Nytte at føre direkte Handel paa Asien, og at de Besiddelser, det har i denne Verdens Deel, skulde være Samlings-punktet for de Operationer, det der kunde faae i Sinde at foretage sig. Forgiæves har man indvendt dem: At da Indien leverer Silketøyer og Kattuner, der overgaar de Europæiske i Fiinhed, i Farver og fornemmelig i lav Priis, saa kunde National-Manufakturerne ikke udholde Konkurrense med dem, men maatte ufeylbarligen gaae under. Denne Indvending, der kunde være af nogen Vægt hos visse Nationer, er forekommet dem ganske ugrundet i den Forfatning, hvori deres Fæderneland befandt sig.

16. Hvad Philippinerne kunne blive til.

Virkelig klæde Spanierne sig selv og betrække deres Værelser med fremmede Tøyer og Lærreder. Deres idelige Trang dertil maa nødvendigen forøge deres Naboers Vindskibelighed, Rigdomme, Folkemængde og Styrke. De misbruge disse Fordele til at holde den Nation i Afhængighed, hvorfra de have dem. Skulde denne da ikke vise mere Klogskab og Værdighed i sin Ad-

færd, dersom den optog de Indiske Manufakturvarer? Foruden det, den vilde spare derved, og den Fornøyelse den vilde finde deri, vilde den ogsaa derved bringe det til at formindske en Overlegenhed, for hvilken den tidlig eller sildig vil blive et Offer.

De Uleyligheder, der næsten ere uadskillelige fra nye Foretagender, ere her allerede i Forveyen hævede. De Øer, som Spanien eyer, ligge imellem Japan, China, Cochinchina, Siam, Borneo, Macassar, Molukkerne, med megen Bekvemmelighed til at træde i Handel med disse forskiellige Stater. Ligge de for langt borte fra Malabar, Coromandel, Bengalen, for med Eftertryk at beskytte de Etablissementer, man kunde faae i Sinde, at anlægge der, saa ligge de saa tæt ved mange af de rigeste Lande, som Europæerne besøge, at de i Krigstider let kunde udelukke deres Fiender fra dem. Desuden sætter den Afstand, hvori de ligge fra Fastlandet, dem i Sikkerhed for de Storme, som ødelægge det, og unddrage dem fra den forføriske Fristelse at tage Deel i dets Stridigheder.

Denne Afstand er dem ikke til nogen Hinder, at de jo kunne være sikre paa Levnets-Midler. I Asien gives der intet Land, der er overflødigere forsynet med Frugter, Sagu, Kokostræer og nærende Planter af alle Slags.

Risen, som man i den største Deel af Indien maa vande med Haanden to Gange om Dagen, indtil Kiernen er bleven rigtig skabt, er langt lettere at dyrke paa Philippinerne. Saaet paa Aae-Bredderne, eller Sletter, som man sætter under Vand, naar man vil, giver den aarlig to overflødige Høste, uden at man behøver at befatte sig noget med den, førend Tiden kommer, da den skal indsamles.

Alle Europas Korn-Arter lykkes paa disse Øer. De Søefarende kunde, hvor mangfoldige de end vare,

blive tilstrækkelig forsonede med dem, dersom Efterladenhed og Regieringens Tyrannie ikke havde fordømt den største Deel af Jorderne til en skiændig Ufrugtbarhed.

Antallet paa Hiordene sætter de Reysende i Forundring. Ethvert Sogn har Græsgange paa en 25 til 30 Mile, der ere bedækkede med en 40 til 50000 Øxne. Skiønt de ikke blive vogtede, komme de dog sielden over de Aaer og Bierge, som tiene til Grændseskiel imellem disse Eyendomme. De, der forvildes, blive letteligt kiendte paa det Mærke af forskiellige Stempler, som bliver dem indbrændt med et gloende Jern, og man undlader aldrig, at tilstille dem deres rette Eyere. Siden det Angreb, Engellænderne giorde paa disse Øer, og de Ødelæggelser, som bleve Følger deraf, er Horn-Qvæget ikke saa overflødigt, men dog altid i stor Mængde.

Førend 1744 saae Philippinerne ingen af vore Have-Urter voxe i deres frugtbare Skiød. Paa denne Tid bragte Mahée de Villebague Frøe til dem derhen med sig. Alle disse nyttige Urter havde slaaet meget got an, da Manden, som efter en otte Maaneders Forløb blev af sin Handels Tarv kaldet andensteds hen, skienkede sin Have til en anden Franskmand, der var boesat paa disse Øer. Spanierne, der ikke uden Ærgrelse havde kunnet see paa, at en Fremmed viste dem den Vey, de selv for to Sekler siden burde have gaaet, reiste sig med saamegen Voldsomhed mod Arvingen til hans Flid, at den offentlige Bestyrelse saae sig, for at tilveyebringe Rolighed igien, nødsaget til at lade disse velgiørende Rødder oprykke. Til Lykke havde Chineserne, der uafladelig ere sysselsatte med alt, hvad der kan bidrage til deres Vel, konserveret dem i en Afkrog. Lidt efter lidt har man vant sig til en Nyehed, der er til saamegen Fordeel, og det er for Tiden en af Koloniens beste Hielpe-Kilder.

Dette er da en af National-Hadets Virkninger. Man vil hellere skille sig ved et Klenodie, end have Fremmede at takke derfor, men allermindst de Franske, der ere mere forhadte end alle, uagtet den Forbindelse, der er imellem de regierende Familier. Hvorfra kommer denne Antipathie?

Man reyse saameget man vil, og man vil ikke finde et Folk, der er saa blidt, saa venligt, saa utvungent, saa fiint, saa vittigt, saa artigt som det Franske. Undertiden er det det alt for meget; men er denne Feyl da saa stor? Det sættes hurtig og heftig i Bevægelse og undertiden for meget ubetydelige Ting, eller Snurrepiberier, medens det, der er af Vigtighed, enten ikke rører det, eller vækker det kun til Spøg. Det latterlige er dets Yndlings-Vaaben, og dets frygteligste Vaaben for andre og for det selv. Det gaar pludselig over fra Lystighed til Bekymringer, fra Bekymringer til Lystighed. Det kiedes ved et stadigt Velgaaende. Det kiender nok ikke synderligt til dybe Indtryk. Det kommer let i Varme, men det er hverken fantastisk, eller intolerant, eller sværmerisk. Det bekymrer sig meget lidet om Religion. Det hædrer Munken, uden at agte eller ære ham. Det blander sig aldrig i Stats-Sager uden for at nynne om, eller sige sin Spotte-Glose over Ministrene. Denne Letsindighed er Aarsag til et Slags Ligelighed, hvortil der ikke findes noget Spor andenstedes. Den sætter Tid efter anden Almues-Manden, der har Vid, ved Siden af den store Herre. Det er paa en vis Maade et Qvinde-Folk. Thi det er blant Fruentimrene, midt i Tumlen af deres Urimeligheder, Daarskaber og Nykker, man opdager, hører og slaaes af det stærke, det høye i en Følelse, et Indfald, en Handling. Det har en meget skarp Sands, en overmaade fiin Smag for alt hvad der hører til Følelsen af Ære, som alle Kaar og alle Gienstænde faae

Anstrøg af. Det er kiækt. Det er snarere aabenmundet end fortroligt, mere letsindig i Fagter end vellystig i Gierningen. Selskabeligheden, der samler det i mangfoldige Klynger og trækker det een Dag hen i tyve forskiellige Sirkler, opslider i et Øyeblik alting for det, Værker, Tidender, Moder, Laster og Dyder. Enhver Uge har sin Helt i det gode, saavelsom i det onde. Det er det Land, hvor intet er lettere end at vorde omtalt, og intet vanskeligere end at blive længe omtalt. Det elsker Talenter af ethvert Slags, og det er mindre ved Regieringens Belønninger end ved Folke-Agtelsen de vedligeholde sig i dets Land. Det ærer Geniet. Det giør sig alt for let gemeent, hvilket ikke er uden Uleylighed for det selv og dem, der ville give sig et Slags Mine. Franskmanden er for enhver, hvad man ønsker ham at være; men man maae have et vaaget Øye med ham. Alt hvad andre opfinde, bringer han til Fuldkommenhed. Disse ere de Træk, hvormed han er meer eller mindre tydelig stemplet i de Lande, hvori han seer sig om, mere for at tilfredsstille sin Nysgierrighed end for at forøge sine Kundskaber. Ey heller bringer han andet tilbage med sig derfra end Fordringer. Han er mere skabt til Morskab end til Venskab. Han har utallige Bekiendtskaber og døer ofte eensom. Af alle Jordens Skabninger er han den, der nyder meest og savner mindst. Da han ikke binder sig meget stærkt til noget, har han snart glemt det, han har mistet. Han besidder fortrinlig den Konst, at sætte noget i Stedet, og dertil finder han Middel i alt hvad der omgiver ham. Naar man undtager det stødende Fortrin, han giver sin Nation, hvilket man ikke kan fragaae, synes det mig, at den unge, lystige, lette, spøgende, og overgivne Franskmand er den elskværdigste af sine Landsmænd, og at den modne, kyndige og kloge Franskmand,

der har beholdt sin Ungdoms Yndigheder, er den elskværdigste og agtværdigste Mand, der findes i noget Land.

Imidlertid have de fleste Nationer Modbydelighed for Franskmanden; men for Spanierne, især dem, der ikke ere komne uden for de Steder, hvorover de herske, er han uudstaaelig, formedelst hans Dyder og Laster, Karakter og Væsen, der er ganske stridende mod deres Dyder og Laster, Karakter og Væsen. Denne Afskye synes endog at være bleven stærkere siden Begyndelsen af det attende Aarhundrede. Man skulde næsten fristes til at formode, at Frankerig bliver betragtet af den Nation, det har givet en Konge, med den Foragt, som en Kones Familie bliver anseet med af den Mand af Stand, der har misallieret sig. Forholder det sig saaledes, vil denne Fordom ikke blive udryddet, førend Bourbonnerne ere blevne naturaliserede i Spanien ved en lang Rekke af blomstrende Regieringer. Men lader os komme tilbage til Philippinerne.

Foruden det, der tiener Landets Indfødte og Erobrere til Føde, give disse Øer ogsaa en Mængde Artikler, der ere skikkede til Havne-Handelen i Indien: Tobak, Riis, Rottiner, Vox, Olie, Cauris, Ibenholdt, Harpix, Sapan-Træe; men isærdeleshed disse Fugle-Reder, disse tørrede Hiorte-Mier, disse Søe-Hinder, der søges med saamegen Begierlighed af alle Asiens Nationer, men fornemmelig af Chineserne.

Hidindtil har man kun dyrket Sukkeret til Koloniens Forbrug. Frygt for, at det skulde blive lidt kostbart, har giort, at Udførselen deraf er bleven forbudet under haarde Straffe. Denne Forblindelse vil ikke vare længe. Snart vil det blive tilladt, at forsyne den største Deel af Asien med et Produkt, som Jordbunden paa Philippinerne er meget gunstig. Dertil vil man lægge Jernet.

Det gives overflødigt og af en ypperlig Beskaffenhed paa hele Øe-Samlingen. Imidlertid havde man ikke aabnet en eneste Mine, da Simon de Auda henimod Aaret 1768 til Lykke faldt paa at oprette Smelte-Ovne. Udfaldet vilde være blevet sikrere, dersom denne virksomme Gouverneur havde begyndt ferre Værker paa een Gang; dersom han havde ladet sine Planer blive tidligere modne; og dersom han, for at drive sine Anlæg igiennem, havde betient sig af Midler, der vare mere overeensstemmende med Menneskelighed og Retfærdighed.

Det ypperlige Kobber, der findes rundt om paa en stor Deel af Philippinerne, fortiener ikke mindre Regieringens Opmærksomhed. Dette Metal bruges i Indien til Kar ved den offentlige Gudstieneste; til Huusgeraad, som daglig er i Brug; til Penge, som man maa uophørlig slaae flere af, efterdi Almuen viser ikke mindre Iver i at nedgrave dem, end rige Folk i at nedgrave mere kostbare Skatte. Hollænderne hente fra Japon hvad de levere til alt dette Brug. De ville nodvendigen tabe denne Green af deres Handel, dersom Spanien bliver vakt af sin Sove-Syge, og drister sig til at give sig i Kamp med dem.

Philippinerne have det Fortrin for de andre Europæiske Kolonier, at de besidde Guld. Indianerne finde nogle Stykker deraf i det Sand eller Mudder, som Floderne føre med sig. Hvad de samle deraf kan beløbe sig til noget over en 100000 Rigsdaler om Aaret. De levere det under Haanden til fremmede Kiøbmænd, som paa deres Side forsyne dem med nogle Handelsvarer. Forhen sendte man det til Amerika, thi Cawendish fandt deraf for henimod en 1500,000 Rigsdaler paa den Gallion, der seylede til Mexiko. Dersom Spanien vilde forlade sine gamle Maximer og opmuntre dette Slags Vindskibelighed ved at lade dem, der opofrede sig dertil, have fri Raadighed over den

Formue, de derved kunde tillægge sig, vilde det da ikke derved forskaffe sig et Middel mere til at drive Handelen med Fordeel paa de Indianske Farvande?

Det skulde da ikke være nødt til at ønske sig, at fremmede Skippere vilde komme for at hente dets Produkter. Da Philippinerne levere i Overflødighed Materialierne til et vel indrettet Søe-Væsen, saa kunde dets Undersaatter søge alle Handels-Steder, og lægge Fortienesten ved Fragten til de andre Fordele.

Denne Virksomhed vilde forberede Koloniens Handel med Moderlandet. I det Chaos, hvori Philippinerne nu ere nedsænkede, er det ikke let at see, hvad de engang kunde levere Spanien. For Tiden give de det Allun; Bøffel-Huder; Cassia; Farve-Træe; Salpeter; Skildpadde; Perlemoer, som Chineserne hidindtil have kiøbt for at sælge det i Canton igien til Europæerne for det tredobbelte mod hvad det har kostet; Cacao, som skiønt det er kommet fra Mexiko, dog ikke er udartet; Indigo, som den raae Natur frembringer af sig selv. En oplyst Mand vilde 1750 prøve paa at give denne indbringende Plante al den Fuldkommenhed, den ved at dyrkes, kunde tage imod. Man reiste sig over alt og med Rasenhed mod dette ny Paafund. Marquis Obando, som paa den Tid var Gouverneur, maatte tage denne Borger under sin Beskyttelse. Han anviste ham et indelukket Stykke Jord, hvor han med Sikkerhed kunde fortsætte sit Arbeide. Alle Forsøgene gik meget lykkelige af, og siden den Tid sysselsætter man sig, men alt for lunkent, med at dyrke denne kostbare Farve-Plante.

Dersom en Uvirksomhed, der er Spanien egen, ikke havde standset dets Fremgang i alt, maatte det for tohundrede Aar siden have naturaliseret Speserierne paa sin Grund, der ligger saa nær ved Molukkerne. Maaskee skulde man have seet dem dele denne Rigdoms

Kilde med Hollænderne. Det vilde være en ny Feyl at opsætte et Forsøg længere, hvorved den største Uleylighed er, at det kan blive frugtesløst.

Af den ypperlige Beskaffenhed, den Bomuld har, der dyrkes paa Philippinerne, kunde denne Krone opvækkes til der at anlægge, ved Hielp af Beboerne paa Fastlandet, skiønne og mangfoldige Manufakturer. Ventende paa den Fremgang, der altid gaar langsom med nye Foretagender, endog naar de ere paa det beste indrettede, kunde Spanien paa fremmede Handels-Steder selv kiøbe de Asiatiske Silketøyer, Kattuner og andre Produkter, der vare nødvendige til dets Forbrug, og det vilde faae dem for bedre Kiøb end dets Medbeylere. Alle Europas Nationer betiene sig af de Penge, der faaes fra Amerika til at handle med i Indien. Førend de kunne faae dem derhen, have disse Penge maattet betale betydelige Afgifter, giort forskrækkelige Omveye og været udsatte for store Farer. Naar Spanierne sendte dem lige fra Amerika til Philippinerne vilde det vinde baade paa Afgiften og paa Tiden og paa Assuranserne; saa at de, ved at give de samme Penge, som de medbeylende Nationer, vilde virkelig ikke betale saa dyrt som de.

Endog Penge-Forsendelserne vilde tage af med Tiden, naar man forstod at bringe disse Øer til den Grad af høy Velstand, som Naturen kalder dem til. Dertil maatte man kalde de Nationer tilbage til deres Havne, som søgte dem, førend Spanierne bemægtigede sig dem; bringe China til at glemme, at 40,000 af dets Undersaatter, som havde nedsat sig paa Philippinerne, bleve der massakrerede, største Delen kun fordi de med Utaalmodighed bar det græsselige Aag, man havde paalagt dem. De skulde forlade Batavia, som de finde, at være for langt borte fra deres Fædernesland, og de skulde oplive Konster og Agerdyrkningen

igien paa disse Øer. Man vilde snart see dem efterfulgte af mange Europæiske Frihandlere, der ere udbredte i Indien og ansee sig som Offere for deres Kompagniers Monopolier. Opmuntrede til Arbeidsomhed af de Fordele, der ere uadskillelig forbundne med denne Konkurrense, skulde Landets Indfødte forlade deres Dorskhed. De skulde elske en Regiering, der tog sig af deres Vel og ihobetal begive sig under dens Love. En Kolonie, som har meer end $5\frac{1}{2}$ Tønder Guld i aarlige Indtægter, vilde da ikke længere koste Spanien over 100000 Rigsdaler om Aaret, men blive et af de skiønneste Etablissementer i Verden.

Denne Forandring vilde ikke blive et Værk af et udelukkende Kompagnie. I de mere end tohundrede Aar Europæerne have beseylet de Asiatiske Vande, have de aldrig været besiælede af en Aand, som man kunde have Agtelse for. Forgiæves har Selskabeligheden, Moralen, Politiken giort Fremskridt iblandt os, disse langt bortliggende Lande have kun seet vor Gierrighed, vor Emsighed, vor Tyrannie. Hvad ondt vi have giort de andre Verdens Dele, er undertiden blevet giort godt ved den Oplysning, vi have bragt dem, ved de kloge Indretninger, vi der have indført. Indien er bleven ved at sukke under dets Vankundighed, under dets despotiske Regiering, uden nogen Bestræbelse fra vor Side, for at befrie det fra disse gyselige Plager. Dersom de forskiellige Regieringer havde selv bestyret de Skridt, deres Friehandlere havde giort, er det sandsynligt, at Ærekiærhed skulde have forenet sig med Begierlighed efter Rigdom, og at flere end eet Folk skulde have forsøgt Ting, som kunde have været i Stand til at giøre det berømt. Intet Kompagnie har havt saa ophøiede Planer. Indsperrede inden Øyeblikkets Gevinstes snævre Kreds, have de aldrig tænkt paa de Nationers Vel, som de dreve Handel med, og man

har ikke giort dem en Forbrydelse af en Adfærd, som man ventede af dem.

Hvor ærefuldt vilde det ikke være for Spanien, at vise et følsomt Hierte for det menneskelige Kiøns vigtigste Anliggender og tage sig af dem. Det begynder at affaste det Aag af Fordomme, der har holdt det i Barndom, uagtet alle dets naturlige Kræfter. Dets Undersaatter have ikke faaet Hiertet fornedret og fordærvet ved Rigdoms-Pesten, som selve deres Dorskhed og deres Regierings Graadighed til Lykke har frelst dem fra. Denne Nation maa elske det gode; den kan kiende det, den vil giøre det. Vist nok! thi den har alle Midler dertil i de Besiddelser, som dets Erobringer have givet det i de rigeste Lande paa Jorden. Dets Skibe, der vare bestemte til at bringe Velstand til Asiens længst bortliggende Lande, kunde reise ud fra dets forskiellige Havne og samle sig igien ved de Canariske Øer, eller, efter Omstændighederne forsætte deres Vey hver for sig. De kunde vende tilbage fra Indien om Forbierget Gothaab, men de maatte begive sig derhen giennem Syd-Havet, hvor de, ved at sælge deres Ladninger, vilde forøge deres Kapitaler betydelig. Denne Fordeel vilde giøre dem sikre paa, at faae Luven fra deres Medbeylere, der i Almindelighed seyle baglastede og føre ikke stort andet end Penge med sig. Floden Plata's Revier kunde forsyne dem med Forfriskninger, dersom de giordes fornødne. De som kunde bie, maatte ikke søge sig Hvile-Havn uden i Chili, maaskee endog kun ved Juan Fernandez.

Denne paradisiske Øe, der har sit Navn af en Spanier, som man havde overdraget den, og som blev kied af den, efter at han i temmelig lang Tid havde opholdt sig paa den, ligger en 110 Mile fra Chilis faste Land. Dens største Længde er kun omtrent 5 Mile, og den har ikke fulde 2 Mile i Brede. Paa en saa ind-

skrænket Strækning og et saa ujævnt Jordsmon finder man en klar Himmel, en reen Luft, ypperlige Skove, et meget sundt Vand og alle de Planter, der ere specifikke mod Skiørbug. Erfaring har beviist, at Europas og Amerikas Kornarter, Frugter, Have-Urter og firefoddede Dyr lykkes der overordentlig vel. Kysterne ere meget fiskerige. Alle disse Fordele blive kronede med en god Havn. Skibene ligge der i Sikkerhed for alle Vinde, undtagen Norden-Vinden; men den er aldrig saa heftig, at de kunde være udsatte for mindste Fare.

Disse Bekvemmeligheder have lokket alle de Søerøvere, som ville forurolige Perus Kyster med deres Plyndringer, til at søge Hvile-Havn paa Juan Fernandez. Anson, der kom med mere vidtudseende Planer til Syd-Havet, fandt der et ligesaa bekvemt som sikkert Tilflugtssted. Da Spanierne endelig bleve overbeviiste om, at den Forsigtighed, de havde brugt med at ødelægge det Qvæg, de havde sat derpaa, ikke var tilstrækkelig til at bortfierne deres Fiender derfra, toge de 1750 den Beslutning at bebygge den. Til Uhæld anlagde man den nye Kolonie paa et alt for lavt Jordsmon, og af 171 Personer af hver Alder og Kiøn, som den bestod af, bleve 6 Maaneder efter dens Anlæg 35 opslugte af Havets Bølger, der brusede op, og gik over sine Grændser. De, der vare slupne fra Vandet, pladserede man paa en Høy, der behersker Havnen og til deres Sikkerhed anlagde man en lille Fæstning, der forsvaredes af en Besætning paa 66 Mand. Det kom til Forhandling, hvorledes man skulde forsyne dem med hvad, de kunne trænge til, og strax saae alle de Skibe, der brugtes til Perus Handel med Chili, sig beordrede at lægge ind til Juan Fernandez. Det krænkende i denne Medfart kunde ikke holde sig længe; Regieringen bestemte sig derfor til, selv at sende tvende Skibe aarlig derhen. Denne Havn vil med Tiden blive et vigtigt

Oplags-Sted, dersom Hoffet i Madrit kan bekvemme sig til at aabne sine Øyne. En omstændeligere Udvikling vilde være overflødig. Man kan ikke undslaae sig for at indsee, hvor fordelagtige disse Tanker, som man kun tager sig den Frihed at yttre, vilde blive for Spaniens Handel, Skibsfart og Vælde. Der er ingen Mulighed i at den Handel, som Rusland driver over Land med China, nogensinde kan hæve sig til denne Vigtighed.

17. Almindelige Bemærkninger over Tartariet.

Imellem disse tvende store Riger ligger en umaadelig stor Strækning, der i de ældste Tider var bekiendt under Navn af Schytien og i de nyere Tider under Navn af Tartariet. Taget i sit hele Omfang grændser dette Land mod Vester til det Caspiske Hav og Persien, mod Syd til Persien, Indostan, Rigerne Aracan, Ava, China og Corée; mod Øster til det østlige Hav; og mod Nord til Iishavet. En Deel af disse vidtløftige Udørkener ligger under det Chinesiske Rige; en anden staar under de Russiske Love; og den tredie er uafhængig under Navn af Kharisme, det store og det lille Bucharie.

Indbyggerne i disse berømte Lande levede altid af Jagt, Fiskerie, deres Hiorders Melk, og havde altid en lige stærk Modbydelighed for Bye-Levnet, faste Boepæle og Agerdyrkning. Deres Herkomst, der har tabt sig i deres Ørkener, ved deres Omflakninger stiger ikke høyere op i Tiden end deres Vedtægter. De ere altid vedblevne at være hvad deres Fædre havde været, og ved at opstige fra en Generation til en anden, finder man intet, der ligner saameget de ældste Tiders Mennesker, som vor Tids Tartarer.

Disse Folk antoge for største Delen meget tidlig den store Lamas Lære, som boer i Putsla, en Bye,

der ligger i et Land, som hører dels til Tartariet, dels til Indien. Dette store Land, hvori Biergene ere ophobede paa hinanden, kaldes Bautan af Indvaanerne i Indostan; Tangut af Tartarerne; Tsanli af Chineserne; Lassa af Indianerne paa hiin Side Ganges; og Thibet af Europæerne.

Mindesmærker, der ere uden for al Tvivl, lade denne Religion stige over 3000 Aar op i Tiden. Intet kan være agtværdigere end en Religion, der altid havde et første Væsens Tilværelse og den reneste Moral til Grundvold. I Spidsen for den staar en Ypperstepræst, som kaldes Lama.

Man mener i Almindelighed, at denne Lamas Tilhængere troe, at han aldrig døer; at for at vedligeholde denne Vildfarelse, viser han sig aldrig uden for nogle faa Fortrolige; at naar han fremstiller sig i Templet under Folkets Tilbedelse, da er det altid i et Slags Tabernakel, hvori et blendende Skin viser mere en Skygge af denne levende Guddom, end hans Ansigts-Træk; at naar han døer, sætter man en anden Lama, af samme Førlighed og om muelig af samme Gestalt, i hans Sted; at Blendeværket ved Hielp af denne Forsigtighed fortsættes endog paa Stederne selv, hvor denne Komedie spilles, altsaa saameget stærkere i de Lettroendes Indbildning, der ere langt fra Skuepladsen.

Det skal dog ikke være saaledes. En oplyst og grundig Philosoph har for kort siden fordrevet denne Fordom. Rigtig nok vise Stor-Lamaerne sig kun sielden, for at vedligeholde den Ærbødighed, som de have bragt det til at opvække for deres Personer og deres Hemmeligheder; men Ambassadeurerne give de Audientse hos sig, de modtage de Fyrster, som komme for at besøge dem. Dersom det er vanskeligt at faae dem at see, uden ved vigtige Leyligheder og de største Høytideligheder, kan man hver Dag betragte deres Portræ-

ter, som bestandigen ere ophængte over Dørene til Templet i Putola.

Hvad der har bragt Fabelen om Lama's Udødelighed i et saa almindeligt Omløb, det er, at Landets Religion paalægger at troe, at en hellig Aand, der har besiælet en af disse Ypperstepræster, gaar strax efter hans Død over i dens Legeme, der er lovligen valgt til at træde i hans Sted! Denne Overflyttelse af en guddommelig Aand forener sig meget godt med Siæle-Vandringen, hvis Lærebygning er fra umindelige Tider indført i disse Egne.

Den Lamaiske Religion giorde tidlig betydelig Fremgang. Man antog den paa et meget vidtløftigt Strøg af Kloden. Den er herskende i hele Thibet og i hele Mongoliet. De tvende Bucharier og en stor Deel Provindser i Tartariet ere den næsten ganske hengivne. Den har Tilhængere i Kongeriget Cachemire, i Indien og i China.

Den er af alle Riligioner den eneste, der kan giøre sig til af en meget urgammel Ælde, uden at være bleven blandet med nogen anden Lære. Chinesernes Religion er bleven mere end een Gang fordærvet ved Tilsætning af fremmede Guddomme og allehaande Overtroe, som man har givet de nederste Klasser af Folket Smag paa. Jøderne have seet deres Hierarkie ophævet og deres Tempel nedbrudt. Alexander og Muhamed udslukte, saavidt de kom frem, Gebernes hellige Ild. Tamerlan og Mogulerne have kiølnet Bramas Dyrkelse i Indien. Men hverken Tiden, eller Hendelser eller Mennesker have hidindtil været i Stand til at rokke Stor-Lamaens Theokratiske Magt.

Det er en Virkning, der er forbeholdet den menneskelige Forstands Fremskridt. Oplys Tartarerne, og snart ville de undersøge deres Symbol, kives derom,

myrde hinanden derfor; men kun halvqvalt vil Overtroen komme ud af de Blod-Strømme, den har udøst. For ikke at miste alt, vil man forkaste de Sætninger i Systemet, der umuelig kunne bestaae med sund Sands og det øvrige vil man da forsvare mod de Vantroendes Angreb. Imidlertid vil Revolutionen gaae langsommere for sig der, end under de Regieringer, der ikke have et vel indrettet kirkeligt Hierarkie, og hvori det ikke er paalagt den øverste Magthaver, at vedligeholde Dogmerne i deres oprindelige Forfatning. Lamaerne tilstaae selv, at de ikke ere Guder; men de paastaae, at de forestille Guddommen og at de af Himmelen have faaet Magt til, i sidste Instants at afgiøre alt hvad der angaar den offentlige Gudsdyrkelse. Deres Theokratie strækker sig vel ligesaa fuldkommen til det timelige som til det aandelige; men det forekommer dem, at de verdslige Sysler ikke fortiene, at de skulle befatte sig med dem. De overlade derfor altid Statens Bestyrelse til Fuldmægtiger, som de ansee deres Tillid værdige. Denne Skik har Tid efter anden udrevet en heel Deel Provindser fra deres vidtløftige Herredom. De ere blevne et Bytte for dem, der forestode dem. Stor-Lamaen, der forhen var uindskrænket Herre i hele Thibet, eyer nu den mindste Deel deraf.

Tartarernes religieuse Meninger have aldrig til nogen Tid svækket deres Tapperhed. Hærdede ved Nordens Kulde og det omvankende Livs Besværligheder, uophørlig under Vaaben, uophørlig i Trefninger have disse Nationer aldrig afladet, at være krigerske. En halstyrig Vildskab har altid givet dem Afsmag for deres magre og udyrkede Ørkener. Stoltheden har bestandig hendraget deres graadige Øyne til de Asiens Lande, der ere berømte for deres Rigdom. Nationer, der vare forkielede ved Konsterne og Klimaet, have ikke kunnet udholde disse vilde og skrækkelige Menneskers Angreb.

deres Vane, at gaae i Feldten uden Sold og uden Magasiner, har drevet deres Plyndrelyst over alle Grændser. Ikke i Stand til at befæste deres Erobringer ved retfærdige Love og et aarvaagent Politie have de allevegne bygget deres Magt paa Skræk og Ødelæggelse.

For at standse de Indbrud, som disse Røvere giorde i China, er det, at der omtrent 300 Aar for den kristelige Tidsregning blev opført den berømte Muur, der strækker sig fra den gule Flod, hvis egentlige Navn er Hoangho, til Kamschatkas Hav, er forskandset overalt og paa Siden af og til besat med store Taarne, efter den gamle Maade at befæste Steder paa. Et saadant Monument beviser, at der da maae have været en gyselig Folkemængde i Riget; men man maae ogsaa deraf formode, at det har manglet den paa Kraft og Krigs-Videnskab. Dersom Chineserne havde havt Mod, vilde de selv have angrebet omvankende Horder, eller holdt dem i Ave ved veldisciplinerede Armeer. Dersom de havde forstaaet Krigs-Konsten, vilde de have indseet, at Linier paa 500 Miles Strækning ikke kunde blive bevogtede allevegne, og at det var nok, at de bleve giennembrudte paa et eneste Sted, for at giøre det øvrige af Fæstnings-Værkerne unyttigt.

Ogsaa vedbleve Tartarerne at streife ind i Riget til det 13de Aarhundrede. Ved denne Tid blev det erobret af de Barbarer, som Gengiskan havde under sin Befaling. Dette fremmede Septer blev ikke brudt førend efter 89 Aars Forløb, da det var i en svag Fyrstes Hænder, der var hengiven til Fruentimre og var en Slave af sine Ministre.

Uddrevne af deres Erobring indførte Tartarerne ikke Chinas Love eller Kultur i deres Land. Med at gaae tilbage over den store Muur faldt de tilbage i deres Barbarie og levede i deres Ørkener ligesaa ucultiverede,

som de vare dragne ud af dem. Forenede imidlertid med nogle af dem, der vare vedblevne deres omvankende Liv, udgiorde de endeel Horder, som formerede sig i Stilhed, og med Tiden smeltede for største Delen sammen med den Mantcheouske. Denne Sammensmeltning bragte dem til at fatte det Anslag, paa ny at erobre China, som paa den Tid var et Bytte for alle Borger-Tvedragtens Gyseligheder.

De Misfornøyede vare da saa mangfoldige, at de udgiorde otte forskiellige Armeer under ligesaa mange Høvdinger. I denne Forvirring bemægtigede Tartarerne, som alt længe havde plyndret Rigets nordlige Provindser, sig Hoved-Staden 1644 og strax derpaa hele Staten.

Denne Revolution syntes ikke saameget at undertvinge det Chinesiske Rige, som at forøge det med en betydelig Deel af Tartariet. Strax efter fik det endnu en større Tilvext ved Underkastelse af de Mungolske Tartarer, der ere berømte for at have stiftet de fleste Riger i Asien, især delesbed det i Indostan. Neppe var denne overordentlige Revolution til Ende førend Riget saae en ny Fiende vise sig, som kunde blive det farlig.

18. Russernes og Chinesernes Stridigheder i Tartariet.

Russerne, som mod Enden af det 16de Aarhundrede havde erobret Siberiens udyrkede Sletter, var fra en Ørken til en anden komne til Floden Amur, der førte dem til det Orientalske Hav, og til Selenga, som bragte dem i Nærheden af China, hvis Rigdomme de havde hørt berømme.

Chineserne indsaae at Russernes Streiferier kunde med Tiden forstyrre deres Rolighed, og de byggede nogle Fæstninger, for at standse en Naboe, hvis Er-

gierrighed blev mistænkelig. Ved denne Tid begyndte der heftige Tvistigheder imellem begge Nationerne, angaaende Grændserne. Disse Stridigheder bragte en yderlig Forbittrelse i Gemytterne. Begge Partiers Jægere skiøde ofte paa hinanden, og man troede hver Dag at faae Udbruddet af en aabenbar Krig at see. Til Lykke bragte de Befuldmægtigede fra begge Hoffer det dertil, at de bleve forligte 1689. Grændserne imellem begge Nationerne bleve satte ved Floden Kerbetchi tæt ved det Sted, hvor man underhandlede, en 300 Mile fra den store Muur. Det var den første Traktat, Chineserne havde giort, siden deres Rige blev stiftet. Denne Fredsmegling førte en anden Nyhed med sig. Man tilstod Russerne Frihed til at sende aarligen en Karavane til Pekin, hvorfra man bestandig havde holdt Fremmede borte med en Omhyggelighed, der var meget hemmelighedsfuld. Det var let at see, at Tartarerne, der havde lempet sig efter Chinesernes Sæder, afvigede fra dem i politiske Maximer.

19. Russerne faae Frihed til at sende Karavaner til China, og aabne sig andre Veye til Handelen paa Ostindien.

Denne Føyelighed giorde ikke Russerne beskedne. De vedbleve deres Usurpationer og byggede mere end 30 Mile paa hiin Side de aftalte Grændser en Bye, som de kaldte Albassinskoi eller Jasca. Da Chineserne forgiæves havde besværet sig over denne Uredelighed, toge de 1715 den Beslutning, at skaffe sig Ret. De Krige, hvori Czaren da var indviklet ved Øster-Søen, tillode ham ikke at sende Tropper til Tartariets yderste Grændser; Stedet blev derfor indtaget efter 3 Aars Beleyring.

Hoffet i Petersborg var fornuftigt nok til ikke at lade sig lede af en Fortrydelse, som ikke var til nogen Nytte. Det lod 1719 en Minister reyse til Pekin i

det Ærende, igien at indlede Handelen, der var bleven ophævet ved de sidste Uroligheder. Underhandlingen lykkedes, Karavanerne fik Lov til at giøre deres Reyser som forhen, men da Karavanen 1721 ikke opførte sig med mere Forsigtighed end de forrige, blev det fastsat, at for Fremtiden skulde begge Nationerne kun handle med hinanden paa Grændsen.

Før denne nye Anordning gik der aarlig fra Petersborg en Karavane, som efter at den havde giennemvandret umaadelig store Udørkener, bleb modtaget paa Chinas Grændser af nogle hundrede Soldater, som ledsagede den til Rigets Hoved-Stad. Der bleve alle de, der hørte til den, indsluttede i et Karavanserail, hvor de maatte vente paa, at de Chinesiske Kiøbmænd kom for at tilbyde dem Udskuddet af deres Magasiner. Naar deres Handel saaledes var tilendebragt, toge de Veyen tilbage til deres Fæderneland og indtraf igien i Petersborg 3 Aar, efter at de vare reyste derfra.

Efter Tingenes sædvanlige Løb skulde de slette Handelsvarer, som Karavanen bragte tilbage med sig, kun have været i ringe Priis; men da denne Handel gik for Hoffets Regning, og Varerne altid bleve solgte under Fyrstens Øyne, fik de usleste Ting en Værdie, som de ikke havde. At blive tilstædet Adgang til dette Slags Marked var en Naade, som ikke tilstodes synderlig andre end Folk, der vare i Yndest. Alle vilde vise sig denne Udmærkelse værdige. Man lykkedes deri ved at drive Buddet urimeligt høyt, og saaledes lade sit Navn tegne paa Kiøbernes Liste. Denne skiendige Overbyden uagtet, vare de opraabte Ting af saa liden Vigtighed, at Summen for dem, Hoffets Forbrug fradraget, aldrig steeg til 100000 Rigsdaler.

Siden Karavanerne ere ophørte, har man i Kiatcha bygget tvende Magasiner, et Russisk og et andet Chinesisk, hvori man oplægger alle de Varer, man har

i Sinde at omtuske. Denne Handel drives under Opsyn af Kommissarier fra begge Nationer og kun sielden bruges der Penge dertil. Dersom Russerne, som aldrig give dem, blive undertiden nødte til at tage imod Guld, da ere de forbundne til, at levere det til Kronen paa saadanne Vilkaar, som holde denne skadesløs for de Afgifter, den skulde have havt af Handelsvarerne.

Af dem, Chineserne bringe til dette Oplags-Sted, er den grønne Thee den betydeligste. Den er langt ypperligere, end den, Europa faar over de umaadelig store Have. Ogsaa blive Russerne nødte til at betale den med en 4 Rigsdaler Pundet, endskiønt de faae sielden meer end en 3 Rigsdaler eller lidet derover, naar de sælge den igien. For at holde sig skadesløse for dette Tab, undlade de aldrig, at forhøye Prisen paa deres Pelsværker; men dette Kneb er mindre til deres Fordeel, end til Regieringens, som faar en Afgift af 25 Prosent af alt hvad der sælges og kiøbes. Kiatchas Told-Sted indbringer Staten undertiden endog en 400000 Rigsdaler, Ruslands Handel med China maatte da beløbe sig til en 1200000 Rigsdaler.

Den var ikke saa betydelig da Peter 1ste forsøgte, giennem det frie Tartarie at oprette en Forbindelse imellem Siberien og Indien. Denne store Fyrste, der altid havde Hovedet fuldt af Planer, vilde indlede denne Handel ved Hielp af Sirthen, som løber i Turkestan, og 1719 sendte han 2500 Mand, for at bemægtige sig Mundingen af denne Flod.

Men denne var da ikke mere til. Dens Udløb var blevet afledet og ført igiennem forskiellige Kanaler i Søen Arall. Dette var et Værk af Usbek-Tartarerne, der vare blevne mistænkelige ved de gientagne Undersøgelser, de havde seet giøre. Et saa besynderligt Tilfælde bestemte Russerne til at tage Veyen over Astracan igien, hvorfra de vare tagne. Man havde tabt denne

Sag af Syne, da Beboerne i begge Bucharierne, bekiendte under Navn af Bucharster, ønskede selv, henimod Aaret 1738, at drive Handel med Rusland. For at opmuntre dette uventede Ønskes Iværksættelse eftergav Fiskus en Deel af de uhyre Afgifter, som den i Almindelighed fordrer. Orenbourg blev Samlingspladsen for denne nye Handel. Derhen bringe Tartatarerne af deres eget Lands Produkter disse Touloupper af smaae Kid, som man skiærer ud af Moderen, for at faae Skindene vatrede, hvide og fine. Derhen bringe de forskiellige Handelsvarer, som de have faaet fra Indostan, og især deleshed en temmelig stor Mængde uslebne Diamanter. De bringe derhen omtrent 400 Sentner ypperligt Rhabarber. Ethvert Sentner koster der en 100 Rigsdaler, og Handels-Kollegiet sælger det næsten for det dobbelte.

Man maa giøre sig et mindre fordelagtigt Begreb om Ruslands Handel med Indien over det Caspiske Hav. Dog var dette i de ældste Tider den Vey, som Europa og Asien toge i deres Forbindelser med hinanden. De Lande, der ligge tæt ved denne Søe, og ere for Tiden meget fattige, meget folkeøde, meget barbariske, vise for kyndige Øyne unægtelige Spor af høy Velstand i ældre Tider. Endnu opdager man der daglig Mønter, der ere slaaede med de første Kalifers Præg. Disse og andre ligesaa paalidelige Mindesmærker giøre det sandsynligt, hvad der fortælles om nogle Indianeres Skibbrud paa Kysterne af Elben i Augusts Tider, hvilket man altid har anseet som fabelagtigt, nagtet de samtidige Skribenteres Troeværdighed, hvilke have berettet det. Man har aldrig begrebet, hvorledes Indiens Beboere have kunnet seyle paa tydske Søer. Men var det da forunderligere at see en Indianer drive Handel i de nordlige Lande, end at see en Romer tage til Indien over Arabien. Indianerne reyste til Persien,

indskibede sig paa det Hyrcaniske Hav, gik op ad Volga, trængte frem til det store Permien ad Kama, og derfra kunne de tage hen for at indskibe sig paa Nord- eller Øster-Søen.

Der var, og til alle Tider vil der blive driftige Mennesker. I sit Inderste bærer Mennesket en naturlig Kraft, som piner ham, og som ved Smag, Lune eller Kiedsomhed dreyes hen til de sælsomste Forsøg. Det er nysgierrigt, det ønsker at see sig om og blive underrettet. Tørsten efter Kundskaber er ikke saa almindelig, men den brænder stærkere end Tørsten efter Guld. Man vil sanke langt borte, hvad man agter at sige, og hvorfor man vil have sig omtalt i sit Fæderneland. Hvad Begierlighed efter Æren frembringer hos en, det avler Utaalmodighed over Nød hos en anden. Man indbilder sig, at Lykken findes lettere i langt fraliggende Lande end ved eget Hiemstand. Man gaar langt, for at faae uden Møye, hvad man ikke skulde have opnaaet uden flittigt Arbeide. Man reyser af Dovenskab. Man søger Dosmere og Narre. Der gives ulykkelige Skabninger, som giør sig Regning paa at narre Skiebnen, ved at flygte fra den. Der gives uforfærdede, som løbe efter Farer. Nogle mangle baade Mod og Retskaffenhed til at bære en Fattigdom, der nedsætter dem i Selskabet under deres Stand eller deres Fødsel. Pludselig ødelagte enten ved Spil, eller ved Ødselhed, eller ved slet beregnede Foretagender, bringes andre til en Fattigdom, som de ikke ere vante til, og som de søge hen til Polerne eller under Linien, for at skiule. Hertil lægge man nu saamange andre Aarsager til idelige Udvandringer: Trykket under slette Regieringer; Forfølgelser for Religionen; de hyppige Skiendsels-Straffe, som drive den Skyldige fra et Land, hvor han maatte være nødt til at gaae med ned-

slagne Øyne, til et andet, hvor han fræk kan udgive sig for et skikkeligt Menneske og see sine Lige i Øynene.

Engellænderne havde aldrig saasnart opdaget Archangel i Midten af det 16de Aarhundrede, og indledet en Handel med Rusland, førend de lagde Plan til, ved Hielp af Volga og det Caspiske Hav at aabne sig en langt lettere og korte Vey til Persien, end den, Portugiserne vare nødte til at giøre omkring Afrika og en Deel af Asien, for at begive sig til den Persiske Bugt. De bleve saameget mere opmuntrede dertil, som den nordlige Deel af Persien, hvortil det Caspiske Hav støder op, har langt rigere Produkter end den sydlige. Silken fra Schirwan, Manzeradan, og endnu egentligere den fra Ghilan er den beste i Orienten, og kan bruges til at oprette ypperlige Manufakturer. Men Engellændernes Handel var endnu ikke fast nok til at overvinde alle de Vanskeligheder, som et saa vidtløftigt og indviklet Foretagende maatte føre med sig.

Disse Vanskeligheder afskrækkede dog ikke nogle Aar derefter en Hertug i Holsteen, som havde anlagt Silkefabriker i sine Stater. De første Materialier til dem vilde han hente fra Persien, hvorhen han sendte nogle Ambassadeurer, hvis Efterretning om deres Reyse er det eneste, der er blevet tilbage deraf.

Da Frankerig havde lagt Mærke til den Indflydelse, Handelen har paa Politikens Vægtskaal, fik det Lyst til at lade Persiens Silke komme over Rusland til dets Havne. Den ulykkelige Lyst til at giøre Erobringer bragte denne Plan i Forglemmelse, ligesom saa mange andre, der ere udfundne af nogle oplyste Hoveder til at sætte dette store Rige i Velstand.

Veyledet af sit Genie, sin Erfaring og de Fremmede, der understøttede ham med deres Kundskaber, var det umueligt at Peter 1ste ikke tilsidst skulde indsee, at det var hans Undersaatter, det tilkom at berige sig

ved at udføre Persiens Produkter, og efterhaanden tillige Indiens. Ogsaa havde denne store Fyrste aldrig saa snart seet Begyndelsen til de Uroligheder, der have kuldkastet Sophi'ernes Regiering, førend han 1722 bemægtigede sig de frugtbare Lande, som støde til det Caspiske Hav. Det hede Klima, den fugtige Jordbund, den slette Luft ombragte de Tropper, der vare beordrede til at konservere ham de Erobringer, han der havde giort. Imidlertid bestemte Rusland sig ikke til at forlade de Provindser, det havde anmasset sig, førend det 1736 saae Koulikan at seyre over Tyrkerne og at være i Stand til at frarive dem det.

Hoffet i Petersborg havde tabt Handelen med denne Egn af Sigte, da en Engellænder ved Navn Elton fattede 1741 det Anslag, at forskaffe sin Nation den. Denne driftige Mand tiente i Rusland. Hans Plan var, at lade sit Lands Klædevarer gaae over Volga og det Caspiske Hav til Persien, til det nordlige i Indostan og til en stor Deel af Tartariet. Som en Følge af hans Operationer skulde han i Tusk faae Guld og de Handelsvarer, som Armenierne, der vare Herrer af Asiens indre Handel, lode sig betale til en uhyre Priis. Denne Plan blev antaget med Varme af det Engelske Kompagnie i Moscov, og det Russiske Ministerium understøttede den.

Men neppe havde den Engelske Eventyrer aabnet Banen, førend det lykkedes Koulikan, der behøvede dristige og driftige Handlangere til at understøtte hans Ærgierrighed, at faae ham i sin Tieneste, og ved hans Hielp at faae Herredømmet over det Caspiske Hav. Forbittret over dette Forræderie tilbagekaldte Hoffet i Petersborg 1746 alle de Privilegier, det havde givet Kompagniet. Men dette var et usselt Plaster paa saa stort et Saar. Den Persiske Tyrans voldsomme Død var langt bedre i Stand til at berolige Gemytterne.

Denne store Revolution, der mere end nogensinde forhen styrtede Sophiernes Stater tilbage i Anarkiet, bragte Scepteret over det Caspiske Hav igien i Russernes Hænder. Dette maatte nødvendig skee, førend man atter kunde aabne Handelen med Persien og Indien; men det var ikke nødvendigt til at drive den med Held. Derimod satte Armenierne en næsten uoverstigelig Skranke. En virksom Nation, der er bekiendt med Orientens Skikke, i Besiddelse af store Kapitaler; lever yderst tarvelig, har Handels-Forbindelser, som ere heel istandbragte fra umindelige Tider; der gaar ind i de mindste Smaating og hæver sig til de vidtløftigste Spekulationer, en saadan Nation kan ikke lettelig blive fortrængt. Det Russiske Hof ventede det ikke heller. Det søgte at forøge Antallet paa disse duelige Handelsmænd, der fra meget ældgamle Tider vare boesatte i Astracan. Udfaldet har ikke kronet dets Hensigter. Man arbeidede paa at overvinde de Vanskeligheder, som havde været til Hinder deri, og man ventede sig meget af det nye Sving, som syntes at oplive hele Rusland.

20. Ruslands Størrelse, Regiering, Folkemængde og Indtægter.

Dette Rige, der som alle andre har havt en ringe Begyndelse, er med Tiden blevet det vidtløftigste i den hele Verden. Dets Størrelse er fra Øst til Vest 2200 Mile og omtrent 800 fra Syd til Nord.

Undtager man de Provindser, som i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede bleve erobrede paa Kysterne af det Baltiske Hav, og som have beholdt de Rettigheder, de havde; undtager man Ukraine, som har overholdt dem i nogle af sine, og de omvankende Horder, som det ikke har været muligt, at bringe under et ordentlig

Politie, staae alle de andre Rigets Dele under eens Regierings-Form.

Under dets vilkaarlige Love lever et vankundigt Klereste, der fordum var frygteligt, men er blevet lærvilligt, siden man har skilt det ved de Besiddelser, som Overtroen havde ødslet paa det, og ved den Million Slaver, som dyrkede dem.

Derpaa kommer en Adel-Stand, som har de fleste Godser i sine Hænder, og alle de Ulykkelige, der vande dem med deres Sved, i sin Vold.

Efter dem træder de frie Menneskers Klasse op. Den er saa ussel, at Europa har i lang Tid ikke vidst af, at den var til. Man veed nu, at den bestaar af endeel Fremmede, for det meste Tydskere, som Uroelighed har bragt, eller Nød tvunget til at søge et nyt Fæderneland; af endeel lykkelige eller forstandige Indfødte, hvis Lænker man efterhaanden har brudt og som drive Konster og Handel i Kiøbstæderne; af nogle faa Avlsmænd, der have fri Raadighed over nogle usle Arvegaarde, som deres Forfædre have efterladt dem. Disse Selvevergaarde blive lidt efter lidt til Bytte for en eller anden Penge-Puger, der ved egennyttigt Laan understøtter deres Dovenskab eller deres Ødselhed.

Endelig ere da Slaverne den sidste Stand, dersom man kan kalde den med dette Navn. I Begyndelsen af det 16de Aarhundrede saae man kun faa af dem, og som alle vare giorte til Fanger i Krigen. Herremændene besadde da Lehngodserne, og Folket dyrkede Jorderne, som det var Eyer af. En ny Orden blev indført efter at Casan og Astracan vare blevne erobrede. Disse skiønne og frugtbare Provindser trak de Russiske Bønder saa stærk til sig, at man for at standse en Udvandring, der begyndte at blive almindelig bekiendt: giorde 1556 den strænge Lov, der bandt dem til Fødestavn. Siden denne sørgelige Tid ophørte de med at

være Eyere af deres Gods og deres Personer. Ager er siden efter blevet tungere og Menneske-Slægten alt mere og mere fornedret.

Dette er uden tvivl Aarsagen, der allevegne har standset eller svækket Folkemængdens Tilvext i hele Riget. 1755 havde det kun 8,965,316 af Mandkiønnet. Antager man et lige Antal af Qvindekiønnet, var det 17,930,632 Siæle. Dertil lagde man de 1,200,000 Indbyggere i de Provindser, der bleve Sverrig frarevne i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, og det befandtes da, at Rusland havde den Tid under sit Herredom 19,130,632 Undersaatter, Kleresiet, Adelen og Armeen uberegnede. Dersom Krigene med Preussen, Polen, Tyrkiet, dersom smitsomme Sygdomme og adskillige Oprør have foraarsaget en mærkelig Formindskelse i den gamle Folkemængde, da maae de betydelige Lande, det senere hen har tilrevet sig fra Polen, Krim m. fl. have erstattet det Manglende, som ved disse gyselige Plager er frembragt.

I de Stater, hvor Menneskene ikke formeres, vil den offentlige Indtægt ikke blive betydelig. Ruslands udgiorde næsten intet i Penge, da Peter 1ste kom paa Tronen. Denne Fyrste bragte den til 35 Millioner *. Anna bragte den til 60, Elisabeth til 120. Den blev dreven endnu høyere, medens Krigen stod paa med Tyrkerne, men blev igien ved Freden, hvad den havde været før Urolighederne. Ved denne Tid var Stats-Kassen i Giæld til Genua og Hollænderne for temmelig betydelige Summer, som siden efter ere blevne betalte; den var i Gield til Nationen for 200,000,000 i Banko-Sedler, for hvilke den har pantsat en temmelig betydelig Mængde Kobber, der blev omsendt til Rigets forskiellige Kasser.

* Forfatteren regner efter franske Livrer.

Det er en almindelig vedtagen Mening, at Nationerne gaae under ved alt for tunge Skatte. Endog efter at Byrden er bleven meget lettet, maa den lettes endnu mere, dersom Konsterne ikke tage til og især deles hed Agerdyrkningen ikke faar mærkelig Tilvext.

Man vilde giøre sig frugtesløse Bestræbelser for at opmuntre den i de nordlige Egne. Intet kan lykkes i disse Iis-Lande. Det vil altid blive Fugle, Fisk, Vildt, hvormed de langt fra hinanden adspredde Beboere i dette haarde og vilde Klima ville føde sig, klæde sig, og betale deres Skatter.

Efterhaanden som man bortfierner sig fra Norden bliver Naturen mindre gierrig paa Mennesker og Produkter. I de fleste Provindser mangler det Bonden kun paa bedre Redskaber, bedre Fremgangsmaade og bedre Kaar for at drive Avlingen fordeelagtigere. De Fremskridt, Oplysningen har giort, bør give Forhaabning om, at disse Feyl engang ville blive rettede *.

* Dertil er allerede giort vigtige Skridt hos os ved Lovgivningerne om Godsbaandets Ophævelse og Hoveriets Bestemmelse. Endnu staar tilbage at frede om Bonde-Hartkornet og bestemme de Afgifter, som Fæste-Gaarde og Fæste-Huse skulle svare Godseyerne. Det ubestemte deri kan tilintetgiøre alt det velgiørende i disse tvende Lovgivninger. Kan Bonde-Hartkornet indtages til Skovs Opelskning, hvortil Godseyeren ene og allene tilegner sig Rettighed, saa kan han omhugge al Skov eller det meste Skov paa Hoved-Gaards Taxten, lægge Jorden til sin Hoved-Gaard og lade Godsets Skov staae paa Bonde-Jorden. Foruden det, at Bonden derved kommer til at skatte og skylde af hvad han ikke har i Brug, hvad Godseyeren nægter og betager ham al Rettighed til at nyde Gavn af, saa kan han derved ogsaa indskrænkes til en saa liden Plet Jord, at han hverken kan hoste det, der er ham nødvendigt til Families Underholdning og Skatters Udredning, eller holde det Qvæg, som til hans Jorders Giødning kunde behøves, hvorved da

Man bør anvende en særegen Opmærksomhed paa Ukraine, der er et af de frugtbareste Lande i den bekiendte

Landet kommer til at tabe det halve af hvad der kunde været avlet paa Bonde-Hartkornet.

Men kan Godseyeren nu desuden forhøye Indfæstningen saa meget han vil; kan han — enten fordi han ikke vil synes ublue ved at forlange den overdreven høy; eller fordi han ikke kan vente sig den af nogen paa een Gang betalt — forvandle den til en aarlig Penge-Afgift; kan han forøge Lande-Gilde-Kornet m. m. saameget han behager, saa kan begge Dele skrues saa høyt, at Bonden i Grunden kommer til at giøre det Hoverie paa sin Hartkorns Jord, som han forhen giorde paa Hovmarken. Under Navn af Fæstes og Landgildes Ydelse kan stakkels Bonde da belæsses saa haardt, at det bliver ham umueligt, at rede for sig; at han med al sit Slid maae blive saa gieldbunden i Godseyerens Bog, at denne kommer til at eye hvert et Kryb og hver en Fiær i Bondens Gaard; at han for at afdrage derpaa, maa sukke under et langt haardere Trældoms Aag, end det, der er ham aftaget; maa blive ved at trælle derunder, indtil han enten bliver overleveret til Fattig-Kommissionens Forsørgelse, eller henbaaret i Abrahams Skiød.

Imidlertid synes det dog, som denne Fremgangs-Maade ikke er saa ganske i vore Loves Aand. Efter disse tilhører Bonde-Hartkornet nok ikke Godseyeren som reen Eyendom, hvilken han kan giøre sig saa nyttig, som han vil. Det er nok kun Tilsynet dermed, Forvaltningen derover, der er ham overdraget, for at kunne indestaae for, indsamle og til rigtig Tid erlægge Skatterne deraf. Derfor har han sin Hoved-Gaard fri, derfor har han saamange andre Herligheder, som han kan føre sig til Nytte, og som give ham fuldkommen Erstatning for det Arbeide og Ansvar, han har derved. Men Bonde-Hartkornet med alt hvad der gives derpaa, Skov, Tørv, m. m. er og blive nok til evig Tid Landets Eyendom. Fæsterne deraf ere nok de eneste retmessige Brugsnydere deraf, de ere nok Statsborgere, der under intet Navn kunne skyldsættes af nogen deres Medborger,

Verden. Derfra faar Rusland det meste af hvad det forbruger, de fleste af dets Handels-Artikler; og det faar ikke tyvende Delen af det, der kunde faaes.

Det vil saameget lettere lykkes, at opmuntre Mark-Arbeidet, som Russerne ikke ere for at opholde sig i Kiøbstederne; som de have Jernet, der til Agerdyrkningens Fremme giør saa vigtig og uvurderlig Tieneste, ved Haanden. Naturen har overflødigen forsynet de fleste Rigets Egne dermed, og forundt Siberien det

men ene og allene af Landets Konge, som denne Rettighed er overdraget tilligemed Souverænitæten, uden hvis Minde nok neppe nogen kan belægge Hartkornet eller Hartkorns-Mændene med større eller andre Afgifter end de allerede indførte.

Man sige ikke at det er en frivillig Kontrakt, som ingen indgaar, naar han ikke seer sig holden ved den. Foruden dette, at slig Kontrakt kun finder Sted ved Forpagtning af fri Jord, men ikke ved Fæste af Hartkorn, saa veed enhver, at det unge, uerfarne, elskovssyge Menneske let kan bringes til at indgaae ethvert Vilkaar, naar han kun kan naae sit Ønske — komme til Gaard eller blive sin Pige troe; men at Rusen aldrig saasnart er gaaet over, førend han beklager det Øyeblik, da han bandt sig for haardt. — Man sige ey heller: at det er noget, som enhver Godseyer for sin egen Fordels Skyld vil vogte sig for. Det er desværre alt for vel bekiendt, at Gierrigheden er blind, at den for som snarest at sanke sig Grunker, agter kun lidet paa Fremtids Tarv. Skal den agtværdige Bonde-Stand nogensinde vinde sig op til saadanne Kaar, at den kan give Jorden det Forskud, den kræver, for at lønne Dyrkerens Slid, da bliver det nok nødvendigt, at der ved Hartkornets Fredning og bestemte Afgifter, som bestemt Hoverie i Tide o. s. v., tages Forholds-Regler mod denne muelige Kræft, førend den griber videre om sig, og Saaret, den har ædt, maaskee er blevet ulægeligt. Oversætteren.

ligesaa godt, som Sverrig selv. Til Udførselen af Jernet maa man lægge de andre kostbare Metallers, der have ophidset Begierligheden hos alle Nationer til alle Tider. Sølv-Minerne tæt ved Argun ere bekiendte fra meget gamle Tider, og for kort siden har man opdaget Sølv- og Guld-Miner i Baskierernes Land. Der gives Nationer, som det kunde være gavnligt, at fordømme disse Rigdoms Kilder til Forglemmelse. Saaledes er det ikke med Rusland, hvor alle de indre Provindser ere saa forarmede, at man der neppe kiender de vedtagne Tegn, som forestille Alt i Handelen.

21. Russernes Handel i Almindelighed.

Den, Rusland har aabnet med China, med Persien, med Polen, drives fornemmelig med Hermelin- Zobel- hvide Ulve- og sorte Ræve-Skind, som Siberien leverer. Endskiønt Forbrugernes Luner have bragt Værdien af disse kostelige Pelsværker over det, man kunde vente sig, tiltager dog Prisen paa dem endnu. Man burde udvide Handelen til nye Artikler.

De Omtuskninger, Riget har giort med Storherrens Stater, blive regnede for intet eller lidet. De ville snart blive betydelige, dersom man forstaar at benytte sig af den Ret, man har faaet ved de senere Traktater, at gaae fra det Sorte Hav ind i Middelhavet og fra Middelhavet ind i det Sorte Hav. Dette Privilegium, som ingen Nation har kunnet erholde siden efter, maae give Russernes Handel og Skibsfart en Udvidelse, som det vilde være daarligt, at bestemme Grændser for.

Imidlertid vilde det dog altid blive paa Østersøens Kyster, hvor de største Forsendelser af Landets Produkter vilde gaae for sig, efterdi det er blevet beviist, at der ordentlig udgaar en Niendedeel flere Handelsvarer giennem Petersborgs Havn allene end igiennem de andre Rigets 42 Toldsteder. Aar 1773 steeg det,

der udførtes fra Rusland — iberegnet de 25 Prosent, som Fyrsten tager — til noget over 22 Millioner Rigsdaler. Hvad der indførtes — samme Afgift iberegnet — beløb sig til noget under 14 Millioner. Følgelig beholdte den tilsynceladende Balanse noget over 8 Millioner Rigsdaler i Overskud. Vi sige den tilsyneladende Balanse; efterdi det er bekiendt for alle dem, der ere beløbne i disse Materier, at da de Artikler, der indføres i Landet, ere i Almindelighed af mindre Indhold end det, der udføres deraf, saa ere de en sædvanligere Anledning til Svig.

Der er ingen Stat, der ligger saa bekvem som Rusland, til at udvide sin Handel. Næsten alle Floderne i det ere seylbare. Peter 1ste vilde, at Konsten skulde komme Naturen til Hiælp, og at disse Floder skulde ved forskiellige Kanaler sættes i Forbindelse med hinanden. De vigtigste af dem ere allerede færdige. Der ere nogle, som endnu ikke er istand, nogle endog, hvortil man kun har udkastet Planen. Saaledes forholder det sig med det store Anlæg, at forene det Caspiske Hav med Pontus Euxinus, ved at grave en Kanal fra Tanaïs til Volga.

Til Uhæld ere disse Anstalter, der ere til saamegen Bekvemmelighed for Vare-Omløbet i hele Riget, og aabne en saa let Forbindelse med de andre Verdens Lande, blevne fragtesløse ved mangfoldige Vanskeligheder. Regieringen har hævet en Deel af de Hindringer, som feylagtige Indretninger lagde i Veyen derfor; de, der have deres Grund i Sæderne, ville giøre mere Modstand.

Peter 1ste vilde at de Vornede, som havde 520 Rigsdaler i Besiddelse, skulde have Ret til at løse sig af deres Lænker, paa det Vilkaar, at de og deres Efterkommere skulde aarlig betale deres forrige Herres Arvinger, hvad han havde faaet af dem, førend de fik

deres Frihed. Disse nye Borgere, der ingen Opdragelse og ingen Grundsætninger havde, bleve for største Delen Kiøbmænd, der indførte i deres nye Stand de Feyl, som de vare komne i Vane med i deres Trældom, og forplantede dem paa deres Børn. Den nærværende Slægt bærer endnu Stemplet af sin Herkomst.

Lovene tilstæde ikke fremmede Handelsmænd at kiøbe Landets Produkter andensteds end i Havnene; og i Følge Regieringens Natur have de Indfødte ikke, eller kunde ikke synes at have Kapitaler, der ere betydelige nok til at oprette store Magasiner. Det er altsaa en Nødvendighed, at man overdrager Indkiøbet til en Russisk Mægler, som altid fordrer det halve af den aftalte Priis, naar Handelen sluttes, da det øvrige maae betales ved Varernes Levering. Sielden ere disse som de burde være, og dog undslaaer den Kiøbende sig sielden for at tage imod dem, enten fordi han har Ordrer at efterkomme, eller og fordi han med Grund frygter for, at miste alt hvad han har betalt forud.

Har den Fremmede Varer at sælge, da finder han ikke Kiøbere til dem, uden ved at tilstaae dem et Aars eller 18 Maaneders Kredit. Ved Betalings-Tiden forlange de sædvanlig en nye Udsættelse. Bliver denne dem afslaaet, maae de finde sig i at betale en Rente af 18 Prosent. Jo mere Gielden voxer, jo mindre bliver Lysten til eller Muligheden i at betale den. Endog Strængheden i de Anordninger, man har udfundet for at afværge eller straffe Bankerotter, er til Fordeel for Skyldnere, som ikke kunne eller ikke ville betale. Det er sieldent, at ikke medlidende Dommere eller bestukne Hoffolk skaffer dem Befrielse fra de Straffe, som ved Lovene ere afsagte imod dem. Beskyttelse af de Mægtige vil vel, dersom saa skal være, skaffe en bedraget Kreditor tilstrækkelig Hævn. Men efter at han har erhvervet sig disse Domme, der ere kiøbte meget dyrt,

vil han kun see sig saameget sikrere skilt ved alt Haab om at frelse noget af alt det, han havde tilgode.

Disse Bedragerier, disse Plyndringer have dog ikke hindret Rigets Handel fra, at giøre temmelig stærk Fremgang. Den vilde have blevet hurtigere og betydeligere, dersom de naturlige Fordele ikke vare blevne egensindigen modstræbte af moralske eller politiske Aarsager; dersom et forledet eller bestukket Ministerium ikke havde standset Konkurrensen ved at begunstige Engelland til Fornærmelse for andre Nationer. Rigtigere Begreber om denne vigtigere Deel af Bestyrelsen, vilde bidrage meget til det almindelige Vel.

22. Hindringer, som staae Ruslands Velstand i Veyen. Midler, som man kunde anvende, for at overvinde dem.

Den Enthusiasme, man har fattet, og har maattet fatte for Peter den Store, har vant Europa til at giøre sig et overdrevent Begreb om hans Regiering. Gode Jagttagere, som søge Resultaterne i det, de see giort, have midt i disse glimrende Vildfarelser snart opdaget, at disse vidtløftige Lande manglede Love, Frihed, Velstand, Folkemængde og Vindskibelighed. De ere gaaede endnu videre. De have dristet sig til at forsikre, at man aldrig vil komme til at indføre Politie, Sædelighed eller god Bestyrelse i disse Udørkener, med mindre man først bringer Indbyggerne til at boe hinanden nærmere. De have meent, at det strænge Klima lagde en uovervindelige Hindring i Veyen for denne Nærmelse, formedelst den Nødvendighed, der er i at vedligeholde uhyre Skove. Man har seet dem drage i Tvivl, om det indre Rusland har i det sidste Aarhundrede vundet mere end det har tabt. Dets Lovgiver har, som de sige, udtømt alt, for at bringe en Armee, en Flaade og en Havn i Stand; og hans

Efterfølgere bringe Ødelæggelsen til Fuldkommenhed, for at vedligeholde Pompen i disse forfængelige Indretninger. Riget har ikke Undersaatter nok, for at rekrutere saa talrig en Hær; der vil aldrig blive nogen Krigs-Flaade i en Stat, som ikke har Handels-Flaade, og Petersborg der kunde ikke andet end være god som Handels-Bye, har opslugt flere Summer, end den har indbragt, siden den meget urigtig er bleven en Hoved-Stad.

Dersom disse Betragtninger ere saa grundige, som de synes at være, er det nødvendigt, at man for at skaffe Rusland sand Styrke, nedstemmer dets glimrende Forfatning; opofrer den Indflydelse, det har givet sig i Europas almindelige Anliggender; nedsætter Petersborg til ikke at være andet, end et Oplags-Sted for Handelen; og forflytter Hoffet til det Indre af Landet. Der er det, at en viis Regent vil kunne arbeide paa, at sætte de alt for adskilte Dele af Riget i Forbindelse med hinanden. Han vil da ogsaa bryde Slavernes Lænker paa Kron-Godserne og indbyde, ja tvinge, dersom det giøres fornødent, Adelen til at følge dette Exempel. Af denne Indretning vil man see en Tredieſtand fremkomme, uden hvilken der aldrig gaves hos noget Folk enten Konster, eller Oplysning, eller Frihed. Russerne, som man i en Studs har villet giøre til Tydskere, Engellændere, Franskmænd, ville da ikke længere være fremmede i deres eget Fødeland. De skulle blive Russer, og have en National-Karakter, men en forskiellig fra den, de havde. Dog nok om dem! Man maa tale om de Handels-Forbindelser, som andre Europas Nationer have indgaaet med China.

23. Chinas Handel med Naboe-Landene.

China er det Land paa Jorden, hvor der gives de færreste Lediggiængere. I et Land, som er alt for

folkerigt nagtet dets overflødige Produkter, der sætter Frygt for Hungers-Nød, alle Borgere i Virksomhed, i Bevægelse og Uroe. De maae blive nærige, krybende, falske og udlærte paa at bedrage.

Denne Gierrigheds-Aand nødte Chineserne til at skille sig i deres indenlandske Handel ved Mønter af Guld og Sølv, der vare i almindelig Brug. Mængden paa falske Møntere, der daglig tog til, giorde det nødvendigt. Der blev ikke slaaet andet end Kobbermønt der.

Da Kobberet var blevet sieldent ved Tilfælde, som Historien ikke giør Regnskab for, kom man det til Hielp med de Muskelskaller, der ere saa bekiendte under Navn af Cauris. Da Regieringen mærkede, at Folket fik Lede til en Mønt, der var saa skiør, befalede den, at alle de Kar og alt det Huusgeraad af Kobber, der fandtes over hele Riget, skulde leveres til Mynterne. Efterdi denne Forstaltning ikke indbragte de Summer, der udfordredes til de offentlige Fornødenheder, nedrev man omtrent 400 af Foës Templer, hvis Afgudsbilleder bleve smeltede. Tingen blev siden efter drevet endnu videre. Hoffet betalte Mandarinerne og Tropperne dels med Kobber, dels med Papiir. Gemytterne bleve oprørske mod et Paafund, der var saa farligt og man maatte give Slip derpaa. Siden denne Tid, der gaar næsten trehundrede Aar tilbage, er Kobber-Mønten den eneste lovmessige Mønt.

Man vilde tage groveligen feyl, dersom man vilde bedømme Chinas udenrigske Handel efter dets indenlandske. Dets Forbindelser med Fremmede have altid været meget indskrænkede. Den Affondrelse, hvori det har holdt sig fra andre Nationer, kan tilskrives den Foragt, det havde for dem.

Imidlertid bleve Chineserne mere for at besøge Naboe-Havnene, end de for denne Tid havde været,

og den Tartariske Regiering, der var mindre nidkier for at vedligeholde de vedtagne Sæder, end den gamle Regiering havde været, begunstigede dette Middel til at forøge National-Velstanden. De Expeditioner, som Egennytten hos Kommandanterne i Søe-Provindserne hidindtil kun havde seet igiennem Fingre med, giordes nu aabenlyst. Et Folk, hvis Klogskab var saa berømt, kunde det ikke mangle paa at blive gunstig modtaget. Det benyttede sig af de høye Tanker, man havde om det, for at indføre Smag paa de Handelsvarer, det kunde levere, og dets Virksomhed omfattede Fastlandet som Havet.

Nu omstunder handler China med Corée, som man mener fra først af at have været bebygget af Tartarerne, som sikkert meer end een Gang har været erobret af dem, og som man har seet, snart at staae under, snart at være uafhængig af Chineserne, som de for Tiden ere skatskyldige til. Derhen bringe de Thee, Porselain, Silketøyer; og i Tusk derfor tage de Hamp- og Kattun-Lærreder og maadeligt Ginseng.

Tartarerne, hvilke man kan ansee som fremmede, kiøbe i China Uldnetøyer, Riis, Thee, Tobak, som de betale med Faar, Oxne, Pelsværker og fornemmelig med Ginseng. Denne Plante voxer paa Grændserne af Tartariet, tæt ved den store Muur. Man finder den ogsaa i Canada. Til Rod har den en Roe, som snart er enkelt, snart tvekløftet, og den har da nogen Lighed med Underdelen af Mennesket, hvoraf den kaldes i China Ginseng og Garent-ogven hos Irokeserne.

Stengelen, som voxer nye hvert Aar, efterlader sig, naar den falder af, en Skure paa Halsen af Roden, saa at man kiender Plantens Alder af Tallet paa Skurerne, og Alderen forhøyer dens Priis. Denne lave enkelte Stengel, der allene er forsynet med to til tre Blade, som ere delte i fem Smaaeblade, ender sig i

en liden Blomster-Krone. Blomsterne bestaae af fem Kronblade og ligesaamange Støvtraade der bæres af en Pistil (Frugtbør), som naar Bægeret falder af, bliver en kiødet Frugt med 2 til 3 smaae Kierner. Den sætter ikke an i alle Blomster.

Ginsengs-Roden har endeel gode Egenskaber, hvoraf de meest bekiendte ere, at den styrker Maven og renser Blodet. Man giør den giennemsigtig ved en Behandling næsten som den, Orientalerne brugte til Saleproden. Denne tilberedte Ginseng er i Chinesernes Øyne saa ypperlig, at de aldrig kunne betale den for dyrt.

Regieringen lader aarlig denne Plante indsamle af 10000 Tartariske Soldater, hvoraf hver maa levere 2 Unzer af den beste Ginseng for intet; for hvad de samle mere giver man dem ligesaameget Sølv. Denne Indsamling er Private forbuden; men dette Forbud afholder dem dog ikke fra at eftersøge den. Uden denne Overtrædelse af en uretfærdig Forordning, skulde de ikke være i Stand til at betale de Handelsvarer, de faae fra China, og følgelig see sig nødte til at undvære dem.

Chinas Handel med Russerne er der allerede givet Efterretning om. Den, som det driver med Indbyggerne i det lille Bucharie, indskrænker sig til at levere dem Thee, Tobak, Europæisk Klæde for de Guld-Korn, som de finde i deres Strømme eller Aaer. Disse Forbindelser, der for Tiden ere meget matte, ville ikke faae nogen stor Tilvext, førend man har underviist disse Barbarer i den Konst at drive Minerne, hvoraf deres Bierge have mange.

Fra de Mogulske Stater og de andre Indiens Lande ere China adskilt ved Flyve-Sands Ørkener og Fielde, som giør al Forbindelse med dem umuelig. Dets

Handel til Lands er derfor kun svag; men betydeligere den, som det driver med sine Naboer til Søes.

Det er med sine Silkevarer, sin Thee, sit Porselain og nogle andre Artikler, det fører denne. Japon betaler Chineserne med Kobber og Guld; Philippinerne med Piastrer; Batavia med Speserier og Fuglereder; Siam med Farve: Træe og med Fernis; Tonqvin med grove Silkevarer; Cochinchina med Sukker og Guld. Alle disse Artikler kunne tilsammen beløbe sig til en 7 til 8 Millioner Rigsdaler, og sætte en 150 Skibe i Drift. Chineserne vinde i det mindste 100 Prosent paa disse forskiellige Varer, hvoraf Cochinchina indbringer næsten det halve. Til Korrespondenter have de paa de fleste Handels-Steder, som de søge, Descendenterne af dem af deres Landsmænd, der forlode deres Fædernesland, da Tartarerne bemægtigede sig det.

Chinas Søe-Handel, som mod Nord ikke strækker sig længere end til Japon, og mod Øst, ikke paa hiin Side Malaca- og Sunda-Stræderne, skulde sandsynligen have udvidet sig mere, dersom Skibsbyggerne havde været mindre Slaver af hvad der var Brug i gamle Dage, og ikke anseet sig for kloge til at gaae i Skole hos de Europæiske Søemænd.

Det kostede vel ikke nogen synderlig Umage at forestille sig, at denne Foragt hos et Folk for et andet Folks Kundskaber er et af Hovedtrækkene af Barbarie, maaskee endog af den vilde Forfatning. Imidlertid er det ogsaa Feylen ved en kultiveret Nation. En naragtig Hovmod indbilder den, at den veed alt, eller at det, den ikke veed, er ikke Umage værd at faae at vide. Den giør da ingen Fremgang i Videnskaberne; dens Konster blive staaende ved en Middelmaadighed, hvorfra de ikke ville hæve sig uden ved en Hendelse, som Tiden kan medbringe eller ikke medbringe. Det gaar da med et Land som med et Kloster — og dette

er et meget rigtigt Billede paa China — som er omgivet af Lyset, uden at dette kan trænge sig ind i det, ligesom der var intet Middel til at fordrive Vankundigheden derfra, uden at lade Fordervelsen rykke derind. Hvorvidt skulde vel Europas Nationer være, dersom de ikke havde været befængte med en — af Fordomme opsminket — Forfængelighed, som bragte dem til at oplyse hinanden indbyrdes? Denne har hiin at takke for Sæden til Frihed; begge have de en tredie at takke for de ægte Handelsgrundsætninger, og dette Slags Omtuskning er nok af en langt anden Vigtighed for deres Vel, end deres Vares.

24. Europæernes Handel med China.

De første Europæere, som af deres Urolighed bleve drevne hen til Chinas Kyster, bleve antagne i alle Rigets Havne uden Forskiel. Deres yderlige Fortrolighed med Fruentimrene, deres Voldsomhed mod Mændene, deres gientagne overmodige og ubetænksomme Foretagender giorde, at de siden efter bleve indskrænkede til Canton, den sydligste Havn paa disse vidtløftige Kyster.

Deres Skibe gik i Førstningen lige op til Murene af denne berømte Stad, der ligger 15 Mile fra Ta-Flodens Munding. Lidt efter lidt fyldtes Havnen saa stærkt, at den ikkun gav 12 til 13 Fod Vand. Vore Skibe, som Dag for Dag vare blevne større og stak dybere, bleve da nødte til at blive ved Hoang-pou, tre Mile fra Staden. Det er en temmelig god Rhede, der dannes af tvende smaae Øer. Særegne Omstændigheder giorde, at man 1745 tilstod de Franske Frihed til at anlægge deres Magasiner i Wampou, der er sund og folkerig; men de rivaliserende Nationer ere stedse nødte til at giøre deres Operationer i den anden Havn,

der er ganske øde og besynderlig usund, efter at Risen der er bleven afskaaren.

I de 5 til 6 Maaneder, de Europæiske Skibes Mandskaber pine sig eller omkomme i Hoang-pou, slutte Handels-Agenterne deres Kiøb og Salg i Canton. Da disse Fremmede begyndte at søge denne store Handels-Plads, lod man dem nyde al den Frihed, der kunde bestaae med Lovenes Overholdelse. Men snart bleve de kiede af den Forsigtighed, som er saa nødvendig i en Regiering, der er fuld af Formaliteter. Man straffede dem for deres Uefterterænksomhed. Statholderens og Pladsmændenes Huse bleve lukkede for dem. Kied af deres Beklagelser vilde Øvrigheden ikke længere modtage dem, uden giennem de Tolke, der stode under de Chinesiske Kiøbmænd. Alle Europæer fik Befaling til at opholde sig i det Qvarteeer, man anviiste dem. Ingen blev fritagen fra denne Forpligtelse, uden de, som andensteds kunde finde en Vært, der indestod for deres Skikkelighed og deres Opførsel. Tvangen blev endnu større 1760. Engellænderne havde underrettet Hoffet om de Udsugelser, hvorunder Handelen leed. Der bleve sendte Kommissarier fra Pekin, men disse lode sig bestikke af de Anklagede. Ved denne Leylighed er det blevet fastsat at alle Europæer skulde være forviiste til nogle faa Huse, som afbenyttes af et Kompagnie rige Kiøbmænd, der ere de eneste, vi maae handle med.

Disse Ydmygelser have dog ikke givet os Afsmag for Handelen med China. Vi blive ved at reyse derhen for at kiøbe os Thee, Porselain, Silke, Silkevarer, Fernisser, Papir, Rhabarber, og nogle andre mindre betydelige Artikler.

25. Hvilke Kundskaber har man om den Thee, som Europæerne kiøbe i China.

Theen er et Busktræe af en kluntet Skikkelse, 5 til 6 Fod høy, som er almindelig i China og paa Japon. Den befinder sig bedst paa høye og skarpe Steder. Man finder den som oftest paa Brinken af Bakker og langs med Floder. Chineserne besaaer hele Marker dermed; Japoneserne lade sig nøye med at besætte Kanterne af deres Marker med den. Først efter 7 Aars Forløb naaer den sin største Høyde. Man afskiærer da Stammen for at at faae nye Skud, hvoraf ethvert giver næsten ligesaa mange Blade som en heel Busk.

Dets Blade, den eneste Deel, som man agter af Thee-Træet, sidde vexelviis; ere ovale, spidse, glatte, takkede i Udkanterne og mørkegrønne. De spæde ere meget fine, bløde og tynde.

De blive fastere og tykkere, alt som de blive ældre. Ved deres Grund findes enkelte Blomster, der have et Bæger med 5 til 6 Afdelinger; ligesaa mange hvide Kronblade, der ofte gaae i eet forneden; en Mængde Støvtraade, der staae rundt omkring en Pistil eller Frugtbør. Denne forvandler sig til en træeagtig og rundagtig Kapsel med tre Sider og tre Rum, hvoraf ethvert har et sphæriskt Froe, eller endeel kantede Froekorn.

Foruden den Thee, der er bekiendt under Navn af Thee-bouy, kan man endnu giøre Forskiel paa tvende andre Slags, der ere kiendelige nok. Den ene er den grønne Thee, hvis Blomster bestaar af 9 Kronblade; den anden er den røde Thee, der har en stor Blomst med 6 røde Kronblade og som er besat i Midten med en Dusk Støvtraade, der ere sammenvoxne forneden. Man veed ikke om der gives flere Arter. Af de tre, hvorom der er talt, er den første den alminde-

ligste. Man dyrker Thee=bouyen i de fleste af Chinas Provindser, men den er ikke lige god allevegne, endskiønt man allevegne er opmærksom paa at anbringe den mod Sønder og i Dalene. Den der voxer paa en steenagtig Grund er meget bedre end den, der kommer frem i lette Jorde og endnu langt bedre end den, man finder i de gule. Deraf kommer de Afarter som man uegentlig giver Navn af Arter.

Forskielligheden i Jordsmonnet er ikke den eneste Aarsag til den større eller mindre Grad af Fuldkommenhed hos Theen. Aarstiden, paa hvilken man sanker Bladene, har endnu større Indflydelse derpaa.

Den første Indsamling foretages mod Enden af Februar Maaned. Paa den Tid ere Bladene smaa, fine, neppe udviklede. Disse ere de bedste af alle, og udgiør den saakaldte fickets=jaa eller Keyser=Thee, fordi den fornemmelig tiener til Brug for Hoffet og de Store. Bladene af den anden Indsamling, der foretages i Begyndelsen af April, ere stærkere og mere udviklede, men ikke saa gode, som de første. Den giver toots=jaa'en, eller den Chinesiske Thee, som Kiøbmændene dele i flere Sorter. Endelig give de Blade, som indsamles i Junii Maaned, og som ere komne til deres fulde Vext, bants=jaa'en, eller den grove Thee, som er Almuen forbeholdet.

Et tredie Middel til at faae flere Forskielligheder af Theen bestaar i den forskiellige Maade, hvorpaa den bliver tilberedet. Japoneserne have efter Kämpfers Beretning særegne Bygninger, hvori der ere en Række smaae Ovne, der ere hver for sig bedækkede med en Jern= eller Kobber=Plade. Naar den er hedet belægger man den med Blade, der forhen ere blevne dyppede i varmt Vand, eller giennemtrukne med Dampen deraf. Man rører dem stærkt omkring, indtil de have faaet en tilstrækkelig Varme=Grad, de slaaes da ud paa Maat=

ter og rulles imellem Hænderne. Ved denne Behandling, der gientages to til tre Gange, gaar al Fugtigheden bort. Efter to til tre Maaneders Forløb bliver den igientagen, fornemmelig med Keyser-Theen, som, da den skal bruges som Meel, maae tørres mere. Denne ypperlige Thee forvares i Porselain-Krukker; den mindre gode i Leer-Krukker, den groveste i Halm-Kurve. Den sidstes Tilberedning kræver ikke saamegen Omhyggelighed. Man tørrer den i fri Luft. Foruden disse Slags Theer gives der andre, som man bringer i Kager, i Kugler, i smaa Pakker, der ere sammenbundne med Silke. Man giør ogsaa Extrakter af dem.

Chinesernes Omgangsmaade med Theens Dyrkning, Indsamling og Tilberedning er mindre bekiendt; men det synes ikke, at den er meget forskiellig fra Japonesernes. Man har paastaaet, at de blandede deres Thee med et Slags Plante-Saft. Man har endnu, men uden Grund, tilskrevet dens grønne Farve en Tilsætning af Viktriol, eller Kobberpladens Indvirkning paa Bladene, der ere blevne tørrede paa den.

Theen er Chinesernes sædvanlige Drik. Det var ikke en blot Lune, som fra først af indførte den Skik at lade disse Blade trække i Vand. Dette er brakt, vammelt og usundt i hele China, fornemmelig i de lavtliggende Provindser. Af alle de Midler, man opfandt, for at forbedre det, var Theen det eneste, som lykkedes tilfulde. Erfaringen viste, at den havde andre gode Egenskaber. Man troede sig forvisset om, at den var et ypperligt opløsende Middel, som rensede Blodet, styrkede Hovedet og Maven, lettede Fordøyelsen, Blodets Omløb og Uddunstningen.

De store Tanker, som de første Europæere, der seylede paa China, giorde sig om det Folk, der boede deri, bragte dem til at antage de, maaskee overdrevne, Begreber, det giorde sig om Theen. De bibragte os

deres Enthusiasme, og denne Enthusiasme har stedse taget til i det nordlige Europa, i Nord-Amerika og i de Lande, hvor Luften er tyk og opfyldt med Dunster.

Men Fordommenes Magt være nu hvilken den vil, saa kan man dog ikke drage det synderlig i Tvivl, at denne Drik jo frembringer nogle heldige Virkninger hos de Nationer, der have optaget den til almindelig Brug. De kunne imidlertid ikke komme i Sammenligning med dem, som den maa have paa de Steder, hvor den voxer. Man veed, at Chineserne giemme den beste Thee for sig selv; at de i den, de sælge, ofte blande andre Blade, som, skiønt de i Skikkelse ligne Theebladene, kunne maaskee have ganske forskiellige Egenskaber; og at den store Udførsel, som giøres deraf, har giort dem mindre vanskelige i Valget af Jordsmon og mindre omhyggelige i Behandlingen. Det Skadelige i dette Falsknerie giøres ikke godt ved den Maade, vi bruge den paa. Vi drikke den for varm og for stærk. Vi komme altid formeget Sukker i den, undertiden Krydderier, undertiden skadelige Spiritusser. Uden Hensyn til alt dette, vilde den lange Reyse, den giør over Havet, være tilstrækkelig til at berøve den det meste af sine velgiørende Salte.

Man vil ikke kunne fælde nogen afgiørende Dom over Theens gode Egenskaber, førend Træet er blevet forplantet til vore Lande. Spanien eller Italien vilde maaskee være bedst skikkede for det. De frugtesløse Forsøg, man har giort med at opelske Træet, hvorpaa den voxer, bør ikke afskrække os. Forsøgene ere kun giorte med Kierner, som ere meget olieagtige, og derfor udsatte for at blive fordærvede. Linnée, Europas største Botanist, fik endelig en Plante af Træet, og det lykkedes ham, at konservere det uden for Drivhuse endog i Sverrig. Siden efter ere nogle Rodskud deraf blevne bragte til Storbrittanien, hvor de holde sig friske,

blomstre og formere sig i fri Luft. Frankerig har ligeledes forskaffet sig nogle deraf, og rimeligviis ville de slaae an i de sydlige Provindser af dette Rige. (Skulde det samme ikke ligesaa vel være muligt i Siælland og andre Danmarks sydlige Provindser, som i Engelland og Sverrig? I det mindste fortiente det nok et Forsøg, maaskee helst med Planter fra Engelland, der vel vilde være at overkomme.) Den store Fordeel, det vilde være os, selv at dyrke en Plante, der ikke kan tabe saameget ved at forandre Jordbund, som ved at mugne i Daaser, synes at kræve, at man ikke opgiver Haabet om et lykkeligt Udfald, førend man har udtømt alle Midler til at opnaae det. Det er ikke saa længe siden vi troede os ligesaa langt borte fra den Hemmelighed, at giøre Porselain.

26. Oprindelsen til, Beskaffenheden med, og Egenskaberne ved den Porselain, som af Europæerne kiøbes i China.

For nogle Aar siden var der i Grev Caylus's Kabinet to eller tre smaae Stykker af en udbrændt Egyptisk Vase, som ved de Forsøg, der bleve anstillede med megen Nøyagtighed og Kyndighed, befandtes at være uglaseert Porselain. Dersom denne lærde Mand ikke har taget feyl eller ikke er bleven bedraget, saa var denne vakre Konst allerede bekiendt i det gamle Aegyptens skiønne Dage. Men man maatte have Beviser, der vare paalideligere, end denne eneste Kiendsgierning, for at frakiende China en Opfindelse, hvortil Sporene tabe sig der i Tidens Nat.

Uden at tiltræde deres Mening, der ville giøre det Aegyptiske Riges Stiftelse, Love, Konster og Videnskaber af ethvert Slags ældre end alle andre, hvortil China maaskee kan hiemle sig ligesaa megen Ret,

hvo veed da, om ikke disse tvende lige gamle Riger have faaet alle deres selskabelige Indretninger fra et kultiveret Folk i den vidtløftige Strækning Land, der skiller dem fra hinanden? om ikke de vilde Beboere paa de store Bierge i Asien, efter at de flere Sekler igiennem have vanket om paa Fastlandet, som udgiør det midterste af vor Halvkugle, uformærkt kunne have adspredet sig hen mod Søe-Kysterne, der omgive det, og afdelte i særskilte Nationer være komne til China, Indien, Persien og Ægypten? om de paa hinanden følgende Oversvømmelser, hvorved denne Deel af Jorden kan være bleven ødelagt, ikke have indsperret Menneskene i disse Lande, der ere afskaarne ved Bierge og Ørkener? Disse Formodninger ere Handelens Historie saameget mindre uvedkommende, som denne maa tidlig eller sildig skaffe de beste Oplysninger til den almindelige Historie om Menneskekiønnet, dets Folkeslægter, dets Meninger og Opfindelser af ethvert Slags.

Porselainets er, om ikke en af de beundringsværdigste, saa dog i det mindste en af de skiønneste, der nogensinde er kommen fra Mennesketets Haand. Det er det nette ved Pragten, der er priisværdigere end det kostbare.

Porselain er et Slags Pottemager-Arbeide, eller rettere det fuldkomneste af alt Pottemager-Arbeide. Det er meer eller mindre hvidt, meer eller mindre stærkt, meer eller mindre giennemsigtigt. Giennemsigtigheden er det ikke engang saa væsentlig, at der jo gives meget og meget smukt deraf, som ikke har denne Egenskab.

Porselainet er sædvanlig glaseret med en farvet eller ufarvet Glasur. Denne Glasur er intet andet end et Lag smeltet og størknet Glas, som dog aldrig bør være uden halv giennemsigtigt. Dette Lag, som egentlig giør det til Porselain, kalder man Glasur.

Hvad der ikke har faaet denne Art Glasur kalder man mat Porselain. Dette er vel i Materien selv lige saa godt som det andet, men det er hverken saa net, eller saa glindsende, eller saa smukt.

Ordet Pottemager-Arbeide er meget godt skikket til at give et bestemt Begreb om Porselainets Natur, eftersom Materien dertil ligesom til alt andet mere almindeligt Pottemager-Arbeide er tagen umiddelbar af Jordens egentlige Bestanddele, uden nogen anden Forvandsling ved Konsten end en simpel Deelning af deres Dele. I Kompositionen maa ikke komme nogen metallisk eller saltagtig Bestanddeel; ikke engang i Glasuren, der maa tillaves af Ting, som paa lidet nær er ligesaa simple.

Det beste og i Almindelighed det stærkeste Porselain vil det være, der bliver giort af de mindst forskiellige Materier, nemlig af en til Glas forbrændelig Steenart og en smuk hvid og reen Leer. Paa den sidste Jord-Art er det, at Porselainets, ligesom i Almindelighed alt Pottemager-Arbeids, Styrke og Fasthed beroer.

Kiendere dele det Porselain, der kommer til os fra Asien, i 6 Slags. Det bølgede eller skiællede, det gammel-hvide; det Japonske; det Chinesiske; det Japon-Chinesiske; og det Indiske. Alle disse Benævnelser beroe mere paa Synet, end paa nogen bestemt Egenskab ved dem.

Det bølgede Porselain, som man formodentlig kalder skiællet, fordi det har nogen Liighed med Skiæl paa Foreller, synes at være det ældste og det, der kommer Konstens Barndom nærmest. Det har tvende Feyl. Massen er altid meget graae, og Glasuren er sprekket paa tusende Maader. Disse Sprekker ere ikke allene i Glasuren, men de gaae ogsaa ind i Massen. Deraf kommer det, at dette Slags Porselain er næsten ikke giennemsigtigt, at det ingen Klang har, at det er

meget skiørt, og at det taaler Ilden bedre end noget andet. For at skiule disse Sprekker, har man oversmurt det med forskiellige Farver. Dette Spraglerie har skaffet det sin Fortieneste og Berømmelse. Den lette Maade, hvorpaa Græv Laraguais kom til at eftergiøre det, har overbeviist opmærksomme Folk om, at dette Slags Porselain er kun et forfeylet Porselain.

Det gammel-hvide er vist meget smukt enten man seer paa Glandsen i dets Glasur, eller man undersøger Massen. Dette Porselain er kostbart, temmelig sieldent og lidet brugt. Massen til det synes at være meget kort og man har kun deraf kunnet giøre smaae Vaser, Dukker og Abekatte, hvis Skikkelser lempe sig efter dets Feyl. Man sælger det i Handelen for Japonsk Porselain, endskiønt det synes vist, at der giøres meget smukt af samme Slags i China. Der gives to Slags Farver deraf; den ene som er net og flødehviid; den anden har i sin Hviidhed et let blaaeagtigt Skiær, der synes at røbe nogen mere Giennemsigtighed. Virkelig synes Glasuren at være lidt mere smeltet i den sidste. Paa St. Cloud har man forsøgt at eftergiøre dette Slags Porselain, og man har faaet Stykker deraf, som syntes meget smukke. De, der have undersøgt dem nøyere, have fundet, at de vare en halvsmeltet Glas-Masse, at de vare Blye, og at de ikke kunne udholde Sammenligningen.

Det er vanskeligere end man tænker, at giøre Forskiel paa det, man kalder Japonsk Porselain og hvad China leverer af det skiønneste i dette Slags. En fiin Kiender, som vi have raadspurgt os med derom, paastaar, at det, man kalder virkelig Japonsk, har i Almindelighed en hvidere og mindre blaaeagtig Glasur end det Chinesiske Porselain; at Siraterne ere mindre ødslede derpaa; at det Blaae derpaa er meer skinnende, at Tegningerne og Blomsterne ikke ere saa underlige, men bedre tegnede efter Naturen. Hans

Udsagn synes at blive bekræftet af nogle Skribentere, som sige: at Chineserne, som handle i Japon, bringe nogle Porselains-Stykker tilbage med sig derfra, der see prægtigere ud, men ere ikke saa stærke som deres egne; og af hvilke de betiene sig til Pynt i deres Værelser, men aldrig til Brug, fordi de kun vanskelig holde sig i Ilden. Han turde nok forsikre paa et Stykkes Skiønhed, at det var Japonsk, men om et andet vilde han ikke vove det. Han anseer for Chinesisk alt hvad der er glaseret med en farvet Glasur, enten det saa er Celadongrøn eller blaaeagtig eller violetpurpur. Alt hvad Japonsk vi have her, er kommen eller kommer til os fra Hollænderne, som ere de eneste Europæere, hvilke Adgangen til dette Rige ikke er forbuden. Det er mueligt at de have giort deres Valg blant de Porselainer, som Chineserne aarlig bringe derhen, og som de have kiøbt i Canton selv. Saavel i det ene som det andet Tilfælde skulde Forskiellen imellem Japonsk og Chinesisk Porselain i Grunden være falsk og kun bygget paa en Fordom. Men af denne Mening følger da altid, at alt hvad der blant os bærer Navn af Japonsk Porselain er altid meget smukt Porselain.

Mindre er der at tvivle paa i Henseende til det, som kaldes Chinesisk. Glasuren ere mere blaaeagtig, mere overlæsset med Farver, og Tegningerne ere mere vidunderlige, end paa det man kalder Japonsk. Massen selv er i Almindelighed hvidere, feyere og federe. I Bruddet er det tættere og finere, og man giør det ikke saa fort. Blant de forskiellige Porselain-Arter, der giøres i China, er der en som er meget gammel. Den er malet mørkeblaae, høyrød, kobbergrøn. Den er meget grov, meget tyk og betydelig tung. Der gives noget af denne Art, som er skiællet. I Bruddet er den ofte tør og graae. Det, der ikke er skiællet har Klang; men det ene saavel som det andet er kun

meget lidet giennemsigtigt. Den sælges under Navn af Gammel-Chinesisk, og de smukkeste Stykker ansees for at komme fra Japon. Det var fra først af mere et smukt Pottemager-Arbeide end et virkeligt Porselain. Tid og Erfaring har bragt det til Fuldkommenhed. Det er blevet mere giennemsigtigt, og Farverne, der ere blevne anbragte med mere Omhyggelighed, have faaet mere Glands. Denne Porselainart er deri forskiellig fra alle andre, at den er forfærdiget af en kort Masse, at den er meget haard og stærk. Stykkerne af dette Porselain have altid forneden tre eller fire Mærker af Stivere, der ere blevne satte til det for at hindre det fra, at slaae sig i Brændingen. Ved Hielp deraf har man bragt det til at forfærdige Stykker af betydelig Høyde og Tvermaal. De Porselainsarter, der ikke ere af dette Slags og som man kalder Nye-China, er af en seyere Masse, finere i Bruddet, og Glasuren derpaa giennemsigtigere, hvidere og smukkere. De have sielden Stivere, og i deres Giennemsigtighed er intet glasagtigt. Alt hvad der er giort af denne Masse har en let Dreyning, saa man kan see, at Arbeiderens Haand har glidet derover som over en ypperlig Leer. Paa Porselainsstykker af dette Slags er der en uendelig Forskiel i Henseende til Skikkelsen, Farverne, Udarbeidningen og Prisen.

Det femte Slags Porselain er det, vi have givet Navn af Japon-Chinesisk, fordi det med de Prydelser paa det Porselain, man anseer for Japonsk, forener dem, der ere mere i den Chinesiske Smag. Blant dette Slags Porselainer gives der eet, som er prydet med en smuk blaae Farve og hvid Indfatning. Denne Glasur har dette særegne, at den er en virkelig hviid Email, medens de andre Glasurer ere halv giennemsigtige; thi de Chinesiske Glasurer ere aldrig ganske giennemsigtige.

I Almindelighed bruges eens Maade til at anbringe Farverne paa alt Chinesiskt Porselain, endog paa det, som man har giort i Efterligning deraf. Den første og den stærkeste af disse Farver er den blaae, som man uddrager af Safloren, der ikke er andet end Kobolt-Kalk. Denne Farve sættes sædvanlig paa alle Stykker, medens de ere raae, førend man anbringer Glasuren og sætter dem i Ovnen, saa at Glasuren, som man siden efter sætter oven paa, tiener den til Smeltningsmiddel. Alle andre Farver, endog det Blaae, som iblandes Kompositionen paa Paletten, sættes paa Glasuren og maa nødvendig i Forveyen forsættes med en saltagtig Materie eller et Slags Blyekalk, som hielpe dem til at trække sig ind i Glasuren. En særegen Maade at farve Porselainet paa, hvormed Chineserne ere temmelig fortrolige, er at farve hele Glasuren; og da sættes Farven hverken paa eller under Glasuren, men man blander den med og imænger den Glasuren selv. I dette Slags giøres der Stykker, hvori man lader Indbildningen overordentlig spille. Paa hvilken Maade end Farverne anbringes, uddrages de i Almindelighed af Kobolt, Guld, Jern, jernhaltige Jordarter og af Kobber. Den, der faaes af Kobber, er meget vanskelig og udfordrer megen Forsigtighed.

Alle de Porselainarter, hvorom her er talt, giøres i Kingt-to-Ching, en umaadelig stor Landsbye i i Provindsen Kian-si. Der sætte de 500 Ovne og en Million Mennesker i Arbeide. Man har i Pekin og andre Steder i Riget forsøgt paa at eftergiøre dem, men Forsøgene have allevegne været uheldige, uagtet den Forsigtighed, man havde brugt, ikke at betiene sig af andre end de samme Arbeidere og de samme Materialier. Ogsaa har man allevegne opgivet denne Vindskibeligheds-Green, undtagen i Naboelauget af Canton, hvor man fabrikerer det Porselain, der er bekiendt blant

os under Navn af det Indiske. Massen til det er fey og let; men i Almindelighed ere Farverne, det Blaae fornemmelig og det Jernrøde, langt under det, der kommer fra Japon og det indre China. Alle Farver, undtagen den blaae, ere opkastede i Bobler, og ere i Almindelighed slet paasatte. Man seer intet Purpurrødt uden paa dette Slags Porselain, hvorfor man har været saa daarlig at indbilde sig, at det blev malet i Holland. De fleste Kopper, Fade, Tallerkener og andre Skaaler, som vore Handlende bringe med sig, komme fra denne Fabrik, der i China agtes mindre end de Fayanses i vore Lande.

Europæerne have giort sig Umage for at naturalisere Porselainsmagerkonsten blant sig. Saxen har været lykkeligere i sit Arbeide dermed end andre Stater. Dets Porselain er virkeligt Porselain og bestaar sandsynlig af meget simple Materialier, skiønt det sikkert har en bedre valgt Sammensætning til Grundvold, end det Asiatiske. Denne særegne Sammensætning og Sieldenheden af de Materialier, som bruges til Kompositionen maae giøre dette Porselain kostbart. Da der fra denne Fabrik kun kommer et eneste Slags og altid det samme Slags Masse, har man med temmelig Sandsynlighed troet, at Saxerne kun ere i Besiddelse af deres Hemmelighed, som de have for sig, men at de aldeles ikke forstaae sig paa Konsten at giøre Porselain. Man er bleven bestyrket i denne Formodning ved den store Lighed, der er imellem Kornet og Bruddet i det Saxiske Porselain og nogle andre tydske Porselainer, der synes at være giorte af en næsten lige Sammensætning.

Hvorledes det end har sig med denne Formodning, kan man dog forsikre, at der ikke gives noget Slags Porselain, hvis Glasur er enten behageligere for Øyet, eller jævnere, glattere, stærkere og faste.e. Den ud-

holder en meget stærk Ild langt længere end forskiellige Glasurer paa det Chinesiske Porselain. Dets Farver spille behagelig og have et meget friskt Udseende. Man kiender ingen der passe sig saa godt med Glasuren. De ere hverken for meget eller for lidet smeltede. De have noget funklende i sig, uden at være overlæssede og giennemsigtige som de fleste paa Porselainet fra Sevre.

Dette Navn minder os om, at vi ogsaa maae tale noget om det Franske Porselain. Man veed, at det, saavelsom det Engelske, kun er giort af Fritter, det vil sige, af Steenarter, der i sig selv ere usmeltelige, men som man bringer til et Slags begyndt Smeltning, ved at tilsætte dem en større eller mindre betydelig Mængde Salt. Disse Porselainsarter ere derfor mere glasagtige, mere smeltelige, mindre stærke og skiørere end alle andre. Det Sevreske, som uden Sammenligning er det sletteste af alle, og hvis Glasur altid har en skidden guulagtig Skiær, som røber Blyet, hvormed det er belemret, har ingen anden Fortieneste, end den, det kan faae af Tegnerne og Malerne, som ere af første Rang. Disse store Mestere have anvendt saamegen Konst paa nogle Stykker deraf, at de ville blive vore Efterkommere kostbare; men i sig selv ville de aldrig blive andet end en Gienstand for Smagen, Pragten og Ødselheden. En af de fornemmeste Aarsager til dets Dyrhed, skulle Stiverne være.

Alt Porselain befinder sig i det Øyeblik, det faaer sin sidste Brænding, i en Tilstand af begyndt Smeltning. Det er i dette Øyeblik blødt, og kunde handles ligesom Jernet, naar det er gloende. Man kiender intet som jo lider og giver sig, naar det er i denne Tilstand. Dersom de Stykker, der ere dreyede, ere tykkere, eller have noget udstaaende paa den ene Side mere end paa den anden, trækker det stærkere strax det svagere til sig, det slaar sig til denne Side og Stykket

er fordærvet. Man bøder paa denne Uleylighed ved Porselains-Stykker af forskiellig Skikkelse, som ere giorte af den samme Masse, hvilke man anbringer under eller imod de Dele, der ere mere udstaaende og staae mere Fare for at slaae sig, end de andre. Da alt Porselain trækker sig sammen i Ilden, i samme Forhold som det bliver brændt, er det ikke allene nødvendigt, at den Materie, hvoraf Stiverne ere giorte, og-saa kan trække sig sammen, men endog at deres Sammentrækning hverken bliver større, eller mindre end det Stykkes, som de ere bestemte til at understøtte. Da nu forskiellige Masser er forskiellige i at trække sig sammen, saa følger deraf, at Stiveren maae være af samme Masse, som Porselainsstykket selv.

Jo mindre en Porselainsart kan taale Ilden, og jo lettere den gaar over til Glas, jo mere trænger den til Stivere. Det er fornemmelig i Henseende til denne Uleylighed, at det Sevreske Porselain har sin væsentlige Feyl, da Massen til det er i sig selv meget dyr, og der ofte forbruges mere af den til Stiverne end til Porselainsstykkerne selv. Nødvendigheden af dette kostbare Hielpe-Middel fører endnu en anden Uleylighed med sig. Glasuren kan ikke brændes i det paa samme Tid, som Porselainet bliver brændt, der altsaa nødes til at brændes tvende Gange. Da det Chinesiske Porselain, og de, der ligne det, ere giorte af en stærkere Masse, der ikke saa let gaar over til Glas, behøve de sielden at understøttes, men brændes tillige med Glasuren. Til dem forbruges derfor meget mindre Masse, der lides mindre Tab, udfordres mindre Tid, mindre Umage og mindre Ild.

Nogle Skribenter have troet, at de tilfulde have fastsat de Asiatiske Porselainsarters Fortrin for vore, ved at sige, at de sidste ere ikke saa Ildfaste, som de, der have tient dem til Mynster; at alle Europæiske

Porselainarter smelte i den Saxiske; og at den Saxiske tilsidst smelter i den Indiske. Intet er falskere end dette Foregivende, naar det tages i sin fulde Viide. Der gives kun lidet Chinesisk Porselain, der udholder saa godt i Ilden, som det Saxiske. Det taber endog Skikkelsen og faaer Blærer ved den Ild-Grad, hvorved Hr. Laraguais's brændes. Men dette bør regnes for intet eller meget lidet. Porselainet er ikke giort for at gaae tilbage i den Ovn, hvoraf det er udgaaet. Det er ikke bestemt til at holde Prøve mod en Reverberer-Hede.

Hvad der giver de Chinesiske Porselainarter et virkeligt Fortrin for de Europæiske, det er deres Fasthed; det er den Egenskab de have, at de kunne hedes lettere og med mindre Fare; at de uden at voves kunne taale pludselig Forandring af hede og kolde Vædsker; det er ved den lette Maade, hvorpaa man forarbeider og brænder dem — en uforlignelig Fordeel, som giør, at man uden synderlig Umage forfærdiger Stykker af enhver Størrelse, at man brænder det med mindre Fare, at det er til bedre Kiøb, til almindelig Brug, og at det følgelig kan være en mere udstrakt Handels-Artikel.

En anden meget sielden Fordeel ved det Indianske Porselain er, at Massen til det er forunderlig godt skikket til at gjøre Digeler deraf og tusinde andre Redskaber af dette Slags, som ere Konsterne til daglig Nytte. Ikke allene holde disse Kar langt længere i Ilden, men hvad der er langt ypperligere, det er, at Glas og andre Materier, som man lader smelte i dem, ikke tage noget til sig af dem. Materien i dem er saa reen, saa hviid, saa tæt og saa haard, at den kun meget vanskelig lader sig smelte og aldrig meddeler det Farve.

Frankerig er nær ved det Øyeblik, at det kan komme til at nyde alle disse Fordele. Det er vist at

Grev Laraguais, som i lang Tid har eftersporet Hemmeligheden i det Chinesiske Porselain, har bragt det saavidt, at han forfærdiger noget som ligner det. Hans Materialier have samme Egenskaber, og dersom de ere ikke nøyagtigen af samme Art, saa ere de dog Arter af samme Slags. Ligesom Chineserne kan han giøre sin Masse fey og kort, og eftersom han finder for got betiene sig af sin egen eller en forskiellig Fremgangsmaade. Hans Porselain giver det Chinesiske intet efter i Henseende til den lette Maade hvorpaa det lader sig dreye og danne, og overgaar det i Glasurens Fasthed, maaskee og i dets Bekvemhed til at modtage Farver. Lykkes det ham, at gjøre det ligesaa fiint og ligesaa hvidt i Bruddet, kunne vi lettelig undvære Chinas Porselain.

Medens Vanskeligheder, der ere os ubekiendte, bragte Hr. Laraguais's Opfindelse til simple Forsøg, forlod Sevre-Manufakturen lidt efter lidt sin Frit-Masse, for istedet for denne at sætte en anden, der er tillavet af en Jord-Art, som er yderst hviid, og funden i Limousin. Det nye Porselain er langt fastere end det gamle. Kornet er skiønnere, Bruddet behageligere, Giennemsigtigheden mindre glasagtig. Man anbringer en smukkere Glasur derpaa. Ved saaledes at forandre sin Komposition har denne Manufaktur nærmet sig det virkelige Porselains Natur og gjort sin Fremgangsmaade simplere.

Imidlertid, da den Jord-Art, man betiener sig af i Sevre, er meget kort, og der af den leeragtige Deel, som allene kan give Lethed under Forarbeidningen, og Fasthed i Brændingen, er kun lidet i Bestanddelene af denne Jord-Art, saa ville de Stykker, som komme fra denne Manufaktur, nødvendigen altid blive meget dyre. Saaledes vilde det ikke være med Grev Laraguais's Masse, som rigtig nok er ikke saa hviid,

men er under Konstnerens Haand som Vox, der lemper sig efter alt hvad man vil have den til.

Limousin-Jorden indtog alles Hjerter ved sin Glands. Paris og dens Omegne bleve strax opfyldte men Porselains-Ovne. Fra denne Provinds fik de alle deres Materialier, som bleve befundne af eens Beskaffenhed, men meer eller mindre hvide, meer eller mindre smeltelige, efter Strøget af det meget vidtløftige Lag man har taget dem paa.

Da Hr. Turgot var Intendant i Limoges, oprettede han der en Porselains-Fabrik efter meget vel beregnede Grundsætninger. Dersom dette Anlæg, som er giort paa Stedet selv og som fremfor alle andre har frit Valg af Materialierne og godt Kiøb paa Haand-Arbeidet, bliver bestyret med Iver og Klogskab, maa det giore Ende paa al Konkurrense. Man vil da ikke see noget andet staae sig med Sevres, hvis skionne Former og smagfulde Prydelser stedse ville sætte det over al Sammenligning.

Men dette maae være nok; skiønt maaskee alt for lidet over det Emne vi her have havt for os. Vi skulle ogsaa tale noget om Chinas Silke.

27. Europæerne kiøbe Silke i China. Hvori den er forskiellig fra vor.

Chinas Annaler tillægge en af Keyser Hoangtis Hustruer Silkens Opfindelse. Keyserinderne giorde sig siden efter en behagelig Forretning af, at føde Orme for at trække Silke af dem og bringe denne i Arbeide. Man paastaar endog, at der i det Inderste af Palladsets Grund var et Stykke Jord bestemt til at dyrke Morbærtræer. Ledsaget af de fornemmeste Damer ved hendes Hof begav Keyserinden sig i Seremonie til denne Abildgaard, og plukkede selv Bladene af trende Grene, som de Fruentimmer, der fulgte hende, bøyede saa dybt

ned, at hun kunde naae dem. Denne snilde Politik opmuntrede denne Vindskibeligheds-Green saa godt, at Nationen, som var svøbt i Skind, saae sig snart klædt i Silke. Inden kort Tid bragte Overflødigheden Fuldkommenheden med sig. Denne sidste Fordeel havde man nogle oplyste Mænds Skrifter at takke for, ja endog nogle Ministre, som ikke ansaae det deres Ære for nær, at anvende deres Opmærksomhed paa denne nye Konst. Hele Riget blev ved deres Theorie underrettet om alt hvad der stod i Forbindelse med den.

Konsten at lægge de Orme til, der frembringe Silken, at spinde denne og giøre Tøy af den, gik fra China til Indien og Persien, hvor den ikke giorde nogen hurtig Fremgang. Dersom anderledes havde været, havde Rom ikke til Enden af det 13de Aarhundrede givet et Pund Guld for et Pund Silke. Da Grækenland havde optaget denne Vindskibeligheds-Green i det 8de Aarhundrede, udbreddede Silkevarerne sig lidt mere uden dog at blive almindelige. De vare længe en Gjenstand for Pragten, der kun vare de høyeste Poster og de største Høytideligheder forbeholdne. Endelig kaldte Rogert, Konge i Sicilien, Silke-Arbeidere fra Athenen, og snart udbredte sig Morbærtræernes Dyrkning fra denne Øe til Naboe-Fastlandet. Andre Lande i Europa vilde ogsaa have Deel i en Fordeel, der skaffede Italien Rigdom, de opnaaede det efter nogle frugtesløse Bestræbelser. Imidlertid have Klimaets Beskaffenhed og maaskee andre Aarsager ikke tilladt den, allevegne at giøre lige god Fremgang.

Silkearterne fra Neapel, Sicilien og Reggio ere alle af det almindelige grove Slags, hvad enten de saa ere bestemte til Rending eller Islæt i Silkeværierne. Dog anvender man dem med Nytte, de ere endog nødvendige til brocherede Tøyer, til Broderier og alt, som man maae bruge stærk Silke til.

De andre Italienske Silkearter fra Novi, Venedig, Mayland, Montferrat, Bergamo og Piemont, blive brugte til Rending, endskiønt de ikke alle ere lige smukke eller lige gode. Den Boulognesiske Silke havde i lang Tid Fortrin for alle de andre. Siden den Piemontesiske er bleven bragt til større Fuldkommenhed, har den i Henseende til Jævnhed, Fiinhed og Lethed den første Rang. Den Bergameske er den, der kommer den nærmest.

Endskiønt de Silkearter, Spanien leverer, ere i Almindelighed meget smukke, overgaaes de dog meget af den Valenceske. Saavel det ene Slags som det andet ere skikkede til alt. Den eneste Feyl ved dem er, at de ere lidt for meget beladte med Olie, som giør dem megen Skade ved Farvningen.

De Franske Silkearter overgaae de fleste Europæiske, og vige kun de Piemontesiske og Bergameske i Lethed. De ere ellers mere glindsende i Farve end de Piemontesiske og jævnere og stærkere end de Bergamoske.

De forskiellige Sorter Silke, som Europa selv avler, have ikke sat det i Stand til at undvære den Chinesiske. Skiønt den i Almindelighed er tung af sig og falder i det ujævne, vil den dog altid blive søgt for sin Hvidheds Skyld. Man troer i Almindelighed, at det er et naturligt Fortrin ved den. Skulde man ikke rimeligere kunne formode, at Chineserne kaste, naar den vindes, nogle Ingredientser i Skaalen, der have den Egenskab, at rense den fra fremmede Dele, i det mindste fra de groveste. Den ringe Afgang der er ved denne Silke i Sammenligning med alle andre, naar man koger den til at farves, synes at give denne Formodning megen Vægt.

Tingen maae nu forholde sig, som den vil, saa giør den Chinesiske Silkes Hvidhed, hvormed ingen anden kan komme i Sammenligning, den allene skikket

til Blonders og Florers Forfærdigelse. Den Umage, man har giort sig for at anbringe vor Silke i Blonde-Fabrikerne, har altid været forgiæves, enten man har brugt beredt, eller uberedt Silke dertil. Man har været lidt mindre uheldig i Henseende til Florerne. De hvideste Franske og Italienske Silkearter ere blevne brugte istedet for den Chinesiske, men Hvidheden og Appreturen have aldrig været saa fuldkomne.

I det syttende Aarhundrede førte Europæerne meget lidet Silke fra China. Vor egen var tilstrækkelig til de sorte og farvede Florer, og til de Marliner, som da vare i Brug. Den Smag, man ved Midten af det forrige Aarhundrede fik paa de hvide Silke-Florer og Blonder, og som siden efter er bleven endnu almindeligere, har lidt efter lidt forøget Forbruget af dette Østerlandske Produkt. Det er i de nyere Tider steget til 80000 Pund aarlig, hvoraf Frankerig altid har anvendt de tre Fierdedele i det mindste. Denne Indførsel har 1766 taget saa stærkt til, at Engellænderne have udført 104000 Pund Silke fra China. Den blev ikke liggende ubrugt, endskiønt den ikke kunde forbruges til Florer og Blonder. Engellænderne giorde samme Brug af den, som de hidintil have giort, naar den ikke var for dyr, de anvendte en Deel deraf i deres Mors- og Strømpe Fabriker. Disse Strømper have det Fortrin for andre, at de ere skinnende hvide, og holde sig vel; men de ere ikke nær saa fine.

Foruden denne hvide Silke, den eneste i sit Slags, som samles fornemmelig i Provindsen Tche-Kiang og som vi kiende i Europa under Navn af Silke fra Nankin, hvor den især forarbeides, frembringer China ogsaa almindelig Silke, som vi kalde Kantonsk Silke. Da den kun er skikket til Islet i nogle Tøyer og falder dyr, tager man kun lidet af den. Hvad Engellænderne og

Hollænderne bringe deraf, overstiger ikke 5 til 6000 Pund. Tøyerne udgiøre en vigtigere Artikel.

Chineserne ere ikke mindre duelige til at forarbeide Silken end til at samle den. Denne Berømmelse strækker sig dog ikke til det Slags af deres Tøyer, hvortil der bruges Guld og Sølv. Deres Haandværkere forstaae ikke den Konst, at faae disse Metaller til at gaae igiennem Trække-Jernet, for siden efter at tvinde dem med Garn. De lade det beroe med at skiære forgyldte eller forsølvede Papiirs-Blade i meget smale Strimler og rulle Silken deri, som strax tage disse Blades Farve til sig. Uden engang at giøre sig den Umage at forgylde Garnet, lægge de undertiden Bladet paa Tøyet selv. Hvilken af disse Maader, man betiener sig af, for at anbringe Forgyldningen, er den altid slet, og varer kun kort.

Skiønt Folk i Almindelighed indtages miere af det, der er nyt, end det, der er ypperligt, have disse Tøyer med al deres Flitter dog aldrig bragt os i Fristelse. Det feylfulde i Tegningen paa dem, har ikke synderlig mindre stødt os. Det er kun lemlæstede Figurer og tankeløse Grupper man seer paa dem. Ingen har i dem kunnet opdage mindste Gave til at fordele Lys og Skygge eller den Yndighed, den Lethed, der udmærker sig saa meget i vore gode Konstneres Arbeider. I alt hvad der kommer fra dem er der noget stivt og stymperagtigt, der mishager Folk, som have en nogenledes fiin Smag. Alt bærer det særegne Præg af deres Genie, som mangler Ild og Høyhed.

Hvad der bringer os til at taale disse uhyre Feyl i de Arbeider af dem, der forestille Blomster, Fugle, Træer, det er, at ingen af dem er ophævet Arbeide. Man maler Figurerne paa Tøyet selv, og de blive kun udmærkede ved Forskielligheden i Farverne, men ikke

ved en ulige Bund. Imidlertid er Blendeværket, de frembringe, saa stort, at de forskiellige Gienstænde synes at springe frem eller at hæve sig fra Tøyet, som om de kunde være brocherede eller broderede.

De Chinesiske eensfarvede Tøyer trænge ikke til Overbærelse. De ere fuldkomne, ligesom Farverne, den grønne og røde i Besynderlighed. Deres Damaskes hvide Farve er overmaade smuk. Til dette Arbeide bruge Chineserne kun Silke fra Tche=Kiang. De lade, ligesom vi, Rendingen til Bunden koge stærkt af, men Isletten bliver kun halv kogt. Ved denne Fremgangsmaade faaer Tøyet nogen Førlighed og Fasthed. Disse Slags hvide Farver ere rødlige, men uden at falde i det gule. De ere behagelige for Synet, uden at have det stærke Skin, der matter det. Det dvæler med ikke mindre Velbehag paa de Chinesiske Fernisser.

28. Europæerne kiøbe Fernisser og Papiir i China. Nogle Bibetragtninger over Konsterne i dette Rige.

Fernis er en særegen Harpixart, som løber af et Træe, der i Japon kaldes Sits=dsiu og Tsi=chu i China. Det har kun faa Grene og Pilens Høyde. Dets Bark er hvidagtig og knudret, dets Veed skiørt og fuldt af Marv. Dets Blade, der sidde vexelviis paa det yderste af Grenene, ligne Æsketræets, og udskyde af deres Hukker (Vinkler) en Mængde Smaaeblomster, som paa hver særskilt Plante enten ere blotte Hanner eller blotte Hunner. De første have et Bæger med fem Afdelinger, fem Kronblade, og ligesaa mange Støvtraade; de sidste have istedet for Støvtraade en Frugtbør (Pistill), der er kronet med tre Griffeler og bliver til en liden guulagtig Frugt, saa stor som en Ært, lidt sammentrykt paa Siderne og fyldt med en beenagtig Kierne;

steen. Dette Træe voxer meget got af Kierner, men man synes bedre om at formere det ved Aflæggere. Til den Ende vælger man i Høsten de Grene, hvoraf man vil giøre nye Planter. Neden om dem lægger man en Bunke befugtet Jord, som man holder sammen med et Stykke Maatte til Kulden kommer, og forfrisker ved Vandinger. Om Foraaret, naar Grenen har skudt Rødder i denne Jord, saver man den af imellem Træet og Bunken, og planter den ud.

Dette Træe voxer kun i nogle af Chinas og Japons tempererede Provindser. Man finder det ogsaa i nogle af Amerikas Landskaber, som ligge under samme Brede, f. Ex. i Lovisiana og Carolina. Det trives i alle Jordsmon og i alle Slags Anlæg; men det giver ikke allevegne en ligestor Mængde eller en lige god Sort af Harpix. Der udfordres ikke megen Umage til at dyrke det. Det er nok at grave Jorden lidt om ved Roden af Træet, og derpaa at belægge den med de visnede Blade, som da tiene den til Giødning. Stammen af de Træer der voxe paa Biergene uden at dyrkes, er undertiden en Fod i Tversnit. Langt mindre er de Træers, der dyrkes, som ikke holde sig længere end 10 Aar. Denne Forskjel maa man tilskrive de Snit, man gjør i Barken paa dem, for at drage Fernissen af dem. Denne melkagtige Vædske, der indeholdes i alle Træets Dele, løber ud af de giorte Indsnit under Skikkelse af en flydende Harpix. Udsat for Luften faaer den en rødagtig Farve, der snart forvandler sig til en glindsende sort. Vædsken lader man løbe i Muskelskaller, som ere anbragte ved enhver Spalte. Siden efter bliver den hældet i Bambous-Staaler og bragt til Kiøbmændene, som komme den i større Fade. Den friske Fernis uddunster en farlig Damp, der frembringer inflamatoriske Hævelser paa Huden af dem, der trække den i sig. Man beskytter sig mod dens Fordærvelighed ved at bort-

vende Ansigtet, naar man samler den eller hælder den om. Nogle Reysende læage til, at Arbeiderne gnide Hænderne og Ansigtet med Olie før og efter Arbeidet og tildække omhyggelig det hele øvrige Legeme.

Fernis-Indsamlingen skeer om Sommeren og gjentages tre Gange paa samme Aarstid og med samme Træe. Men den første, der løber af, er den beste. Naar Træet synes udtømt, afhugger man Stammen, og Roden skyder da nye Skud, som blive i Stand til at give Fernis efter tre Aars Forløb.

Den Fernis, der agtes meest, faaes fra Japon. Den behøver ikke megen Tilberedelse. Man lader det beroe med at lade den gaae igiennem et Linnet Klæde, for at skille den ved de fremmede Dele. Man lader endnu det overflødige Vand uddunste i Solen og forsætter den med Svine-Galde for at give den Jævning.

Man maae ikke forvilde denne Fernis med en meget ringere Fernis, som man forfalsker den med. Denne, der er bekiendt under Navn af Siams Fernis, løber af det Træe, der giver den Frugt, som kaldes Elephant-Luus. Den bruges til at overstryge det almindeligste Huusgeraad med. Man samler den i Siam, Camboye, og i Tonqvin, hvor Chineserne kiøbe den, fordi den, de faae af Tsi-chu, ikke forslaar til deres Forbrug.

Den rette Fernis, hvoraf man i China giør Forskiel paa tre forskiellige Sorter, bruges paa tvende Maader. Paa den første Maade overstryger man poleret Træe forskiellige Gange med en Olie, som Chineserne kalde Tong-chu. Saasnart den er got giennemtørret, anbringer man Fernissen. Den er saa giennemsigtig, at naar man kun giver Arbeidet to eller tre Lag af den, lader den Aarerne i visse kostbare Træe-Sorter saa smukke og ordentlige tilsyne, at man skulde sige, de vare skildrede. De der ville have Bunden, hvorpaa de anbringe den, ganske skiult, bestryge den

kun flere Gange, og Ferniſſen bliver da ſaa glindſende, at den ligner et Speyl.

Den anden Maade udfordrer mere Tilberedelſe. Ved Hielp af et Slags Kit paakliſtrer man Træet en Art Pap. Paa denne glatte og faſte Grund anbringer man Ferniſſen ved lette Anſtrøg, ſom man lader tørres det ene efter det andet. Den maae hverken være for tyk eller for tynd, og det er i at treffe det rette derimellem at Arbeiderens Konſt fornemmelig beſtaar.

Paa hvilken Maade den end bliver anbragt har den dog den Egenſkab, at den bevarer Træet. Der gaar vanſkelig Orm i det og det trækker næſten aldrig Fugtighed til ſig. Ikke engang Lugt hænger ved det, og man behøver kun at aftørre det med et fugtigt Klæde for at faae det ſaa reent, at der ikke er mindſte Spor tilbage af hvad der har været udſlaaet paa et ferniſſet Møbel.

Ferniſſens Glands ſvarer til dens Styrke. Den tager mod alle Slags Farver. Man blander Sølv og Guld deri. Man maler Folk og Bierge og Slotte og Jagter og Trefninger derpaa. Kort ſagt denne Fernis har alle de gode Egenſkaber ſom man kan ønſke ſig, og det er blot Chineſernes ſlette Smag i deres Tegning, ſom ſædvanlig vanſirer de dermed lakerede Arbeider.

Uagtet denne ſidſte Feyl udfordrer dog diſſe lakerede Arbeider megen Tid og ſtor Forſigtighed. De bringes aldrig til den Skiønhed og Faſthed, de kunne modtage, førend de have faaet i det mindſte ni til ti Overgange, ſom ikke maae være for tynde. For at faae dem tørre, maa man lade et Mellemrum af fire til fem Dage imellem ethvert Anſtrøg, og endnu flere, derſom det er fornødent. Mellemrummet maae være endnu længere imellem det ſidſte Anſtrøg og den Tid, paa hvilken man begynder med at polere, ſkildre og forgylde Arbeidet. En Sommer forſlaar neppe til alle diſſe

Operationer, saaledes som man nemlig bærer sig ad dermed i Nankin, hvorfra de Stykker komme, der ere bestemte til Hoffet og de fornemmeste Steder i Riget. De Cantonske ere meget ringere. Da Europæerne bestille meget der, da de ville have det, de bestille, giort efter de Udkast, de give dertil, og de kun give liden Tid til at fuldføre dem, saa er Konstnerne nødte til at arbeide med yderlig Hastværk. De opgive hvad der er got, og indskrænke sig til at giøre noget, der kan behage Øyet. Disse Feyl have aldrig været ved Papiret.

Fra først af skreve Chineserne med en Jern-Griffel paa Træ-Tavler. Disse Tavler lagde man sammen og giorde til Hefter. Nogle af dem ere blevne bevarede, hvori Karaktererne ere meget vel trukne. Da Tyngden af disse smaae Bretter faldt meget til Besvær, opfandt man at skrive paa Silke- og Bomulds-Stykker, som man tilskar efter den Skikkelse, man vilde have Bladene af. Endelig opfandt en Mandarin for 1600 Aar siden den Hemmelighed at giøre et Papiir, der er ligesaa hviidt, ikke saa tykt og langt glattere end det, vi betiene os af.

Man troer i Almindelighed, at dette fine og giennemsigtige Papiir giøres af Silke. De, der lidt kiende til Fremgangsmaaden ved Papiirfabrikationen og Silkens Egenskaber, vide meget vel, at det er umueligt at faae Silken fiint nok adskilt til at giøre en jævn Masse deraf. Det er Bomulden, der er Materien til det gode Chinesiske Papiir, der i alle Henseender kan staae ved Siden af, maaskee endog overgaaer vores.

En Nation, der ikke allene anvendte Papiret til det Brug, der er vedtaget blant alle kultiverede Nationer, men betienede sig endog deraf til al sin Værelse-Pynt, uden at kiende til andet Betræk, udfandt snart en Mængde Materialier til dets Tilberedning. Forsøg, som Nødvendigheden drev dem til at giøre, lærte dem,

at man kunde anvende Barken af Morbær, Alme og Bomulds-Træet dertil. Dersom den første Bark befandtes alt for grov og alt for haard, tog man den anden, der altid er hvidere og blødere. Bambou'en, hvoraf man giør Viste-Træe, Maatter, og saamange andre Ting, blev et endnu større Hielpemiddel dertil. Det træeagtige deri befandtes at være meget bekvemt til dette Brug. Man flækkede det dertil i Spaaner, som man nedsænker i muddret Vand. Naar de begynde at raadne, tager man dem deraf, vasker dem, og slaaer dem ind med Kalk. Tilsidst skiærer man dem i Trævler og lægger dem i Solen, hvor de faae deres fulde Blegning. De kommes da i en kogende Kiedel, og saasnart de ere bragte til en tynd Dey, bliver denne udstrøget i tynde Lag paa flettede Riis. Formerne ere brede og lange. Man faaer Blade af dem, som ere ti til tolv Fod lange og fire Fod brede, og som bruges i Almindelighed til Betræk i de Chinesiske Huse. Undertiden bestemmes de ogsaa til at skrive og trykke paa, men man maae da lade dem gaae igiennem en Opløsning af Alun, og efter denne Tilberedning kan man endda ikke skrive eller trykke uden paa den ene Side af dem.

Endskiønt dette Papiir brækker, tager Fugtighed til sig og angribes af Orm, er det dog blevet en Handels-Artikel. Europæerne have laant det Indfald af Chineserne at betrække Værelser dermed og giøre Skiermbretter deraf. De Figurer, der ere tegnede paa dette Slags Papiir, vise Yndigheder i Stillingerne og i Dragterne. Mend endskiønt man derpaa seer Hoveder, hvis Træk have noget behageligt, ere de dog ikke tegnede korrekt. Øynene i et Hoved en Face, ere jævnligen forestillede under den Synspunkt, man skulde see dem i Profil, og Hænderne ere altid jammerligen afbildede. Man seer end videre intet til Skygge, og Gien-

stændene ere, som de vare oplyste paa alle Sider; de kaste ikke engang Skygge paa Grunden, og ere paa et Slags Maade giennemsigtige. Ogsaa kan man sige, at Chineserne slet ikke forstaae Maler-Konsten; thi til ethvert virkeligt Malerie udfordres der altid en vis Runding og en behørig Anvendelse af Halvfarver, og Skygge og Skattering, og alt dette mangler sædvanlig de chinesiske Maleres Arbeider. De ere i det høyeste kun at ligne ved vore illuminerede Kobberstykker.

Man bør ikke slutte noget af de Kobberstykker, der ere stukne i Paris for den Chinesiske Keyser. Tegningerne til dem vare giorte af Missionærer, der havde lært Tegne-Konsten i Europa, og dette giorde at de i Almindelighed vare overeensstemmende med de Grundsætninger for Virkningen, som vi uddrage os af Naturen ved at beskue den med Eftertanke. Imidlertid fandtes der dog een, hvor Figurerne — ventelig for at rette sig efter hvad der var Skik i China — ikke kastede nogen Skygge paa Grunden, hvilket satte Figurerne ligesom i Luften.

Ligeledes kan man tilskrive de Kundskaber, som de have faaet fra Europa, det Perspektiviske, man seer i disse Tegninger. Endskiønt det ikke er korrekt ey heller got valgt, efterdi alle Anskuelser ere fremstillede paa dem ligesom flyvende, saa ere dog disse Kobbere i denne Henseende langt over de rette Chinesiske Tegninger. I disse mærker man rigtig nok et Slags Begreb om den perspektiviske Aftagelse og Gjenstændenes Formindskning; men man seer intet, der giver mindste Formodning om, at de have nogen Kundskab om den geometrisk beviiste Perspektiv.

Da disse theoretiske Kundskaber ere mindre nødvendige i Billedhugger-Konsten, have de i denne giort større Fremgang. I mange af deres Figurer med løse Hoveder finder man enkelte Træk af den sande Natur

udførte med megen Flid, men dog uden Smag i Arbeidet, og slavisk eftergiort, som blant os ved Konsternes Opkomst. Disse Konstnere forstaae ikke, at see Skiønhederne i Naturen. Dette kommer rimeligviis deraf, at de ikke studere det nøgne, og at naar de komme til den Punkt, hvor deres Forgiængere bleve staaende, søge de ikke at gaae videre.

Imidlertid er det muligt, at denne indskrænkede Maade at studere paa, har havt en Nytte hos dem i Henseende til deres Porselain. Den kan have bidraget til, at deres Vaser have beholdt de Skikkelser, der ere de simpleste og de først opfundne. De ere virkelig de meest passende med dette Slags Skulptur; de best skikkede til at udholde en nødvendig heftig Ild, uden at tabe deres Dannelse, der som oftest er lige, eller kun meget fint bugtet, som synes bekvemmere til at staae sig mod Indvirkningen af Brændingen. Det overvættes i vort Genie, og det Ønske, at kunne frembringe altid noget nyt, forleder os til, at giøre Forsøg med allehaande Krumninger og ofte med Ting i Luften, som vanskelig kunne lykkes, og som — blevne uregelmessige ved Ildens Paavirkning — frembringer en Mængde Vrag: Gods og odelægger mange Stykker. Hertil kan man endnu lægge, at de første, der gave Modeller til Vaser i vore Manufakturer, vare alt for meget vante til at arbeide i Guldsmederiet, hvori man kan vove alt. Man maa haabe, at Tiden, Erfaringen, og Mangel paa Held i mange Forsøg, ville bringe denne Konst tilbage til den Simpelhed, der er den saa passende.

Siden man har fundet paa at skildre Papiir i Engelland, i Frankerig, i Danmark og fl. St., er det Chinesiske blevet mindre søgt. Vore Bestræbelser for at undvære dets Rhabarber kunde maaskee blive ligesaa heldige.

29. China leverer Europæerne Rhabarber og nogle andre Handelsvarer.

Rhabarberen er en Rod, som har den Egenskab, at den lempelig renser og styrker Maven, letter Fordøyelsen og dræber Orm hos Børn. Den er knudret, lidt smudsig, brun uden paa, guul inden i, og spraglet med rødagtige Aarer. Dens Smag er bitter og snærpende, dens Lugt er skarp og aromatisk. Man foretrækker den, der er tet, lugtende, og som farver Spyttet guult. De Stykker, som ere trødskede, alt for lette, og lidet lugtende, blive kasserede.

Man har hidintil kun havt et vaklende Begreb om den Plante, der giver dette Lægemiddel. Den er ikke bleven undersøgt paa Stedet selv af nogen Naturkyndig. Moscovs Rhabarbar, hvis Blade ere bølgformede, er i nogen Tid bleven anseet for at være den rette Rhabarber; men dens alt for tette og lidet rensende Rod synes at erklære sig mod den. Et andet Slags, som er Botanisternes Rheum palmatum, og som Hr. Jussieu har faaet Frøe af over Rusland, synes at være den søgte Plante. Dens Rod har samme Textur, samme Skielnetegn og samme Egenskaber som vore Apothekeres. Den er aflang, knudret, og skyder endeel store palmagtige Blade med spidse Tunger af hvis Midte der hæver sig en 6 Fod høy Stilk med hvide, temmelig smaae Blomster, hvoraf ethvert bestaaer af et farvet Bæger med 6 Afdelinger, 9 Støvtraade og en Pistil, som staaer under tre Naale, og som bliver, naar den modnes, til et trekantet Frøe.

Man veed ikke nøyagtig, hvorfra dette Slags har sin Oprindelse; men det er bekiendt nok, at den rette Rhabarber voxer uden at dyrkes imellem den 30te og 39te Grad nordlig Brede. Provindserne Chensi og Setschuen nordvest for China, det lille Bucharie og Riget Tangut udgiøre en stor Deel af denne vidtløftige Strækning.

Rhabarber Roden bliver optrukken af Jorden mod Enden af Vinteren, førend Bladene udfolde sig. Man skiærer den i Stykker, der lægges paa lange Borde og omrøres adskillige Gange om Dagen, indtil Vædsken i dem bliver tyk og fast. Uden denne Forsigtighed vilde den virksomste Deel dunste bort og Følgen deraf blive en mindre Tyngde og mindre Kraft. Siden efter trækker man disse Stykker paa smaa Snorer for at tørre dem saavel i fri Luft paa et skyggefuldt Sted, som om Halsen paa Qvæg efter endeel Reysendes Forsikring. Disse Rødder blive derpaa indsvøbte i Bomuld og sendte til deres forskiellige Bestemmelser.

Det er Kalmuk-Tartarerne og Indbyggerne i det store Bucharie, der bringe Rhabarberen til Orembourg. Den Russiske Regiering lader den der kiøbe og de gode Rødder blive med Omhyggelighed skilte fra de slette.

Man brænder hvad der ikke fortiener at giemmes og Resten lader man giennemgaae en nye Tørring. Den Deel, der ikke bliver forbrugt i det Indre af Riget, bliver leveret til Engelske Kiøbmænd for en bestemt Priis, som ikke forandres. Dette er den bedste af alle Sorter Rhabarber.

Efter denne kommer den, som Indbyggerne i det store Bucharie bringe til Persien, og efter at den over Land er gaaet igiennem en Deel af Asien, kommer til Middelhavets Kyster hvor den kiøbes af Venetianerne. Førend den af dem bliver solgt igien, giennemgaaes den med næsten den samme Omhyggelighed, som den, der gaaer igiennem Russernes Hænder.

Da den Rhabarber, vi faae paa disse tvende Maader, ikke strækker til det, vi behøve, har man været nødt til, at betiene sig af den, som vore Søefarende bringe os fra China. Den er langt ringere end de andre, enten saa den er kun blevet tørret i Ovn, som man formoder, fordi den ikke er igiennemstukket, eller

Nærheden af andre Varer har givet den en anden Smag, eller den ved sit lange Ophold paa Søen er bleven udartet.

Europa har derfor ønsket at kunne avle denne Sundheds-Plante i sin egen Jordbund. Den Rod, man seer deraf i den Kongelige Have i Paris har allerede leveret Frøe og Planter, der have slaaet an i frie Jord i en Deel af Rigets Provindser. Det Selskab, der er oprettet i London til Opmuntring for Konsterne og Handelen, uddelte 1774 Medailler til tvende Engelske Avlsmænd, der havde høstet Rhabarber af en fortrinlig Godhed *. Det er at ønske, at disse Forsøg maatte have gode Følger.

Foruden de Artikler, vi allerede have omtalt, kiøbe Europæerne i China Tusk, Kamfer, Borax, Gummi-Lak, Rottinger, et Slags Rør, som man bruger til at flette Stole med. Forhen kiøbte de der ogsaa Guld.

I Europa gielder en Mark Guld næsten 14½ Mark Sølv. Var der et Land, hvor det gieldte 20, skulde vore Kiøbmænd, bringe det derhen, for at omtuske det for Sølv. Dette Sølv skulde de bringe tilbage for at omtuske det for Guld, hvilket de da skulde

*) Hos os har Apotheker Bekel anlagt Rabarber-Plantager, først ved Kongsberg i Norge og siden ved Svane-Møllen her i Siælland. Paa begge Steder har den slaaet godt an, og giver Forhaabning om, at den ogsaa vil lykkes i vore Lande. Ogsaa har Hr. Geheimeraad Bülov i Sinde at anlægge en Rhabarber-Plantage ved sin Gaard i Fyen. Det er frydeligt, naar saadanne Mænd anvende deres Otium, deres Kundskaber, deres Formue til at overstride de Vanskeligheder, der altid ere forbundne med de første Forsøg til nye Anlæg; at indsamle Erfaringer, der kunne veylede andre til at gaae sikkert frem ved deres videre Udbredelse. Overs. Anm.

give samme Bestemmelse. Denne Virksomhed skulde vedblive indtil begge Metallers giensidige Værd kom til at staae eens paa begge Steder. Den samme Fordeel giorde, at man længe sendte Sølv til China, for at omtuske det for Guld. Ved dette Bytterie vandt man 45 Prosent. De udelukkende Kompagnier dreve aldrig denne Handel, eftersom en saadan Fordeel, hvor betydelig den end kunde synes, vilde dog have været langt ringere, end den, de giorde paa deres Handelsvarer. Deres Agenter, der ikke havde Lov til at vælge sig andre, gave sig af med disse Spekulationer for deres egen Regning. De dreve denne Vindskibeligheds-Green med saa megen Hidsighed, at det ikke varede længe, førend de ikke mere fandt nogen tilstrækkelig Fordeel ved at fortsætte den. Guldet er nu meer eller mindre dyrt i Canton efter Aarstiden, hvorpaa man kiøber det. Man har det for langt bedre Kiøb fra Begyndelsen af Februarii til Enden af Maji, end den øvrige Tid af Aaret, da Rheden ligger fuld af fremmede Skibe. Imidlertid er der paa den fordelagtigste Tid i det høyeste kun 18 Prosent at vinde, hvilket er utilstrækkeligt til at friste nogen. Det Franske Kompagnies Betiente ere de eneste, som ikke have tabt ved denne Handels Indstillelse, der altid har været dem forbuden. Direkteurerne forbeholdt sig altid denne Rigdoms-Kilde for sig selv alene. Mange øste af den; men Castanier var den eneste, der nyttede den som stor Kiøbmand. Han sendte Handelsvarer til Mexico. De Piastrer, der kom ind for dem, bleve bragte til Acapulco, hvorfra de gik til de Philippinske Øer og derfra til China, hvor man forvandlede dem til Guld. Ved en saa kløg Omsætning aabnede denne duelige Mand en Bane, som det er forunderligt nok, at ingen nogensinde har betraadt efter ham.

30. Hvilke ere de Europas Nationer, der have oprettet Handels-Forbindelser med China? Hvor høyt beløber sig det, de kiøbe?

Alle de Europæiske Nationer, som seyle forbi Forbierget Gothaab, gaae til China. Portugiserne vare de første, som landede der. Med en Strækning af omtrent tre Miles Omkreds overlod man dem Macao, en Bye, der er bygget paa et goldt og ujævnt Jordsmon, paa Pynten af en lille Øe, der ligger ved Mundingen af Cantons Flod. De fik fri Raadighed over Rheden, der er alt for indkneben, men sikker og bekvem; mod at forpligte sig til at betale Riget Told af alt hvad de indførte; og Lov til at anlægge Fæstningsværker, mod at forpligte sig til at erlægge en aarlig Skat af henved en 8000 Rigsdaler. I al den Tid, Hoffet i Lissabon foreskrev de Indiske Have Love, var dette Sted en berømt Oplags-Plads. Dets Velstand tog af i samme Forhold, som Portugisernes Magt. Uformærkt er det faldt ned til et Intet. Neppe vilde man erindre sig dette Sted, der fordum var saa berømt, dersom det ikke en Deel af Aaret tiente til Fristed for de Europæiske Faktorer, som efter deres Skibes Afreyse ere forbundne til at forlade Canton, hvor de ikke maae komme igien førend ved Skibenes Ankomst. Imidlertid nøde dog de svage Levninger af en fordum saa blomstrende Kolonie et Slags Uafhængighed indtil Aaret 1744.

Ved denne Tid bestemte et paa en Chineser begaaet Mord Statholderen i Canton til at udbede sig af sit Hof en Øvrighedsperson, der kunde undervise og styre Barbarerne i Macao, det var Ansøgningens egne Udtryk. Man sendte en Mandarin som i sin Herres Navn tog Stedet i Besiddelse. Han holdt det sin Ære for nær, at boe iblant Fremmede, som man har saamegen Foragt for, og han tog sin Boepæl en Miil fra Byen.

Hollænderne bleve endnu værre mishandlede for omtrent et Aarhundrede siden. Disse Republikanere, som uagtet den Overvægt, de havde forskaffet sig i de Asiatiske Farvande, havde seet sig udelukkede fra China ved Portugisernes Rænker, bragte det endelig dertil, at de fik dets Havne aabnede for sig. Misfornøyede med den usikre Forfatning, hvori de der befandt sig, forsøgte de paa at reise et Fort tet ved Hoang-pou, under det Paaskud, at de der vilde bygge et Magasin. Deres Anlæg var, at de vilde giøre sig til Herrer over Ta-Flodens Løb, og foreskrive saavel Chineserne som de Fremmede, der vilde handle i Canton Love. Man mærkede deres Hensigter tidligere end de til deres Fordeel vare tiente med. De bleve nedsablede, og deres Nation turde længe ikke lade sig see paa Rigets Kyster. Henimod Aaret 1730 lod den sig tilsyne igien. De første Skibe som landede der, vare seylede fra Java. De indehavde forskiellige Produkter af Indiske i Almindelighed og deres Koloniers isærdeleshed, hvilke de omtuskede mod Landets Varer. De, der forstode Afsætningen, saae ene og allene paa, at de kunne behage Raadet i Batavia, hvorfra de umiddelbar fik deres Ordrer, og hvoraf de ventede sig deres Forfremmelse. De tænkte derfor kun paa, at blive fordeelagtig af med de Handelsvarer, der vare dem betroede, uden at bekymre sig om, hvorledes de vare, som de toge imod. Kompagniet mærkede snart, at paa denne Maade kunde det aldrig holde ud med at sælge i Konkurrense med de Nationer, der vare deres Medbeylere. I Betragtning deraf bestemte det sig til at lade Skibe gaae lige fra Europa med Penge. De anløbe Batavia, hvor de lade sig med Landets Varer, som ere afsættelige i China, og komme lige tilbage til vore Kyster med Ladninger, der ere af langt bedre Beskaffenhed end de vare forhen, men ikke saa gode som de Engelske.

Af alle de Nationer, der have drevet Handel paa China, har denne lagt sig meest efter den. Den havde en Loge paa Øen Chusan paa den Tid, da Forretningerne dreves fornemmelig i Emouy. Da særegne Omstendigheder havde forflyttet dem til Canton, vedblev deres Virksomhed dog altid at være den samme. Den Forpligtelse, der blev paalagt Kompagniet at udføre uldne Tøyer, bestemte det til, temmelig bestandig at holde Betiente paa Stedet til at sælge dem. Denne Skik forenet med den Smag, man i de Engelske Besiddelser fik paa Theen, bragte mod Enden af det syttende Aarhundrede næsten hele Chinas Handel med Europa i Engellændernes Hænder. De uhyre Afgifter Regieringen lagde paa Forbruget af denne fremmede Artikel, aabnede Øynene paa andre Nationer, især paa den Franske.

Dette Monarkie havde 1660 oprettet et særskilt Kompagnie for disse Egne. En riig Kiøbmand i Rouen ved Navn Fermanel stod i Spidsen for dette Foretagende. Det blev begyndt med en utilstrækkelig Kapital, hvilket voldte, at Reysen gik uheldig af. Den Modbydelighed, man naturligviis havde for et Land, der i Udlændinger saae intet andet end Folk, som vare istand til at fordærve deres Sæder og giøre Indgreb i deres Frihed, blev betydeligen forøget ved det Tab, man havde lidt. Forgiæves forandrede sig henimod Aaret 1685 denne Nations Begreber og med dem den Maade hvorpaa de Franske vare blevne behandlede. De Franske søgte kun lidet dens Havne. Det nye Selskab, man oprettede 1698, bragte ikke mere Virksomhed i sine Expeditioner end det første. Denne Handel har ikke faaet nogen Fasthed, førend den blev, og i samme Forhold, som den blev, forenet med den Indiske.

De Danske og de Svenske have begyndt at søge Chinas Havne næsten til een Tid, og de have opført sig der efter de samme Grundsætninger. Det er sandsyn-

ligt, at det Embdenske ogsaa skulde have optaget dem, dersom det havde faaet Tid til at fæste Rødder.

De Indkiøb, Europæerne aarlig giøre i China kunne anslaaes efter dem, der giordes 1766, der stege til en 5,565,000 Rigsdaler. Denne Sum, hvoraf Theen allene opsluger mere end otte Tiendedele, er bleven betalt med Piastrer eller Handelsvarer, der ere blevne førte dertil paa 23 Skibe.

Sverrig	har levert i Penge lidt over	403,000 Rdlr.	
	I Tin, Blye, og andre Handelsvarer omtrent	89,000 —	492,000 Rdlr.
Danmark	i Penge lidt over	450,000 —	
	I Kamfer, Blye og Flinte-Stene noget under	48,000 —	498,000 Rdlr.
Frankrig	i Penge noget over	830,000 —	
	I Klædevarer lidt over	83,000 —	913,000 Rdlr.
Holland	i Penge omtrent	570,000 —	
	I Uldne Varer lidt over	9,000 —	
	I Produkter af dets Kolonier noget over	833,000 —	1,412,000 Rdlr.
Engelland	i Penge omtrent	1,134,000 —	
	I Uldentøyer noget over	416,000 —	
	I endeel Artikler fra forskiellige Egne i Indien noget under	700,000 —	2,250,000 Rdlr
			5,565,000 Rdlr.

I denne Beregning have vi ikke ladet indgaae 10 Millioner i Penge, som Engellænderne have ført mere derhen end vi have anført; fordi de vare bestemte til at

betale Gield, som Nationen havde giort, og til at oprette en Forskuds-Kapital, til at handle med imellem Reyserne.

31. Hvad vil Europas Handel med China blive til?

Det er ikke let at forudsee, hvad der vil blive af denne Handel. Hvormegen Lyst end China har til Penge, synes det dog mere tilbøyeligt til at lukke sine Havne for Europæerne, end villig til at lette dem Midlerne til deres Operationers Udvidelse. Efterhaanden, som det Tartariske Sindelag er blevet svækket, og Erobrerne ere blevne inddrukne af det overvundne Folks Grundsætninger, have de optaget dets Tænkemaade, dets Afskye og især dets Foragt for Udlændinger. Dette Sindelag har givet sig tilkiende ved de ydmygende Indskrænkninger, som Tid efter anden ere traadte istedet for den Agtelse, man havde for dem. Fra denne tvetydige Forfatning til en fuldkommen Fordrivelse er der ikke meget langt. Den kunde være saameget nærmere, som der er en driftig Nation, der maaskee underhaanden arbeider paa at bevirke den.

Hollænderne see, ligesom hele Verden, at Europa har faaet megen Smag paa mange Chinesiske Produkter. De maa forestille sig, at Umueligheden i at faae dem lige fra første Haand ikke vilde ophæve Forbruget af dem. Vare vi alle udelukte fra China, vilde dets Undersaatter selv udføre deres Handelsvarer. Da det ufuldkomne i deres Skibsvæsen ikke tillader dem at drive deres Skibsfart meget langt, kunde de ikke bringe dem videre end til Batavia eller Malaca, og vi skulde da være nødsagede til at tage dem fra een af de tvende Nationer, som disse Kolonier tilhøre. Spaniernes Konkurrense er saa lidet at frygte, at Hollænderne kunde være sikre paa at see denne Handel ganske falde i deres Hænder. Det er gyseligt, at mistænke disse Republikanere for en saa nedrig og af-

skyelig Politik; men enhver veed, at ringere Fordele have bragt dem til at begaae hvad der har været endnu fortere.

Dersom de Chinesiske Havne een Gang bleve tillukkede, er det sandsynligt, at de vilde blive det for bestandig. Denne Nations Stivsindethed vilde aldrig tillade den, at gjøre det om igien og vi see ikke, at Magten kunde tvinge den dertil. Hvilke Midler skulde man vel kunne anvende mod en Stat, som Naturen har skilt os fra ved et Mellemrum af 8000 Mile? Ingen Regiering er al Fornuft saa berøvet, at den skulde forestille sig, at udmattede Mandskaber skulde driste sig til at giøre Forsøg paa Erobringer i et Land, der forsvares af 50 Millioner Mennesker, hvor feig man endog vil ansee en Nation, som Europæerne endnu ikke have maalt sig med. De Stød, man kunde give den, vilde indskrænke sig til at forpurre dens Skibsfart, som den kun lidet befatter sig med, og som ingen Indflydelse har enten paa dens Bekvemmeligheder eller dens Nærings-Midler. Denne unyttige Hævn skulde ikke engang kunne vedvare uden en meget kort Tid. De til denne Søerøverkrydsen bestemte Skibe vilde een Tid af Aaret blive fordrevne fra disse Farvande af Passaterne og en anden af de Storme, som kaldes Tiphoner.

Efterat man har fremsat den Maade, hvorpaa Europas Nationer hidindtil have ført den Indiske Handel, vil det ikke være upassende at undersøge trende Spørgsmaale, som Emnets Natur synes at føde af sig og hvorom man hidindtil haver været uenige. Bør man fortsætte denne Handel? Ere de store Etablissementer nødvendige til at føre den med Held? Bør man lade den blive i de udelukkende Kompagniers Hænder. Vi ville undersøge disse Punkter med den Upartiskhed der sømmer en Videnskabsmand, som ikke har anden Fordeel af denne Sag, end hvad der kan være gavnligt for Menneskeslægten.

Alle Beretninger blive forfalskede enten af Uvidenhed eller Uredelighed. Politiken dømmer kun efter sine Planer; Handelen kun efter sit Tarv. Det er kun Philosophen, som forstaar at tvivle, som tier, naar han mangler Oplysning, som siger Sandhed, naar han bestemmer sig til at tale. Virkelig! hvilken Belønning kunde i hans Øyne være saa stor, at den skulde formaae ham til at bedrage Menneskene og give Slip paa sin Karakter? Rigdom? Han er riig nok, naar han har det, hvormed han kan tilfredsstille sine Nødvendigheder, som ere yderst indskrænkede. Stolthed? Er han saa lykkelig at være viis, kan man misunde ham, men der er intet under Solen, som han kan misunde nogen. Hædersposter? Man vil ikke tilbyde ham dem; det veed han; og dersom man tilbød ham dem, vilde han ikke tage imod dem, uden at være vis paa, at han kunde stifte noget godt. Smiger? Han kiender ikke Smigre-Konsten, og han forsmaaer de foragtelige Fordele, som faaes derved. Berømmelse? Kan han opnaae den ved andet end ved Aabenhiertighed. Frygt? Han frygter intet, ikke engang Døden. Bliver han kastet ned i det dybeste Fangehul, da veed han meget vel, at det ikke er første Gang at Vold og Sværmerie har bragt Dyden derned, og at den ikke er kommen ud deraf uden for at gaae paa Skafottet. Det er ham der undgaaer Skiebnens Hænder, der ikke veed, hvor den skal gribe fat paa ham; fordi han har, som Stoikeren siger, afbrækket de Hanker, hvorved den Stærke bemægtiger sig den Svage, for at mishandle ham efter sit Godtbefindende.

32. Bør Europa vedblive sin Handel med Ostindien?

De, der ville betragte Europa, som udgiørende kun eet eneste Selskab, hvis forskiellige Lemmer ere knyttede til hinanden ved fælleds eller i det mindste ved

lignende Tarv, de vilde ikke giøre det til en Gaade, om dets Forbindelser med Asien ere det til Fordeel. Handelen med Indien forøger øyensynligen det gode, vi nyde. Den forskaffer os sunde og listige Drikke, mere udsøgte Bekvemmeligheder, pynteligere Møbler og Værelser, eendeel nye Forlystelser, en behageligere Tilværelse. Disse mægtige Tillokkelser have virket ligesaa stærkt paa de Nationer, som ved deres Stilling, deres Driftighed, deres lykkelige Opdagelser, deres dristige Foretagender kunne reyse hen at øse disse Behageligheder ved Kilden selv; som paa de Nationer, der kun paa anden Haand have kunnet forskaffe sig dem ved Søe-Staterne, hvis Skibsfart bragte denne Vellystens Yppighed i Omløb paa vort hele Fastland. Europæernes Lyst til denne fremmede Luxus har været saa heftig, at hverken de tungeste Paalæg eller de strængeste Forbud og Straffe have været i Stand til at standse den. Efter at have kiempet forgiæves mod en Tilbøyelighed, der kun eggedes ved Hindringer, have alle Regieringer seet sig nødte til at vige for Strømmen, endskiønt almindelige — ved Tiden og Vanen rodfæstede — Fordomme kom dem til at ansee denne Føyelighed som noget, der vilde være skadeligt for Bestandigheden i Nationernes Almeenvel.

Det var Tid, at dette Tyrannie fik Ende. Kan man vel tvivle paa, at det er godt, at forøge Nydelsen af de gode Ting, et Klima har for sig, med Nydelsen af dem, der kunne faaes fra andre? Det almindelige Selskab er til for den fælleds Nytte, og bestaar ved den gienſidige Fordeel, som alle dets Medlemmer kunne have deraf. Af deres Samkvem med hinanden maa fremkomme et forøget Velgaaende. Handelen kan ansees som en Udøvelse af den dyrebare Frihed, hvortil Naturen har kaldet alle Mennesker, hvortil den har bundet deres Vel, ja endog det gode, der findes hos dem,

Man kan gaae endnu videre og sige, at det er kun ved Handelen man seer Menneskene frie; at de blive det kun ved de Love, der virkelig fremhielpe Handelen, og det Lykkelige deri er, at den med at fødes af Friheden hielper til at vedligeholde den.

Man har ikke kiendt Mennesket rigtigt naar man har forestillet sig, at man for at giøre det lykkeligt, maatte vænne det til Fornegtelser. Rigtig nok formindsker Undvære Vanen vore Ulykker, men ved at betage os langt mere af vore Fornøyelser end af vore Besværligheder, giør den Mennesket snarere sløvt end lykkeligt. Har det af Naturen faaet et Hierte, der giør Krav paa Fornemmelser; fører Indbildningen det uophørlig, uden at det selv veed af det, til at moere sig med Lyksaligheds Planer og Drømme, hvorved det finder sig smigret, man aabne da dets emsige Siæl en vidtløftig Nydelsers Mark at tumle sig paa. Fornuften lære os, at finde i det Gode, vi nyde, Bevæggrunde til ikke at anke paa hvad vi ikke kunne opnaae; det er Viisdommens Frugt. Men at fordre, at Fornuften skal overtale os til at forkaste det, hvormed vi kunne forøge det, vi ere i Besiddelse af, det er at tale mod Naturen, at tilintetgiøre maaskee de første Grundsætninger for Selskabeligheden; det er at forvandle Verden til et vidtløftigt Kloster og Menneskene til ligesaa dagdrivende som vrantne Eneboere. Lader os antage, at denne Plan var udført, og vi kaste da et Øye paa Kloden og spørge os selv, om vi ville synes bedre om den, saaledes som vi da saae den, end saaledes som den var? *)

*) Dertil vilde nok de fleste svare: Ney! Men den sindige, den betænksomme Menneskeven vilde nok ogsaa spørge: Om der ikke gives en Middelvei? Om Mennesket ikke med god Fornuft kan forkaste mangen Daarlighed, uden at handle mod Naturen? Om den rette, den gavnlige Sel-

Men hvorledes faar man Mennesket til, at lade sig nøye med det lidet, Moralisterne foreskrive dem til at tilfredsstille deres Fornødenheder? Hvorledes fastsættes Grændserne for det nødvendige, der forandrer sig med dets Forfatning, dets Kundskaber og dets Begieringer. Neppe havde det lettet sig Midlerne til at forkaste sig Underholdning, førend det anvendte den Tid, det havde vundet, til at udvide Virke-Kredsen for dets Evner og Omfanget af dets Nydelser. Deraf fødtes alle selvgiorte Fornødenheder. Opdagelsen af et nyt Slags Fornemmelser bragte Ønsket med sig, at kunne vedligeholde dem, tillige med Lystenhed efter at udfinde sig et nyt Slags. Fuldkommenhed i een Konst førte til Bekiendskab med flere. Et lykkeligt Udfald af en Krig, der var anlediget af Hunger eller Hævn, bragte Fristelsen med sig til at giøre Erobringer. Skibsfartens Vovespil satte Menneskene i den Nødvendighed enten at ødelægge hinanden eller forbinde sig med hinanden. Det gik med Handels-Traktaterne imellem de Nationer, der ved Havet vare skilte fra hinanden, som

skabeligheds-Baand ikke knyttes bedre og fastere ved yndig Tarvelighed end ved en overdreven Luxus, der bringer hele Familier, hele Steder til at undgielde et Døgns Stads med Maaneders Sult; der, for at kunne giøre med, tvinger den Retskafne til at give sig i Pugeres Vold; for at tilfredsstille en Grille, glimre et Øyeblik, eller ikke være anseet med Foragt, forleder haabefulde Ynglinger af begge Kiøn til at besmitte sig med Handlinger som berøve Staterne deres Borgere og fylder Fængslerne med Forbrydere? Naar da Fornuften raader Mennesket til at vogte sig for disse farlige Klipper, da er det vel saa langt fra at den derved forvandler Verden til et Kloster, eller Menneskene til Eneboere, at den meget mere dæmmer for de ulykkelige Aarsager dertil.

Overs. Anm.

med Selskabs-Pagterne imellem de Mennesker, der af Naturen ere plantede og forenede paa een Plet Jord. Alle disse Forbindelser begyndte med Trefninger og endtes med Foreninger. Krigen og Skibsfarten har blandet Selskaberne og Folkeslægterne mellem hinanden. Siden den Tid have Menneskene seet sig bundne til hinanden enten som undergivne eller som forenede. Blandingen af Nationer, der ere sammensmeltede ved Krigs-Luen, renses og poleres ved Handelen. Efter sin Bestemmelse vil Handelen have alle Nationer betragtede som et eneste Selskab, hvori alle Medlemmer have lige Ret til at tage Deel i hvad got, enhver har *).

I dens Formaal og de Midler, den anvender, forudsætter den altid et mellem alle Nationer aftalt Ønske og Frihed til at giøre alle de Omtuskninger, som kunne bidrage til deres indbyrdes Tilfredsstillelse. Lyst til at nyde, Lov til at nyde — der gives kun disse tvende Drivefiære til Virksomhed, kun disse tvende Grundsætninger for Selskabelighed blant Menneskene **).

*) Dog med retmæssig Eyers Minde dertil, da der ellers vilde opstaae en evig Krig om mit og dit, hvorved næsten enhver vilde ikke allene tabe Lysten, men endog mangle Tid til at frembringe noget, der kunne komme i Handelen.

Overs. Anm.

**) Men da denne Lyst til at nyde nodvendigen af mange Aarsager vilde svæve ud hos mange, til Fornærmelse for mange, til Fordærvelse for dem selv, der tillade sig denne Udskeylse, og saaledes paa dobbelt Maade, blive Selskabet til Skade, bliver det nok altid nødvendigt, at denne Lyst baade ledes og sættes i sine tilbørlige Grændser. At bestemme disse saaledes, at denne Lyst ikke allene kan tilfredsstilles uden nogens Fornærmelse eller Selskabets Skade, men endog blive en Spore til nyttig Virksomhed, som er alle i Almindelighed og enhver i Særdelesbed til Gavn, deri ligger det van-

Hvad kunne vel de, der laste Europas Handel med Indien, indvende mod en frie og almindelig Omgang imellem Nationerne? At den volder et betydeligt Tab af Mennesker; at den standser Fremgangen i vor egen Fabrik Vindskibelighed; at den formindsker Massen af vore Penge. Det er let at nedrive disse svage Indvendinger.

Saalænge Menneskene beholde Ret til at vælge sig en Handtering, og efter eget Tykke at anvende deres Evner, kunne vi være ubekymrede for deres Skiebne. Da enhver Ting har i Friheds-Stand det Værd, der tilkommer den, ville de ikke vove noget uden forsaavidt de skulle blive betalte derfor. I vel indrettede Selskaber, bør ethvert Individ have Ret til at giøre hvad der synes ham bedst og gavnligt, for saavidt det ikke støder an i noget mod andres Eyendom og Frihed. En Lov, der vilde forbyde alt det Arbeide, hvorved Menneskers Liv kunne komme i Fare, vilde fordømme en stor Deel af Menneskeslægten til at døe af Hunger og skille Selskabet ved en Mængde nyttige Ting. Man behøver ikke at passere Linien for at drive en Handtering, hvorved der kan være Fare, og uden at gaae ud af Europa vil man finde Foretagender, der ere langt mere ødelæggende for det Menneskelige Kiøn end Skibsfarten paa Indien. Dersom Farlighederne ved Søe-Reyserne bortrykke nogle Mennesker, saa give man vore Forders Dyrkning al den Beskyttelse, den fortiener, og vor Folkemængde vil da blive saa talrig, at Staten

skelige, men tillige det vise. Formegen Indskrænkning kan deri blive til ligesaa megen Skade, som ubetinget Frihed. Naar Forfatteren synes at gaae lidt forvidt i at forsvare den sidste, saa synes Modpartiet at begaae samme Feyl ved at paastaae det første. Med Grund kan han derfor gjøre de følgende Spørgsmaale.

Overs. Anm.

vil saa meget mindre savne de frivillige Offere hvilke Søen opsluger. Dertil kan man endnu lægge, at de fleste af dem, der omkomme paa disse lange Reyser, blive bortrykkede ved tilfældige Aarsager, som man let vilde forebygge ved en sundere Levemaade og en ordentligere Opførsel. Men naar man forøger Feylene ved sit eget Klima og sit eget Lands Sæder med Feylene ved det Klima, man kommer til, hvorledes kan da dette dobbelte Ødelæggelsens Tonder giøres uvirksomt.

Antager man endog, at Handelen paa Indien maae koste Europa saamange Mennesker, som man paastaar, den opsluger eller dræber, er det da saa ganske vist, at dette Tab ikke bliver oprettet og erstattet ved det Arbeide, som den er Kilden til, som nærer og formerer Folkemængden. Skulde de Mennesker, der ere adspredte paa de Skibe, som seyle paa disse Kyster, ikke have indtaget et Sted paa Landjorden, som de overlade til fødende Mennesker at opfylde? Man kaste et opmærksomt Øye paa den Mængde Indbyggere, der bedække de søefarende Nationers indknebne Land-Strækning, og man vil da blive overbeviist om, at det ikke er Skibsfarten paa Asien, ikke engang Skibsfarten i Almindelighed, som formindsker Europæernes Folkemængde, men at denne allene maaskee opveyer alle de andre Aarsager til Menneske-Slægtens Hentærelse og Bortsmeltning. Lader os end videre berolige dem, der frygte for, at den Indiske Handel giver vor Fabrikvindskibelighed mindre at bestille og mindre at fortiene.

Skulde det endog være sandt, at denne Forbindelse havde standset nogle af vor Vindskibeligheds-Grene, hvormange andre har den da ikke givet Anledning til. Skibsfarten skylder den sin store Udvidelse. Ved denne have vore Kolonier lært at dyrke Sukker, Kaffe og Indigo. Mange af vore Fabriker blive underholdte af dens Silke og Bomuld. Dersom Saxen og andre

Lande i Europa giøre skiønne Porselainer; fabrikerer Valence Pekin'er, der endog overgaar Chinas; efterligner Sveits Bengalens Sukkerduner og broderede Sirtser; trykke Engelland og Frankerig Kattuner fortrinlig smukke; sysselsætte saamange andre Tøyer, der forhen vare ganske ubekiendte i vore Lande, nu omstunder vore bedste Konstnere, er det da ikke Indien, hvorfra vi have faaet alle disse Fordele?

Lader os gaae videre og antage, at vi ikke have Asien at takke for nogen Opmuntring eller nogen Kundskab, kan det Forbrug, vi giøre af dets Varer, dog derfor ikke være egen Vindskibelighed mere til Skade. Thi hvormed betale vi dem? Skeer det ikke med det Værd, som vi faae for vort Arbeide, og som bringes til Amerika. Jeg sælger en Spanier Lærred for en Snees Rigsdaler, og disse Penge sender jeg til Indien. En anden sender ligesaameget Lærred in natura derhen. Baade han og jeg faar Thee tilbage. Er vor Operation ikke i Grunden den samme? Have vi ikke den ene saavel som den anden forvandlet Lærred for en Snees Rigsdaler til Thee. Forskiellen er kun denne, at den ene har giort denne Forvandling ved tvende Omtuskninger, den anden kun ved een. Man antage at Spanierne istedet for Penge give mig andre Handelsvarer, som Indien er lysten efter, har jeg da vel formindsket Arbeidet hos min Nation, naar jeg bringer disse Varer til Indien. Er dette ikke det samme som om jeg havde bragt vore Produkter selv derhen. Jeg reyser fra Europa med indenlandske Manufacturvarer, jeg omtusker dem i Sydhavet for Piastrer, jeg bringer disse Piastrer til Indien, jeg fører noget tilbage, som er enten til Nytte eller til Fornøielse, har jeg da formindsket Vindskibeligheden i Staten? Ney! jeg har udvidet Forbruget af dens Produkter; og skaffet den mere at nyde. Hvad der bedrager Folk, der ere indtagne mod den In-

disse Handel, det er, at Piastrerne komme til Europa, førend de blive bragte til Asien. Sidste Opløsning bliver, at enten Pengene blive eller ikke blive brugte som Mellempandt, saa har jeg med Asien enten ligefrem eller ved en Omvey byttet brugelige Ting for brugelige Ting, min Vindskibelighed for dets Vindskibelighed, mine Produkter mod dets Produkter.

Men, raabe nogle vrantne Gemytter, Indien har til alle Tider opslugt hele Verdens Skatte. Siden et Tilfælde har giort Menneskene bekiendte med Metallurgien, sige disse Dadlere, har man ikke ophørt med at dyrke denne Konst. Den austne, den aldrig rolige Gierrighed har ikke forladt de nøgne Klipper, hvori Naturen viselig havde nedgravet disse forræderske Rigdomme. Fremdragne af Jordens Afgrund ere de altid vedblevne at udbrede sig paa dens Overflade, hvorfra man, uagtet Romernes og nogle andre Nationers overmaade store Rigdomme, har seet dem i Europa, i Afrika, ja endog i en Deel af Asien selv, at forsvinde. Indien har opslugt dem. Pengene tage endnu den samme Vey. De løbe uafbrudt fra Vester til det inderste Østen, uden at noget er i Stand til at faae dem nogensinde til at gaae derfra tilbage. Det er altsaa for Indien at Perus Gruber ere blevne aabnede. Det er for Indianerne at Europæerne have besudlet sig med saamange Forbrydelser i Amerika. Medens Spanierne udsuge deres Slavers Blod i Mexiko for at pine Sølvet ud af Jordens Indvolde, udslæbe Banianerne sig endnu mere for igien at nedgrave det i dem. Dersom Potosis Rigdomme nogensinde udtømmes eller standse, vil vor Gierrighed formodentlig opgrave dem paa Malabar Kysten, hvorhen vi have bragt dem. Efterat vi have tømt Indien for Perler og Kryderier, skulle vi maaskee gaae med Vaaben i Hænderne, for at røve det Betalingen for dette Overdaads-Kram. Vore

Grusomheder og vore Griller ville saaledes slæbe Guldet og Sølvet til nye Klimaer, hvor Gierrighed og Overtroe ville nedgrave dem paa ny.

Disse Udraab ere ikke ugrundede. Fra den Tid de andre Verdens Dele have aabnet sig Forbindelse med Indien, have de altid bortbyttet Metaller for at faae noget til Pynten og noget for Ganen. Naturen har i Overflødighed tildeelt Indianerne det lidet, de behøve. Klimaet forbyder dem vor Pragt, og Religionen giver dem Afskye for det, vi bruge til Føde. Da deres Skikke, deres Sæder, deres Regieringsform ere blevne uforandrede midt i de Revolutioner, der have vendt op og ned paa deres Land, er der ikke nogen rimelig Forhaabning til, at de nogensinde kunne blive forandrede. Indien har stedse været og vil nok stedse blive hvad det er. Hvorlænge man end handler derpaa, vil man komme til at bringe Penge derhen og Varer derfra. Men førend man skriger over Misbruget af denne Handel, maa man følge dens Gang og see Resultatet deraf.

For det første er det da afgiort, at det ikke er vort Guld, der gaaer til Indien. Hvad det selv frembringer deraf bliver bestandig forøget med Monomotapas, som kommer dertil over Afrikas østlige Kyst og det røde Hav; med Tyrkernes, som kommer derind giennem Arabien og Bassora; med Persiens, som tager en dobbelt Vey dertil over Havet og over Land. Aldrig forøges denne uhyre Mængde med det Guld, vi faae fra de Spanske og Portugisiske Kolonier. I Almindelighed er det saa langt fra, at vi sende Guld til de Asiatiske Have, at vi endog i lang Tid have bragt Sølv til China, for at omtuske det for Guld.

Endog det Sølv, Indien faaer fra os, udgiør ikke saa stor en Sum, som man kunde fristes til at troe, ved at see den umaadelige Mængde Varer, vi faae derfra. Hvad der aarligen sælges, er paa nogen

Tid steget til 32 Millioner Rigsdaler. Antager man, hvilket man maae ansee som beviist, at de kun have kostet det halve af hvad de have indbragt, vilde deraf følge, at der til deres Indkiøb maatte være gaaet 16 Millioner til Indien, uden at regne hvad vi have maattet sende dertil for Omkostningerne paa vore Etablissementer. Vi ere ikke bange for at forsikre, at paa nogen Tid bringe alle de Europæiske Nationer tilsammentagne ikke stort over 4,800,000 Rigsdaler aarlig derhen.

Frankerig	noget over en		1600,000	Rigsdaler.
Holland	—	— —	1200,000	—
Engelland	—	— —	600,000	—
Danmark	—	— —	600,000	—
Sverrig	—	— —	400,000	—
Portugal	—	— —	400,000	—

Man maa vise det sandsynlige i denne Beregning.

Endskiønt Indien i Almindelighed ikke behøver enten vore Føde- eller Manufaktur-Varer, faaer det dog af os i Jern, Blye, Kobber, Uldentøyer og nogle andre mindre betydelige Artikler for en Værdie af en Femtedeel mindre end hvad det leverer os.

Denne Maade at betale paa har tiltaget ved de Hielpe-Kilder, som Europæerne finde i deres Asiatiske Besiddelser. De betydeligste i mange Hensender ere de, som Speserie-Øerne skaffe Hollænderne og Bengalen Engellænderne.

De Formuer, som Frihandlerne og Kompagniernes Betiente tillægge sig i Indien, formindske endnu Udførselen af vore Penge. Disse driftige Mennesker sætte deres Kapitaler i deres og andre fremmede Nationers Kasser, for at faae dem udbetalte i Europa, som de alle komme tilbage til enten lidt tidligere eller lidt sildigere. Altsaa føres endeel af Handelen paa Indien med Penge, som ere tiente i Landet selv.

Der indtræffe ogsaa Tilfælde, som bringe Orientens Skatte i vore Hænder. Et saadant var 1750 det Dødsfald der indtraf med Soubaben af Decan, Nazerzingue. Hans Efterladenskab, der blev bragt til Pondichery, beløb sig efter Sigende til meer end 11½ Millioner Rigsdaler. Ingen har nogensinde tvivlet paa, at da den blev deelt, som den blev, ved Dupleix, er den største Deel deraf faldet i de Franskes Hænder, som havde havt saamegen Deel i denne Fyrstes sørgelige Endeligt, og som vare de eneste Ophavsmænd til hans Eftermands Ophøyelse. Den samme Nations Tropper, som 1752 førte Salabatzingue til hans Hovedstad, Aurengabat, bleve ædelmodigen betalte for denne store Tieneste. Deres Anfører fik uhyre Summer. Enhver Offiseer fik efter sin Rang, og en Fændriks Douseur steeg til 40,000 Daler. Man forglemte ikke en eneste Soldat af denne lille Armee. Engellænderne, som 1757 gave Ganges Regiering til Jaffer-Ali-Cawn, bleve endnu bedre betalte. Man delede 15 Millioner Rigsdaler iblant dem. Det er øyensynligt, at disse Summer tilligemed andre mindre betydelige, som Europæerne have erhvervet sig ved deres overlegne Forstand og Mod, have maattet holde mange Penge tilbage iblant os, som uden disse Revolutioner skulde have taget Veyen til Asien.

Denne rige Deel af Verden har endog giengivet os en Deel af de Rigdomme, som vi have udøst deri. Ingen er uvidende om Koulikans Expedition i Indien, men ikke enhver veed, at denne grusomme Seyerherre fravev de fine og feige Moguler for mere end 400 Millioner Rigsdaler Specier og næsten ligesaa stor en Sum i andre Kostbarheder. I Keyserens Pallads allene vare der uskatterlige og utallige. Trone-Salen var beklædt med Guld-Plader og Loft-Dækket smykket med Diamanter. Tolv Støtter af støbt Guld, besatte med Per-

ler og kostbare Stene, udgiorde de trende Sider af Tronen, hvorpaa Himlen især var mærkværdig. Denne forestillede en Paafugl, som udbredte sin Hale og sine Vinger og bedækkede Monarken med sin Skygge. Diamanterne, Rubinerne, Smaragderne og alle de kostbare Stene, hvoraf den var giort, vare satte saa konstigen, at de meget livagtigen forestillede Farverne paa denne glimrende Fugl. Upaatvivlelig er en Deel af disse Rigdomme gaaet tilbage til Indien. De grusomme Krige, som siden den Tid have ødelagt Persien, have vel faaet endeel af de Skatte, der vare komne fra det erobrede Mogul, nedgravede i Jorden. Men det er umueligt, at forskiellige Handelsgrene ikke skulde have bragt nogle af dem til at løbe om i Europa giennem Kanaler, der ere alt for bekiendte til her at blive omtalte.

Lad os endog antage, at intet deraf er tilflydt os, vil dog deres Sag, der fordømme den Indiske Handel, fordi den drives med Penge, derfor ikke blive bedre. Dette er meget let at bevise. Sølvet voxer ikke paa vore Marker, det er et Amerikansk Produkt, som vi faae i Bytte for vore Produkter. Dersom Europa ikke afsatte det i Asien, vilde det snart blive Amerika umueligt at afsætte det i Europa. Overflødigheden deraf paa vort Fastland vilde bringe det til at tabe saameget i dets Værd, at de Nationer, der bringe os det, ikke mere skulde være i Stand til at faae det fra deres Kolonier. Naar en Alen Lærret, som nu koster 2 Mark, engang skulde stige til 2 Rigsdaler, kunde Spanierne ikke mere kiøbe det, for at bringe det til det Land, hvor Sølvet frembringes. De maae koste paa, at faae dette Metal bearbeidet. Saasnart Bekostningen paa denne Bearbeidning bliver tidobbelt, uden at Sølvet stiger i Priis, vil denne Bearbeidning blive Entrepreneurerne mere til Byrde end til Fordeel, og derfor nødvendig

opgivet. Der vil da ikke komme mere Sølv fra den nye Verden til den gamle. Amerika vil høre op med at bearbeide sine beste Miner, ligesom det gradeviis har seet sig tvunget til at forlade de mindre overflødige. Dette Tilfælde vilde endog allerede have været indtruffet, dersom det ikke ved Farten om Forbierget Gothaab og over Philippinerne havde fundet en Afsætning af omtrent en 600 Millioner Rigsdaler. Saaledes har da denne Penge-Afsætning i Indien, som saa mange af deres Fordomme forblindede Folk hidindtil have anseet for ødelæggende, været ligesaa gavnlig for Spanien, hvis eneste Manufaktur derved er blevet vedligeholdt, som for andre Nationer, der uden dette ikke skulde have kunnet vedblive med at sælge enten deres Produkter eller deres Vindskibeligheds-Varer. Da den Indiske Handel saaledes er forsvaret som rigtig, er det Tid at undersøge, om den er bleven ført efter en fornuftig Politiks Grundsætninger.

33. Behøver Europa store Etablissementer i Ostindien for at drive Handel derpaa.

Alle de Europæiske Nationer, i det mindste de fleste og de betydeligste af dem, som have seylet om Forbierget Gothaab, have søgt at anlægge store Riger i Asien. Portugiserne, som have viist Veyen til disse rige Lande, have og været de første til at give Exempel paa en Stolthed uden Grændser. Ikke nøyede med, at de havde bemægtiget sig de Øer, hvis Produkter vare saa kostbare, opbygget Fæstninger allevegne, hvor de vare fornødne, for at giøre Skibsfarten paa Orienten afhængende af sig, vilde de foreskrive Malabar-Kysten Love. Delt i endeel smaae Fyrstendømmer, hvoraf det ene var misundeligt over eller fiendskt paa det andet, blev den tvungen til at underkaste sig Aaget.

Spanierne viste fra først af ikke mere Maadehold. Førend de endnu havde ganske erobret Philippinerne, der skulde være Samlings-Punkt for deres Magt, bestræbte de sig for at udvide deres Herredømme uden for dem. Dersom de siden efter ikke have undertvunget sig denne Øe-Samling; dersom de ikke have opfyldt de nærliggende Steder med deres Grusomheder, maa man søge Grunden til denne deres Uvirksomhed i Amerikas Skatte, som uden at mætte deres Slugenhed, have altid standset dem i deres Planers Udførelse.

Hollænderne fratoge Portugal de beste Poster, de havde paa Fastlandet, og fordreve dem fra alle de Øer, hvor Speserierne voxe. Kun ved at indføre en Regiering, der er mindre feylfuld end det Folks, paa hvis Ruiner de hævede sig, have de været lykkelige i at beholde saavel dem, som de umaadelige Besiddelser, de have forøget dem med.

De Franskes uvisse og langsomme Skridt tillode dem ikke i lang Tid at udkaste store Planer eller følge dem. Saa snart de saae sig mægtige, førte de sig den Mogulske Regierings Omstyrtning til Nytte, for at anmasse sig Herredømmet over Coromandel. Man har seet dem erobre, eller lade sig ved Hielp af snedige Underhandlinger afstaae en langt større Landstrækning, end nogen Europæisk Magt nogensinde havde eyet i Indostan.

Engellænderne vare klogere. De arbeidede ikke paa at forøge deres Magt, førend de havde plyndret de Franske, og ingen af de medbeylende Magter var i Stand til at være dem i Veyen. Forvisningen om, at de havde kun Landets Indfødte at stride imod, har bestemt dem til at føre deres Vaaben til Bengalen. Det var det Land i Indien, der maatte forsyne dem med de fleste i Asien og Europa afsættelige Varer; det, der maatte forbruge det meste af deres Manufakturvarer;

endelig det, som deres Flaade ved Hiælp af en stor Flod letteſt kunde holde i Afhængighed af dem. De have vundet, og de smigre sig med, at de i lang Tid skulde høste Frugten af deres Seyervindinger.

Deres og de Franskes lykkelige Fremgang have bragt alle Nationer i Forvirring. Man begriber let, hvorledes Øer, der vare overladte til sig selv, uden mindste Forbindelse med deres Naboer, uden at forstaae sig paa eller have Midler til at forsvare sig, have kunnet blevne undertvungne. Men Seyervindinger, som 5 : 600 Europæere have i vore Dage indlagt sig paa Fastlandet over Armeer af utallige Hedninger og Muhamedanere, der for største Delen vare underviste i Krigskonsten, foraarsage en Forundring, som man ikke kan komme sig af igien, og dog bürde Gemytterne længe i Forveyen have været forberedede paa disse besynderlige Optrin.

Neppe havde Portugiserne ladet sig see i Orienten, førend nogle faa Skibe og Soldater kuldkastede Riagerne deri. Der behøvedes kun nogle Kontorers Oprettelse, nogle Fæstningers Anlæggelse for at fælde de Indianske Magter. Da de ikke mere bleve undertrykkede af de første Erobrere, bleve de det af dem, der fordreve dem og traadte i deres Sted. Disse yndige Egnes Historie blev ikke længere de Indfødtes Historie, den blev kun deres Tyranners.

Men hvad var det da for besynderlige Mennesker, som aldrig bleve klogere i Ulykkens og Erfarenhedens Skole, som, uden at forsvare sig, leverede sig selv til deres fælles Fiende, som ikke lærte af deres idelige Nederlag at tilbagedrive nogle Eventyrere, som Havet havde ligesom udspyet paa deres Kyster? Vare disse — altid narrede — altid opoffrede Mennesker af samme Slags som de, der angrebe dem. For at opløse denne Gaade, vil det være nok at stige op til Aarsagerne til

Indianernes Feyghed, og vi ville begynde med den Despotisme, der knuser dem.

Der gives ingen Nation, som jo med at kultiveres, taber noget af sin Kraft, sit Mod, sin Lyst til Uafhængighed, og det er da meget begribeligt, at da Nationerne i det sydlige af Asien have været de første til at samle sig i Selskab, have de ogsaa været først udsatte for Despotismen. Dette har fra Verdens Begyndelse været Gangen i alle Selskaber. En anden Sandhed, der er ligesaa beviist af Historien, er denne, at enhver vilkaarlig Magt helder til sin Undergang, og at enten meer eller mindre hurtige Revolutioner bringe den allevegne lidt tidligere eller lidt sildigere tilbage til Friheds-Regieringen. Man kiender vel kun Indostan, hvor Indbyggerne, efterat de en Gang have tabt deres Rettigheder, aldrig ere komne efter at faae dem igien. Tyrannerne ere hundrede Gange faldne, men Tyranniet er altid vedblevet.

Til det politiske Slaverie er det borgerlige kommet. Indianeren er ikke Eyer af sit eget Liv. Man kiender ingen Lov, der beskytter det mod en Tyrans Luner, ikke engang mod hans Betientes Raserie. Studering i alle de Videnskaber, der ere Menneskeheden vigtige, er ham forbudet, og alle de, der ere vedtagne, bidrage til at fornedre ham til Dyr. Han er ikke Eyer af den Mark, han dyrker. Jorderne og hvad de frembringe tilhøre Fyrsten, og det er meget for Bonden, dersom han for sit Arbeide kan vente sig tilstrækkelig Underholdning for sig og sin Familie. Han er ikke Eyer af sit Vidskab. Enhver Konstner, der har det Uheld, at vise en Smule Gaver, staar Fare for at blive opsnappet til Fyrstens Tieneste, eller til hans Betientes, eller til en Pugers, der kan have kiøbt sig Ret til at bemægtige sig ham efter sit Godtbefindende. Han er ikke Eyer af sin Formue. For at unddrage sig fra Udsugelser, nedgraver han sit

Guld i Jordens Skiød, og lader det ligge der begravet endog ved sin Død, i den daarlige Indbildning, at det skal komme ham til Nytte i et andet Liv. Kan der da vel være nogen Tvivl paa, at en grændseløs vilkaarlig og tyrannisk Magt, der saa at sige indsperrer Indianeren fra alle Sider, ikke sønderbryder alle hans Siæls Kræfter og giør ham udygtig til at giøre de Opoffrelser, som Modet udfordrer.

Indostans Klima staaer ogsaa alle ædelmodige Anstrængelser i Veyen. Den Blødhed, som det giver Anledning til, sætter en uovervindelig Dæmning imod alle store og dristige Foretagender, der ere saa sædvanlige i de nordlige Lande. Sind og Legem, lige svækkede, have kun Slave-Laster og Slave-Dyder. I andet, stildigst i tredie Leed, faae Tartarerne, Tyrkerne, Perserne, endog Europæerne, den Indianske Ligegyldighed. Vist nok kunne religieuse eller moralske Underviisninger overvinde Indflydelsen af det physiske, men Landets Overtroe har aldrig kiendt noget til dette ophøyede Formaal. Aldrig haver den lovet Belønninger i et andet Liv for den ædelmodige Borger, der døde for sit Fædernelands Forsvar, til dets Ære. Med at tilraade, undertiden endogsaa paalægge Selvmord ved forestaaende Behageligheders forføriske Tillokkelser, har den strængeligen forbudet al Blodsudgydelse.

Det var en nødvendig Følge af Siælevandre-Systemet. Denne Lære maa indprente dens Tilhængere en uafladelig og almindelig Fromhed. Frygt for at skade deres Næste, det vil sige alle Dyr og alle Mennesker, foruroliger dem bestandig. Hvorledes kan man vel bekvemme sig til at blive Soldat, naar man kan sige til sig selv: maaskee det er min Faders Siæl, der boer i den Elefant, eller den Hest, jeg har i Sinde at fælde; maaskee var den Fiende, du vil igiennembore, fordum din Stammes Overhoved. Saaledes bestyrker Religio-

nen den Feyghed, som Despotismen og Klimaet have frembragt. Den forøges endnu mere ved Sæderne.

I alle Lande er Elskovs-Glæden den fornemmeste Glæde, men Begierligheden derefter er ikke saa heftig under et Himmelstrøg, som under et andet. Medens de nordlige Nationer tære maadelig paa denne Naturens henrykkende Gave, overgive de sydlige sig til dens Nydelse med en Rasenhed, som nedbryder alle Kræfter. Politiken har undertiden vendt denne Tilbøylighed til Fordeel for Selskabet. Men Indiens Lovgiver synes ikke at have havt ander for Øye, end et brændende Klimas sørgelige Indflydelse. Mogulerne, de sidste Erobrere af disse Lande, ere gaaede endnu videre. Kierlighed er i deres Øyne kun en skammelig, en fordærvelig Udsvævelse, der bliver taalt af Religion, Love og Regiering. Til slige Sæder svarer saavel de hedenske som muhamedanske Indostaners Kriger-Adfærd ganske og aldeles. Man vil gaae noget ind i det Omstændelige derved, og tage Efterretningerne derom i en Engelsk Offiseers Skrifter, som ved sine Krigs-Bedrifter er bleven berømt i disse Lande.

For det første udgiøre Soldaterne den mindste Deel af deres Hære. Enhver Ridende bliver ledsaget af hans Kone, hans Børn og tvende Opvartere, hvoraf den ene maae rygte Hesten, og den anden være om Foring. Offisérernes og Generalernes Følge staaer i Forhold til deres Forfængelighed, deres Formue, og deres Rang. Fyrsten selv, der, naar han drager i Feldten, er mere sysselsat med at udkramme sin Pomp, end at sørge for hvad der behøves til Krigen, slæber sit Serail, sine Elefanter, sit Hof, og de fleste af Hoved-Stadens Indvaanere efter sig. Nødvendigheden i at sørge for denne underlige Vrimmels Fornødenheder, Luner og Overdaadighed, maa naturligviis midt i Armeen danne et Slags Bye, der er opfyldt med Magasiner og

unyttige Ting. Denne vidunderlige, tunge og slet sammensatte Klodses Bevægelser, maa nødvendigen blive meget langsomme. I dens Marcher og Operationer hersker en yderlig Forvirring. Hvor nøysomme end Indianerne, ja endog Mogulerne ere, maa der dog ofte blive Mangel paa Levnetsmidler, og Hungersnød drager da smitsomme Sygdomme og en gyselig Dødelighed efter sig.

Imidlertid henriver den dog næsten aldrig andre end Rekruterne. Endskiønt Indvaanerne i Indostan i Almindelighed lade som de ere meget lystne efter Krigs-Æren, drive de dog Krigs-Haandværket det mindste mueligt. De, der i Trefningerne have været lykkelige nok til at faae Navn af hæderværdige og uovervindelige, ere i nogen Tid fritagne fra Tienesten, og det er sieldent, at de ikke benytte sig af dette Privilegium. Disse Veteraners Bortgang nedsætter Armeerne til, ikke at være andet end en usel Vrimmel af Soldater, som i Hast ere skrabede sammen fra forskiellige Provindser i Riget og som ikke kiende til mindste Krigstugt.

Troppernes Levemaade svarer fuldkommen til denne feylfulde Indretning. De æde om Aftenen en forfærdelig Mængde Riis, og oven paa dette deres Aftensmaaltid tage de sig nogen søvndyssende Ingredients, som nedsænker dem i en dyb Søvn. Uagtet denne slette Vane, seer man ikke Leyren forsynet med nogen Vagt, som er sat til at forebygge Overrumplinger; og intet kan formaae Soldaten til at være tidlig paa Færde, for at udføre Foretagender, som udfordrede den største Hurtighed.

Operationerne bestemmes af Rovfuglene, hvoraf man altid har en stor Mængde. Finder man dem tunge og dorske, er det et slet Forvarsel, som afholder dem fra at levere Slag. Ere de glubske og hidsige, gaar man i Trefning, hvad Grunde der end kunde være til

at unddrage sig derfra eller opsætte det. Denne Overtroe, saavelsom Jagttagelse af lykkelige og ulykkelige Dage, afgiør de beste anlagte Planers Skiebne.

Man kiender ikke til nogen Orden i Marcherne. Enhver Soldat gaar efter Indfald og lader det beroe ved at følge det Hovedkorps, som han hører til. Ofte seer man ham med sine Levnetsmidler og de — til deres Tillavning — henhørende Redskaber paa Hovedet, medens hans Vaaben bæres af hans Kone, der sædvanlig har endeel Børn efter sig. Dersom en Soldat har Slægtninger eller Forretninger i den fiendtlige Armee, gaar han ubekymret derhen og kommer siden efter tilbage til sin Fane, uden at erfare mindste Uleylighed ved sin Tilbagekomst.

Trefningen selv bliver ikke bedre bestyret end Forberedelserne til den. Rytteriet, som udgiør hele Styrken i de Indiske Armeer, hvor man har en afgiort Foragt for Infanteriet, angriber ganske godt med Sablen, men udholder aldrig enten Kanon- eller Musket-Ilden. Det er bange for at miste sine Heste, der for største Delen ere Arabiske, Persiske eller Tartariske, og udgiøre deres hele Formue. De, der høre til dette Korps, der er ligesaa høyt agtet, som det bliver godt betalt, ere deres Heste saa hengivne, at da Moraro, en berømt Marattisk General, havde faaet sin dræbt under sig, gik han med Sorg for den i otte Dage, og lod sig, medens denne latterlige Sørge-Stads stod paa, kun sielden see, og uden Turban.

Saameget Indianerne skiælve for det fiendtlige Artillerie, saamegen Tiltroe have de til deres eget, endskiønt de ere ligesaa ukyndige i Maaden at føre det paa, som at betiene sig deraf. Deres Stykker, som alle have prægtige Navne, og ere for det meste af kiempeagtig Størrelse, hindre dem mere fra at seyre, end de hiælpe dem dertil.

De, der er kieklystne efter at udmærke sig, beruse sig med Opium, som de tilskrive den Kraft, at det ophidser Blodet og giver Mod til Helte-Bedrifter. I denne Ruus, der snart gaar over, ligne de, baade i deres Dragt og deres vanmægtige Nasenhed, mere sværmerske Qvinder, end diærve Mænd.

Fyrsten — han være enten Keyser, Nabab, eller Raja — som kommanderer disse ynkelige Tropper, bestiger altid en Elefant, hvis Skabarak er rigelig skrammareret. Siddende paa denne er han baade General og Standart for den hele Armee, der har Øynene fæstede paa ham. Tager han Flugten, eller bliver dræbt, falder hele Maskinen. Alle Korpserne adsprede sig da, eller begive sig under Fiendens Faner.

Dette Skilderie, som vi gierne kunde have udført videre, uden at overdrive det, giør vor lykkelige Fremgang i Indostan trolig. Sluttende fra det, der er blevet giort paa Kysterne, til hvad der kunde giøres i det Indre af Landet, mene endog mange Europæere, at man gierne, uden at være forvovne, kunne foretage sig at erobre alle disse Lande. Denne overmaade store Tillid have de faaet deraf, at de i Stillinger, hvor ingen Fiende har kunnet harselere dem bag fra, eller afskiære dem de Undsætninger, der bleve dem sendte, have overvundet frygtagtige Væver og Kiøbmænd; Armeer uden Mod og uden Disciplin; svage Fyrster, der vare misundelige paa hinanden, der altid laae i Krig enten med deres Naboer eller deres Undersaatter. De ville derfor ikke see, at dersom de fordybede sig ind i Hiertet af Indien, skulde de alle være omkomne, førend de havde naaet Midten af deres Bane. Klimaets uhyre Hede, idelige Strabadser, utallige Sygdomme, Mangel paa Levnetsmidler og hundrede andre Aarsager til en uundgaaelig Død, vilde giøre Ende

paa Erobrerne, naar endog de Tropper, der skulde hareelere dem, ikke bragte dem i noget Slags Fare.

Lad os imidlertid antage, at 10,000 Europæiske Soldater have giennemstreifet, have ødelagt Indien fra den ene Ende til den anden, hvad vilde der flyde deraf? Vilde denne Magt være tilstrækkelig til at sætte det erobrede i Sikkerhed? til at holde ethvert Folk, enhver Provinds, ethvert Distrikt i Rolighed? og dersom den ikke var tilstrækkelig dertil, da sige man os, hvormange flere Tropper man dertil ville have behov?

Man sætte endog, at Herredømmet var sat paa en fast og sikker Fod, saa vilde dog Erobrerens Stilling ikke være blevet meget bedre. Indtægterne af Indostan vilde blive opslugte af Indostan selv. For den Europæiske Magt, der havde udkastet Planen til denne Anmasselse, vilde der ikke blive synderlig andet tilbage end et betydeligt Tab af dens Folkemængde, og Skammen af at have løbet efter et Blendeværk.

Det Spørgsmaal, vi her have opkastet, er blevet temmelig overflødigt, siden Europæerne selv have arbeidet paa, at giøre sig deres Fremgang i Indostan mere vanskelig. Ved at lade Landets Indfødte tage Deel i deres giensidige Misundelse, have de vant dem til Krigstugt, Taktik og Vaaben. Denne politiske Feyl har aabnet Øynene paa Fyrsterne i disse Lande. De sætte en Ære i at have vel indrettede Tropper. Deres Rytterie har bragt mere Orden i sine Bevægelser, og deres Infanterie, der hidtil var saa foragtet, har faaet vore Batallioners Fasthed. Et talrigt og vel betient Artillerie har forsvaret deres Leyr og beskyttet deres Angreb. Deres bedre indrettede og ordentligere betalte Armeer have været i Stand til at holde Marken i længere Tid.

Denne Forandring, som Øyeblikkets Fordele maaskee have hindret dem fra at forudsee, kunne med Tiden

blive betydelig nok til at lægge Europæerne uovervindelige Hindringer i Veyen for den Lyst, de have til at udvide sig i Indostan, maaskee endog til at skille dem ved de Lande, de der have erobret. Vil dette blive en Lykke? Eller vil det blive en Ulykke? Det er hvad vi nu ville undersøge.

Da Europæerne vilde begynde at handle paa denne Halv-Øe, fandt de den delt i en Mængde smaae Stater, hvoraf nogle bleve bestyrede af Landets Fyrster og andre af Patanske Konger. Det Had, der bragte Uenighed imellem dem, gav dem næsten uophørlig Vaabnene i Hænderne. Foruden disse Krige imellem den ene Provinds og den anden, var der en bestandig Krig imellem enhver Fyrste og hans Undersaatter. Den blev vedligeholdt ved Forvaltere eller Forpagtere, som for at giøre sig behagelige for Hoffet, altid bragte Afgifterne over det fastsatte. Disse Barbarer forøgede disse Byrder med deres endnu mere trykkende Udsugelser. Deres Plyndringer gjorde dem kun sikrere paa, at beholde deres Poster i et Land, hvor den, der giver meest, altid har Ret.

Dette Anarkie, disse Voldsomheder bragte os til at forudsee, at man ikke vilde komme til at drive nogen sikker og vedholdende Handel, dersom man ikke satte den under Vaaben-Beskyttelse, og vi byggede befæstede Kontorer. Siden efter hindrede Misundelsen, der sætter Splid imellem de Europæiske Nationer i Indien ligesom andensteds, dem fra at indsee det Unyttige i disse Bekostninger. Enhver af disse fremmede Nationer ansaae sig endog, for ikke at blive et Offer for sine Medbeylere, nødt til at forøge sin Magt.

Imidlertid strakte vort Herredom sig ikke uden for vore Fæstninger. Handelsvarerne kom til dem fra Oplandene temmelig fredelig, eller kun med Vanskeligheder, der ikke vare uovervindelige. Endog efter at Kon-

likans Erobring havde styrtet det nordre Indostan i Forvirring, vedblev Roligheden dog paa Coromandel-Kysten. Men Nizam Elmoulouks Død, der endte sin Bane 1748 i en Alder af 104 Aar, oppustede en Ild, som røger endnu.

Naturligviis tilkom det Hoffet i Dehli, at disponere over dette umaadelig store Efterladenskab. Dets Svaghed giorde Nizams Børn dristige til at giøre hinanden deres Faders Rigdomme stridige. For at forraske hinanden, toge de vexelviis deres Tilflugt til Vaaben, Forræderie, Gift og Mord. De fleste af de Røvere, som de brugte til Handtlangere for deres Had og Forbrydelser, omkom midt i disse Grueligheder. Maratterne, som udgiorde en Nation, der holdte snart med et Partie, snart med et andet, og som ofte havde Tropper i dem alle, vare de eneste, som vidste at føre sig dette Anarkie til Nytte. Medens nogle Marattiske Armeer, der vare udvandrede fra deres Bierge, ængstede det rystede Rige fra alle Sider, indskrænkede dets Grændser og frarev det Provindser, hvormed de forøgede deres gamle Besiddelser, gik de Korpser, der vare udbredte i Decan med stærke Skridt løs paa at bemægtige sig den øverste Magt. Europæerne have paastaaet, at det var dem meget om at giøre, at de kunne forstyrre dette lumske og lønlige Anlæg, og her ere Grundene dertil.

Maratterne, have de sagt, ere Røvere efter Reglerne for deres Opdragelse og Grundsætningerne i deres Politik. De have ingen Agtelse for Folke-Retten; de kiende intet til den naturlige eller borgerlige Ret; allevegne bringe de Ødelæggelse med sig. Det blotte Rygte om at de nærme sig, giør en Udørken af de meest beboede Lande. Man seer kun Forvirring i alle de Lande, de have undertvunget sig, og Manufakturerne ere i dem blevne tilintetgiorte.

Denne Mening bragte de Europæiske Nationer, der havde Overvægten paa Coromandel-Kysten, paa den Tanke, at slige Naboer ville ganske og aldeles øde-lægge deres Handel, og at det ikke længere vilde være dem muligt at tilstille Mæglerne Penge for at faae Varer fra Oplandene, uden at disse Kapitaler vilde blive opsnappede af disse Røvere. Det Ønske at kunne forebygge en Ulykke, som maatte skille dem ved deres Formue og berøve dem Frugten af de Etablissementer, de havde anlagt, bragte deres Agenter til at udtænke et nyt System.

De udspredede, at saaledes som Forfatningen i Indostan nu er, bliver det ikke muligt at underholde nyttige Handelsforbindelser, dersom de ikke blive be-skyttede af et Slags Krigs-Forfatning. I en saa lang Afstand fra Moderlandet kan Bekostningen derpaa ikke afholdes med de Fordele, som Handelen allene giver, hvor betydelige man endog mener dem at være. Det er derfor en Nødvendighed, at lægge sig Besiddel-ser til, som kunne være tilstrækkelige til at udrede disse uhyre Omkostninger, og at det følgelig maatte være Besiddelser, som ikke vare maadelige.

Denne Slutning, som sandsynligviis er udfun-den for at opsminke en umættelig Penge- eller grændse-løs Ærgierrighed, men som den alt for almindelige Erobre-Syge har fundet af saa megen Vægt, turde maaskee kun være et spidsfindigt Paafund. Til at be-stride den, fremstille sig en Mængde baade physiske, mo-ralske og politiske Grunde. Vi ville kun blive staaende ved een, og denne skal være en Kiendsgierning. Fra Portugiserne af, der vare de første, som bragte For-størrelses-Planer til Indien, indtil Engellænderne, der slutte den sørgelige Liste paa Anmasserne, er der ikke en eneste Besiddelse, enten stor eller liden, Speserie-Øerne og Bengalen undtagne, der i Tidens Længde har kun-

net betale, hvad det har kostet at erobre og beholde den. Jo vidtløftigere Besiddelserne have været, jo mere byrdefulde have de været for den ærgierrige Magt, som, paa hvilken Maade det end et skeet, har havt Lykke til at rive dem til sig.

Saaledes vil det altid gaae. Enhver Nation, der har tillagt sig en stor Land-Strækning, vil beholde den. Den seer ingen Sikkerhed for sig, uden i befæstede Pladser, og man vil reise dem i Mængde. Denne Krigs-Bram vil bortfierne Agerdyrkeren og Konstneren, der blive lige bekymrede for deres Rolighed. Naboe-Fyrsterne fatte Mistanke, og med Grund ville de frygte for at see sig Bytte for en Kiøbmand, der er bleven Erobrer. De ville følgelig pønse paa, at faae en Undertrykker ødelagt, som de havde modtaget i deres Havne, i den Hensigt at forøge deres Skatte og deres Magt. Nøde Omstændighederne dem endogsaa til at indgaae Traktater med ham, ville de dog ikke undertegne dem, uden i deres Hierter at sværge dens Undergang, med hvilken de skulle indgaae Forbindelse. Løgnen vil blive Grundvolden til alle deres Foreninger. Jo længere de ere nødte til at forstille sig, jo mere Tid ville de have til at hvædse den Dolk, som de anskaffede sig til at støde i deres Fiendes Hierte.

En velgrundet Frygt for disse Troløsheder vil bestemme Anmasserne til, bestandig at holde sig stærke. Skulle de have Europæere til Forsvarere? Hvilket Tab af Mennesker for Moderlandet! Hvilke Bekostninger for at sanke dem, for at faae dem over Havet, for at underholde dem, for at rekrutere dem! Dersom man, for at spare, indskrænker sig til Indiske Tropper, hvad kan man da vente sig af et forvirret Sammenskrab af løse Folk, hvis Expeditioner altid udartede til Plyndringer, og ende sig sædvanlig med en haanlig og overilet Flugt? Deres moralske og physiske Kraft er saa al-

deles svækket, at deres Guders og deres Arnesteders Forsvar har aldrig kunnet vække andet hos de dristigste iblant dem, end nogle flygtige Bevægelser af en opbrusende Forvovenhed. Skulde da vel Fordele, der ere dem uvedkommende og ødelæggende for deres Fædernesland, hæve deres fornedrede og fordærvede Hierte? Maa man ikke snarere formode, at de altid vilde være meget snart færdige til at forraade et forhadt Anliggende, der ikke kan skaffe dem nogen bestandig og mærkelig Fordeel.

Med disse Uleyligheder vil forene sig en Higen efter at juxe og rapse, som endog i den dybeste Fred vil kun være lidet forskiellig fra Krigens Ødelæggelser. Forvalterne, der betroes Anliggender, der ere saa langt fra Haanden, ville hurtigen opdynge Rigdomme. Handelens langsomme og methodiske Fordele ville ikke synes at fortiene deres Opmærksomhed, og de ville fremskynde Revolutioner, som ville lægge Lak Roupier for deres Fødder. Deres Frækhed vil have anrettet utallige Ulykker, førend et sextusende Mile fraværende Opsyn har tænkt paa at hemme dem. Reformatorerne ville blive afmægtige mod Millioner, eller de ville komme for sildig til at forekomme en Bygnings Omstyrtning, der aldrig har havt nogen ret fast Grundvold.

Dette Resultat vil fritage os fra at undersøge Be: Beskaffenheden ved de politiske Forbindelser, som Europæerne have indgaaet med de Indiske Magter. Dersom disse store Besiddelser ere skadelige, saa kunne de Traktater, der ere giorte for at skaffe sig dem, ikke være fornuftige. Vore Kiøbmænd maae, dersom de ere kloge, opgive deres rasende Erobrelyst, tilligemed det smigrende Haab at kunne holde Asiens Vægtskaal i deres Hænder.

Hoffet i Dehli vil enten ganske og aldeles forgaae under Byrden af dets Stridigheder, eller ogsaa vil

Lykken opvække en Fyrste, der er i Stand til at reise det paa Fode igien. Regierings-Formen vil enten vedblive at være feudalsk, eller og vil den blive despotisk igien. Keyserdommet vil enten blive delt i endeel uafhængige Stater; eller kun adlyde een Herre. Det vil blive enten Maratterne eller Mogulerne, som komme til at foreskrive det Love. Disse Forandringer bør Europæerne ikke befatte sig med. Indostan vil, hvorledes dets Skiebne end bliver, fabrikere Kattuner. Dem skulle de kiøbe, dem skulle de sælge os. Dette er alt.

Forgiæves vilde man indvende, at den Tænkemaade, der til alle Tider har hersket i disse Lande, har tvunget os til at vige af fra de sædvanlige Regler i Handelen; at vi ere bevæbnede paa Kysterne; at denne Stilling blander os, enten vi ville eller ikke, i vore Naboers Anliggender; at søge, at giøre os alt for isolerte, vilde være, at fordærve alt. Disse Engstelser, ville kun ansees som Hiernespind i fornuftige Folks Øyne, der vide, at Krigen i disse langt fraliggende Lande ikke kan andet end være langt mere ødelæggende for Europæerne end for Indbyggerne; at den vil sætte os i den Nødvendighed, enten at bemægtige os alt, hvilket vi ikke kunne vente os, eller og at blive for bestandig fordrevne fra et Land, som det er fordelagtigt, at vedligeholde Forbindelser med.

Lyst til Orden vil endog give disse fredelige Planer et større Omfang. Langt fra at betragte disse vidtløftige Besiddelser som nødvendige, bør man ikke opgive Forhaabning om, at kunne engang undvære befæstede Pladse. Indianerne ere af Naturen blide og menneskekierlige, uagtet Despotismen, der knuser dem, er præget med Grusomhed. De gamle Folkeslag, som dreve Handel med dem, roste altid deres Oprigtighed og Redelighed. Denne Deel af Jorden er for Tiden i en Stilling, der er stormfuld baade for den og os. Vor

Hovmod har der udsaaet Tvedragten allevegne og vor Penge-Tørst vakt Had, Frygt og Foragt for vort Fastland. Som Erobrere, Usurpateurer, Undertrykkere, der ere ligesaa ødsle med Blod, som slugne paa Penge, er det vi have viist os i Orienten. Ved vore Exempler ere deres nationale Laster blevne forøgede, og vi have lært dem, at være mistroiske mod vore.

Havde vi hos Indianerne betient os af en Fremgangsmaade, der var grundet paa Redelighed; havde vi bibragt dem Kundskab om, at det er gienſidig Nytte, der er Grundvolden til Handelen; havde vi opmuntret deres Agerdyrkning og Vindskibelighed ved Omtuskninger, der vare ligesaa fordelagtige for dem, som for os; skulde man uformærkt have vundet disse Nationers Hierter. Vante til og lykkelige ved at kunne, uden Frygt for at blive bedragne, handle med os, vilde dette have betaget dem deres Fordomme og maaskee forandret deres Regierings-Form. Vi skulde da have bragt det derhen, at vi kunne have levet iblant dem, og rundt omkring os dannet stadige og grundigen kultiverede Nationer, som skulde have anvendt deres Kræfter til at beskytte vore Etablissementer formedelst den Fordeel, de havde deraf. Ethvert af vore Kontorer skulde for enhver Europæisk Nation være blevet et nyt Fæderneland, hvor vi skulde have fundet en fuldkommen Sikkerhed. Vor Forfatning i Indien er en Følge af vore Udsvævelser, af menneskedræbende Systemer, som vi have bragt derhen. Indianerne troe, at de skylde os intet, fordi alle vore Handlinger have beviist dem, at vi ikke ansee os for at være dem noget pligtige.

Denne voldsomme Forfatning mishager de fleste Asiens Nationer, og de brænde af Længsel efter en lykkelig Forandring. Den Uorden, hvori vore Sager befinde sig, maa have giort os ligesaa tilboilige dertil

At der kunde komme en velgrundet Eenighed ud af denne fælleds Fordeel ved Fred og god Forstaaelse, vilde det maaskee være nok, at de Europæiske Nationer, som handle paa Indien, bleve for disse langtbortliggende Lande enige med hinanden om en Neutralitæt, der aldrig maatte krænkes ved de Storme, der ere saa sædvanlige paa deres Fastland. Dersom de kunde ansee sig som Medlemmer af een og samme Republik, skulde de være frie for at underholde den Magt, som giør dem forhadte og ødelægger dem. Medens vi bie paa en Forandring, som den Tvedragts Aand, der tumler os, ikke tillader os at vente saa hastigt, er det da Europa gavnligt at fortsætte sin Handel paa Indien ved Hielp af udelukkende Kompagnier, eller at friegive den. Dette er det sidste Spørgsmaal, vi have tilbage at undersøge.

34. Bør Europa give den Ostindiske Handel fri, eller drive den ved udelukkende Kompagnier?

Dersom vi vilde afgiøre dette Spørgsmaal efter almindelige Sætninger, vilde det ikke være vanskeligt at opløse det. Spørges der: om det i en Stat, som tilstæder en Handelsgreen, bør være alle Borgere uformeent, at tage Deel deri? da er Svaret saa simpelt, at det af denne Aarsag ikke engang kan anstilles Undersøgelse derover. Det vilde være græsseligt, om Undersaatter, der tage lige Deel i de Byrder, som Selskabets Baand og de offentlige Udgifter føre med sig, ikke ogsaa skulde tage lige Deel i Fordelene ved den Pagt, der forener dem; om de maatte sukke baade over det Aag, deres Indretninger havde paalagt dem, og at de vare blevne bedragne ved at de havde givet sig under det.

Paa den anden Side forene sig de politiske Begreber fuldkommen med disse Retfærdighedens Fordringer. Hele Verden veed, at det er Friheden, som er Siælen i Handelen, og at denne allene er i Stand til at bringe

den til sin største Høyde. Hele Verden er enig i, at det er Konkurrensen som bringer Vindskibeligheden til at udvikle sig, og som giver den al den Spending, den kan tage imod. Imidlertid have dog Kiendsgierningerne i mere end eet Aarhundrede uafladeligen staaet i Modsigelse med disse Grundsætninger.

Alle de Europas Nationer, som drive Handel paa Indien, drive den ved udelukkende Kompagnier, og man maa tilstaae at Kiendsgierninger af dette Slags ere paafaldende, eftersom det falder temmelig vanskeligt at troe, at store Nationer, hos hvilke Oplysning af ethvert Slags har giort saamegen Fremgang, skulde i mere end hundrede Aar bestandig have bedraget sig i et saa vigtigt Anliggende, uden at enten Erfaring eller Undersøgelser have kunnet oplyse dem. Enten maae da Frihedens Forsvarere have udstrakt deres Grundsætninger, eller og maae Forsvarerne for det udelukkende Privilegium have drevet Nødvendigheden i Undtagelse fra dem alt for vidt. Maaskee har man og ved at antage Yderlighederne i Meningerne, overskridt Maalet, saavel paa den ene Side, som paa den anden, og er derved kommen lige langt fra det rette.

Fra den Tid af, man har begyndt at omhandle dette berømte Spørgsmaal, har man altid troet, at det var ganske simpelt; altid har man antaget, at et Indisk Kompagnie var væsentlig udelukkende, og at dets Tilværelse beroede paa dets Privilegiums Vedvarende. Derfor have Frihedens Forsvarere sagt: Udelukkende Privilegier ere forhadte; følgelig bør der ikke være noget Kompagnie. Derimod have deres Modstandere svaret: Tingenes Natur fordrer et Kompagnie; følgelig er et udelukkende Privilegium nødvendigt. Men dersom vi bringe det dertil, at man indseer, at de Grunde, der reise sig mod Privilegier, ikke bevise noget mod Kompagnier, og at de Omstændigheder, der kunne

giøre et Indiskt Kompagnie nødvendigt, ikke tale til Fordeel for dets Enerettighed; dersom vi bevise, at Tingenes Natur udkræver virkelig en mægtig Forbindelse, eller et Kompagnie for at drive Handel paa Indien, men at en udelukkende Enerettighed kun beroer paa særegne Omstændigheder, saa at dette Kompagnie meget vel kan være til, uden at være eneberettiget, saa have vi fundet Kilden til den almindelige Vildfarelse og Vanskelighedens Opløsning.

Hvad er det da, der egentlig udgiør Tingenes Natur i Handels-Anliggender? Det er Klimaerne, Produkterne, Stedernes Fraliggenhed, Regierings-Formen, de Nationers Sæder og Sinds-Gaver, som ere den undergivne. I den Indiske Handel maa man reyse 6000 Mile fra Europa for at søge de Handelsvarer, som disse Lande levere. Man maae komme dertil paa en bestemt Aarstid, og bie paa, at en anden Aarstid medbringer de Vinde, der ere nødvendige til Reysen tilbage. Deraf følger, at paa Reyserne hengaae omtrent to Aar, og at Rederne ikke kunne vente at see deres Kapitaler igien, førend efter disse to Aars Forløb. Første væsentlige Omstændighed.

Beskaffenheden ved en Regierings-Form, under hvilken der er hverken Sikkerhed eller Eyendom, tillader ikke Landets Indbyggere at have offentlige Markeder eller at oprette private Magasiner. Man forestille sig Mennesker, der ere undertrykkede og fordærvede af Despotismen; Haandværkere, der ikke ere i Stand til at foretage sig noget paa egen Haand, og paa den anden Side Naturen, der i Frugtbarhed langt overgaar Magtens Gierrighed til at forsyne lade Mennesker med en Underholdning, der tilfredsstiller deres Fornødenheder og deres Ønsker; og man vil da forundre sig over, at der er mindste Vindskibelighed i Indien. Ogsaa kunne vi forsikre, at der næsten ikke skulde forarbeydes

noget der, dersom man ikke tog derhen, for med Pengene i Haanden at opmuntre Væverne dertil, og endda brugte den Forsigtighed at bestille et Aar forud hvad Varer man havde fornøden. En Trediedeel af Prisen betaler man med det samme, man bestiller dem; en anden Trediedeel, naar de ere halv færdige, og den sidste Trediedeel ved Leveringen. Denne Indretning giør en betydelig Forskiel paa Varernes Priis og deres Beskaffenhed; men deraf flyder ogsaa den Nødvendighed, at man endnu et Aar før maae have sine Kapitaler ude, nemlig tre Aar istedet for to; en Nødvendighed, der maae være afskrækkende for enkelt Mand, fornemmelig i Betragtning af de store Kapitaler, som til disse Entrepriser udfordres.

Da Omkostningerne paa Skibsfarten og hvad der voves, virkelig ere umaadelig store, maa der nødvendigen, for at afholde dem, hiembringes fulde Ladninger; det er at sige Ladninger til en 2 : 300,000 Rigsdalers Værdie i Indkiøbs-Priis i Indien. Men hvilke ere nu vel de Kiøbmænd eller endog de Kapitalister, der ere i Stand til at giøre saadanne Forskud, for ikke at see sig dem betalte igien, førend efter tre Aars Forløb. Udentvivl gives der nok meget faa af dem i Europa, og blant dem, der havde Evne, er der nok næsten ingen, som havde Villie dertil. Man raadspørge det menneskelige Hierte! Det er da Folk, som kun have maadelig Formue, som ere villige til at vove meget for at vinde meget. Men naar et Menneskes Formue een Gang er bragt til en vis Grad, vil han nyde, og nyde med Sikkerhed. Det er ikke fordi Rigdomme slukke Tørsten efter Rigdomme; tvertimod ophidse de den ofte; men med det samme give de tusende Midler i Hænde til at faae den tilfredsstillet uden Møye og uden Fare. Saaledes begynder det da allerede her under denne Synspunkt at blive en Nødvendighed at oprette Selskaber, hvori en

Mængde Mennesker ikke ville betænke sig paa, at forbinde sig med hinanden, eftersom enhver af dem kun vilde vove en liden Deel af sin Formue, og maale sit Haab om Gevinst efter de forenede Midler, som hele Selskabet kan anvende. Denne Nødvendighed vil blive endnu mere følelig, dersom man nærmere betragter Maaden, hvorpaa Indkiøbet skeer i Indien, og den Forsigtighed, som denne Operation udfordrer i de mindste Smaating.

Til at samle en Ladning iforveyen, udfordres der mere end et halvhundrede forskiellige Agenter, som ere adspredte en 3, 4 à 500 Mile fra hinanden. Naar Arbeidet er færdigt, maa det eftersees, maales, stemples, da Varerne ellers vilde blive meget feylfulde, fornemmelst Haandværkernes Uredelighed, hvis Tænkemaade er bleven ligesaa fordærvet ved den Regieringsform, hvorunder de staae, som ved de mangehaande Forbrydelser, hvorpaa Europæerne nu i en 300 Aar have givet dem Exempel.

Efter al denne nøyagtige Haandteren, maa der endnu andre Operationer til, som ere ikke mindre nødvendige. Der maae Folk til at blege, banke, indpakke Kattunerne, ja endog Blegerier, hvori der ere Damme med udsøgt Vand. Det vilde nok være temmelig vanskeligt for enkelt Mand, at paatage sig og omfatte denne Mængde af Forsigtigheds-Arbeider; men antager man endog, at deres Vindskibelighed vilde giøre det mueligt for dem, kunde det dog aldrig skee, uden for saavidt at enhver af dem førte en vedholdende Handel, og giorde idelig Expeditioner, hvoraf den ene altid fulgte paa den anden. Thi alle disse omtalte Anstalter tilveyebringes ikke fra een Dag til en anden, og de kunne ikke vedligeholdes uden ved bestandig sammenhængende Forbindelser. Enhver enkelt Mand maatte altsaa være i Stand til, i tre paa hinanden følgende Aar

at udrede et Skib hvert Aar efter hinanden, det vil sige rykke ud med en 800,000 Rigsdaler. Man mærker nok at dette er umueligt, og at det er kun et Selskab, der kan vove sig til et saadant Foretagende.

Men maaskee ville der opstaae Handelshuse i Indien, som besørgede alle disse Operationer i det Smaa, og som altid ville have Ladninger ganske færdig liggende til de Skibe, som man sendte fra Europa.

Slig Oprettelse af Handelshuse — en sextusende Mile fra Moderlandet — forsynede med umaadelig store Kapitaler til at giøre Væverne de nødvendige Forskud, forekommer os som et Hiernespind, hvilket hverken Fornuft eller Erfaring vil vedkiende sig. Kan man virkelig troe, at Kiøbmænd, som have tillagt sig en sikker Formue i Europa, ville reyse til Asien med den, for der at anlægge Mousselin-Magasiner, i det Haab, at der vil komme Skibe, som maaskee ikke komme, eller kun komme i et meget lidet Antal og med utilstrækkelige Summer? Seer man ikke tvertimod, at Hiem-Sygen bemægtiger sig alle Europæere, som have tillagt sig en liden Formue i disse Lande, og at de istedet for at søge at forøge den ved Midler, som lettelig tilbyde sig i den Indiske speciel Handel og i Kompagniernes Tieneste, skynde de sig med at komme tilbage til deres Fædereneland, for der i Rolighed at giøre sig tilgode med dem.

Behøves der nye Beviser og nye Exempler, da betragte man hvad der gaar for sig i Amerika.

Dersom man kunde antage, at Handelen og Haabet om de Fordele, den kaster af sig, vare i Stand til at drage de rige Europæere ud fra deres Hiem, skulde der uden Tvivl være for at sætte sig ned i denne Verdens Deel, der er langt mindre fraliggende end Asien, og regieres efter Europæiske Sæder og Love. Det synes som det vilde være ganske naturligt, at see Kiøbmænd kiøbe Sukkeret forud af Kolonisterne, for at levere det

til de Europæiske Skibe strax de komme, og derfor at modtage af dem de Varer, som de atter kunne afsætte til de samme Kolonister, naar de behøvede dem. Imidlertid skeer just det modsatte. De Kiøbmænd, der ere boesatte i Amerika, ere kun simple Kommissionærer, Faktorer, som lette Kolonisterne og Europæerne den giensidige Omtuskning af deres Varer, men som ere saa lidet i Stand til, at føre Handelen aktiv for egen Regning, at naar et Skib ikke har kunnet finde Afsætning paa sin Ladning, forbliver denne i Oplag for Rederens Regning hos den Kommissionær, han havde tilstillet den. Derfra maa man da kunne slutte sig til, at hvad der ikke skeer i Amerika, det vilde endnu mindre skee i Asien, hvor der udfordres flere Penge og hvor der vilde blive større Vanskeligheder at overvinde. Endnu kan man lægge til, at den antagne Oprettelse af Handelshuse i Indien, ikke vilde ophæve Nødvendigheden af at oprette Kompagnier i Europa, fordi man ikke desmindre til hver Udredning maatte udtælle en Kapital af en 2 à 300000 Rigsdaler, som aldrig kunde komme tilbage igien førend paa tredie Aar i det tidligste.

Naar Nødvendigheden deraf i alle Tilfælde eengang er beviist, saa følger deraf, at den Indiske Handel er af et særskilt Slags, efterdi der gives ingen eller næsten ingen Kiøbmænd, som kunne paatage sig den og fortsætte den for deres egen Regning med deres egen Formue og uden Hielp af en Mængde Interessentere. Endnu er tilbage at godtgiøre, at disse Selskaber, hvis Nødvendighed er beviist, maae af deres egen Fordeel og Tingenes Beskaffenhed bringes til at forene sig i et eneste Kompagnie.

Tvende Hovedgrunde understøtte denne Sætning: Faren ved Konkurrensen i Kiøb og Salg; og Nødvendigheden af at sortere Ladningerne.

Konkurrensen af Sælgere og Kiøbere bringer Varer til deres rette Priis. Naar Konkurrensen af Sælgerere er større end af Kiøbere, falder Varernes Priis under deres Værd, ligesom den overstiger det, naar Antallet paa Kiøberne er større end paa Sælgerne. Lad os anvende disse Begreber paa den Indiske Handel.

Naar man antager, at denne Handel vil udvide sig i Forhold til Mængden af de særskilte Udredninger, man vilde bestemme dertil, saa seer man ikke, at denne Formerelse kun forøger Konkurrensen af Kiøbere, medens det ikke staar i deres Magt at forøge Sælgernes. Det er ligesom man vilde raade Kiøbmænd, at de skulle give sig til i Klyngeviis at byde Varerne op for hinanden, for at faae dem for bedre Kiøb.

Indianerne giøre næsten ingen Forbrug af vor Jords eller vor Vindskibeligheds Produkter. De have kun faa Fornødenheder, liden Forfængelighed, liden Virksomhed. De skulde let undvære Amerikas Guld og Sølv, som langt fra at giøre deres Kaar bedre, er kun et Næringsmiddel mere for Tyranniet, hvorunder de sukke. Da derfor Værdien af alle Omtusknings-Artikler ikke har andet Maal end de Tuskendes Fornødenheder og Luner, er det øyensynligt, at i Indien maae vore Handelsvarer giælde meget lidet, medens de, vi der kiøbe, ere i høy Priis. Saalænge jeg ikke seer Indianske Skibe komme til vore Havne for der at søge vore Tøyer og vore Metaller, tør jeg sige, at dette Folk trænger ikke til os og at det nødvendigen maa foreskrive os Vilkaarene i alle de Kiøbslagninger, vi indgaae med det, ligemeget om deres indskrænkede Evner end sætte dem aldrig saa lave, og aldrig saa fordelagtige for de Kiøbelystne. Deraf følger da, at jo flere Europæiske Kiøbmænd, der ere sysselsatte med denne Handel, jo mere vil Lystenheden efter disse Varer falde i Øynene, jo høyere vil Prisen paa dem stige, jo mere

ville vore falde; og at det kort sagt kun vil blive ved en uhyre stor Udførsel, vi kunne forskaffe os de Handels-Artikler, vi faae fra Asien. Men dersom da i Følge denne Tingenes Orden ethvert af de særskilte Selskaber seer sig nødt til at udføre flere Penge, uden at bringe flere Varer tilbage, saa vil deraf følge et sikkert Tab for dem. Konkurrensen, som har giort det første Skridt til deres Ødelæggelse i Asien, vil endnu vedblive at forfølge dem i Europa, for at giøre den fuldkommen; eftersom, naar Antallet af Sælgerne da er større, medens Kiøbernes altid bliver ved at være det samme, ville Kompagnierne blive nødte til at sælge for bedre Kiøb, efter at de havde seet sig tvungne til at kiøbe til høyere Priis.

Sorteringen er ikke mindre vigtig. Derved forstaar man en hverken for stor eller for liden Anskaffelse af alle de Slags Varer, som Indiens forskiellige Egne levere — en Anskaffelse, som bør staae i Forhold til den bekiendte Overflødighed eller Mangel, der er paa ethvert Slags af dem i Europa. Derpaa er det fornemmelig at al Held og al Gevinst i Handelen beroer. Men intet vilde være vanskeligere i Udførsel for særskilte Selskaber. I Sandhed! hvorledes vilde man vel, at disse affondrede Smaaselskaber, der uden at staae i nogen Forbindelse eller Sammenhæng med hinanden, tvertimod kun havde Fordeel af, at unddrage hinanden Kundskaben om ethverts Operationer, skulde opfylde dette væsentlige Øyemeed? Hvorledes vilde man vel, at de skulde bestyre den Mængde Betiente og Anstalter, hvis Nødvendighed vi nyeligen have viist. Det er klart, at Subrecargerne eller Kommissionærerne, der ere uskikkede til at lægge almindelige Planer, vilde alle til een Tid forlange det samme Slags Varer, fordi de vilde troe, at der vilde være meest at vinde ved dem. De vilde følgelig bringe Prisen til at stige i Indien, og til

at falde i Europa, og derved paa een Gang giøre baade deres Kommittentere og Staten sikre paa et uundgaaeligt Tab.

Disse Betragtninger vilde sikkerligen ikke undløbe Rederne og Kapitalisterne, som man vilde anmode om, at gaae ind i disse Selskaber. Frygt for at komme i Kollision med andre Selskaber, være sig enten i Kiøb eller i Salg, eller i Vare-Sorternes Indretning vilde kiølne deres Driftighed. Snart vilde Antallet paa Selskaberne blive mindre, og istedet for at udvide sig, vilde Handelen hver Dag indsperres inden for en snævrere Sirkel. Den vilde maaskee tilsidst blive til intet.

Disse særskilte Selskaber vilde derfor, som vi allerede have sagt, have Fordeel af, at forene sig; eftersom da alle deres Agenter saavel paa Coromandel- og Malabar-Kysten, som i Bengalen vilde være bundne til og bestyrede af et lagt System. I Forening med hinanden kunde de da i de forskiellige Kontorer arbeide paa en hensigtsmessig Indretning af Ladningerne, der burde expederes fra Hovedkontoret, medens alle disse Ladninger, der formedelst nøye Forbindelser og indbyrdes Sammenhæng vare samlede efter en eensformig Plan, maatte bidrage til at frembringe en nøyagtig forholdsmæssig Mængde af alle Vare-Sorter, som var indrettet efter de Ordrer og Instruxer, der vare dem sendte fra Europa.

Men forgiæves vilde man vente, at en saadan Forening kunde bringes i Stand uden Medvirkning fra Regieringens Side. Der gives Tilfælde, hvori Menneskene trænge til at blive opvakte, og dette finder fornemmelig Sted i et saadant som dette, naar de have at frygte for, at man enten vil negte dem en Beskyttelse, som er dem nødvendig, eller forunde dem Benaadninger, som kunde blive dem til Skade. Regieringen vilde paa sin Side ikke have mindre Fordeel af, at fremhiælpe

denne Forening, eftersom det er afgiort, at det er den sikkerste og maaskee den eneste Maade, hvorpaa man for muelig beste Kiøb kan forskaffe sig de Indiske Handels-varer, der ere nødvendige til Forbruget i Staten selv, og til den Udførsel, der giøres af dem uden for den. Denne Sandhed vil blive mere indlysende ved et overmaade simpelt Exempel.

Man antage, at en Kiøbmand udreder et Skib til Indien med betydelige Penge-Summer. Skal han da vel overdrage det til flere Kommissionærer paa eet og samme Sted, at kiøbe de Varer, han behøver? Vist nok ikke; efterdi han vil indsee, at i det enhver af dem paa sin Side udfører hans Ordrer meget skiult, ville de skade hinanden, og nødvendigen bringe Prisen paa de forlangte Handelsvarer til at stige, saa at han vil faae en mindre Mængde Varer for de samme Penge, end dersom han kun havde betient sig af een Kommissionær. Anvendelsen er ikke vanskelig at giøre. Staten er Kiøbmanden og Kompagniet er Kommissionæren.

Hidindtil have vi beviist, at i den Indiske Handel udfordrede Tingenes Natur, at Borgerne i en Stat bleve, baade til deres egen og til Statens Fordeel, forenede i et Handels-Selskab. Men vi have endnu intet fundet, hvoraf man kunde uddrage den Slutning, at dette Kompagnie maatte være udelukkende. Vi troe tvertimod at mærke, at det udelukkende, hvormed de Europæiske Kompagnier altid have været bevæbnede, har sin Grund i særegne Aarsager, som ikke høre til det væsentlige i denne Handel.

Da de forskiellige Nationer i Europa faldte den ene efter den anden paa, at det vilde være dem til Fordeel, at tage Deel i den Indiske Handel, som enkelte Handelsmænd ikke dreve, skiønt den i lang Tid havde staaet dem aaben, var det vel nødvendigt at oprette Kompagnier, og give dem Opmuntringer, som svarede

til Vanskeligheden i dette Foretagende. Man forskrakte dem med Kapitaler, man prydede dem med alle den regierende Magts Attributer. Man tillod dem at sende Gesandtskaber. Man gav dem Ret til at føre Krig og og slutte Fred, og til Ulykke for dem og Menneskeheden, have de kun alt for meget betient sig af denne bedrøvelige Rettighed. Man indsaae til samme Tid, at det var nødvendigt at forvisse dem Midlerne til at holde sig skadesløse for deres Bekostninger paa Etablissementerne, der maatte være meget betydelige. Derfra reiste sig de udelukkende Privilegier, hvis Vedvarenhed var i Begyndelsen fastsat til visse Aar, og som siden ere vedblevne formedelst Omstændigheder, som vi ville udvikle.

De glimrende Fortrin, man havde tilstaaet Kompagnierne, vare — rigtig forstaaet — ligesaa mange Handelen paalagte Byrder. Ret til at have Fæstninger, medførte Nødvendigheden af at anlægge og forsvare dem. Ret til at holde Tropper, medførte Forpligtelse til at rekrutere og besolde dem. Paa samme Maade havde det sig med Tilladelsen til at sende Gesandter og oprette Traktater med Landets Fyrster. Alt dette førte Bekostninger med sig, der vare kun til lutter Bram, men meget vel skikkede til at standse Handelen i sin Fremgang, og forskrue Hiernen paa de Folk, som Kompagnierne sendte til Indien, for der at være deres Faktorer, og som, naar de kom der, ansaae sig for Fyrster og opførte sig i Overeensstemmelse dermed.

Imidlertid fandt Regieringerne det meget bekvemt, at have et Slags Kolonier i Asien, som ikke lode til at koste dem noget; og da man ved at lade alle Udgifterne derved hvile paa Kompagnierne, ansaae det for billigt, at forvisse dem al Gevinsten, ere Privilegierne vedblevne. Men dersom man istedet for at blive staaende ved denne Øyeblikkets indbildte Fordeel, havde seet ud i Fremtiden, og sammenregnet Udgifterne ved de Tildra-

gelser, som de Forandringer, der sædvanligen foregaae i endeel Aaringer, nødvendigen føre med sig, vilde man have seet, at Bekostningerne paa Herskers Anseelsen, som det er umueligt at sætte noget Maal, efterdi de beroe paa en uendelig Mængde politiske Omstændigheder, maatte tidlig eller sildig opsluge baade Fordelene af Handelen og de Kapitaler, hvormed den blev dreven; at det da vilde blive nødvendigt, at udtømme Statskassen for at komme det privilegerede Kompagnie til Hiælp; og at disse seendrægtige Gunstbeviisninger, som ikke kunde raade Bod paa andet end den Ulykke, der var skeet, uden at ophæve Aarsagen dertil, vilde for bestandig nedsænke Handels-Kompagnierne i en middelmaadig og kraftløs Forfatning.

Men hvorfor skulde Regieringerne ikke endelig engang komme tilbage fra denne Vildfarelse? Hvorfor skulde de ikke igien paatage sig en Byrde, som tilkommer dem, og hvis Vægt, efter at den har undertrykt Kompagnierne, altid tilsidst vil falde ganske paa dem? Da vilde Nødvendigheden af det udelukkende Privilegium forsvinde. De nuværende Kompagnier, som ere vigtige formedelst deres gamle Forbindelser og befæstede Kredit, vilde da med Omhyggelighed blive holdte vedlige. Skinnet af Enerettighed vilde bortfierne sig fra dem for bestandig, og Friheden vilde maaskee da aabne dem nye Formaal, som de Byrder, der vare forbundne med deres Privilegium, ikke have tilladt dem, at befatte sig med. Paa den anden Side skulde Handels-Marken, naar den laa frie for alle Borgere, blive frugtbar under deres Hænder. Man vilde see dem giøre Forsøg paa nye Opdagelser, Anlæg til nye Foretagender. Sikker paa at finde Afsætning i Europa, vilde Handelen imellem de Indiske Havne udvide sig og blive livligere. Opmærksomme paa alle disse Operationer, vilde Kompagnierne afpasse deres afgaaende og hiem-

kommende Ladninger efter den private Handels Frem- skridt, og denne Konkurrense, som ingen vilde blive Offer for, vilde vende sig til de forskiellige Staters Fordeel.

Dette System synes os skikket til at forene alle Fordele og alle Grundsætninger. Det synes os, at derimod ikke kan giøres nogen fornuftig Indvending, enten fra deres Side, der forsvare det udelukkende Privilegium, eller fra deres, der tale Frihedens Sag.

Dersom de første vilde sige, at uden et udelukkende Privilegium vilde Kompagnierne staae paa svage Fødder, og snart blive ødelagte af de Partikulære; saa var det underfundigt af eder, vilde jeg svare dem, da I paastode, at denne Handel ikke kunde drives med Held af Private. Thi kan Privathandelen bringe det dertil, at Kompagniernes Handel bliver ødelagt, da kan det kun skee derved, at den mod deres Villie, ved Overlegenhed i Foranstaltninger, ved Frihedens Overmagt bemægtiger sig alle de Handelsgrene, hvoraf de ere i Besiddelse. Hvad er det desuden, der udgiør Eders Kompagnier? Det er deres Kapitaler, deres Skibe, deres Kontorer, og ikke deres udelukkende Privilegium. Hvad er det, der altid har ødelagt dem? Det er deres uhyre Bekostninger, deres mangehaande Misbrug, deres taabelige Foretagender og kort sagt, deres slette Bestyrelse, der er langt mere ødelæggende end Konkurrensen. Men dersom deres Hielpe-Midler og Kræfter blive fordelte med huusholderisk Klogskab, dersom Begrebet om Eyendom styrer deres Operationer under Frihedens Skiold, seer jeg ikke nogen Hindring, som de jo kunne overvinde, intet Held, som dei jo kunne giøre sig Haab om.

Men skulde dette Held forurolige dem, der forsvare Friheden? Vilde de paa deres Side sige: at disse rige og mægtige Kompagnier vilde afskrække de Partikulære,

og for en Deel ophæve denne almindelige og uindskrænkede Frihed, der er saa nødvendig i Handelen? Saa vilde vi ikke lade os forvilde af denne Invending fra deres Side. Thi det er næsten altid Ord, der lede Menneskene og styre dem i deres Gang og Meninger. Derfra undtager jeg ikke engang det store Antal af økonomiske Skribenter. Handels-Frihed! Borger-Frihed! det er Raabet. Ja vi tilbede med dem disse tvende Skyts-Guder for det menneskelige Kiøn. Men uden at lade os forføre af Ord, vilde vi holde os til Tanken, som de betegne. Hvad er det I forlange? Vilde jeg da sige til disse ærværdige Enthusiaster for Friheden — At nye Anordninger skulle afskaffe de gamle Kompagnier endog lige til Navnet, paa det enhver Borger kunde ubekymret give sig til at drive denne Handel, og de alle kunde have lige Adgang til at betiene sig af eens Midler til at forskaffe sig Livets Nydelser, eens Udveye til at lægge sig Formue til? Men dersom slige Love med al deres Friheds-Bram ere i Grunden intet andet end meget udelukkende Love, bør da deres bedragelige Sprog drive eder til at udkaare dem? Naar Staten tillader alle sine Medlemmer at foretage sig Ting, der udfordre store Forskud, og hvortil følgelig Midlerne ere kun i meget faa Borgeres Hænder, saa spørger jeg hvad vinder Mængden ved denne Indretning? Det synes som man vil giøre sig tilgode med dens Lettroenhed ved at tillade den at giøre, hvad der er den umueligt. Ophæv Kompagnierne ganske, saa vil der enten slet ikke blive drevet Handel paa Indien eller den vil kun blive dreven af nogle Kiøbmænd med Kredit.

Jeg gaaer videre, og det udelukkende i Privilegierne tilsidesat, antager jeg, hvad der virkelig forholder sig saaledes, at de Indiske Kompagnier ved den Maade, hvorpaa de ere indrettede, have taget en uendelig Hob Folk i Selskab med sig i deres Handel, som uden dette

aldrig skulde have havt Deel deri. Betragter man den Mængde af Aktie-Eyere i enhver Stand, af enhver Alder, som tager Deel i denne Handels Fordele, maa man vel tilstaae, at den efter den modsatte Formening vilde have været langt mere indskrænket; at Kompagniernes Oprettelse har, med Skin af at indskrænke Handelen, udvidet den til flere; og at den lave Priis, hvortil Aktier kunne faaes, maa giøre det overmaade vigtigt for Folket, at en Indretning bliver staaende, som aabner det en Vey til Erhverv, som ved Friheden vilde være blevet det sperret.

Virkelig ere vi af den Mening, at Kompagnierne og de Partikulære kunne være lige lykkelige i deres Operationer, uden at det ene Parties Hæld kunde skade det andet eller vække dets Misundelse. Kompagnierne kunde jo vedblive at drive de Anlæg, hvilke, da de i Følge deres Beskaffenhed og Vidtløftighed udfordre store Anstalter og Eenhed i Bestyrelse, ikke kunne foretages uden af et mægtigt Selskab. De Partikulære derimod kunne lægge sig efter de Ting, som neppe ere mærkelige for et stort Kompagnie og som ved Hiælp af Økonomie og ved at forene en Mængde smaa Midler, vilde blive en Kilde til Rigdom for dem.

Det tilkommer Statsmænd, der ved deres Talenter bleve kaldte til at lede de offentlige Sager, at fælde deres Dom over en ringe Borgers Tanker, hvis Uerfarenhed maaskee kan have forvildet ham. Politiken kan ikke hastig nok eller grundig nok lægge Vind paa at regulere en Handel, der er saa væsentlig vigtig for Nationernes Skiæbne, og sandsynligviis vil blive det bestandig.

Skulde Europas Forbindelser med Indien ophøre, maatte den Luxus, der i vore Lande har giort saa hurtig Fremgang og slaaet saa dybe Rødder, forvises lige strængt fra alle Stater; da maatte Kielenskabet ikke mere overlæsse os med tusinde selvgiorte Nødvendigh-

der, som vore Forfædre ikke kiendte noget til; da maatte Handels-Misundelsen ikke længere tumle eller sætte Splid imellem vore pengeslugne Nationer; da maatte der i Sæder, Vedtægter, Meninger, foregaae betydelige Hoved-Forandringer som aldrig ville blive til; da maatte man gaae tilbage inden for de Grændser, der sattes af den simple Natur, som vi synes at være afvegne fra for bestandig.

Det er Slutningen af de Betragtninger der kunne anstilles over Europas Forbindelse med Asien. Det er Tid at vi tage fat paa Amerika.

Trykfeil.

Side 26, Linie 21, Papon, læs: Japon
— 30 sidst, mere, l. mindre
— 47, Linie 3 unden fra, hans Magt har om Grundsætninger, l. hans Magt har som Grundsætninger
— 52, Linie 18, fortyndet, l. forkyndet
— 122 — 8 unden fra, at, l. af
— 128 — 14, Skibe et, l. Skibe efter et
— 129 — 23, Carnale, l. Carnate
— 135 — 7, Desp. over, l. Desp. og
— 182 — 7, ret, l. det
— 201 — 13, var dens, l. var det dens
— 217 — 6 unden fra, dem, l. den
— 221 — 18, den, l. dens
— 223 — 17, fremstiller, l. fremstilles
— 274 — 27, forkommende, l. forekommer de
— 342 — 23, lidt kiende, l. kiende lidt
— 351 — 20, forstode, l. forestode
— 359 — 7, forkaste, l. forskaffe
— 373 — 14, have kun, l. have Indien kun
— 382 — 13, Bytte, l. som et Bytte
— 386 — 12 unden fra, det, l. der

